

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ PROGRAMI**

**LİSANS PROGRAMLARINDA SANAT SOSYOLOJİSİ
DERSLERİNİN UZMAN GÖRÜŞERİNE VE DERS
İÇERİKLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TOLGA ULUSOY

**ANKARA
HAZİRAN, 2019**

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ PROGRAMI**

**LİSANS PROGRAMLARINDA SANAT SOSYOLOJİSİ
DERSLERİNİN UZMAN GÖRÜŞERİNE VE DERS
İÇERİKLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TOLGA ULUSOY

DANIŞMAN: PROF. DR. AYŞE ÇAKIR İLHAN

**ANKARA
HAZİRAN, 2019**

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Tolga Ulusoy adlı öğrencinin hazırladığı “Türkiye Üniversitelerinde Sanat Sosyolojisi Eğitiminin Uzman Görüşlerine ve Ders İzleklerine Göre Değerlendirilmesi” başlıklı bu çalışma Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Güzel Sanatlar Eğitimi Programı’nda jüri üyelerince ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

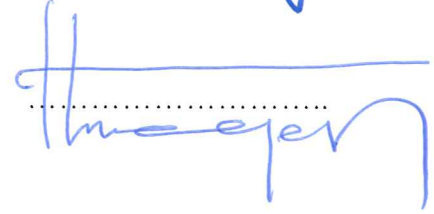
Başkan Prof. Dr. Ayşe Gökçe İlhan

Üye Prof. Dr. Ömer Adıgüzel

Üye Prof. Dr. Tansel Türkdöğen

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından .../.../20... tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulunca .../.../20... tarihinde kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Yasemin KARAMAN KEPENEKÇİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içerisinde tüm bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun biçimde hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Tolga Ulusoy

ÖZET

LİSANS PROGRAMLARINDA SANAT SOSYOLOJİSİ DERSLERİNİN UZMAN GÖRÜŞERİNE VE DERS İÇERİKLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

ULUSOY, Tolga

Yüksek Lisans Tezi, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ayşe ÇAKIR İLHAN

Haziran, 2019, x + 235 sayfa

Bu tezin amacı Türkiye’de sanat sosyolojisi derslerinin durumunu ortaya koymaktır. Tezin temel soruları şu şekildedir: sanat sosyolojisi derslerinin verilme amaçları nedir; hangi bölümler bu derslerden faydalanmaktadır, ders içeriğini neler oluşturmaktadır, dersi veren akademisyenlerin derse dair görüşleri nelerdir? Daha önce bu konuda bir araştırma yapılmadığı için çalışma keşfedici niteliktedir. Tezin temel faydalanıcıları sanat sosyolojisi dersi veren akademisyenler, sanat sosyolojisine ilgi duyan bilim insanları ve öğrencilerdir. Tezin amacını ortaya koyabilmek adına, sanat sosyolojisinin ortaya çıkış sürecine dair geniş bir literatür taraması yapılmış ve tarihselliğiyle beraber çağdaş sanat sosyolojisi eğilimleri ortaya konulmuştur. Ayrıca Türkiye’de sanat sosyolojisinin gelişimine dair bir bölüm bulunmaktadır. Tezin temel araştırmalarını sanat sosyolojisi derslerine dair öğretim programlarından elde edilen veriler ve sanat sosyolojisi derslerini veren akademisyenlerle yapılan görüşmeler oluşturmaktadır. Bu veri kaynaklarından sanat sosyolojisi derslerinin amaçları, içerikleri, öğrenme çıktıları, işlenen konular, kullanılan kaynakların bilgisi alınmıştır. Bu araştırmalardan sanat sosyolojisi derslerinin iki temel amacı saptanmıştır: ilki sanat sosyolojisinin ne olduğunun öğretilmesi, ikincisi sanatın sosyal bir kurum olarak fark edilmesidir. Araştırma, aynı zamanda sanat sosyolojisi derslerinin sosyoloji bölümünde ve sanat bölümü okuyan öğrenciler tarafından farklı biçimlerde algılandıkları sonucunu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanat Sosyolojisi, Sanat Eğitimi, Sanat Sosyolojisi Eğitimi

SUMMARY

EVALUATION OF SOCIOLOGY OF ART COURSES ACCORDING TO EXPERT VIEWS AND COURSE CONTENTS IN UNDERGRADUATE PROGRAMS

ULUSOY, Tolga

Master Thesis, Department of Fine Art Education

Supervisor: Prof. Dr. Ayşe ÇAKIR İLHAN

June, 2019, x + 235 pages

The aim of the thesis is to intend the situation of the sociology of art course in Turkey. The main questions of the thesis are: for which purpose sociology of art courses are given, which departments benefit from these courses, what is the content of the course, what are the opinions of the lecturers about the course? Any research has been made about this subject, accordingly this thesis is innovative. The core beneficiaries of the thesis are lecturers of art sociology, scientists and students interested about art sociology. An extensive literature research about the emergence of the sociology of art has been made in order to reveal the aim of the thesis and contemporary art sociological tendencies have been put forward. It is also found in parts of Turkey on the development of sociology of art. The main researches of the thesis are the data obtained from the syllabus of sociology of art courses and interviews with scholars, who give courses on art sociology. From these sources, information about aims, contents, learning outcomes, topics and sources of use of art sociology courses were obtained. Two main objectives of art sociology courses were identified: first is teaching the meaning of the sociology of art, and the second is recognizing art as a social institution. The study also reveals that courses of art sociology were perceived in different ways by students in the sociology and the art department.

Keyword: Sociology of Art, Art Education, Education of Sociology of Art

ÖNSÖZ

Bu tez Türkiye’de sanat sosyolojisi eğitiminin durumunu ortaya koymak amacıyla yazılmıştır. Bunu ortaya koymak adına iki temel kaynaktan faydalanılmıştır. Bu kaynaklardan ilki üniversitedelerde verilen sanat sosyolojisi derslerinin öğretim programlarıdır. İkincisi ise bu dersi vermekte olan 10 akademisyenle yapılan nitel görüşmelerdir. Bunun yanında sosyal ve beşeri bilimlerin bir disiplini olarak sanat sosyolojisinin kökenine ve ne olduğuna dair geniş bir literatür taraması da çalışmanın girişinde yer almaktadır.

Her bilimsel araştırma bilimsel bilginin doğasından kaynaklı olarak kendisinden önce gelen birikimin üzerinde şekillenir. Her ne kadar bu tez daha önce üzerine araştırma yapılmamış bir çalışma olsa da yine de bilimsel araştırma ilke ve yöntemleri ve sanat araştırmaları bağlamında bilimsel birikimin bir parçası olarak görülmelidir. Bu bağlamda yaşayan ve yaşamayan pek çok teşekkür edilmesi gereken pek çok kişi bulunmaktadır. Fakat önsözü uzatmamak adına sadece teze doğrudan katkısı bulunan kişilere teşekkür edilmesi daha anlamlı görünüyor.

İlk olarak çalışmada benimle görüşmeyi kabul eden akademisyen hocalarım Prof. Dr. Besim Fatih Dellaoğlu, Prof. Dr. Demet Ulusoy, Prof. Dr. Fulya Bayraktar, Dr. Öğ. Üy. Gökçen Ertuğrul, Prof. Dr. Güzin Yamaner, Öğ. Göv. Dr. Hilal Süreyya Yılmaz, Prof. Dr. Köksal Alver, Dr. Öğ. Üy. Kurtuluş Cengiz, Dr. Öğ. Üy. Lutfiye Bozdağ, Dr. Öğ. Üy. Şebnem Özkan’a,

Güzel sanatlar eğitimi bölümüne aynı dönem, beraber girdiğimiz sınıf arkadaşlarım Ayşen Balcı Çınar, Gökçen Düzkaya, Gül Çandır ve Nida Yüksek’e,

Tez danışmanım sayın Prof. Dr. Ayşe Çakır İlhan’a ve tez jürimde yer alan Prof. Dr. Ömer Adıgüzel ve Prof. Dr. Tansel Türkdoğan’a,

Sevgili dostum, her zaman yanımda yer alan yoldaşım, destekçim Sezin Ünal’a,

Ev arkadaşım, grafik ve animasyon sanatçısı, sanat alanında beni her zaman bilgilendiren canım dostum Özgür Serdar Altunoğlu’na,

Canım ailem, abim arkeolog Dr. Polat Ulusoy ve sevgili annem Özlem (Iskar) Ulusoy’a beni bu duruma getirdikleri ve her zaman yanımda yer aldıkları için,

On yıllık hayat yoldaşım, her zaman sevgisi ve desteğiyle yanımda yer alan canım
Elif Gürpınar'a,

Çok teşekkür etmek isterim. Onlar olmasaydı bu tez asla ortaya çıkamazdı.

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ.....	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLO LİSTESİ	x
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem.....	1
1.2. Amaç.....	4
1.3. Önem.....	5
1.4. Sınırlılıklar	5
1.5. Tanımlar.....	5
BÖLÜM 2.....	9
SANAT SOSYOLOJİSİ ALANININ OLUŞUMUNUN TARİHSEL SÜRECİ	9
2.1. Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Sanat Çalışmalarında Yönelimler	9
2.2. Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Sanat Çalışmalarının Ortaya Çıkması ve Estetik Yönelim	11
2.3. Estetik Yönelime Eleştiriler ve Sosyokültürel Yönelimin Doğuşu	16
2.4. Bir Sanat Sosyolojisinin İmkânı	29
2.5. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar.....	51
BÖLÜM 3.....	57
YÖNTEM.....	57
3.1. Araştırma Modeli.....	57
3.2. Çalışma Grubu	59
3.3. Veriler ve Toplanması	60
3.4. Verilerin Analizi	62

BÖLÜM 4.....	65
BULGULAR VE YORUMLAR	65
4.1. Sanat Sosyolojisi Öğrenim Programlarından Çıkan Verilerin Betimlenmesi ve Analizi.....	65
4.2. Sanat Sosyolojisi Dersi Veren Akademisyenlerle Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Verilerin Betimlenmesi ve Analizi.....	102
BÖLÜM 5.....	189
SONUÇ VE ÖNERİLER	189
5.1. Sonuçlar	189
5.2. Öneriler	193
KAYNAKLAR.....	197
EKLER	207
Ek 1 Nitel Görüşmelerde Sorulan Sorular	208
Ek 2 Görüşme Yapılan Akademisyenlerin Listesi.....	209
Ek 3 Analizde Kullanılan Öğrenim Programların Listesi.....	210
Ek 4 Derslerde Kullanılan Kaynakların Öğrenim Programlarına Göre Listesi.....	215
Ek 5 Etik Onay Formu	230
BENZERLİK BİLDİRİMİ	231
ÖZGEÇMİŞ.....	233

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Sanat Sosyolojisi Derslerinin Ders İsimlerine ve Fakültelere Göre Dağılımı	66
Tablo 2. Görüşme Yapılan Akademisyenlerin Listesi.....	209
Tablo 3. Analizde Kullanılan Öğrenim Programların Listesi.....	210
Tablo 4. Sosyoloji bölümlerindeki edebiyat sosyolojisi öğretim programlarında belirtilen kaynaklar.....	215
Tablo 5. Sosyoloji bölümleri sanat sosyolojisi ile sanat ve edebiyat sosyolojisi öğretim programlarında belirtilen kaynaklar	219
Tablo 6. Sosyoloji bölümleri sinema sosyolojisi öğretim programlarında belirtilen kaynaklar	221
Tablo 7. Sosyoloji bölümleri müzik sosyolojisi öğretim programlarında belirtilen kaynaklar	222
Tablo 8. Güzel sanatlar ve benzeri fakültelerdeki sanat sosyolojisi öğretim programlarında belirtilen kaynaklar	223
Tablo 9. Devlet konservatuvarlarında yer alan müzik sosyolojisi öğretim programlarında belirtilen kaynaklar	227
Tablo 10. Radyo, televizyon, sinema bölümlerinde yer alan sinema sosyolojisi öğretim programlarında belirtilen kaynaklar	228
Tablo 11. Sanat ve kültür yönetimi bölümünde yer alan sanat sosyolojisi öğretim programında belirtilen kaynaklar	229

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölüm tezin problemi, amaçları, önemi, sayıtları, sınırlılıkları ve tanımlarından oluşmaktadır.

1.1. Problem

Sanat sosyolojisi alt disiplini Türkiye’de de dünyada da özellikle son yıllarda gittikçe yükselen ve önem kazanan bir alan haline gelmeye başlamıştır. Bunda 1960’lı yıllarla beraber yükselmeye başlayan ve hem sosyal bilimleri hem de sanatı derinden etkileyen postmodernizm gibi kuramsal yaklaşımların yanında kültür ve onunla bağlantılı ideoloji, beğeni, hegemonya gibi kavramların sosyal bilimler ve beşeri bilimlerde gittikçe daha ön plana çıkmaya başlaması sebep olarak gösterilebilir.

Sanat sosyolojisinin gittikçe önem kazanmaya başlamasıyla birlikte üniversitelerde de bu konuyla ilgili derslerin ortaya çıkmaya başlamıştır, dersin olduğu eğitim kurumlarında ise ders sayılarının artmasını tetiklemiştir. Eskiden çok az akademik bölümde mevcut bulunan sanat sosyolojisi dersleri günümüzde seçmeli de olsa pek çok üniversite yer almaktadır.

“Sanat sosyolojisi” kavramının en temelde iki konuya gönderisi bulunmaktadır. İlki sosyolojiye yapılan göndermedir. Doğal olarak bu alan sosyolojinin bir alt dalı olarak karşımıza çıkmıştır. Ama hem sosyolojinin geniş kapsamlı ve diğer sosyal bilimleri de içine almaya meyilli bir bilim dalı olması hem de sanatın sosyoloji dışı bilim dalları tarafından da etraflıca araştırılmış olması sanat sosyolojisinin sınırlarını çizmeyi zorlaştırmıştır. Bu yüzden ikinci bölümde görüleceği gibi sanat sosyolojisinin “soy kütüğü” ortaya konulmaya çalışılırken disiplinler arası bir bakış açısı benimsenmiştir. Sanat sosyolojisinin ayrı bir ders olarak olmasının pedagojik olarak olumlu bir durum olduğu kanaati var olsa da dersin içeriğinin disiplinler arası bir şekilde oluşturulması gerektiğine yönelik kanı araştırmanın ilerleyen bölümlerinde görüşülen akademisyenler tarafından sıklıkla vurgulanmaktadır. Sanat sosyolojisi isminin ikinci gönderisi ise

sanattır. Sanat insanlığın oluşturduğu en önemli kültürel alandann biridir. Sanat hala tam anlamıyla tanımlanamayan, farklı kuramcı tarafından farklı biçimlerde açıklanmaya çalışılmasına rağmen önemini korumaktadır. Sanatın tanımı, ne olduğu bu çalışmanın bağlamını aşmaktadır o yüzden burada genel nitelikleriyle sanat üzerine yapılan araştırma türlerinden bahsediliriz. Sanat sosyolojisi ifadesi bu iki farklı tür varlık biçimini kapsayan bir terim olarak karşımıza çıkar.

Sanat üzerine en temelde iki tip araştırma ve öğretim biçimi vardır. İlki sanatın nasıl üretileceğine dair bilgilerin aktarıldığı, artizan (zanaatsal) yetkinliklerin öğretildiği ve atölye derslerini kapsayan öğretim biçimidir. İkincisi ise sanata dair kuramsal bilgilerin öğretilmesidir. Sanata dair kuramsal bilgiler ise sanat tarihi, sanat felsefesi, sanat eleştirisi, sanat sosyolojisi, sanat antropolojisi, sanat psikolojisi, sanat pedagojisi gibi disiplinlerin oluşturduğu bilgi kümesini kapsar. Bunların tümüne sanat kuramı denilmektedir ama bu çalışma kapsamında çoğunlukla “sosyal ve beşeri bilimlerde sanat çalışmaları” ifadesi bu disiplinler arasılığı vurgulamak amacıyla kullanılmıştır.

Buradan yola çıkarak sanat sosyolojisinin sosyoloji bölümlerinde ve sanatçı yetiştirmek amacıyla kurulmuş olan güzel sanat fakülteleri, konservatuvarlar gibi sanat okullarında okutulan bir ders olduğu sonucuna varılabilir. Fakat aynı isimle veya benzer anlamlara gelen isimlerle verilen derslerin bu iki farklı öğrenci profiline aynı biçimde verilmesi mümkün olabilmekte midir? Araştırmanın temel problemlerinden birisini bu soru oluşturmaktadır. Sosyoloji bölümü öğrencileri doğal olarak sosyal konular, kurumlar ve sosyolojik kuramlar hakkında sanat sosyolojisi dersinden önce aldıkları dersler sayesinde çok daha yetkin bir bilgiye sahiptirler. Sosyolojinin temel kuramlarını ve anahtar kavramlarına kolayca hâkim olmakta ve bunu bir sosyal kurum olarak sanatı anlamak için uyarlayabilmektedirler. Ama sanat konusundaki bilgileri hem kuramsal hem de pratik olarak çok fazla olamamaktadır. Sanata dair bakış açısı geliştirmek belli bir birikim sayesinde olabileceği için ve sosyoloji öğrencilerinde bu tür bir birikim nispeten eksik olduğu için sanat sosyolojisi dersleri beklenen verimle geçememektedir. Sanata dair bu bilgi ve ilgi eksikliğini öğrencilerin lisans eğitimi öncesinde aldıkları sanat eğitimlerinin onların ilgi ve ihtiyaçlarına uygun bir şekilde olmamasına bağlanabilir.¹ Sanat öğrencileri ise sanata dair hem pratik hem de kuramsal bağlamda sosyoloji öğrencilerinden daha fazla bilgiye sahip olsalar da onların eksikliği ise sosyal ve beşeri

---

¹ Bu konu bu araştırmayla bağlantılı önemli bir sorun olmasına rağmen bu tez öğrenciler özelinde bir araştırma olmadığı için kapsam dışında bırakılmıştır.

bilimsel kuramlar, kavramlar ve yaklaşımlara dair olan bilgisizlik olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla bu iki öğretim ve öğrenci profili aynı isimli dersler alsalar da dersin içeriği ve izlediği yol bu temel farklılığa göre değişimler gösterebilmektedir.

Bu çalışma Türkiye’de lisans eğitiminde sanat sosyolojisi ve benzeri isimlerle verilen derslerin olabilecek en fazla kaynağa ulaşıp, analizini yapmayı hedeflemektedir. Türkiye’de sanat sosyolojisi derslerine bu çalışmadaki kadar kapsayıcı bir çalışma yapılmamıştır. Sanat sosyolojisi eğitime dair Türkiye’de yapılmış olan iki çalışma Ayşe Çakır İlhan’a (2017) ve Sert’e (2015) aittir. Fakat bu çalışmaların Türkiye’de sanat sosyolojisini anlamak adına yeterli çalışmalar olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Çakır İlhan’ın yazdığı kitap bölümü Prof. Dr. Mahmut Tezcan’ın çalışmalarına odaklanmışken Sert’in çalışması sanat sosyolojisi derslerini sanat yönetimi bölümlerinde verilen eğitim bağlamında değerlendirmiştir. Kapsamı ve niteliği bakımından bu çalışma Türkiye’de ilk olma niteliği taşımaktadır.

Türkiye’de sanat sosyolojisi ve sanat sosyolojisi eğitiminin tarihine ilişkin de yapılmış bir çalışma olmadığı için alanın tarihine de ilişkin bilgi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Sanat sosyolojisinin Türkiye’deki tarihine dair özellikle edebiyat sosyolojisi bağlamında yapılmış çeşitli çalışmalara rastlanabilir. Sanat sosyolojisi bağlamında ise yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. İkinci bölümün son kısmında tarihsel bilgi kronolojik olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sanat sosyoloji derslerinin tarihine dair ise hemen hemen hiç bilgi bulunmamaktadır. Sanat sosyolojisi derslerinin geçmişte kimler tarafından verilmiş olduğuna dair bilgiye ulaşmak bile çok zor olmaktadır. Ayrıca bu dersi veren akademisyenler bu konuya dair çok fazla metin yazmamışlardır. Bu tez bağlamında Türkiye’de sanat sosyolojisi derslerinin tarihi kısmen de olsa ortaya konulabilmesi için dersi veren akademisyenlere öğrencilik yaşamlarında sanat sosyolojisi derslerine dair hatırladıkları, deneyimledikleri hatıralar sorulmuştur. Bu soruların amacı en genel olarak Türkiye’de sanat sosyolojisinin en azından bir sözlü tarihini olsa ortaya koymaktır.

Sanat sosyolojisi derslerinin genel panoramasını ortaya koymak amacıyla yapılmakta olan bu tez iki ana veri kaynağı kullanmaktadır. Bunlardan ilki sanat sosyolojisi derslerinin üniversitelerinin sitelerinde yer alan öğretim programlarıdır. İkincisi ise üniversitelerde sanat sosyolojisi dersi veren akademisyenlerle yapılan görüşmelerden elde edilecek bilgilerdir. Öğretim programlarında derslere ilişkin dersin amacı, dersin içeriği, öğrenme çıktıları, derste işlenecek konular, derste kullanılacak

kaynaklar gibi bilgiler yer almaktadır. Bu veriler Türkiye’de sanat sosyolojisi derslerinin genel durumunu ortaya koymak için birer araç olarak kullanılabilir. Sanat sosyolojisi derslerini veren akademisyenlerle yapılacak görüşmeler ise sanat sosyolojisi derslerinin ders içi süreçlerde ve genel olarak eğitimde nasıl bir konuma sahip olduğuna ilişkin uzman görüşlerine ulaşılmasını sağlayacaktır. Bu iki veri türü de sanat sosyolojisi eğitimine ilişkin temel bilgilerin ortaya çıkmasını sağlayabilir.

Sanat hem bireysel hem de toplumsal bağlamda insanı en fazla etkileyen sosyal kurumların başında yer almaktadır. Sanat bazen bir ideolojinin taşıyıcısı bazen yeni ufukların yaratıcısı bazen de salt bir eğlenme veya tüketim nesnesi olarak görülmektedir. Ve hem içerisinde bulunduğu toplumun unsurlarından etkilenmekte hem de toplumu etkileyebilmektedir. Bu yüzden sanat ile sürekli ilişki içerisinde bir toplumun yetişmesi; sanatı anlayan, yorumlayan bireylerin olması umutlu bir gelecek için kapıların açılmasına olanak sağlayabilir. Bu bağlamda sanat eğitimi sadece sanatçı eğitimi veya insanların hobi olarak sanat yapmalarını sağlayacak becerilerin eğitimi değildir. Sanat eğitimi ayrıca bir sanat alımlayıcısının güzeli görmesini sağlamak bakımından estetik eğitimidir (San, 2003; San, 2008; San, 2017). Sanatın bağlamını anlaması ve yorumlaması için de sanat eleştirisi ve sanat sosyolojisi eğitimidir ayrıca. Bu yüzden sanat sosyolojisi eğitiminin ve içeriğinin genel sanat eğitimi bağlamında hak ettiği yeri bulması sanatın alımlanması ve yorumlanmasında önemli bir etken olacaktır.

Bu tezin temel problemini şu şekilde ortaya koyabiliriz: Türkiye’deki üniversitelerde lisans düzeyinde verilmekte olan sanat sosyolojisi ve benzeri derslerin içerikleri nedir, söylemleri ve süreçleri nasıl işlemektedir, dersi veren akademisyenler bu dersi nasıl oluşturmaktadırlar?

1.2. Amaç

Bu çalışma Türkiye’nin farklı üniversite ve fakültesinde verilmekte olan sanat sosyolojisi derslerinin içeriklerinin ortaya konularak çağdaş bir sanat sosyolojisi ders içeriği önermeyi amaçlamaktadır.

Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Türkiye üniversitelerinde sanat sosyolojisi hangi fakültelerin eğitim programlarında yer almaktadır?

2. Sanat sosyolojisi derslerinin öğrenme çıktılarının içerikleri nelerdir? Bu içerikler sanat sosyolojisine ilişkin ne tür tartışmalar içermektedir?

3. Sanat sosyolojisi dersi veren akademisyenlerin sanat sosyolojisi derslerine ilişkin görüşleri nelerdir?

4. Bu bağlamda sanat sosyolojisinin öğrenme çıktısı hangi konuları içermelidir?

1.3. Önem

Bu tez Türkiye’de daha önce araştırılmamış bir konuda yapılmaktadır. Bu yüzden literatüre özgün bir katkı sağlayacaktır. Sanat sosyolojisi eğitimine dair yapılacak olan bu çalışma bu alanın bilgilerinin daha güncel ve nitelikli verilebilmesi adına dersi açmış ve açacak olan akademisyenlere ve diğer eğitmenlere sanat sosyolojisinin genel izleğini sağlayacaktır dolayısıyla bu tezin doğrudan faydalanıcıları bu kişiler olacaktır. Dolaylı faydalanıcılar ise bu dersi izleyici olarak alan öğrenci ve diğer kişiler olacaktır. Bu sayede bu alt alanın temel ve çağdaş gelişimini ve sorunlarını öğrenerek güncel sorunlara daha nitelikli bir şekilde bakabileceklerdir.

Kısaca daha önce yapılmamış, özgün bir tez çalışması ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu tez sanat, sosyoloji ve diğer sosyal bilimler, eğitim çalışmaları, kültürel çalışmalar ve bilim sosyolojisinin kesişim noktasında yer alan keşfedici bir çalışma olması niyetiyle yapılmaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Çalışmanın sınırlılığı nitel araştırma yöntemi kullanıldığı için sadece görüşülen akademisyenlerin görüşleriyle ve ulaşılan öğretim programlarından edinilen bilgiler ile sınırlı olmasıdır.

1.5. Tanımlar

Sanat Sosyolojisi Dersleri

Araştırmada sanatların sosyoloji disiplinindeki araştırılmasına verilen isimler çok çeşitli olduğu gözlenmiştir. Bu çeşitlilik ders isimlerine de yansımaktadır. Sosyoloji bölümlerine dersin ismi sanat sosyolojisi olabildiği gibi zaman zaman edebiyat

sosyolojisi veya edebiyat ve sanat sosyolojisi gibi isimler alabilmektedir. Buna ek olarak eğer ilgili bir akademisyen var ise zaman zaman müzik sosyolojisi veya sinema sosyolojisi gibi isimlerle dersler açıldığı gözlenmiştir. Güzel sanatlar fakülteleri ve konservatuvarlarda ise çok büyük oranda dersin ismi sanat sosyolojisi olarak görülmüştür, az sayıda sanat ve toplum gibi isimlerde dersler de gözlenmiştir. İletişim ve güzel sanatlar fakültelerinde yer alan radyo-televizyon-sinema bölümlerinde ise zaman zaman sinema sosyolojisi ismiyle dersler açıldığı gözlenmiştir.

Özellikle edebiyat sosyolojisinin adeta sanat sosyolojisinden ayrılarak özerk bir alan haline gelmiş olmasını Danko şöyle ortaya koyar: “sanat sosyolojisi başlangıçtan bu yana, hatta çoğunlukla *diğer tüm sanat dallarından önce* edebiyat sosyolojisi demektir” (2017, s. 15) şeklinde anlatmaktadır. Edebiyatın özellikle roman türünün ortaya çıkıp güçlenmesiyle sosyal bilimlerin ortaya çıkışı arasında hem coğrafi hem de tarihsel bir ilişki bulunmaktadır. Bu her iki etkinlikte temelde benzer amaçlarla hareket etmektedir; her ikisi de toplumu bir şekilde açıklamaya ve onu içinde bulunduğu karmaşıklığından çıkartmaya amaç edinmişlerdir. Bu yüzden de roman edebiyatı sosyologlar için her zaman çok kıymetli bir veri kaynağı olmuştur. Fakat tabii ki sadece edebiyat değil diğer tüm sanat dalları da sosyoloji için önemli bir kaynak oluşturmaktadırlar (Danko, 2017, s. 15-18).

Bu çalışma kapsamında tüm sanat dalları kapsamı amaçlanarak özel bir vurgu veya ayırım olmadığı müddetçe sanat sosyolojisi dersleri ifadesi kullanılacaktır. Fakat spesifik olarak bir ders veya bir edebiyat, müzik, sinema gibi farklı vurgulu bir dersler belirtileceği zaman bu isimlerle belirtilecektir.

Sosyal ve Beşeri Bilimler

Sosyal ve beşeri bilimler ifadesi aynı konu hakkında farklı vurgular ve varsayımlarla yaklaşan iki bakış açısının bir araya getirilmiş hali olarak görülebilir. Hem sosyal bilimlerin hem de beşeri bilimlerin ortak araştırma konusu insan ve insanın ürettiği tarih, kültür, sosyal yapı vb. ürünlerdir. Bu konuya bilimsel ve sistematik bir şekilde yaklaşmaya çalışırlar ama ikisinin de farklı bağlamları vardır.

Beşeri bilimler humanities, human science gibi terimlerin Türkçeye çevirisi olarak kabul görmüştür. Beşeri bilimler teriminin yanında insani bilimler veya insan bilimleri gibi ifadeler de kullanılabilir. Beşeri bilimler ifadesi humanities kavramının

karşılığı olarak çok uygun değildir çünkü humanities kavramı felsefe, tarih, ilahiyat, filoloji, edebiyat, hukuk, politika, sanat gibi insani ilgilerin araştırılması anlamında kullanılmaktadır. Bu bağlamda humanities teriminin kapsamı bilimi aşmaktadır. Doğayı araştıran konular dışında insana ve kültüre dair konuları araştıran ve modern bilim öncesi dönemlerden beri kullanılagelen bir terim olma özelliğini korumaktadır. Humanities ismi altında toplanan araştırma alanları bilimsel yöntemlerden ziyade hermeneutik (yorumsama) denilen ve Kutsal Kitabı'nın incelenmesi için oluşturulan bir yöntemi kullanmaktadırlar. Humanities daha sonra human science (insan bilimi), geisteswissenschaft (tin bilimi), culture science (kültür bilimleri) gibi ifadelerle de anılır olmuştur (Özlem, 2008).

Sosyal bilimler ifade ise sosyolojinin kurucuları arasında yer alan August Comte tarafından ortaya atılan bir terim olmuştur. Comte daha sonra sosyal bilimler ifadesinden vazgeçerek sosyoloji ifadesini kullanmaya başlamıştır. Sosyal bilimler ifadesinden önce Comte'un bir dönem sekreterliğini de yapmış olduğu Saint-Simon sosyal fizik ifadesini kullanmıştır. Buradan da anlaşılacağı gibi sosyal bilimler pozitivist, empirisist ve bilimselci bir anlayışın ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Özlem, 2008).

Buradan da görüleceği gibi sosyal bilimler İngiltere empirik felsefesi ve Fransa aydınlanmacı felsefesinin bir ürünü olarak ortaya çıkar. Humanities ve sonrasında ortaya çıkan tin bilimleri ise Alman idealizmi ve sonrasında gelişen Alman Tarih Okulu bağlamında anlam kazanmıştır. Sosyal bilimler sosyal unsurları belirli yapılar ve örüntüler çerçevesinde açıklamaya çalışırken, tin bilimleri açıklamaktan daha çok anlamaya çalışmaktadır.

Sanat araştırmaları bağlamında disiplinler arası vurgulamak adına hem sosyal bilimin hem de beşeri bilimlerin ortaya konulması gerekmektedir. Çünkü sanat hem felsefe tarih gibi humanities kapsamında yer alan disiplinler tarafından hem de sosyoloji gibi sosyal bilimler tarafından araştırılan bir konu olagelmıştır.²

---

² Bu bağlamda antropoloji ve psikolojinin ikircikli bir konu vardır. Antropoloji disiplini kimi kuramcılar tarafından sosyal bilim kimi kuramcılar tarafından ise humanities kapsamında değerlendirilmektedir. Psikoloji ise insanın davranış ve zihinsel süreçleriyle ilgilendiği için sosyal bilimler kapsamına girip girmeyeceği tartışılabilir. Fakat psikoloji pozitivist metodolojinin önemli uygulayıcısı olduğu için humanities kapsamında da değerlendirilmesi sıkıntılara sebep olmaktadır. Belki de psikoloji bilimini nispeten daha yeni sınıflandırmalar olan davranış bilimleri, bilişsel bilimler gibi kimi yeni kategoriler içerisinde değerlendirmek daha uygun olacaktır.

BÖLÜM 2

SANAT SOSYOLOJİSİ ALANININ OLUŞUMUNUN TARİHSEL SÜRECİ

Bu bölümde sanat sosyolojisinin ortaya çıkışının tarihsel sürecini aktarılmıştır. Sanat gibi çok boyutlu bir konunun tek bir disiplin altında çalışılabilmesine olanak yoktur. Sosyolojiden önce başta felsefe, sanat tarihi, antropoloji, psikoloji olmak üzere pek çok disiplin sanat üzerine teoriler ve bilgiler üretmişlerdir. Sanat sosyolojisinin de bu birikimin bir parçası olduğu söylenebilir. Bu yüzden sanat sosyolojisini anlayabilmek için bu mirasın anlaşılması gerekmektedir. Bu bağlamda bu bölümde sosyal ve beşeri bilimlerin tümünde sanata dair üretilen tüm yaklaşımlar değerlendirilecek ve tarihsel süreç belirli bir bağlam içerisinde okunacaktır. Bu tarih yazımındaki esas yönelimi ise disiplinler arası bir tutum olacaktır.

2.1. Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Sanat Çalışmalarında Yönelimler

Tüm sosyal ve beşeri bilimleri göz önünde bulundurularak sanata dair geliştirilen kuramlar incelendiğinde üç temel yönelimin ortaya çıktığı görülür. Bu üç yönelimden ilki estetik yönelim, ikincisi sosyokültürel yönelim ve üçüncüsü ilişkisel yönelim olarak isimlendirilecektir. Bu üç yönelimi birbirini dışlayan eğilimler bütünleri olarak değil, bu çalışma çerçevesinde analiz için ortaya konulan çerçeveler olarak görülmelidir. Yoksa teorik çeşitlilik ve teorisyenlerin tavırları bu üç yaklaşımın çoğunlukla bir arada var olmasını doğurmaktadır. Bu üç yaklaşımına dair tarihsel sürece değinmeden önce kısaca tanımlamak yerinde olacaktır.

Estetik yönelim en genel anlamıyla sanata beğeni, güzel ve yüce kavramları çerçevesinden yaklaşır. Estetik kelimesi antik Yunancada “aisthesis” kelimesinden gelir, bu kelimenin anlamı algılama, duyumsalamadır. Daha sonra kazandığı anlamlarla birlikte güzel olanı algılama ve araştırma anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Sanatla eş biçimde kullanılmaya başlanması ise Hegel’in kavrama yüklediği anlamdan gelir. Bugün estetik kelimesi hem genel anlamıyla güzel olan şeyler için hem de sanatın araştırılması anlamında kullanılmaktadır. Bu çalışmada estetik tüm sanat bilimlerini kapsayan bir disiplin ismi olarak değil sanat araştırmalarında bir yönelim olarak tanımlanmıştır. Estetik

temelde yüce olan ile güzel olan birbirini dışlar çünkü güzel olan düzenlilik ve sınırlılıkla kendini var ederken yüce olan sınırsızlık ve belirsizlik ile tanımlanabilir ancak. Kant bu bağlamda bu iki kavramın kati olarak birbirinden ayrı şeyler olduğunu savunur. Kant gerçek yüceliğin yüceyi arayan öznenin aklı olduğunu iddia eder. Güzellik ise dünyayla ve maddi olanla ilintilidir. Sanatçı da işte içindeki bu yüceliği keşfeden ve bunu maddi biçimi güzel olan ile ortaya çıkaran kişidir. Dolayısıyla sanat yapıtı da yüce olanın güzel olarak bu dünyaya bir yansımasıdır (Lenoir, 2005, s. 206-207). Estetik yaklaşımın sanatın yüceliğine dair bu vurgusunun yanında sanatçılara dair de kutsallık hissiyatı vardır. Bu yaklaşım içerisinde sanatçılara adeta peygambervari bir güç atfedilir. Estetik yaklaşım sanata dair ilk teorik fikirlerin üretildiği yaklaşımdır. Sanat felsefesi, sanat tarihi, sanat eleştirisi ve sanat psikolojisi alt alanları estetik yaklaşım içerisinde çıkmışlardır. Kısaca bu yönelimde sanata tözcü bir anlam yüklenir ve tarih-üstü, anakronik bir biçimde yaklaşılır (Frenzel, 1990; Heinemann, 1990; Yetişken, 2009).

Sosyokültürel yönelim ise sanatın bir yücenin yansıması olarak değil içinde yaşanan çağın, kültürün ve toplumun ürünü olduğunu ileri sürer. Bu yönelimin savunucuları sanatın toplumsal üretim olduğu vurgunu yapar ve içinde yaşanan toplumun iktidar çatışmalarının bir ürünü olarak değerlendirirler ve sanatın idealist, fantastik halesini yok etmeye çalışırlar. Sosyokültürel yönelim büyük bir çeşitlilik göstermektedirler. Sanatı ve sanat ürününü topluma hatta coğrafyaya indirgeyen yaklaşımlardan sanat ile toplum arasında zayıf bir ilinti kuran yaklaşımlara kadar pek çok teori bu yönelim içerisinde değerlendirilebilir. Sosyokültürel yaklaşım içerisinde çıkan estetik eleştirisi sosyolojik estetiğin ortaya çıkmasına olanak vermiştir. Yine klasik sanat tarihine yönelik eleştiriler sosyal ve kültürel tarih kuramlarında da destek alarak sosyal sanat tarihinin doğmasına olanak sağlamıştır. Batı dışındaki halkları araştırmak üzere ortaya çıkan antropoloji ve etnoloji disiplinleri de sanat üzerine yaptıkları çalışmalar bu yaklaşım içerisinde görülebilir. Sosyokültürel yönelim ve kuramlar sıklıkla sanatı toplumsal olana indirgediği konusunda eleştirilere uğramışlardır.

Sanata dair teorik çalışmaların üçüncü yaklaşımı ise ilişkiyel yönelimdir. Bu yönelim 1960'larda sosyal bilimlerde ortaya çıkmaya başlayan "ilişkiyel" ve "kültürel" dönüşlerle yakından ilişkilidir. Bu yaklaşım temelde sanatın özerk bir "alan" (Bourdieu, 1999) veya bir "dünya" (Becker, 2013b) olarak tanımlanmasıyla canlılık kazanmıştır. Hem estetik yaklaşımların tözcülüğüne ve anakronikliğine hem de sosyokültürel yaklaşımların indirgemeciliğine karşı iki yönelimi de kapsayan ve ikisini de aşmaya

çalışan bir çerçeve sunmaya çalışır. İlişkisel yönelim toplumsal olanın verili ve önceden mutlak anlamda belirlenmiş olduğu tezin aksine sürekli bir etkileşimi savunur. (Emirbayer, 2012). Sanat sosyolojisi böyle bir paradigmatik dönüşün sonucunda ortaya çıkmıştır.

Bu sınıflandırma başta sanat ve edebiyat üzerine yapılan çalışmalar olmak üzere kültürel üretim alanlarında olarak kullanılan içsel ve dışsal biçimindeki yaygın sınıflandırmaya benzerlik gösterse de çoğu yerde ondan ayrılır. Bu içsel ve dışsal araştırma düşüncesi sanat ve edebiyat alanında Wellek ve Warren (1982) tarafından savunulmuştur. Dışsal ile kastedilen çoğunlukla bir sanat ürünün ve sanatçının içerisinden çıktığı çağ ve toplum ile kurulan bir nedensellik ilişkisidir (Wellek ve Warren, 1982, s. 93-95; Zolberg, 2013, s. 20-23). İçsel ise bir sanat yapıtının kendi içerisinde değerlendirilip belirli estetik yargılar çerçevesinde yorumlanmasıdır (Wellek ve Warren, 1982, s. 183-186; Zolberg, 2013, s. 17-20). Bu çalışmada önerilen sınıflandırma içsel-dışsal sınıflandırması ile zaman zaman örtüşse de genel olarak farklı varsayımlardan hareket etmektedir. İçsel-dışsal sınıflandırması çoğunlukla sanat yapıtı üzerinden bir araştırma programı öne sürer. Ve normatif estetik değerlere sahiptir yani bir sanat yapıtına değerlendirme tarzları sunar. Bu tezde önerilen sınıflandırma ise felsefe ve sosyal bilim tarihi içerisinde sanata dair olan araştırmaların eğilimlerinden ortaya çıkarılmıştır. Üstelik sadece bir araştırma programı değil aynı zamanda sanat dair varsayımların ve söylemlerin, diğer konularla ilişki içerisinde anlamaya çalışan bütüncül bir yaklaşım düşüncesi ön plandadır.

2.2. Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Sanat Çalışmalarının Ortaya Çıkması ve Estetik Yönelim

Estetikten Önce

Avrupa düşüncesi köken olarak kendisini Antik Yunan felsefesine dayandırır. Estetik kavramının ortaya atılmasından önce Antik Yunan felsefesinin iki önem ismi Platon (1997; 2010, s. 335-368) ve Aristoteles (1983) sanata dair kimi düşünceler öne sürmüşlerdir. Bu iki filozofun öne sürdüğü düşünceler temelde estetik yaklaşımın temel savlarıyla uyumuyor olmasına rağmen sanki Platon ve Aristoteles estetiğin kökeninde yer alıyormuşçasına bir tavır görülür.

Antik Yunan kültür dünyasında güzel ile sanat arasında bir ilişki görülmez. Bu yüzden de estetiğin sanat ile ilintilendirildiği tanımlarını Antik Yunan'a atfedilemez. Estetik güzelin araştırılması olarak tanımlandığında ise "Antik Yunan estetiği" gibi bir kavramdan bahsedilebilir. Çünkü Platon ve Aristoteles güzel üzerine düşünmüşler ve onu iyi ile aynı kavramsal çerçevede tanımlayarak kalokagathia (güzel-iyi) kavramını oluşturmuşlardı (Arat, 1996, s. 55). Fakat bu iki düşünürün sanat ile ilgili tavırları birbirlerinden farklıdır. Her ikisi de sanatı bir taklit yani mimesis olarak görmüştür. Bu düşünceye göre sanatlar doğada var olan görüntüleri taklit eden etkinliklerdir. Platon için mimesis özünde kötü anlamlı bir şeydir çünkü doğanın bizzat kendisi ideaların bir yansımasıdır dolayısıyla sanat yansımanın bir yansımasıdır ve yalanla eşdeğerdir. Başta şiir ve tragedya olmak üzere tüm sanatların (ki antik Yunan'da resim veya seramik bir sanat olarak kabul edilmiyordu) Platon'un ideal devletinde yasaklanması söz konusudur. Aristoteles ise sanata Platon kadar dışlayıcı yaklaşmaz. Aristoteles sanatı toplumun bir parçası olarak görür ve ona toplumsal bir işlev verir. Bu işleve kısaca katharsis yani boşalma der. Ona göre insanlar politik, toplumsal sorunlardan sanatın psikolojik boşaltıcılığıyla çözüme ulaşabilirler. En azından kritik görünen sorunlardan bu sayede kısa sürede olsa kaçabilirler (Can, 2006; Özel, 2014, s. 74-102; Bozkurt, 1995, s. 81-111).

Sanat Felsefesinde Estetiğin Ortaya Çıkışı

Estetik (aesthetic) kolayca tanımlanamayan, farklı kuramcılar tarafından farklı şekillerde yorumlanmış bir kavramdır. Aslında tarihi çok eskiye dayanmaz ilk kez 1778 yılında bu isimde bir kitap yazmış olan Alexander Baumgarten (1714-62) tarafından kullanılmıştır. Baumgarten bu sözcüğü Antik Yunancada "duyum" anlamına gelen aisthesis kelimesinden türetmiştir (Frenzel, 1990, s. 361-362). Baumgarten'in bu kavramdaki amacı dünyevi olan ile akılsal (ve dolayısıyla yüce) olan arasında bu ikisi arasındaki ilişkileri sağlayacak bir ara katman tanımlamaktır. Bu insanlara akılsal olan doğrultusunda bu dünyadaki yaşamı düzenleyecek bir duyum sağlayacaktır. Dolayısıyla Baumgarten için estetik kavramı sanatsal bir içeriğe sahip değildir, onu daha çok etik ve yaşam felsefesiyle bir arada anmak gerekir (Hünler, 2011, s. 92-122; Eagleton, 1998b, s. 25-43; Ferry, 2012, s. 86-104).

Immanuel Kant ise estetik terimini yüce ve güzel kavramlarıyla birlikte kullanır ve bir nevi güzelin bilimsel araştırmasının adı olarak gördüğü söylenebilir. Kant 1790 yılında *Yargı Yetisinin Eleştirisi* isimli estetiği ve güzelliği tartıştığı çok önemli bir eser

vermiştir. Bu eserde yargı yetisini bağımsız bir nitelik olarak görür ve ne olduğunu tanımlamaya çalışır. Güzellik bağlamında yargı yetisi beğeni yargısına dönüşür. Beğeni bir nesnenin veya onu tasarımlama biçiminin çıkarsız bir doyum veya doyumsuzluk yoluyla yargılama yetisidir. Bu doyumun nesnesine ise güzel denilmektedir. Beğeni kuşkusuz öznedir ve hazlara dayalıdır. Güzelin ise önemli özelliği çıkarsız bir haz olmasıdır. Kant yüceyi ise güzeliğin karşıtı olarak insanın zihninde bulunan ama tam olarak kavramanamayan bir ilke olarak tanımlar. Kant'a göre deha figürü güzel ile yüceyi birleştiren bir ilke olarak karşımıza çıkar (Bal, 2008; Tunalı, 1983, s. 69-93; Özel, 2014, s. 156-167; Bozkurt, 1995, s. 121-138; Ferry, 2012, s. 106-153; Arat, 2012).

G. W. F. Hegel (1994; 2015) estetik ile sanat felsefesini veya bilimin aynı, özdeş kavramlar olarak kullanmıştır. Çünkü Hegel'in felsefesine göre doğanın kendisinde bir güzel bulunamaz, güzel olan şey tin ile alakalıdır. Tin ise insanın tarihi ve kültürüyle şekillenen bir kolektif ruh olarak tanımlanabilir. Buna göre güzel olan şeylerin tümü insan ve kültürü tarafından üretilmişlerdir. İnsanın ürettikleri arasında da en rafine ve güzele en fazla uyan nesnelere ise sanat nesnelere aittir. Bu yüzden de estetik özünde sanatın bir soruşturmasıdır. Hegel sanata tarihsel bir perspektifle de bakmıştır. Hegel sanatı tarihsel düzlemde sembolik, klasik ve romantik olmak üzere üç düzlemde değerlendirir (Dilmaç, 2017; Özel, 2014, s. 176-189; Altuğ, 2012, s. 43-125; Ferry, 2012, s. 153-198; Eagleton, 1998b, s. 153-166).

Alman idealizminin sanat felsefesi ve estetik içerisinde etkili olan Friedrich Schiller (2001) ve W. F. J. Schelling (2017) gibi önemli filozoflar bulunmaktadır. Schiller oyun ile sanat arasında bir paralellik görmektedir. Schiller madde ile zihin arasında bir zıtlık koyar bu zıtlığı aşmayı becerebilecek tek unsurunda güzel olduğunu belirtir. Güzelin ise oyun olduğunu belirtir. Çünkü bu iki unsur aynıdır. İkisi de çıkarsız ve amaçsız bir aşma biçimidir. Güzel yalnızca oyun oynarken ortaya çıkabilir. Schelling ise sanatı kutsal olan ve tanrısal yaratım ile özdeşleştirir. Dolayısıyla sanat yüce ve kutsal, sanatçı ise tanrısal yaratımın bir parçasıdır (Özel, 2014, s. 167-176; Altuğ, 2012, s. 15-39; Eagleton, 1998b, s. 120-152).

İdealist sanat felsefesi ve estetik özellikle sosyolojik estetik kuramlar olarak isimlendirilen ve ilerleyen bölümlerde anlatılacak olan kuramlar tarafından yoğun olarak eleştirildiler. Bu eleştirilere cevap veren çeşitli idealist sanat filozofları tarihe ve sosyal bilime daha duyarlı sanat kuramları geliştirmeye başladılar. Bu filozoflar arasında şu isimleri sayabiliriz: Benedetto Croce (1983), Ernst Cassirer (1997), George Santayana

(2014), Jose Ortega y Gasset (2017), Martin Heidegger (2007), R. G. Collingwood (2011), Susanne K. Langer (2012) vb.

Klasik Sanat Tarihinin Doğuşu

Sanat tarihinin kökleri sanatçıların hayat hikâyelerinin bazen mitleştirilerek bazen de olgulardan yola çıkarak yazılan kitaplarda yatar. Bu kitapların en ünlüsü ilk baskısı 1550’de yapılmış olan Giorgi Vasari’nin *Sanatçıların Hayat Hikâyeleri* (2013) kitabıdır. Kendisinde bir Rönesans sanatçısı olan Vasari 14. yüzyıldan kendi yaşadığı zamana kadar yaşamış olan büyük sanatçıların yaşamlarını anlatır. Bunlar dışında sanatçıların kendi sanat yapma biçim ve tekniklerini anlattıkları çeşitli tarihsel kitaplarda bulunmaktadır. Mesela Roma döneminde MÖ 90-20 arası yaşamış olduğu düşünülen Vitruvius’un *Mimarlık Üzerine On Kitap* (2005) veya Rönesans sanatçısı Alberti’nin *Resim Üzerine, Heykel Üzerine, Mimarlık Üzerine* üçlemesi, Leonardo ve Michelangelo’nun yazdıkları uzun notlar gibi metinler bulunmuştur (Minor, 2013, s. 15-107).

Fakat bir bilim olarak sanat tarihinin ortaya çıkışı 17. yüzyılda olmuştur. Yukarıda bahsedilen estetik üzerine kuramların ortaya çıkmaya başladığı tarihlerde ilk sanat tarihi metinlerinden birisi *Antikçağ Sanat Tarihi* (2012) Johann Joachim Winckelmann tarafından yazılıp yayınlanmıştır. Sanat tarihinin bilimsel doğuşunun bu eserle olması önemli bir unsura dayanır, bu da kendisinden önceki tüm metinler sanatı bireysel bağlamda, sanatçıların yaşam öyküleri veya kendi anlattıkları sanat üretim biçimleriyle ortaya koyuyorlardı. Winckelmann’ın önemli ayrım noktası burada ortaya çıkar o sanatı bireysel düzlemeden kültürel düzleme çeker. Alman idealizmi için Antik Yunan hayranlığı kaçınılmazdır o yüzde de sanatın en doğru ve ideal formunun Antik Yunan’da üretilmiş olduğu yönündeki kaniyle yazmıştır bu kitap (Minor, 2013, s. 121-126). Alman idealist felsefesinin bir başa önemli ismi olan Hegel’in kendi sanat anlayışını tarihsel bir düzleme çekerek oluşturduğuna değinmiştik. Hegel’in bu katkısı doğal olarak sadece felsefeyi değil sanat tarihini de etkilemiştir. En önemli sanat tarihçilerinden birisi olan E. H. Gombrich Hegel için “sanat tarihinin babası” ifadelerini kullanmıştır (Minor, 2013, s. 137-142).

Sanat tarihinin kuramsal olarak oluşturan diğer iki önemli isim ise Alois Riegl ve Heinrich Wölfflin’dir. Riegl sanatın bireysel bir yaratımdan ziyade toplumsal bir iradenin ortaya çıkışı olarak görmekteydi. O yüzden de sanat ile içerisinden çıktığı kültür arasında

paralellikler olduğunun iddia etmiştir. Wölflin 1915 yılında *Sanat Tarihinin Temel Kavramları* (1995) isimli kitabı yazarak sanat tarihinin yöntemini tam olarak oluşturmuştur. Wölflin bu eserinde biçimsel bir sanat eseri analiz yöntemi belirlemiştir. Sanatın insan veya kültürle olan bağı yerine biçimsel özelliklerine bakılması gerektiğini iddia eder. Bu bakış için önerdiği kavramlar ise şu şekildedir: çizgisel ve gölgesel, düzlem ve derinlik, kapalı form ve açık form, çokluk ve birlik, belirlilik ve belirsizlik (Minor, 2013, s. 143-172).

Riegl ve Wölffling'in yöntemlerini izleyerek idealist ve biçimci bir sanat tarihin yaklaşımı devam ettirmiş olan Viyana Okulu önemli sanat tarihçileri çıkartmıştır. Fakat bu sanat tarihçileri Nazilerin iktidara gelmesiyle birlikte Viyana'dan ayrılıp İngiltere, ABD gibi ülkelere sığınmak durumunda kalmışlardır. 1950 yılında sanat tarihinin belki de en çok satmış olan sanat kitabı olan *Sanatın Öyküsü* (1986) kitabını yazmış olan Ernst H. Gombrich'de Viyana Okulu sanat tarihçilerinden birisidir. Viyana Üniversitesi'nde Ernst Kris'in Otto Kruz ile 1934 yılında beraber yazdıkları *Sanatçı İmgesinin Oluşumu: Efsane, Mit ve Büyü: Tarihsel Bir Deney* (2013) isimli kitap Viyana Okulu'nun sanat tarihi ile psikoloji arasına kurmaya çalıştığı ilişkinin önemli bir çıktısıdır.

Bu doğrultuda gelişen klasik sanat tarihi bilimi sanatçıyı sanat üretiminin tek faili olarak gören, sanatın tarih içerisinde hep var olduğu yönünde anakronik³ bir bakışa sahip, sanatın sosyokültürel, ideolojik bağları konusunda yetersiz çözümler yapan bir konuma sürüklenmiştir. Bu da klasik sanat tarihinin başta Marksist sanat tarihçileri olmak üzere pek çok tarihçi tarafından eleştirilmelerine sebep olmuştur.

Sanat Psikolojisi

Psikolojinin sanata yaklaşması daha çok psikanaliz üzerinden gerçekleşmiştir. Psikoloji için önemli meselelerden birisi bir deha olarak sanatçının yaratım sürecinde neler yaşadığı üzerinedir. Psikanalizin kurucularından Sigmund Freud (2007) başta Michalengelo'nun resimleri ve rüyaları olmak üzere sanat üzerine bir dizi yazı yazmıştır. Freud sanatsal yapıtları psikolojik olarak bir tür bastırılmış olanın telafisi ve yüceltilmesi olarak değerlendirir. Sanatçıyı kişilik tipi olarak tanımlayarak analizinin temel noktalarından birisi olarak gören ise Otto Rank'tır. Rank üç tip kişilik tanımlar: ortalama

---

³ 1. Çağı geçmiş, çağa uymaz, eskimiş, 2. Tarihlendirmede yanılığında bulunan. (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=veritbn&kelimesec=15548)

kişilik, nevrotik ve artist. Ortalama kişilik doğum travmasını çoğunluğa uyum sağlayarak çözmeye çalışan bireydir, nevrotik kişilik ise yanlış yollarla kendisine zarar vererek doğum travmasından kurtulmaya çalışır. Artist kişilik tipinin ise illaki bir sanat üretiyor olması gerekmez onun ayırt edici noktası doğum travmasını yaratıcı süreçlerle aşmaya çalışmasıdır. Artist sanat üreten bir sanatçı olabileceği gibi, bir öğretmen, bir işçi veya işsiz de olabilir (Geçtan, 2000, s. 223-226).

Sanat psikolojisi alanında en önemli eserlerden birisi Otto Rank'tan etkilenmiş olan Rollo May 1975 yılında yazdığı *Yaratma Cesareti* (2001) kitabı sayılabilir. Sanatçının bir yaratıcı olarak psikolojisini ortaya koymaya çalışan eser yaratım süreçlerini bilinçdışından fırlama ve karşılaşma anı olarak isimlendiriyor. May'a göre sanat insanın tanrılara, hayata, ölüme karşı insanın girdiği bir cenktr.

Sanat psikolojisinin sanatçı tarafı kadar alımlayıcı tarafıda sanat psikoloji alanında araştırılan bir konudur. Bu konu zaman zaman alımlama estetiği zaman zaman alımlayıcı merkezli sanat kuramı gibi isimler alabilmektedir.

2.3. Estetik Yönetime Eleştiriler ve Sosyokültürel Yönelimin Doğuşu

Sosyolojik Estetik ve Eleştiri

Materyalist bir filozof olarak Denis Diderot'un Paris sanat galerileri üzerine yazdığı yorumlar, Madam de Stael'in (1989) edebiyat üzerin eleştirileri veya Hypolite Taine'nin sanatı soy, çevre ve çağ çerçevesinde anlamaya yönelik çabaları (Escarpit, 1968, s. 9-10), Saint-Simon ve ardıllarının sanatçılara sosyalizme gidiş yolunda öncü (avangard) bir rol atfetmelerinin (McWilliam, 2011) sosyokültürel yaklaşımın ortaya çıkması için yeterli olduğu söylenemez. Çünkü kuramsal çerçeveleri zayıftı ve bu teorisyenlerin yaşadığı Avrupa ülkelerinde estetik yönelim köklü bir şekilde mevcuttu. Sosyokültürel yaklaşım temelini Çarlık dönemi Rusya'da yaşamakta olan üç önemli eleştirmen ve onların oluşturduğu ortamdan aldılar. Bu üç eleştirmen Vissarion Gregoryeviç Belinski, Nikolay Gavriloviç Çernişevnskiy ve Nikolay Aleksandroviç Dobrolyubov'dur.

Bu üç isim Puşkin'in kurduğu ve Turgenyev, Herzen gibi çok önemli Rus yazarlarının destek verdiği *Sovremennik* (Çağdaş) isimli dergide editörlük yapmışlardır. Belinski Rus edebiyatının en önemli eleştirmenlerinden birisi olmuştur ve en önemli

mücadelesini milliyetçi panslavist edebiyatçılara karşı vermiştir. En önemli eseri ise Gogol'ün bu panslavist politikaları destekleyen son romanlarına için ona yazdığı mektuptur (Belinski, 1989, s. 115-127). Dobrolyubov ise 25 yaşında hayatını verenden kaybetmiş ama o yaşına kadar önemli eleştiri yazıları yazmış bir yazardır. En önemli yazısı Gonçarov'un romana da ismini vermiş olan tembel ve sinik karakteri *Oblomov* üzerine yazdığı "Oblomovluk Nedir?" isimli eleştirisidir. Dobrolyubov bu metninde Oblomov'un Rus devletinin bürokratlarının tipik bir temsilcisi olduğu yönünde keskin ve etkileyici bir analiz yapmıştır (Dobrolyubov, 1987, s. 16-91). Fakat bu üç Rus kuramcı arasında en önemli, kuramsal ve sistematik metni yazan Çernişevskiy'dir. 1855 yılında üniversitede bir tez olarak yazılan ve savunulan *Sanatın Gerçeklikle Estetik İlişkileri* (2012) isimli metindir. Çernişevskiy bu metninde idealist ve fantastik bir düşünce olarak gördüğü Hegel'in estetik anlayışını eleştirir. Bu eleştirisinin temel kaynaklarını ise Ludwig Feuerbach'dan almıştır. Bu eserde insanın güzellik arayışı ve estetik duyuş gibi kavramlar reddedilmez ama bunun idealist bir biçimde değil materyalist ve profan bir yolla yapılmasının olanakları aranır. Metnin temel tezi "güzel olan yaşamdır" biçiminde özetlenmiştir. Dolayısıyla da yaşama ve dünyaya içkin bir estetik yaklaşım kurulmaya çalışılır bu eserde. Bu üç isim aynı zamanda Herzen gibi yazarlarla birlikte Rusya'da Marksist olmasa da sosyalist bir politik hareketin oluşmasında da önemli katkılar sunmuşlardır (Walicki, 2009, s. 219-339).

Rusya'da açılan bu estetiğe yönelik eleştiriyi daha sonra Georgi V. Plehanov (1987; 1991) devam ettirmiştir. Plehanov sosyalist anlayışı Marksizme doğru evrilmiştir. Ayrıca Engels'in Rusya'da mektuplaştığı kişilerden birisidir. Plehanov, kendisinden önceki Rus eleştirmenler ile Marx'ın fikirleri arasında bağlantılar kurmaya çabalar. Sanatın kökenini bulmaya yönelmiştir Plehanov. Bu çabada Schiller'in güzelin ve dolayısıyla sanatın bir oyun olduğu yönündeki görüşlerini alsa da Schiller'deki güzelin yararsız ve çıkarsız olduğu görüşlerini reddeder. Ve sanatın topluma yararlı olan oyundan ürediğini iddia eder. Çünkü ilkel toplumlarda iş ile oyun birbirinden ayrılmamıştır ve dolayısıyla güzel ilkesinde yararlılık-yararsızlık ikilemi etkili olamaz. Plehanov alt yapı ve üst yapı ilişkisinin sanatı ve diğer ideolojileri anlamak adına önemli olduğunu söyler ama kendisine daha sonra yöneltilecek eleştirilerde olduğu gibi üst yapıyı alt yapının mutlak olarak belirlediğini iddia etmez. Alt yapı yani üretim ilişkileri son kertede üst yapı unsurlarını etkilediğini belirtir. Ama kendisini eleştirenleri doğrular şekilde yaptığı analizler çoğunlukla indirgemecidir. Plehanov sanatın kökenine dair ırk, coğrafya birey

veya deha gibi kavramlarla açıklama getirme çalışanlarını tümüyle reddeder (Fréville, 1991; Walicki, 2009, s. 599-627). Plehanov maddeci eleştiri adını verdiği kendi yaklaşımın iki ödevi olduğunu söyler: “Eleştirmenin ilk ödevi, belli bir eserdeki düşünceyi sanat dilinden toplumbilim diline çevirmek, belli bir edebiyat olgusunun toplumbilimsel karşılığını ortaya koymaktır. (...) ikinci iş, Belinski'nin de yazdığı gibi, somut biçimi altında sanat yaratışındaki düşünceyi göstermek, imgeler içinde onu çözümlmek, parçalarında onun birlik ve bütünlüğünü yeniden bulmaktır” (Plehanov G. V., 1991, s. 115-116; Plehanov G. V., 1987, s. 9-11).

Plehanov'un görüşleri daha sonra kurulacak olan Sovyetler Birliği'nde de benimsenmiştir. Ekim Devrimi'nin öncülerinden Vladimir İlviç Lenin (1968) ve Leon Troçki (1976) devrimciler sanat alanında da yazılar yazmışlardır. Bu dönemde Plehanov Ekim Devrimi'ni gerçekleştiren Bolşeviklerle ters düşmüş o yüzden geri planda kalmıştır. Anatoli Lunaçarski (1998) edebiyat ve sanat üzerine kuramsal metinler üretmeye başlamıştır ve yeni kurulan Sovyetler Birliği'ndeki ilk kültür ve sanat komiseri olmuştur. Daha sonra Joseph Stalin'in SSCB'nin başına geçmesiyle “sosyalist gerçekçilik” denilen akım ön plana çıkarılmıştır. Bu akımın kuramsal arka planını ise Lunaçarski'den sonra kültür ve sanat komiserliğine getiren Andrej A. Jdanov (1996) oluşturmuştur. Sosyalist gerçekçiliğin yazarlara önerisi şudur: “Yetkin ustalıkta, ideolojik ve sanatsal içeriği yüksek eserler ortaya koyun! Halkın sosyalizm ruhuyla yeniden eğitilmesinin en etkin örgütleyicileri olun! Sınıfsız sosyalist toplumun kurulması mücadelesinin en ön safında yer alın!” (Jdanov, 1996, s. 20).

Sovyet Rusya'da durum bu şu şekilde gelişirken Avrupa'da başka açılımlar ortaya çıkıyordu. Sonradan Batı Marksizmi denilecek bir yaklaşım farklı ülkelerde, farklı hareketler ve farklı kuramcılar tarafından ortaya konan fikirler çerçevesinde yavaş yavaş ortaya çıkaya başlamıştı. Rusya'dan farklı olarak Avrupa ülkelerinde bir devrim gerçekleşmedi ama 1. Dünya Savaşı sonrasında zayıflayan devletlerde işçiler komiteler kurmaya başladılar. Bu komite yönetimleri özellikle fabrikalarda üretimi ele geçirmeye başladılar. Tümüyle kolektif, dayanışmacı üretim biçimleriydi bunlar. Ama yaşamları uzun sürmedi ve devletler tarafından kanlı biçimde bastırıldılar. Fakat buradan ortaya çıkan ve hem Sovyetlerdeki merkezi devlet teşkilatına karşı hem de kapitalizme karşı olma durumu Batı Marksizmi'nin olanağını ortaya koydu. Batı Marksizmi içerisinde pek çok önemli kuramcı sayılabilir: Antonio Gramsci, Bertold Brecht, Ernest Bloch, Galvano Della Volpe, György Lucacs, Herbert Marcuse, Henri Lefebvre, Jean-Paul Sartre, Karl

Korsch, Louis Althusser, Lucien Goldman, Lucio Colletti, Maurice Merleau-Ponty, Max Horkeimer, Theodor W. Adorno, Walter Benjamin. Fakat Batı Marksizminin ortaya çıkışını sağlamış olan üç büyük eser vardır. İlki 1923 yılında Lukacs'ın yazdığı *Tarih ve Sınıf Bilinci* (1998) kitabıdır. Yine 1923 yılında Karl Korsch'un kitabı *Marksizm ve Felsefe* (1991) kitabı. Ve üçüncü etkili kitap ise 1937 yılına faşist Mussolini'nin hapisanlerinde 10 yıl mahkûm kaldıktan ölen Antonio Gramsci'nin hapisanede yazdığı metinlerden oluşan *Hapishane Defterleri* (2003) isimli notlardır. Batı Marksizmi temel olarak pozitivist etkenlerden uzaklaşmaya çalışır. Marx'ın bilimselci yorumlarından ziyade felsefesine yönelmişler ve onun Hegelci köklerini soruşturmuşlardır. Üst yapıyı veya kültürü üretim ilişkilerinden daha fazla araştırmış ve çözümlemeye çalışmışlardır. Aktif bir örgüt ilişkisinden ziyade daha akademik üretimler yaparlar. Sanat ve estetik gibi konulara Sovyet Marksizmine oranla daha incelikli ve çok eğilmişlerdir (Anderson, 2011; Jacoby, 1999; Smith ve Riley, 2016, s. 65-91).

Gramsci kültür ve sanat sorunları üzerine çok fazla eğilmiştir. Bazı popüler romanların çözümlemelerinin yapılmasının devrimciler için halkı daha rahat anlamalarına olanak vereceğini iddia etmiştir. Bu yüzden de zaman zaman popüler sanat ürünlerine dair yorumlarda bulunmuştur. Fakat Gramsci'nin en önemli etkisi hegemonya kavramını ortaya atması olmuştur. Gramsci'ye göre ideoloji ikiye ayrılır birisi tarihseldir ve halkın uzun süredir inana geldiği kabullerdir yani özünde kültürdür. Diğer ideoloji ise iktidar sahibi sınıfların kendi çıkarları doğrultusunda oluşturduğu ideolojidir (Gramsci, 2003, s. 77-79). Bu ikincisini düzenleme yetisine hegemonya ismini verir. Hegemonya iktidar sınıflarının mutlak baskı mekanizması kullanmasından ziyade toplumsal ve kültürel kurumları, unsurları, süreçleri kullanarak kendi istekleri doğrultusunda kanılar oluşturma mekanizmasıdır. Hegemonya eğitim, sanat, din gibi pek çok farklı biçimlerle oluşturulabilir (Smith ve Riley, 2016, s. 67-70).

Sanat ve estetik alanında en fazla yazmış olan kuşkusuz Györky Lukacs'dır. Kendisi hem toplumsalın ontolojisi hem de siyaset alanlarında yazıları olmasına rağmen estetik alanında yazdıkları tartışmasız en ünlü eserleridir. Marksist olmadan önce romantik sosyalist olarak ve idealist bir yorum içerisinde olduğu sanata konusunda iki eseri vardır ve ikisi de sanat üzerinedir. Bunlardan ilki 1908 olarak Macarca yazdığı ve 1911 yılında Almancaya çevrilen *Ruh ve Biçim* diğeri ise 1916 yılında yayınlanan *Roman Kuramı* (1985b) kitabıdır. Daha sonra kuramsal ve siyasal metinler yazmış olsa da yaşadığı olumsuzluklar sonucunda estetiğe ve ontolojiye yönelmiştir. Marksizmi

benimsedikten sonra yazdığı sanat ve estetik alanındaki kitapları şu şekildedir: 1937 yılında *Tarihsel Roman* (2010), 1947’de *Goethe ve Çağı* (2011), 1948 yılında gerçekçi edebiyat hakkında yazdıklarını *Avrupa Gerçekçiliği* (1977) ismiyle bir araya getirdi, 1949 yılında *Thomas Mann*, 1955 yılında *Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı* (1969), 1963 yılında da sanat alanında en önemli eserlerinden *Estetik* (1981; 1985a; 1988) yayınlandı. Lukacs sanatta ve edebiyatta gerçekçiliğin en doğru estetik kriterleri sağladığını iddia eder. Balzac, Tolstoy gibi burjuva gerçekçi edebiyatının dahi soyut, öznel, avangard edebiyatlardan daha önemli olduğunu iddia eder. Bu tabii ki sosyalist çevreler de dâhil olmak üzere pek çok yerden eleştiri almasına neden olmuştur. Aşağıda değinilecek olan Lucien Goldman Lukacs’ın kuramlarını daha sosyal bilimsel bir açıdan yorumlamıştır. Lukacs ile beraber çalışan ve Marx ve Engels’in (1995; 1997) eserlerindeki sanat ve edebiyat üzerine olan kısımları derleyip sonradan ayrı kitap olarak basılacak olan önsözü yazar Mikhail Lifshitz’i (1968) unutmamak gerekir.

Batı Marksizmi içerisinde sanata katkı sunmuş olan önemli bir başka ekolde Frankfurt Okulu adı altında bir araya gelmiş olan kuramcılardan oluşur. Sanat alanında yazmış olan en ünlü Frankfurt Okulu mensubu Theodore Adorno’dur. Bir başka önemli kişi ise doğrudan okulun mensubu olmasa da Frankfurt Okulu’na yakın bir konumda yer alan Walter Benjamin’dır. Ve son olarak aşağıda daha ayrıntılı değinilecek olan ve sosyolog Leo Löwenthal’ın ismini saymak gerekir. Frankfurt Okulu Marksizmden yola çıkarak toplum eleştirisine başlayan bir yaklaşıma sahipken İkinci Dünya Savaşı’yla beraber eleştirilerini kapitalizmden tüm moderniteye kaydırmışlardır. Bu kayıpta özellikle okulun müdürlüğünü de yapan Max Horkheimer ve Adorno’nun düşüncelerinin etkisi olmuştur. Buna göre aydınlanma düşüncesi en baştan akli araçsallaştırmıştır ve bu yüzden de akıl modernite için bir mit haline dönüşmüştür. Bu mitten türeyen pozitivism ve bilimcilik gibi akımlar insanı yok sayan bir yere doğru savrulmuşlardır. Bu faşizm gibi totaliter rejimlere yol açarken, demokratik Batı toplumlarında ise kültür endüstrisine sebep olmuştur (Horkheimer, 2010; Adorno ve Horkheimer, 2010; Bottomore, 1997; Jay, 2005). Kültür endüstrisi kavramıyla Adorno (2013) sanatın ve sanat yapıtlarının yabancılaştırıcı bir meta haline geldiği yönünde eleştirilerini ortaya atmıştır. Özellikle film sektörü başta olmak üzere tüm sanat yapıtları kapitalist ideolojinin kendisini var edebilmesi gerekli ham maddeyi sağladığını iddia eder. Kültür endüstrisinde ortaya çıkan ürünler tüketime yöneliktir, bir eserin tüketiciyi değiştirmesi asla öngörülemez sadece boş zamanları doldurmak üzere ortaya çıkarılan oyalanma nesnelere dirler. Adorno’nun temel

tezi özellikle ideolojinin yeniden üretimi bağlamında önemli bir yaklaşım öne sürse de topyeküncü ve indirgemeci bakışı popüler kültür ürünlerinde olası direnme noktalarını yok saymaya yönelik olduğunu düşündürmektedir. Üstelik Adorno'nun elitist bakışı halkın sanatı alımlama biçimleri konusunda yetersiz bir kavrayış sunmaktadır (Bernstein, 2013; Boucher, 2013). Walter Benjamin ise “Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilbildiği Çağda Sanat Yapıtı” (Benjamin, 1995, s. 45-76) metninde sanat yapıtı ile teknoloji alanındaki ilişkiyi irdelemektedir. Benjamin sanat yapıtlarının fotoğraf gibi çeşitli teknolojilerle yeniden üretilerek daha fazla kişiye ulaştığını tanımlamasında bulunur. Bu durumda ise eskiden az sayıda ve toplumun belirli kesimleri tarafından bilinen şeylerin çok daha fazla kişiye ulaştığını bunun da sanat tüketimi konusunda demokratik bir ortam sağladığını söyler (Dellaloğlu, 2008).

Sovyet Marksizmi ile Batı Marksizmi dışında çeşitli ülkelerde de başka kuramcıların yazdığı metinler de bulunmaktadır. Bunlar arasında en ünlülerinden birisi 1959 yılında Avusturyalı Marksist Ernst Fischer'in yazdığı *Sanatın Gerekliliği* (1974) isimli eserdir. İngiltere'den yine iki önemli Marksist sanat kuramcısı ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki dilbilimci, tarihçi ve klasist George Thomson'dur. Thomson daha çok Antik Yunan tarihi ve kültür üzerinden durmuş olsa da sanata da özel bir yer vermiştir. Üstelik 1945 yılında şiir sanatı ile Marksist kuram arasında ilişkisellik kuran kısa ama önemli bir yapıttır (Thomson, 1987). İkinci önemli İngiliz sanat kuramcısı ise Christopher Caudwell'dir. 1937 yılında *Yanılsama ve Gerçeklik: Şiir Kaynakları Üzerine Bir İnceleme* (1974) ve 1938 ve 1945'de iki cilt olarak yayınlanan ölümünden sonra notlarından oluşturulmuş *Ölen Bir Kültür Üzerine İncelemeler* (2015) isimli iki önemli eseri bulunmaktadır (Belge, 1997). Bu kuramcılar sanat yaklaşımlarını tarih, antropoloji, arkeoloji ve felsefe arasında bir yerlerde oluşturmuşlardır. Açıklamak istedikleri konular ise sanatın kökeninin ne olduğu ve sanatın sınıflı bir toplumda nasıl bir işlev gördüğüdür. SSCB'de yaşamış olsa da devletin belirlediği genel sanat politikasıyla uyumlu araştırmalar yapmayan bir başka önemli isim ise Mihail Bahtin'dir (2005). Bahtin ünlü eserinde Ortaçağ Avrupası'nda yaşamış olan Rabelais'in ünlü eserleri *Gargantua ve Pantagruel* eserleri üzerinden mizah, gülme, grotesk, karnavalesk, diyolojik iletişim gibi kavramlarla bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu yaklaşım hem sanat hem de kültür kuramlarını derinden etkileyecektir.

Marksist sanat kuramı içerisinde Fredric Jameson'ın önemli bir yeri vardır. Sanat ve kültür kuramına dair en önemli eserleri şu şekildedir: 1971 yılında *Marksizm ve Biçim:*

Yirminci Yüzyılda Diyalektik Yazın Kuramları (2013), 1972’de *Dil Hapishanesi: Yapısalcılık ve Rus Biçimciliğinin Eleştirel Öyküsü*, 2003) (2003), 1984 yılında makale olarak basılan 1991 yılında da genişletilip kitap haline gelen (*Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı* (2011), 1998 yılında postmodernizm üzerine yazdığı metinlerin derlemesi olan *Kültürel Dönemeç* (2005), 2005 yılında da *Ütopya Denen Arzu* (2009). Jameson 1980’lerde yükselişe geçen postmodernizme karşı Marksist karşı duruşlardan birisini geliştirmiş kuramcılardandır. Jameson, postmodernizmi geç kapitalizm ve 1970’lerin ortalarında ortaya çıkmaya başlayan neoliberal kapitalist üretim biçiminin kültür üretim mantığı olduğunu ortaya koymuştur.

Edebiyat teorisyeni ve eleştirmeni Terry Eagleton özellikle Marksist yaklaşımda önemli bir kuramcı olmuştur. Althusser’in ideoloji yaklaşımından ve Macherey’in (2019) edebi üretim teorisinden etkilenecek Marksist yapısalcı bir edebi eleştiri ortaya koymaya çalışmıştır. Fakat daha sonra bu yapısalcı gelenekten uzaklaşmıştır. Eagleton’un sanat ve edebiyat alanındaki kuramsal yapıtları şu şekildedir: 1967 yılında *William Shakespeare* (2015c), 1970 yılında *Sürgünler ve Göçmenler: Modern Edebiyatta Çalışmalar*, 1975 yılında (*Güç Mitleri: Bronte Kardeşlere Marksist Bir Bakış* (2017b), 1976 yılında *Eleştiri ve İdeoloji: Marksist Edebiyat Teorisi Üzerine Bir Çalışma* (2009), yine 1976 yılında *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi* (2016), 1981 yılında (*Walter Benjamin ya da Bir Devrimci Eleştiriye Doğru* (2013b), 1983 yılında birincisi edisyonu 1996 yılında ikinci edisyonu 2008 yılında da 25. yıl edisyonu yayınlanmış olan *Edebiyat Kuramı* (1990), 1984 yılında *Eleştirinin Görevi* (1998a), 1989 yılında editör olarak *Raymond Williams: Eleştirel Bakışçısı*, 1989 yılında *Teorinin Önemi*, 1990 yılında *Estetiğin İdeolojisi* (1998b), yine 1990 yılında Fredric Jameson ve Edward Said ile beraber (*Milliyetçilik, Sömürgecilik ve Yazın* (1993), 1991 yılında ilk 2007 yılında ikinci edisyonu çıkan *İdeoloji* (2013a), 1996 yılında *Postmodernizmin Yanılsamaları* (2011), 2000 yılında *Kültür Yorumları* (2016), 2002 yılında *Tatlı Şiddet: Trajik Kavramı* (2012b), 2003 yılında *Kuramdan Sonra* (2006), 2005 yılında *İngiliz Romanı* (2012a), 2007 yılında *Şiir Nasıl Okunur?* (2015b), 2012 yılında *Edebiyat Olayı* (2017a), 2013 yılında *Edebiyat Nasıl Okunur* (2015a), 2016 yılında da *Kültür*.

Sosyolojik olarak değerlendirilebilecek bir başka sanat kuramı ise analitik sanat felsefesidir. Analitik felsefe kavramsal ve mantık çözümlerinden yola çıkarak analizler yapar ve bir kavramın olabilecek her noktada eleştirilmesini ve sınırlarının ortaya çıkarılmasını sağlamaya çalışır. “Çözümsel (analitik) sanat felsefesinin görevi de

sanat kavramı üzerinde düşünüp olabildiğince hassas bir yaklaşımla bu kavramın farklı unsurlarını ortaya koyarak bu dayanak noktasının kuvvetli olmasını sağlamaktır” (Carroll, 2016, s. 17). Analitik felsefe Ludwig Wittgenstein’in düşüncelerini temel alır. Wittgenstein dil felsefesi ve mantık üzerine çok önemli eserler vermiş olsa da sanat ve estetik üzerine kısa bir seminer dersi (Wittgenstein, 1997) dışında bir eseri yoktur. Onun bu derslerinden yola çıkan analitik filozoflar sanatın kapalı bir tanımı olamayacağını sanatın açık tanımlı bir kavram olduğunu iddia etmişlerdir. Çünkü sanat sürekli yeni olana açılan yaratıcı bir süreci gerektiriyordu ve her kültüre, tarihsel bağlamda farklı anlamlara gelebiliyordu. Bu yüzden de sanatın kapalı bir şekilde tanımını yapmak sıkıntılı bir hale geliyordu. Analitik sanat felsefecileri arasında Arthur C. Danto (2010; 2012; 2015), Georg Dickie, Jerrold Levinson, Morris Weitz, Nelson Goodman, Noel Carroll sayılabilir. Bu bağlamda çeşitli kavramlar ortaya atılmışlardır. Bu kavramların en önemlisi daha sonra sanat sosyolojisi bağlamında da sıklıkla kullanılan ve 1964 yılında ilk kez Danto tarafından ifade edilen sanat dünyası (artworld) kavramıdır (Lenoir, 2005, s. 149-153). Weitz “aile benzeriği”, Dickie “sanat çemberi” gibi kavramlar kullanmışlardır. Analitik sanat felsefesinden iki temel sanat kuramı türemiştir. Bunlardan ilki kurumsal sanat kuramıyken diğeri sanatın tarihsel tanımlanmasıdır. Bunlara göre sanatın ve sanat yapıtının ne olduğunun sorgulanması sanatın tanımlanması ve anlaşılması için yeterli koşullar sunamamaktadır. Sanatın bir sosyal, kültüre, tarihsel bir kurumsallaşma olarak tanımlanması onun ne olduğunun anlaşılmasında daha etkin bir yaklaşım sunmaktadır (Carroll, 2016, s. 303-394; Townsend, 2002, s. 291-312). Analitik sanat felsefesi ve bundan türeyen sanat kuramları felsefe ile sanat üzerine araştırmalar yapan sanat tarihi, sanat sosyolojisi, sanat psikolojisi, sanat antropolojisi gibi sosyal bilimler arasında bir bağın kurulmasına vesile olan yaklaşımlar ortaya çıkartmışlardır.

Postmodernizm özünde sanattan özellikle mimariden ortaya çıkan bir düşünsel akımdır. Tutarlılığın, netliğin, devamlılığın eleştirildiği bir sanat mantığı olarak düşünülebilir. Tabii ki bu akımın felsefeyi ve sanat kuramını etkilemeyeceği düşünülemez. Postmodern ya da postyapısalcı kuramcılar arasında sanat ve edebiyat ile doğrudan kuramlar geliştiren iki kişi Roland Barthes ve Jacques Derrida’dır. Barthes kendi kuramsal anlayışına göstergebilim denilmektedir. Barthes’in sanat ve edebiyatla ilgili kitapları şu şekildedir: 1953 yılında *Yazının Sıfır Derecesi* (2016d), 1957 yılında *Çağdaş Söylenler* (2018), 1964 yılında *Göstergebilimsel Serüven* (1993), 1970 yılında *(Göstergeler İmparatorluğu* (2016a), yine 1970 yılında *S/Z* (2016b), 1973 yılında *Yazı*

Üzerine Çeşitlemeler/Metnin Hazzı (2016c). Jacques Derrida'nın kuramsal yaklaşımına ise deconstructivism (yapısökümcülük, dekonstüsyonizm vb.) ismini almaktadır. Derrida 1967 yılında yazdığı *Gramatoloji* (2011) isimli eseridir. Bu eserde söz-yazı ikiliğinin çözümlenmeye çalışan Derrida Batı uygarlığının yazı-merkezliğini eleştirir. *Gramatoloji* aslında aynı yıl yayınlanan *Yazmak ve Fark* ve *Konuşma ve Fenomen* ile bir üçlemenin ilk kitabıdır. Derrida'nın edebiyatla ilgili yayınladığı bir diğer önemli kitap ise 1991 yılında derlenen *Edebiyat Edimleri*'dir (2010).

1990'lı yılların ikinci yarısında ortaya çıkan bir başka sosyolojik estetik yaklaşım ise ilişkisel estetik ismini almaktadır. Nicolas Bourriaud'un (2004; 2005) 1998 yılında yayınlanan kitabından oraya çıkan bu yaklaşım, ismini de aynı isimli kitaptan almıştır. İlişkisel estetikte yapıt, sanatçı, izleyici arasında sürekli bir etkileşim söz konusudur. Sanat bir form olmaktan çıkmıştır, bir tür karşılaşma ve iletişim alanı ve imkânı haline gelmiştir (Alliez, 2010).

Sosyokültürel Sanat Tarihi

Sanat tarihi alanında da tıpkı sanat felsefesi ve eleştirisi alanlarında olduğu gibi eleştiriler gelişmiştir. Klasik sanat tarihi estetik yaklaşıma uygun olarak gelişirken bu estetik yaklaşıma karşı sosyokültürel bir sanat tarihi anlayışı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Jacob Burckhardt'ın (1974; 1958) 1860 yılında yazdığı *İtalya'da Rönesans Kültürü* isimli kitabıyla bağlamsal sanat tarihinin ilk adımlarını atmıştır. Bu eser temelde bir sanat tarihi metni değildir. Daha çok bir kültür tarihi olarak değerlendirilebilir ve Rönesans dönemi sanatına en az siyaseti ve ekonomisi kadar çok değinmektedir. Bu yüzden de hem sanata olan vurgusu hem de sanatı diğer toplumsal kurumlarla ilişki içerisinde görmesi bakımından sanat tarihi araştırmalarında önemli bir yere sahiptir (Heinich, 2013, s. 18). Üstelik Burckhardt yukarıda da belirttiğimiz gibi sanat tarihi biliminin en önemli isimlerinden birisi olan Heinrich Wölfflin'in hocalığını yapmıştır (Minor, 2013, s. 153).

Erwin Panofsky bu açılan yoldan ilerleyerek sanat ile içerisinde bulunduğu bağlam arasında ilişkiler kurmuştur. Panofsky 1924 yılında *İdea: Sanat Kuramında Bir Kavram*, 1927 yılında *Sembolik Form Olarak Perspektif*, 1939 yılında *(İkonoloji Araştırmaları: Rönesans Sanatında İnsancıl Temalar* (2014), 1943 yılında *Albrecht Dürer'in Yaşamı ve Sanatı*, 1951 yılında *Gotik Mimarlık ve Skolastik Felsefe: Ortaçağda*

Sanat, Felsefe ve Din Arasındaki Benzerliklerin İncelenmesi (1995), 1953 yılında *Erken Hollanda Resmi: Kökenleri ve Karakteri*, 1955 yılında *Görsel Sanatlarda Anlam*, 1956 yılında Dora Panofsky ile beraber *Pandora'nın Kurusu: Mitik Sembollerin Değişen Etkisi*, 1960 yılında *Batı Sanatında Rönesans ve Yeniden Doğuşlar*, 1964 yılında *Mezar Heykelleri: Antik Mısır'dan Bernini'ye Değişen Etkileri Üzerine Dört Yazı*, yine 1964 yılında Raymond Klibansky ve Fritz Saxl ile beraber *Satürn ve Melanoli: Doğa Felsefesi, Din ve Sanat Tarihinde Çalışmalar*, 1969 yılında da *Problems in Titian* kitaplarını yazdı. Panofsky'nin temel tezlerini anlamak için temel kitabı *Gotik Mimarlık ve Skolastik Felsefe* isimli kitabına incelenebilir. Bu kitaba göre skolastik felsefenin ve yazının açıklığa kavuşturma (manifestatio) ilkesinin kiliselerin biçimsel görünüşünün nasıl oluştuğunu açıkladığını iddia etmektedir. Bu ilke şu üç ögeyle daha rahatlıkla anlaşılabilir. Bu öğelerin ilki açıklığa kavuşturma, açıkça gösterme iken, ikincisi eşdeğer bölümler ve bölümlerin alt bölümleri sistemine göre düzenlemedir, üçüncüsü farklılık ve çıkarılabilir ilişkidir. Skolastik yazının ilk ilkesi gotik mimariye saydamlık ilkesi ismiyle girmiştir buna göre “kiliselerin ambara benzeyen dış kabukları, çoğu zaman, insanda sonsuzmuş izlenimi uyandıran ve delişmene pitoresk olan iç mekân çevreler. Böylece dışarıdan bakıldığında sınırları belirlenmiş ve sızılması olanaksız bir mekân izlenimi verirken içeriden sınırsız ve geçirgen bir mekân etkisi uyandırır.” İkinci ilke ise karşılıklı uyumun sağlanmış olmasıdır (concordantia), bu ilke gotik mimarının nasıl oluştuğunun anlamamızda bize yardımcı olur (Artun, 2013).

Marksist sanat tarihçileri de sosyokültürel bir sanat tarihini oluşumunda önemli çalışmalar yapmışlardır. Frederich Antal bu Marksist sanat tarihçilerinin başında gelir. 1948 yılında yazdığı *Floransalı Ressamlar ve Sosyal Arkaplanları* isimli eser Rönesans sanatının sosyal, ideolojik, siyasi dayanaklarını ortaya çıkarmıştır. Francis Klingender'da derlediği *Hogarth ve İngiliz Karikatürü* ve yazdığı *Demokratik Gelenekte Goya ve Sanat ve Endüstri Devrimi* kitaplarıyla Marksist sanat tarihine önemli katkılarda bulunmuştur. Meyer Schapiro ismi de önemli bir Marksist sanat tarihçisidir. Marksist sanat tarihinin en bilinen eseri ise 1951 yılında Arnold Hauser (1984) *Sanatın Toplumsal Tarihi* isimli kitabıdır. Hauser, Marksist bir sanat tarihçisi olarak sanat tarihindeki idealist öğelere özellikle Gombrich'in sanat tarihi anlayışına bir polemik olarak bu eseri yazmıştır (Hemingway, 2015; Minor, 2013, s. 191-202). 1978 yılında Nicos Hadjinicolaou'nun yazdığı *Sanat Tarihi ve Sınıf Mücadelesi* (1998) Marksist sanat tarihi için önemli bir kavram olan görsel ideoloji kavramını ortaya atmıştır. Kitabın bu tez bağlamında esas

önemli unsuru sanat tarihi ile sanat sosyolojisini karşılaştırdığı bölümleridir. Hadjinicolaou'ya göre sanat sosyolojisi, sanat tarihinden ayrılıp bir disiplin kurabilecek yeterliliğe değildir. Bunu şu cümlelerle anlatır: “birincisi, sanat sosyolojisine bir tanım bulamayız ve sanat sosyolojisinin amaçları (...) sanat tarihinin amaçlarından ayırt edilemez. İkincisi, yeni bir bilimin olduğunu iddia etmeden, geleneksel sanat tarihinin zaafını ya da hatta konudan yoksun oluşunu saptamak yeterli olmaz. Dolayısıyla da üçüncüsü, karşımızdaki en ivedi görev, sanat tarihinin kökten bir eleştirisi gerçekleştirmek, onun çerçevesini belirlemektir” (Hadjinicolaou, 1998, s. 61-62). Fakat Hadjinicolaou bu sonuçlara varırken çağdaş sanat sosyologlarından ziyade Taine, Read, Francastel gibi daha çok sanat tarihinden gelmiş ve bu açıdan yazmayı sürdüren kuramcılarını baz alır. Sosyoloji içerisinden çıkmış olan araştırmaları parantezin dışında bırakmaktadır. Bu eleştirileri belki de sanatın disiplinler üstü bir şekilde araştırmanın daha doğru olacağı şeklinde yorumlamak gerekmektedir.

Bu Marksist sanat tarihinde çıkmış ama sosyal kuramında daha fazla ön planda tutulduğu bir başka sanat tarihi akımı ise yeni sanat tarihi olarak isimlendirilir. Michael Baxandall, T. J. Clark, John Berger gibi isimler bu bağlamda değerlendirilebilir. Baxandall 1972 yılında *15. Yüzyılda Sanat ve Deneyim* (2015) isimli bir kitap yazdı. Berger (2008) ise 1973 yılında BBC'ye *Görme Biçimleri* isiminde daha sonra kitap olarak da basılan dört bölümlük bir belgesel çekmişti. Sanat eserlerinin algılama ve yorumlama biçimlerimizi aslında tarihsel, sosyal ve kültürel olarak nasıl inşa edildiğini bu belgesellerle ortaya koymuştur. T. J. Clark 1985 yılında *Modern Yaşamın Ressamları: Paris'te Manet ve Takipçilerinin Sanatı* isimli kitabı yayınladı. Jonathan Crary 1990 yılında Berger'in izinden giderek *Gözlemcinin Teknikleri: On Dokuzuncu Yüzyılda Görme ve Modernite Üzerine* (2004) kitabını yazmıştır. Crary bu kitabında camera obscura gibi görme biçimlerini etkilemiş olan teknolojik gelişmelere odaklanmıştır. 2001 yılında yayınlanan ve sanat tarihi alanında devrim niteliğinde bir eser olan *Sanatın İcadı: Bir Kültür Tarihi* (2013) Larry Shiner tarafından yazılmıştır. Bu kitap sanat kavramının nasıl ortaya çıktığını zanaattan nasıl ayırdığını tarihsel süreç ve sosyal, kültürel ideolojik kuramların nasıl yaklaştığı çerçevesinde ortaya koymuştur (Harris, 2013).

Klasik sanat tarihine eleştirel açıdan yaklaşanlar sadece Marksist veya sosyal sanat tarihçileri değildir feminist sanat tarihçileri de bu eleştirilere katılmışlardır. Feminist sanat tarihçileri uzun süre sanatın geçmişinde kadın sanatçıları arayıp bulmaya çalışmışlardır kısmen başarılı olsalar da bu çaba verimsiz olmuştur. 1971 yılında Linda

Nochlin (2008) “Neden Hiç Kadın Sanatçı Yok?” isminde bir makale yazar, makalede tarihten kadın sanatçı bulma çabası değerli bir çaba olsa da feminist sanat tarihçilerinin ve eleştirmenlerinin esas konusunun kadınların sanatçı olmasının önündeki sosyal, kültürel engellerin soruşturmasını yapmak gerektiğini vurgulamıştır. Sonrasında feminist sanat tarihini önemli tarihçiler çıkartmıştır, bunlar arasında Germaine Greer, Griselda Pollock, Sue-Ellen Case sayılabilir (Antmen, 2008; Minor, 2013, s. 213-223).

Sanat tarihine eleştirilerin önemli bir başka ayağı ise göstergebilim ve yapıbozum gibi kavramları önplana çıkararak yapısalılık ve postyapısalcılık gibi akımlardır. Her sanatsal nesneyi bir metin gibi algılayan bu yaklaşımların öncüleri arasında Roland Barthes, Michel Foucault, Jacques Derrida vb. isimler sayılabilir (Minor, 2013, s. 225-260).

Sanat Antropolojisi

Antropoloji ve etnoloji disiplinleri Avrupa dışındaki coğrafyalarda yaşayan toplumları, halkları araştırmak üzere ortaya çıkmış olan bilimsel disiplinlerdir. Özellikle devlet kuramamış kabile tipi siyasal örgütlenmelere sahip, tarım yapmayan, yazı kullanmayan halkların yaşantıları, kültürleri ve inançlarına odaklanmıştır ilk olarak. Bu bağlamda Amerika kıtaları, Afrika, Okyanusya gibi kıtalaradaki halkları incelemiştir. Bu tür halklar için Avrupalıların sanat dediği etkinlikler ve nesnelere gündelik hayatlarında çok önemli bir yere sahiptir. İnançlarını sembolize eden çeşitli mekânlar ve cisimler Avrupalılar tarafından sanat nesnesi olarak taşınarak müzelerinde sergilenmiştir. Ritüelleri, efsaneler, şarkıları çeşitli şekillerde kayıt altına alınmıştır. O yüzden antropoloji ve etnoloji bilimleri çerçevesinde sanat halkların kültürlerinin sembolik olarak ortaya koydukları önemli bir veri kaynağı haline gelmiştir. Bu topluluklarda sanatın ayrı bir kurum halindedeymiş olmayıp başka inanç gibi başka unsurların bir taşıyıcısı konumunda olması sanatın antropoloji ve etnolojideki konumunu da ikircikli bir yerde tutmuştur. O yüzden de sanat antropolojine dair bağımsız bir konu olarak ilk kitap nispeten geç bir tarih olan 1927 yılında ABD’li antropolog Franz Boas tarafından yazılmış olan *İlkel Sanat* isimli yapıttır. Daha sonra Claude Levi-Strauss, Jack Goddy, Clifford Geertz gibi pek çok önemli isim bu alana katkılar sunmuşlardır (Örnek, 2000, s. 151-189; Haviland, 2002, s. 437-461).

Bohannan'ın (2018) 1966 yılında yazdığı "Çalılıkta Shakespeare" isimli makale ilginç bir sanat ve edebiyat okuması sağlamıştır. Batı Afrika'da yaşayan Tiv halkının yanında alan çalışması yapmaya giden bir antropolog olan Bohannan yanında götürdüğü *Hamlet* kitabını Tiv halkının üyeleriyle birlikte okumaya daha doğrusu bire bir çeviri yapılamadığı için oyunun hikayesini onlara anlatmaya başlamıştır. Batı toplumu ve onlarda etkilenen toplumlar için *Hamlet*'in hikâyesi bilinen ve sıkça yorumlanan bir metin olsa da Tivler için öyle değildi. Hayalet gibi bir kavramları olmadığı için *Hamlet*'in babasını bir cadı tarafından gönderilmiş bir alamet olarak yorumlamışlardır, bilge ve sağduyulu Horatio'yu pek bir şeyler bilmeyen birisi olarak görmüşlerdir, *Hamlet*'in amcasının dul kalan annesiyle evlenmesini ise çok normal karşılamışlardır ki Tivler'de de olan bir adet olduğunu belirtmişlerdir vb. Sonuçta Tivler *Hamlet*'in doğru olan versiyonunu antropolog Bohannan'a anlatmışlardır. Bu makale nihayetinde bir sanat eserinin evrensel, doğru bir okumamanın olamayacağı aslında her anlatının belirli kültürel bağlamlarda anlamlı olduğunu izlenimiyle sona erer. Mutlak güzele veya evrensel bir estetik tahayyüle ulaşmak sanıldığı kadar kolay ve basit değildir. Sanata Avrupamerkezci etnosantrik yaklaşımlar çeşitliliği ve farklılıkları görmemizi engeller. Antropoloji ve etnoloji disiplinleri tam burada sanat alanına ve araştırmalarına müdahale ederek diğer sosyal kurumlarda da yaptıklarına benzer bir okuma gerçekleştirirler.

1976 yılında yayınlanan Geertz'in (2007, s. 107-133) "Kültürel Bir Sistem Olarak Sanat" makalesi önemli kuramsal hamle olarak karşımıza çıkmaktadır. Geertz konuşulamayacak şeyler hakkında susulmasının daha iyi olacağını söylese de sanat hakkında sanatçılar dâhil hiç kimsenin bu ilkeye uyamadığını belirtir. Ve sanat hakkında konuşmanın nedenini ve yollarını şöyle anlatır:

"Bizim için anlamlı olan bir şeyin orada saf önemine terk edilmesi düşünülemez ve biz de onu tanımlar, çözümler, karşılaştırır, yargılar, sınıflarız; yaratıcılık, form, algı, toplumsal işlev hakkında kuramlar üretiriz; sanatı dil, yapı, sistem, eylem, simge, duygu örüntüsü olarak karakterize ederiz; bilimsel metaforlara, ruhsal, teknolojik, siyasal olanlara varırız; ve hepsi başarısız olursa karanlık sözleri bir arada dizer ve başka birinin bizim için onları aydınlatmasını umarız" (Geertz, 2007, s. 108).

Geertz sanatın ve estetik duyumun her toplumda farklı anlamlandırma ve kabuller olduğunu iddia eder. Bu bakımdan görececi bir tutumu savunduğu söylenebilir. Geertz metninin sonraki bölümlerinde sanat antropolojisi bağlamında önemli bir ayırım noktası oluşturan ilkel toplumlar için sanatın merkezi diğer tüm sosyal unsurlarla iç içe olduğu fakat uygar toplumlarda sanatın ayrı bir kurum olduğu yönündeki kanıya karşı çıkar.

Sanatın uygar toplumlar içinde sembolik bir temsil sistemi olduğunu iddia eder. Bunun için de yukarıda ismi geçen Baxandall'ın çalışmasından ve Arap toplumlarında şairlerin konumuna yönelik çalışmalardan destek alır. Yazının son paragrafında şu cümlelere yer verir:

“Sanat araştırmalarında etkin bir yararı olabilmesi için, semiyotiğın, işaretlerin iletişim aracı olarak nitelendirilmesinin, çözülecek kodlar olarak görülmesinin ötesine geçmesi, onları düşünce kipleri, yorumlanması gereken deyimler olarak görmesi gerekir. Özellikle de bir şifrenin yerine daha az entelektüel olanı koyacak olan yeni bir kriptopgrafi ihtiyacımız yok, ama yeni bir teşhise, şeylerin anlamını onları çevreleyen yaşamla birlikte saptayacak bir bilime ihtiyacımız var” (Geertz, 2007, s. 133).

2.4. Bir Sanat Sosyolojisinin İmkânı

Bir sanat sosyolojisinin ne zaman başladığı önemli bir sorun teşkil eder. Yukarıda bahsedilen sosyokültürel yaklaşım içerisindeki disiplinlerin ve kuramların çoğu bir şekilde sosyolojiyi etkilemişlerdir ama hiç biri bir sanat sosyolojisi olmamıştır. Bu durumu sosyoloji biliminin diğer disiplinlerden bağımsızlaşarak kendini tanımlama çabasıyla paralel görmek gerekir. Taine veya de Stael gibi isimler sanat sosyolojisinin kökeninde gösterilirler fakat bu kişilerin yazdıkları dönemlerde ne disiplin haline gelmiş bir sosyoloji vardı ne de bu kuramcılar sosyoloji adına yazdıklarını iddia etmekteydiler. Bu yüzden sanat sosyolojisine geçmeden önce kısaca sosyolojinin disiplinleşme sürecine değinmek gerekiyor.

Sosyolojinin isim babası Auguste Comte'dur. İlk kez o sosyolojiyi bir bilim olarak isimlendirmiştir. Comte'un akıl hocası sosyalist Saint-Simon ise sosyal fizik terimini sosyolojiye çok yakın bir anlamda kullanarak aslında sosyal olanın bilimsel incelenmesi arzusuna bir isim bulmuşlardır. Fakat sosyal olanın bilimsel olarak incelenmesi arzusu daha önceye dayanır. Fransa'da Montesqueu, İtalya'da Vico, İskoçya'da Ferguson gibi isimler aslında bilimsel bir yönelimle tarihe ve topluma bakmaya başlamışlardı. Fakat bu kişilerin sanata toplumsal bir çabayla bakmaları söz konusu olmamıştır.

Aynı şekilde Comte'un da sanata dair yorumları yoktur. Saint-Simon ise sosyalist topluma geçilebilmesi için sanatçılara avangard bir rol verse ve sosyal bir sanatın savunuculuğunu yapmış olsa da bir sanat sosyolojisi kuramı oluşturamamıştır.

Yine kendisini bir sosyolog olarak tanımlamasa da sosyolojiye büyük katkıları olmuş Karl Marx'ın da sanat üzerine doğrudan bir araştırması yoktur. Tabii ki çağının bir

entelektüeli kadar sanatla ve edebiyatla ilgileniyordu ama hiçbir zaman bir sosyal sanat kuramı ortaya koymadı. Ama hem sosyal bilimsel hem de siyasal etkileri çok büyük olduğu için onun izleyicisi olan kuramcılar sosyolojik estetik adı altında incelenen Marksist estetik kuramları geliştirmişlerdir.

Sosyolojinin disiplinleşmesinde en büyük katkı kuşkusuz Emile Durkheim'e aittir. Kendisi önce Bourdeaux'da eğitim fakültesinde sosyoloji ve eğitim alanında dersler verdikten sonra Paris'e Sorbonne Üniversitesi'ne sosyoloji kürsüsünü kurmak üzere görevlendirilmiştir. *Toplumsal İşbölümü, Sosyolojik Metodun Kuralları, İntihar, Dini Hayatın İlk Biçimleri* gibi kanonlaşmış eserlerinin yanında birçok makaleye ve sonradan kitap olarak basılan ders notları yazmıştır. Durkheim'in en temel amacı içinde yaşadığı Fransa toplumunu en iyi anlatacak bilimsel yaklaşımı ortaya çıkarabilmektir. Bu yüzden de ilk olarak bilimsel bir yöntem oluşturmaya çalışır. Bu doğrultuda 1895 yılında yazdığı *Sosyolojik Metodun Kuralları* (1994) isimli kitabını bilimsel bir yöntem bulma çabasına ayırmıştır. Bu çabasının sonucunda bulduğu kurallar ise şu şekildedir: İlk ve en temel kural toplumsal olgular şeyler gibi ele alınmalıdır, ikincisi toplumsal bir olgu ancak başka bir toplumsal olgu ile açıklanabilir, üçüncüsü ise her toplumsal olgunun ancak tek bir nedeni vardır. Bunlar eleştirilebilecek yaklaşımlar olsa da sosyolojinin disiplinleşmesini ve kendisinin bir açıklayıcı güç haline gelmesini sağlayan en önemli temelleri sağlamıştır. Fakat Durkheim doğrudan doğruya sanat üzerine hiçbir zaman bir çalışma yapmamıştır. 1912 yılında yazdığı son eseri *Dini Hayatın İlk Biçimleri* (2005) kitabı kutsal olan, totemizm inancı ve semboller üzerinde durması bakımından kültür sosyolojisi bağlamında yeniden yorumlanmış olsa da (Smith ve Riley, 2016, s. 113-144) bir sanat sosyolojisi olarak değerlendirilemez.

Durkheim'in yeğeni ve en önemli takipçilerinden birisi olan Marcel Mauss'da hem sosyolojiye, hem antropolojiye, hem de dinler tarihine katkılarıyla bilinen çok yönlü bir araştırmacıdır. Mauss'un en önemli çalışması 1923-1924 yılları arasında yazdığı makalesi "Bağış (Hediye) Üzerine Bir Deneme: Arkaik Toplumlarda Mübadele Biçimi ve Nedenleri" (2006, s. 200-370) çalışmasıdır. Bu makale paranın olmadığı toplumlarda iktisadi ilişkileri ve mübadele biçimlerini araştırır. Mauss'un vardığı sonuç ise paranın olmadığı toplumlarda temel mücadele biçimi takas ve armağan üzerine kurulu olduğudur. Bu da tabii ki ona uygun bir toplumsal sistemin oluşmasına sebep olur. Kabileler ve topluluklar arasındaki ilişkiler bu mücadeleye göre ortaya çıkar ve mübadele edilecek nesnelere özellikle statü değeri olan sembolik nesnelere üretilmeye başlanır. Bu kuramın

takipçisi olan Lewis Hyde *Armağan: Sanatsal Yaratıcılık Dünyayı Nasıl Değiştirir?* (2008) isimli eserinde sanat yapıtının sanatçının topluma armağanı olduğuna dair bir sosyolojik estetik kuramı ortaya atmıştır.

Sosyolojisinin önemli klasik teorisyenlerinden bir başkası Almanyalı tarihçi ve sosyolog Max Weber'dir. Weber'de din sosyolojisinden, kent sosyolojine, tarihten iktisata araştırmalar yapan çok yönlü bir sosyologdur. Ortaya attığı en önemli kavramlardan birisi rasyonelleşmedir. Rasyonelleşme, modernite ile bağlantılı bir kavramdır. Rasyonaliteye göre günümüze gelindikçe her eylem sonu tahmin edilmeye çalışılarak, başı sonu belirlenmiş bir şekilde tanımlanır. Kısaca rasyonalite öngörülebilirlik ve düzenlilik üzerine kuruludur. Weber 1911 yılında yazdığı ama ancak 1921 yılında yayınlanan *Müziğin Tarihsel ve Toplumsal Temelleri* isimli eserinde müzik tarihi üzerinden bir rasyonalite anlatısı geliştirir. Batı müziğini; Antik Yunan, Hint ve Çin kültürlerinin müziğiyle karşılaştıran Weber, Batı müziğindeki rasyonelleşme emarelerini ortaya koyar. En temel iki ayırıcı unsur notasyon ve çok seslilik. Sesin çeşitli semboller ve biçimlerde anlatılabilir olması yani yazıya geçilebilmesi en önemli rasyonelleşme göstergesidir. İkinci gösterge ise çok seslilik, hem batı-dışı hem de tarihsel tüm toplumlar her zaman tek sesli müzik yapmışlardır. Batı müziği ise kalabalık koroları ve orkestraları ortaya çıkarmıştır. Bu çok fazla sesin bir arada, senkronik olarak bir arada olabilmesini gerektirir ki bu da bireylerin etkileşimlerinin üstünde rasyonel bir birlikteliği gerektirir (Collins, 2017, s. 89-100; Kurtişoğlu, 2009). Fakat Weber'in bu çalışmasını sanat sosyolojisi için bir girişim olarak değerlendirmek yerine sanatı sosyal bilimsel bir veri kaynağı olarak gören anlayışa yakın olarak değerlendirebiliriz.

Yine Almanya'da kültür sosyolojisine de sanat sosyolojisine de katkısı olmuş önemli bir isim Georg Simmel'dir. Simmel'de çok yönlü bir teorisyendir; sosyolog, filozof, sanat eleştirmenidir. Simmel'in temel araştırma konuları modern yaşam özellikle de kentsel yaşantılardır. Yapısal veya tarihsel çözümlenmelerden ziyade sosyal bir varlık olarak bireyi araştırma programına oturtur (Frisby, 2017; Jung, 1995). Dörr-Backes (2011) ünlü Simmel yorumcularının onun sanat üzerine olan çalışmalarını yanlış yorumladığını iddia eder. David Frisby, Sibylle Hubner-Funk gibi teorisyenler Simmel'in sanat üzerine çalışmalarını “modernitenin fragmanları” veya “modern kültürün estetik tabanlı epistemolojisini ifadeleri” olarak yorumlarlar. Simmel kültürü yaşamın akışı içerisinde katılıp, kristalleşen formlar olarak görür. Sanatı da bu kültür formlarının en önemlilerinden birisi olarak değerlendirir. Bu yüzden sanat üzerine yazdığı metinler bu

bağlamda onun modern kültürü anlama çabasında en önemli metinlerini oluşturmaktadır. Michelangelo, Rembrandt, Rodin üzerine yazdığı monografiler çok önemli bir noktada yer alırlar. Bu kişilerin yaşamları ve yapıtları üzerinden bir tür modernleşme süreci tarihi ortaya koymaya çalışır (Dörr-Backes, 2011, s. 150-154). Jung (1995, s. 125-139) ise Simmel'in sanata karşı olan tutumunun temelde yeni-Kantçı bir yaklaşım olduğunu iddia eder ve sosyal bilimsel nitelikte olmadığını söyler. Ona göre Simmel'in yazdıkları tamamen estetik geleneği içerisinde değerlendirilmelidir. Süreç içerisinde Simmel fikirlerinde bazı değişiklikler olsa da sanat eserinin ayrı bir varoluş olduğuna dair "sanat sanat içindir" görüşünden hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Sanat eseri bir sanatçının "yaşantı ifadesi" olarak ortaya çıkmış olsa da bu durumdan bağımsızlaşır ve zamandışı bir geçerlilik kazanır. Bu bağlamda sanat eseri ne onu oluşturan materyal bir taşıyıcıya ne de psikolojik durumlara indirgenebilir. "Yaşam ve formun sanat içerisinde birleştirilmesi fikrine odaklanan Simmel'i sanat felsefesi, bu nedenle bu fikirden uzakta duran sanattaki modernliğin, avangardizmin bir dar değerlendirilmesi olma özelliğine sahiptir. (...) Simmel'in talep ettiği şekliyle sanat eseri, önümüzdeki kurallara uygun bir dinginlik içerisinde durur; o hiçbir taşkınlığı içinde barındırmaz, tersine etrafına soylu bir sadelik ve dingin bir büyüklük etkisi ve görünümü yayar. Sanat eseri bizi dingin bir seyre davet eder. Bir müze, daha da iyisi bir evin salonundaki özel koleksiyon (Simmel'in özel koleksiyonu hemen akla geliyor) veya rahat ve kuytu bir okuma köşesi, sanatla başbaşa kalma yerleridir. Bu yerler, insanın kendi içine çekilme yerleridir. Müsekkin olarak sanat!" (Jung, 1995, s. 139). Simmel sanatçılar ve sanat eserleri üzerine olan görüşleri sosyolojinin alanının dışında değerlendirilebilse de sanat sergileri üzerine olan görüşleri sosyolojiktir. Simmel sanat sergilerinin modern kültürün bir yansıması olduğunu iddia eder. Buna göre modern kültürde üretim alanında tek boyutluluk varken tüketim alanı çok boyutludur ve sanat sergileri de bu çok boyutluluğun ve çeşitliliğin önemli bir yansıma yeridir. Fakat bu çeşitlilik sanatsal deneyimin içeriğini boşaltmakta ve sanat eserinin anlaşılabilmesini olumsuz etkilemektedir. Sanat sergileri modern kültürün şu özelliklerini bir araya getirir: "faaliyetlerde uzmanlaşma, muhtelif güçlerin en dar mekânda iç içe girmesi, izlenimlerin uçucu telaşı ve dur durak bilmez yarışı; sivrilmiş kişiliklerin kıtlığı, buna karşılık bir bütün olarak gruplar tarafından üstlenilen çabalarda, görevlerde, üslup türlerinde büyük bir zenginlik. Modern sanat sergisinin bize gösterdiği bütün bu karakter çizgileri, henüz içeriklerine hiç girmeksizin, yalın halleriyle, bütün zihinsel eğilimlerimizin minyatür bir resmini sunar" (Simmel, 2017, s. 92).

Uzun süre sosyoloji üzerinde hâkimiyet kurmuş olan işlevselci sosyolojinin kurucu simalarından Talcott Parsons'da sanat üzerine bir araştırma yapmamış olmasına rağmen sanatı toplumsal sisteminin içerisine yerleştirmiştir. Parsons üç tip toplumsal sistem tanımlamıştır. Bu üç tip toplumsal sistem; sosyal sistemler, kişisel sistemler ve kültürel sistemlerdir. Parsons kültürel sistemleri de üç başlıkta tanımlar. Bunların ilki bilişsel semboller dünyasıdır ve dünyaya ilişkin fikirler ve inançlarla ilgilidir. İkincisi “anlatımla ilgili semboller (örneğin, sanat, müzik) çoğunlukla duygu ile iletilir. Bunların değerlendirilmesi estetik ölçüt gerektirir. Bunlar, yaratıcı eylem ve zevk ile bağlantılıdır” (Smith ve Riley, 2016, s. 58). Üçüncüsü ise ahlaki standartlar ve normlardır. Parsons sosyoloji disiplininin esas araştırma konusunun ilk sistem olan sosyal sistemleri araştırmak olduğunu iddia ettiği için sanat üzerine çalışmayı sosyolojinin bir ilgi alanı olarak görmemiştir. Sanat üzerine çalışmak Parsons'a göre kültürel sistemler üzerine çalışan antropoloji disiplininin görevidir (Smith ve Riley, 2016, s. 53-64).

1950'li yıllarla beraber sanat sosyolojisi ortaya çıkmaya başladı. Bu ortaya çıkış iki biçimde oldu ilk olarak sosyoloji disiplininin gelen sosyologlar sanat alanına eğilmeye başladılar, ikincisi ise sosyolog olmasalar da sosyoloji ismiyle veya temalarıyla araştırma yapanlardır. İngiltereli sanatçı ve eleştirmen Herbert Read 1937 yılında *Sanat ve Toplum* (1981) isimli eserini yayınladı, 1945 yılında da bu kitabın ikinci edisyonu çıktı. Read (1981) bu eserinde bir sanat sosyolojisinden ziyade sanat tarihi, sanat antropolojisi, sanat psikolojisi ve pedagojisi bağlamında bir sentez yapmıştır. Fransa'da 1945 yılında ilk baskısını yapan Roger Bastide tarafından yazılmış olan *Sanat ve Toplum* kitabı yayınlanmıştır. Heinich (2013, s. 56) Roger Bastide'yi ve eserini sanat sosyolojisi bağlamında bir öncü olarak tanımlar. Heinich'e göre Bastide çok önceden sanat sosyolojisini bir ilişkiler sistemi olarak tanımlamış ve sanatı toplumun bir yansıması olarak görmenin ötesinde bir analiz alanı olarak görmüştür. Frankfurt okulunun üyelerinden birisi olan ve 2. Dünya Savaşı'ndan önce ABD'ye yerleşmiş bulunan Leo Löwenthal 1957 yılında *Edebiyat ve İnsanın İmgesi* ve 1961 yılında *Edebiyat, Popüler Kültür ve Toplum* (2017) kitaplarını yayınladı. Fransalı sosyolog Robert Escarpit 1958 yılında yazdığı *Edebiyat Sosyolojisi* (1968) isimli kitabıyla belki de ilk giriş metinlerinden birisini kaleme aldı. Escarpit (1968) bu kitabında edebiyatı üç ana unsur çerçevesinde inceler. Bunlar: üretim, dağıtım ve tüketimdir. Bu bağlamda aslında Escarpit edebiyat örneğinde sanatı bir alan olarak tanımlar ve kendisinden sonra gelecek olan sosyologlarında önünü açar. 1963 yılında da Lucien Goldman'ın *Roman Sosyolojisi*

(2005) isimli kitabı yayınlanır. Çağdaş sanat konusunda incelemeler yapan sanat tarihçileri de zamanla sanat sosyolojisi üzerine yazmışlardır. Fransalı sanat tarihçisi Pierre Francastel 1956 yılında *19. ve 20. Yüzyılda Sanat ve Teknoloji*, 1970 yılında *Sanat Sosyolojisi Çalışmaları* isimli kitapları yayınlarken Almanya’da Arnold Hauser 1974 yılında *Sanat Sosyolojisi* isimli kitapları yayınlamışlardır.

Fakat bu eserlerin tümü sosyolojik estetik, sosyal sanat tarihi veya Heinich (2013, s. 54-58) belirttiği şekliyle anket sosyoloji olarak nitelendirilebilecek eserler ve yaklaşımlardır. Diğer alt disiplinlerde geliştirilmiş olan tekniklerin ve yaklaşımların sosyolojiye aktarılmasıdır çoğunlukla. Sanat sosyolojisine özgünlüğünü veren ise 1960’lı yıllarla beraber kendini göstermeye başlayan ama birkaç on yıl içerisinde etkisini inanılmaz derecede arttıran *kültürel dönüş* (cultural turn) ve *ilişkisel dönüş* (relational turn) paradigmatik dönüşümlerin etkileridir. Bu dönüşümlerin etkisiyle ortaya çıkan Pierre Bourdieu, Howard S. Becker, Raymond Williams, Janet Wolff, Nathalie Heinich, Norbert Elias, Dagmar Danko gibi isimler sanat sosyolojisine bugünkü şeklini kazandıracaklardır.

Pierre Bourdieu’nun Sanat Sosyolojisi

Fransalı sosyolog Pierre Bourdieu sosyolojinin pek çok alanında eserler ortaya koyduğu gibi sanat sosyolojisi alanında da önemli çalışmalar ortaya çıkartmıştır. 1965 yılında Bourdieu önderliğinde *Fotoğraf Orta Sınıfın Sanatı* kitabı yayınlanmıştır. 1969 yılında Alan Darbel ile beraber *Sanat Sevdası: Avrupa Sanat Müzeleri ve Ziyaretçi Kitlesi* (2011) araştırmasını yayınladı. 1978 yılında “Müziksever Türlerinin Kökeni ve Evrimi” (Bourdieu, 2016, s. 185-190) isimli bir röportaj verdi. 1979 yılında en önemli eseri *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* (2017) isimli kitabı yayınlandı. 1980 yılının mayıs ayında Neuchâtel Üniversitesinde “Beğenilerin Başkalaşımı” isimli bir konuşma yaptı (Bourdieu, 2016, s. 191-203). Nisan 1980’de ise Ecole Nationale Supérieure Des Arts Décoratifs’te (Dekoratif Sanatlar Ulusal Yüksek Okulu) “Peki Ama "Yaratıcıları" Kim Yarattı?” isimli ve sanatçının toplumsal konumunu sorguladığı çok önemli bir başka konuşma yaptı (Bourdieu, 2016, s. 239-253). 1992 yılında da bir başka önemli eseri *Sanatın Kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı* (1999) isimli kitabı yayınladı, bu kitabı ayrıca sanat sosyolojisini en fazla etkilemiş yapıtlarından birisidir.

Bourdieu'nun Alain Darbel ile yazdıkları 1969 yılında yayınlanan *Sanat Sevdası* isimli araştırması aslında geniş bir ekip tarafından yürütülen büyük bir araştırmanın bir sonucudur. 1964 yılında başlayan bu araştırma beş ayrı ülkede (Fransa, İspanya, Hollanda, Polonya, Yunanistan) seçilmiş 21 müzede yürütülmüş nicel bir araştırmanın sonuçlarını ve yorumlarını içermektedir. Kitabın önsözünde de belirtildiği gibi nicel araştırmanın tasarlanması ve analizi Alain Darbel tarafından gerçekleştirilmiştir. Yorumlanmasını ise Pierre Bourdieu ile Dominique Schnapper gerçekleştirmişlerdir. Bu yapılan araştırmanın temel amacı müze ziyaretçilerinin toplumsal profilini çıkartmak olarak özetleyebiliriz. Kitap üç ana bölümden oluşuyor. İlk bölümün ismi: “Kültürel Hayatın Toplumsal Koşulları.” Bu bölümde isminde de anlaşılacağı gibi müze ziyaretçilerinin toplumsal konumları ortaya konulmuştur. Ve beklendiği gibi statü, sınıfsal konum ve eğitim seviyesi yükseldikçe müze ziyaret sıklığında da artış olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bölüme ayrıca ülkeler arasındaki farklılıklara da dikkat çekilmiştir. “Ulusal kültürel sermaye” olarak adlandırdıkları kavram çerçevesinde ülkelerin refah seviyeleri ve eğitim düzeyleri arttıkça müzeye gitmekte sıklıkla artmaktadır. İkinci bölüm ise “Kültürel Eserler ve Kültüre Düşkünlük” isminindedir. Bu bölüm müzelerin içerisinde sergilenen eserler ve müze ziyaretçilerinin onları anlamlandırmaları üzerine yazılmıştır. Kitapta bu konuya yaklaşımları şöyle özetleniyor: “Her çağda, çağın sanatının okunabilirliğini tanımlayan kurallar, genel okunabilirlik kuralının özel uygulamasından başka bir şey değildir. Çağın sanatının okunabilirliği de belli bir çağ ve toplumdaki sanatçıların önceki çağın koduyla sürdürdükleri ilişkiye göre değişir” (Bourdieu ve Darbel, 2011, s. 64). Bu bağlamda gözlemlenen durumlardan birisi müze ziyaretçilerinin bir eser ne kadar eskiyse o kadar değerli gördükleridir. Bir başka gözlemleri ise donanımsız ve yetersiz bir bilgiyle müzeye gelen ziyaretçilerin yetersizliklerini ortaya çıkaracağı düşüncesiyle rehberlere veya diğer yardımcı gereçlere rağbet etmedikleri yönünde bu tür kişiler çoğunlukla müze ziyaretleri boyunca çok dikkatli davranmak ve yetersizliklerini mümkün olduğunca gizlemek taktiği uyguladıkları vurgulanmıştır. Fakat bu durum kültürlü veya kültürel sermayesi daha yüksek kişiler tarafından çok daha fazla hissedilirken işçi sınıfına mensup ziyaretçiler bu tür rehberlik hizmetlerine daha fazla ilgi gösteriyorlar. Fakat burada bir paradoks olduğu saptanıyor çünkü yardımcı araçlara veya rehberleri kullanmakta belirli bir kültürel birikim gerektirmekte fakat bu kültürel birikime sahip gruplar bu tür araçları kullanmaktan haz etmemektedirler, bu tür araçları kullanması beklenen grupların ise böyle bir kültürel birikimleri yoktur. Bu durumda herkesin gidebilmesi adına müze tasarımlarının daha düşük kültürel birikime sahip kişilere göre

yapılmasına yol açtığı yorumu yapılmıştır. Bu durum da kültürlü kişilerin tepkisine yol açmaktadır (Bourdieu ve Darbel, 2011, s. 68-77). Bir diğer varılan olgu ise halk sınıfından gelen müze ziyaretçilerinin resim, heykel gibi büyük sanatın ürünlerine odaklanmak yerine gündelik hayat nesnelere, mobilyalar, seramikler, folklorik nesnelere daha fazla odaklanmaları (Bourdieu ve Darbel, 2011, s. 78). Bu bölümün kalan kısımlarında sanatsal alımlamaya dair önyargılara karşı tezler sergileniyor. Yazarlara göre sanat alımlamasında sınıfsal, eğitimsel veya kültürel eşitsizliklerden kaynaklanan farklar bir tür yeteneksizlik ve tembellik olarak gösterilerek bireysel bir seviyeye indirgenmektedir. Bu toplumsal eşitsizliklerin devam edebilmesi adına uygulanan bir ideolojik kabuldür. Bu yüzden bu bireyci, estetik hazzın kendiliğindenliği biçimde ortaya çıkan kanılara karşı toplumsal ve bağlamsal bir sanat alımlaması yaklaşımı geliştirilmesini öneriyorlar. Kitabın üçüncü bölümünün ismi de: “Kültürel Dağılımın Yasaları”dır. Burada müzelerin ziyaretçi sayılarını arttırabilmek için yaptıkları etkinliklere değinilmektedir. Her müzenin doğal olarak ziyaretçi sayısını arttırmak yönünde isteği olduğunu belirleyen yazarlar. Bunun için iki şey yapılabileceğini belirtiyorlar:

“Ziyaretçi kitlesinde en çok temsile sahip toplumsal kategorilerden müritlerin oranını arttırmak veya var olan kitlenin ziyaret sıklığını yoğunlaştırmak gibi bir yol “seçilebileceği” gibi, ziyarete hiç gelmemiş veya çok az gelmiş toplumsal sınıflardan kişilerin müzeye çekilmesine de çalışılabilir” (Bourdieu ve Darbel, 2011, s. 110).

Bourdieu’nun 1978 yılında Cyril Huvé’ye verdiği “Müziksever Türlerinin Kökeni ve Evrimi” isimli röportaj bazı temel savlarını ortaya sermektedir. Bourdieu ilk olarak müzik zevkinin diğer tüm sanatlardan daha fazla insanın hangi sınıfa ait olduğu bilgisinin sağladığını söyler. Bu yüzden de müzik türlerinden tiksindenmenin aslında belirli sınıfsal konumları yansıttığını iddia eder. Müzik türlerine yönelik beğenme ve tiksindenme duygularına yönelik karşı çıkışların ve tüm müzik türlerinin bir arada yayılması ve tüketilmesinin bir nevi kutsal olana bir saldırı olarak algılandığını yönünde bir görüşü ortaya atar. Ayrıca müziğin en “saf” sanat olduğunu söyleyerek anlatma işlevi olmayan, bir şey söylemeyen, toplumsal bir mesajın taşıyıcı olmayan bir sanat olduğunu bu özelliğiyle de tiyatroyun tam zıttı bir yerde durduğunu iddia eder. Müzik tüketimi biçimlerinin sanatçılar ve dinleyiciler kadar plak şirketleri tarafından da belirlendiği yönündeki fikrini belirtir (Bourdieu, 2016, s. 185-190). Bourdieu’nun müzik ve müzikseverlik ile düşünceleri Türkiye’de özellikle arabesk müzik çerçevesinde yapılan tartışmalar çerçevesinde okunduğunda anlamlı görünmektedir. Arabesk müzik uzun süre

sınıfsal bir konumun yani yoksul ve çalışan kesimlerin tükettiği bir müzik türü olagelmıştır. Özellikle 1980 ve 1990'lı yıllarda bu müziği dinleyen insanlara yönelik tiksinti hissi, o kişilerin kriminalleştirilmesi gibi pek çok toplumsal etki gözlemlenebilir.

Bourdieu'nun 1980 yılında yaptığı bir konuşmasının yazılı hali olan "Peki Ama "Yaratıcıları" Kim Yarattı?" isimli metni kuşkusuz sanat sosyolojisine yaptığı en önemli katkılardan birisi oluşturur. Sanat sosyolojisinin en önemli eleştiri konularından birisi sanatçının konumu sorunu olmuştur. Estetik yönelimde sanatçı tanrısal yaratıcılığın bir parçası hatta bizzat tanrının kendisi olduğunu varsayar ve bu durum toplumsal düzlemde sanatçıya çok yüksek bir kültürel sermaye sağlar. Bu durum sosyolojik olarak sanatçının konumunun eleştirilmesine yol açacak bir eşitsizliğin sebebi olmuştur. Ve yukarıda belirtildiği gibi özellikle sosyal sanat tarihçileri bu eleştiriye tarihsel düzlemde yoğun bir şekilde yapmaya başlamışlardır. Fransa'da özellikle post-yapısalcı düşünürler sanatçının özellikle yazarın konumunu sorgulamışlardır. Roland Barthes'in (2007) ilk kez 1967 yılında yayınlanan "Yazarın Ölümü" isimli yazısı sanat ürününün esas yaratıcısının sanatçıdan ziyade alımlayıcı yani edebiyat bağlamında okuyucu olduğunu iddia eder. Her sanat ürününün alımlandığı bağlama göre yeniden anlam kazandığını ve bu yeni anlamın yazarın hedeflediği herhangi bir anlam olmadığı söyleyen Barthes her bağlamda metni yeniden yazanın aslında okuyucu olduğunu söyler. Foucault'un (2014, s. 224-259) 1969 yılında ilk kez yayınlanan "Yazar Nedir?" isimli makalesi de sanatçının konumu üzerine önemli değerlendirmeler sunar. Bu değerlendirmede ilk olarak Barthes'e bir yanıt niteliğinde yazarın bir boş gösteren olmadığını söyler ve yazar-işlev olarak ortaya attığı kavramın dört özelliğini açıklamaya başlar. İlk olarak yazının mülkiyetinin sahibi olarak yazardan bahsedilebileceğini söyler. İkinci olarak doğal bir biçimde bir eser bir yazara atfedilir. Geçmişte sıklıkla anonim olarak tanımlanan sanatsal ürünler günümüzde bir kişinin üretimi olarak görülür. Üçüncü olarak ise atfetme gibi doğrudan olmayan bir şekilde sanat ürününün "yaratılması", "kökenin" derin "yaratıcı iktidarının" bir statü olarak oluşturulmasıdır. Dördüncü olarak belirli tanımlamalar çerçevesinde tutarlılık gösteren "bir ifade odağıdır." Bu tanımlamalarını Foucault şöyle özetler:

"Yazar-işlevi, söylemlerin evrenini içine alan, belirleyen, eklemleyen hukuksal ve kurumsal sisteme bağlıdır; her söylem üzerinde, bütün dönemlerde ve tüm uygarlık biçimlerinde aynı tarzda ve tekbiçimli olarak uygulanmaz; bir söylemin üreticisine kendiliğinden atfedilmesiyle değil, bir dizi özgül ve karmaşık işleme tanımlanır; gerçek bir bireye doğrudan doğruya göndermede bulunmaz, birçok ego'ya, farklı birey sınıflarının gelip işgal edebileceği birçok özne-konuma eşzamanlı olarak yer verebilir" (Foucault, 2014, s. 240).

Aslında bu eleştiriler yapısalcı ve post-yapısalcı sosyal teorilerin özneye ve faillğe yönelik eleştirilerinden kaynaklanmaktadır. Bourdieu'nun teorik köklerinde yapısalcı bir damarın olduğunu görebilir, bu yüzden onun da sanatçılara yönelik bu eleştirilere katılmasında bu yüzden beklenebilir. Bourdieu'nun konuşma metnine dönecek olursak, sert bir şekilde “Sosyoloji ile sanatın arası iyi değildir” cümlesiyle başlar Bourdieu yazıya. Bunun nedeni ise sanatçıların sosyologların yaklaşımlarına besledikleri kızgınlık olduğu belirtilir. Sosyologlar sanata bakarken onu kutsallık halesinden çıkartmakta ve sıradan bir toplumsal olguya bakar gibi bakmaktadırlar sanatçılara göre. Bourdieu bunda haklılık payı görür ve şöyle yazar: “Nasıl ki Voltaire kralları tarih sahnesinden kovmuştur, sosyolog da sanatçıları sanat tarihinden kovar” (Bourdieu, 2016, s. 239). Bourdieu'ya göre sanatçıların bu düşmanca tutumları iki basmakalıp düşünceye dayanır. Bu düşüncelerden ilki sosyolojinin sanatsal tüketimi açıklayabileceğini ama sanatsal üretimi açıklayamayacağı yönündedir. Sanatçılara göre sanatın tüketimini toplumsal bir olgu olarak değerlendirilebilecek bir olgu iken üretimi toplumsallıktan uzak bireysel bir yaratıcılık ve vecd anıdır o yüzden de sosyoloji biliminin dışındadır. İkinci basmakalıp düşünce ise sosyoloji ve onun en yaygın araştırma tekniği olan istatistik sanatsal yaratıcılığın değerini düşürür, vasatlaştırır ve indirger yönündedir. Böylece güzel ve iyi olan şeyler diğer şeylerle bir arada değerlendirilir ve önemsizleştirilir. Bourdieu bu iki yargıya da karşı çıkıyor sanatın görece özerliği olsa da toplumsal bir alan olduğunu söylüyor. O yüzden de üretim ve tüketim biçimlerinin birbirlerinden mutlak bir şekilde ayıramayacağını altını çiziyor. Herkes gibi sanatçının da belirli bir habitusu olduğunu ve bu habitusunun onu toplumsal alanların içerisinde var edecek yatkınlıkları oluşturduğunu söylüyor. Bu da bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde de olsa sanatçının kendi sanat üretimlerini tüketecek insanlar ve kitle için sanat ürettiğini onların beğeni kalıplarına göre hareket ettiğini belirtiyor. Bu fikirler Bourdieu'nun sanatsal üretimin temelinde sanat alanının beklentileri çerçevesinde sadece sanatçılar tarafından üretildiği sonucuna ulaşmasını sağlıyor.

Bourdieu'nun 1979 yılında yayınlanan ve en önemli eserleri olarak gösterilen *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* isimli kitabı sadece sanat alanında değil çok geniş bir alan yelpazesini kapsayan bir eserdir. Kitabın Türkçe baskısının editörleri Çeğin ve Göker (2017) Bourdieu'nun üç açıklama hattını birleştirmeye çalıştığını iddia ederler. Bu hatlardan ilki Marx'ın öne sürdüğü üretim araçlarıyla ilişkili nesnel toplumsal sınıf yaklaşımıdır, ikincisi Weber kökenli statü grupları ve onların hayat tarzları,

beğenileri vb. içeren hattır, üçüncü hat ise sınıf kültürünü oluşturmaya çalışan örgütlü mücadeleleri içeren siyasal analizdir. Bourdieu iki unsura karşı savaşır *Ayırım*'da ilki değerim tümünden bağımsız olduğunu iddia eden Kantçı varsayımdır, diğeri ise bunun tam karşıtı bir pozisyon olarak görülebilecek olan kültürü sınıfa indiren Marksist gelenek. Buradan yola çıkarak Bourdieu'nun üç tezini tanımlarlar.

“1. Tez: Birbirinden farklı iktisadi ve kültürel sermaye birleşimlerini temsil eden farklı sınıf ya da sınıfsal aksiyonlar vardır.” “2. Tez: Bu farklı sınıflar ve sınıfsal fraksiyonlar farklı kültür tarzlarının zeminini teşkil etseler de, her sınıfsal fraksiyon içinde mevcut olan kültürel kalıplar ekseriyetle tekbiçimlilik arz ederler.” “3. Tez: Kültürel tüketim sınıf fraksiyonlarının kendini tefrik etme ve daha üst bir statü iddia etme biçimidir” (Çeğin ve Göker, 2017, s. 16-17).

Kitabın en genel anlamıyla beğeni biçimleri, güzel yargıları, tüketim biçimleri ile sosyal sınıf, iktisadi sermaye, eğitim durumu, statü gibi unsurlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalıştığını söyleyebiliriz. Bu bakımdan kitap sanat sosyolojisine has bir eser değildir ama bir kültürel ürün olarak sanatın ve sanatla ilgili kavramlarında tartışıldığını görmekteyiz. Bourdieu yukarıda bahsettiğimiz *Sanat Sevdası* isimli eserinde ortaya koyduğu tezleri burada da yineler. Buna göre estetik yargılar ve beğeniler kişilerin toplumsal sınıfı, eğitim durumu ve kültürel sermayesiyle ilişkilidir. Şöyle yazar:

“Toplumsal açıdan sanat yapıtı olarak tanımlanan nesnelere toplumsal olarak "uygun" sayılan biçimde yaklaşmanın tek yolu olan, yani tümüyle estetik bir kaygıyla ele alınmayı hem talep hem de hak eden nesnelere, sanat yapıtı olarak kabul etme ve kurmaya muktedir olan estetik yatkınlığın tüm özcü analizleri başarısızlığa mahkûmdur: Aslında bu tür araştırmalar, eğitim tarafından sınırsızca yeniden üretilen tarihin bu ürününün kolektif ve bireysel doğuşunu dikkate almayı reddederek, kurumun tek varlık koşulunu, yani kurumun keyfi zorunluluğunun temelini oluşturan tarihsel nedeni ortaya koymayı olanaksız hile getirirler” (Bourdieu, 2017, s. 50-51).

Toplumsal sınıflaşmanın kültür ve sanat alanına da yansıdığını söyleyen Bourdieu saf beğeni ile barbar beğeni biçimindeki ayrımlaşmanın klasik estetiğin zorunlu bir ögesi olduğunu iddia eder. Burada Ortega Y Gasset'in (2017) sanatın insansızlaştırılması yönündeki tezinden faydalanır Bourdieu. Ortega Y Gasset'e göre modern sanat insanları sanattan anlayanlar ve anlamayanlar olarak antagonist iki kasta böler. Sanattan anlayanlar saf beğenin deneyimleyicisi, kültüre sermaye sahibi, eğitim durumu yüksek ve üst sınıftan insanlar olarak görülürken sanattan anlamayanlar barbar ve avam bir beğeniye sahip, eğitim düzeyleri düşük, yoksul insanlardan oluşur. Bourdieu halkın beğenisine hitap eden işlerin popüler “estetik” olarak isimlendirir. Bu “popüler estetik”

ve barbarca beğeni Kant'ın sanatı ve estetiği çıkarsızlığı inancına ve mesafeli olması gerektiği düşüncesine karşıdır. Bu sav şöyle açılanmaktadır:

“sanat yapıtı temsil işlevini ne kadar mükemmel bir biçimde yerine getirirse getirsin, eğer temsil edilen şey, temsil edilmeyi hak ediyorsa ve eğer temsil işlevi, temsil edilen şeyde ebedileştirilmeye değer bir gerçeklik sabitleyerek yüceltme gibi daha üst bir işleve bağlanmışsa, tümüyle doğrulanmış olur. Bu, egemen estetiğin en karşı savcı (antitezci) biçimlerinin daima olumsuz olarak gönderme yaptığı ve sadece güzellikleriyle ya da toplumsal önemleriyle tanımlanan nesnelere gerçekçi temsillerinden, yani saygılı, alçak gönüllü, itaatkâr temsillerinden başka bir şeyi tanımayan, "barbarca beğeni"nin temel ilkesidir” (Bourdieu, 2017, s. 72).

1992 yılında yayınlanmış olan *Sanatın Kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı* isimli kitabı Bourdieu'nun sanat sosyolojisine en geniş ve derin katkısıdır. Adında anlaşıldığı gibi Bourdieu bu kitabında edebiyat üzerinden çözümleme yapar ama bu çözümlemesini tüm sanat alanlarıyla bağdaştırarak sunar. Flaubert'in edebiyatı özellikle *Duygusal Eğitim* kitabı üzerinden 1800'lü yılların ortasında Fransa'da nasıl özerk bir edebiyat ortamının doğduğunu çözümler. Bu edebiyatın özerk bir alan olarak ortaya çıkması iki uzlaşmaz yaklaşımın bir çatışması olduğunu söyler. Bu yaklaşımların ilki burjuva değerleri, rahatlık vb. iktisadi rahatlık arayışıyken diğeri toplum için özellikle de o dönemlerde yükselen sosyalist hareketler adına yazma düşüncesidir. Flaubert bu her iki yaklaşımı da kabul edilemez bulur ve edebi alanın bağımsızlığı için yazacağını iddia eder. Ama bu tabii ki Flaubert'in bireysel bir başarısı olarak okunamaz çünkü toplumsal yapı bir yazarın kendi başına ayakta kalabileceği bir ortamı ona sağlayabilmektedir. İleride değineceğimiz Elias'ın *Mozart* çalışmasında tam da bağımsız olmaya çalışan ama içinde bulunduğu toplumun yapısı buna uygun olmayan bir sanatçının durumunu anlatacaktır. Bourdieu alanın üç durumunu tanımlar ilk kısımda. Bu durumların ilki en kritik evre olarak tanımlanan sanatsal alanın özerkliğini kazanmasıdır. Özerkliğin kazanılmasının en önemli unsuru ise iktisadi özerkliliktir. Sanatçılar ve zanaatçılar erken modern Avrupa'nın son dönemlerine kadar toplumsal üretime ve iktidarın sahiplerine bağımlı bir yaşantı sürmüşlerdir. Genel tüketim için üretim yapanlar ki çoğunlukla zanaatçılardır, ürünlerini taleplerine bağlılarken sanatçılar kilise, kral, soylu, aristokrat bir aile veya paranın sahibi olan bir tüccarın estetik ihtiyaçlarını karşılamak adına çalışmışlardır. Bunun en önemli örneğini Rönesans İtalya'sındaki sanatçıların en önemli müşterisi ve hamisi olan Medici ailesinde görebiliriz. Fakat 1789 Devrimi ile başlayan Bonapart'ın yönetimi ele geçirmesi sonrasında önce yine 1830'da sonra 1848 yılında ki büyük devrim girişimleri 1872 yılındaki Paris Komünü gibi pek devrim ve isyan girişimi hem siyasi iktidarlar hem de

sanatçıların toplumsal konumunu değiştirmiştir. Bu hem burjuva yaşantısından hem de haktan kopmuş bir bohem yaşantı biçimini de doğuşuna olanak vermiştir. Bu kopuş sanata dair söylemleri sonrasında etkilemiştir ve sanatın toplumsallığı düşüncesine ağır bir darbe vurmuştur. Bu bağımsızlığın bir diğer önemli ayağı ekonomik özerkleşmedir. Bunu sağlayan sanayii devrimi ve seri üretim yaklaşımıyla kapitalizmin doğuşu olmuştur. Serbest piyasa sanat ürününde bir metaya, piyasada alıp satılabilen bir nesneye dönüştürmüştür. Bu da sanatın özerk bir alan olmasının en önemli desteklerinden birisi olmuştur. Böylece sanatçı tek bir haminin veya iktidar sahibinin istediklerini yapmak yerine kendi istediğini üretmiş ve onu sanat eserini isteyene satmıştır. Üçüncü bir özerklik alanı da söylemsel bir özerklik olarak nitelendirilebilir. Yukarıda bahsettiğimiz koşullar bir güzellik, yücelik, eleştiri biçiminin doğmasına ve benimsenmesine olanak vermiştir. Her sanat alanının kendisine has bir estetik tutumu vardır. Bu zaman zaman yapıtlar arasında bir ilişkiye döner. İki kurgusal metin adeta ikisi de gerçekmişçesine birbirini bütünler veya ilişkiye geçer (Bourdieu, 1999, s. 92-190). Bourdieu sanat alanının ikinci durumu olarak düalist (ikici) yapının ortaya çıkışını görür. Bu bir alan içerisinde birbirine rakip türlerin veya ekollerin ortaya çıkmasını tanımlar. Fransız edebiyatında verdiği örneklerde Bourdieu şiirin roman ve tiyatroya göre daha yüce bir sanat olduğu varsayımından veya romantik edebiyatçılar ile natüralist edebiyatçılar arasındaki çatışmalardan bahseder (Bourdieu, 1999, s. 191-227). Alanı oluşturan üçüncü durum ise sembolik iyelik pazarını oluşmasıdır. Burada bestsellerlar ile klasikleşmiş eserler arasındaki ilişkinin toplumsal boyutu irdelenir ilk olarak. Bestseller olmak, klasikleşmek ve bir klasiğin gözden düşmesinin tarihsel ve sosyal ilişkisel bağlamları sanat sosyolojisinin önemli meselelerinden birisi olarak görülür. Temelde alanın ortaya çıkışı o alanı meydana getiren faillerin alana olan bağlılığı ve inancı ile bütünleşir (Bourdieu, 1999, s. 228-276). Bourdieu kendi sanat yaklaşımını ortaya koyabilmek için başka sosyal kurumlara da uyguladığı alan kavramını kullanır. Bourdieu'nun temel kuramsal yaklaşımına alanlar kuramı demek mümkündür. Bourdieu toplumu sürekli birbiriyle etkileşim halinde olan özerk alanlar olarak görür. Her alan başka alanlar tarafından etkilense de hiçbir zaman başka bir alana tümüyle indirgenemez. Mesela sanat alanı bazı totaliter toplumlarda siyasal alanına indirgenmeye çalışılsa da bu hiçbir zaman mutlak bir başarıya ulaşamamıştır. Bourdieu sanat alanının ikili bir yapısı olduğunu ortaya atar. Böylece bu çalışmada önceden tanımlandığı biçimiyle estetik ve sosyokültürel yaklaşımların karşıtlıklarına bir çözüm bulmaya çalışır. Bourdieu şöyle belirtir:

“Alan kavramı, iç okuma ve dış çözümleme yaklaşımlarından elde edilen kazanımların hiçbirini yitirmeksizin, bu yaklaşımların geleneksel olarak uyumsuz gibi görünen karşıtlığını aşma olanağı sağlar. Betiklerarası kavramında yer alan olguyu, bir başka deyişle ancak bağıntıları içinde ve ayrımsal sapsmalar dizgesi olarak kabul edilen yapıtların uzamının, her an bir tutum belirlemeler uzamı gibi görünmesi olgusunu göz önünde bulundurarak salt sembolik içerikleri, özellikle de biçim’len bakımından tanımlanan yapıtların uzamıyla üretim alanı içindeki konumlarının uzamı arasında bir türdeşliğin bulunduğu varsayımı (deneysel çalışmayla doğrulanan) öne sürülebilir: Örneğin serbest dize, aleksandrene karşı ve estetik, ama yanı sıra toplumsal ve siyasal bakımdan içerdiği her şeye karşı olarak tanımlanır; gerçekten de yazımsal alanla toplumsal alan ve yetke alanı ya da bütünü içinde, toplumsal alan arasındaki türdeşliklerin düzeneği gereğince, yazımsal stratejilerin çoğu aşırı belirlenime konu olur ve “seçim”lerin çoğu, hem estetik ve siyasal hem de iç ve dış nitelikli *ikili eylemler*’dir” (Bourdieu, 1999, s. 316).

Bourdieu’nun sanata dair olan yaklaşımının yıllar içerisinde değişim geçirdiği yukarıdaki anlatılardan rahatlıkla görülebilir. Bourdieu bilimsel yaşamını başlarında estetik yaklaşıma karşı hatta ona düşmanca bir tavır sergileyerek sosyokültürel yaklaşım içerisinde sanata bakmıştır. Sanatı ve sanatla bağlantılı konuların bir toplumsal üretim ve yeniden üretim olarak değerlendirmiştir diyebiliriz. Ama sonraki yıllarda genel sosyal bilimsel konulara getirdiği orijinal yaklaşımlar sanata dair konulara da yansımıştır. Bu da ona sanata dair yaklaşımları kendi alan teorisi çerçevesinde bir çözüm bulma olanağı sağlamıştır.

Howard S. Becker’in Sanat Sosyolojisi

Howard S. Becker bilim insanı olarak kariyerin erken dönemlerinden itibaren sanat sosyolojisiyle ilgilenmiştir. Çünkü kendisi sosyolog olmasının yanında profesyonel olarak müzisyenlikte yapan bir kişidir. Hatta *Sanat Dünyaları* kitabına 25 yıl sonra yazdığı önsözde kariyerinin erken dönemlerinde akademisyenlik ile müzisyenlik arasında bir tercih yapmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Becker, 1982 yılında yayınlanan *Sanat Dünyaları* kitabından önce 1973 yılında *Hariciler (Outsiders): Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması* (2013a) yayınlamıştır. Bu çalışmada sapkın olarak etiketlenen insanların yaşantılarına odaklanır Becker. Chicago’nun gece hayatı, caz kulüpleri, sokak yaşantıları üzerinden bir katılımlı gözlem yaptığı bir araştırma yürütür. Bu sırada özellikle caz kulüplerinde çalan müzisyenlere de odaklanır ki zaten o dönemde kendisi de zaman zaman o işi yapmaktadır. 1974 yılından itibaren daha sonra *Sanat Dünyaları* kitabında bir araya getireceği makalelerini yazmaya başlar. Bunların ilki ve en ünlüsü “Kolektif Eylem Olarak Sanat” isimli makaledir. Daha sonra 1975 yılında “Amerika’da Sanat Fotoğrafı”,

1976 yılında “Sanat Dünyaları ve Sosyal Tipler”, 1978 yılında “Sanatlar ve Zanaatlar”, 1979 yılında “Stereografi: Yerel, Ulusal ve Uluslararası Sanat Dünyaları” ve 1980 yılında “Estetik, Estetler ve Eleştirmeler” isimli makaleleri yayınlamıştır. Daha sonrasında bu makaleler *Sanat Dünyaları* kitabının birer bölümü haline geleceklerdir.

Becker’ın en önemli iddiası sanatın kolektif bir eylem ve işbölümüne dayalı bir faaliyet olduğuna dair vurgusudur. Becker buna sinemadan örnek verir. Becker film bittikten sonra çıkan yazılarda aslında ne kadar çok insanın filmin ortaya çıkış sürecine katkısının kanıtı olduğunu söyler. Fakat Becker sunun bireysel olarak üretilen ve yaratıcılık sonucu ortaya çıktığına inanılan sanatlar içinde benzer şekilde işlediğini iddia eder. Fakat bu işleyiş mevcut söylemler özellikle yüce sanatçı miti tarafından hasıraltı edilmişlerdir. Sanatçı olarak belirlenen kişi dışındaki kişilerin sanatsal üretim alanından dışlandığını destek personeli olarak addedildiklerini hatta yokmuş gibi davranıldığını iddia eder. Sonrasında ise bu destek personelinin sanat üretiminde en az sanatçı kadar önemli bir rolü olduklarını söyler. Becker sanat dünyaları kavramını tanımlamaktan sıklıkla kaçınır. Fakat “bir sanat dünyasını katılımcıları arasında yerleşik bir işbirliği bağlantıları ağı olarak düşünebiliriz” (2013b, s. 71) satırları bir tanıma en yaklaştığı cümlelerden birisidir. Becker sanat sosyolojisinin görevinin bir estetik yargı veya kriter koyma çabası olmadığını sıklıkla vurgular. Bu çabanın sosyolojik olmadığını söyler, sanat sosyolojisinin görevi sanat dünyalarının özgünlüklerini araştırmak ve ortaya koymaktır. Becker’in vurguladığı bir başka unsurda sanat dünyalarının belirli kalıplarlar hareket ettiğidir. Bu kalıplar hem biçimsel hem de içeriğe dair kalıplar olabilirler. Mesela müzikte nota kalıpları bu şekilde kalıplardır veya balede erkek dansçının kadın dansçayı kaldırarak yaptığı figürler de. Bu kalıplar hem bugün yapılan sanatsal üretimler arasındaki hem de geçmişteki sanat üretimler arasındaki bağın kurulmasına olanak verirler. Bir sanat dünyasının en önemli belirleyicisi dağıtım şebekeleridir. Zira dağıtım sanatın üretimiyle tüketimi arasındaki ilişkinin bir sonucudur ve üretimi doğrudan belirler. Becker’a göre hiçbir sanatçı dağıtılmayacak ve tüketilmeyecek bir sanat ürünü kolay kolay üretmez. Bu tüketim baskısı sanatsal üretimin içeriğini dahi doğrudan etkiler. Becker resim üzerinden verdiği örnekte insanların soyut resimlere nazaran doğa manzaralarını tercih etmesinin ressamların bu yönde üretim yapması yönünde bir baskı oluşturur. Becker’a göre estetikçiler ve eleştirmenler sanat konusunda neyin doğru, neyin yanlış, neyi kabul edilebilir olduğunu tayin eden ve bu yüzden de normatif ve değişmez yargılar peşinde olan faillerdir. Bu arayış onları bir sanat dünyasında hem üretim hem de tüketim

alanlarında önemli bir etken haline getirir. Estetikçiler ve eleştirmenler sıklıkla sanatçılardan ve diğer üretim etmenlerinden eleştiriler alırlar ve reddedilirler. Ama yine de önemlerini korurlar çünkü bir sanat dünyasının söylemsel ve kültürel kabulü onların yazdıklarının kabulüyle sağlanır. Becker sanat ve siyaset ilişkilerinin de sanat dünyalarının parçalarından birisi olduğunu iddia eder; devletler, şirketler ve sanat hamileri doğrudan sanat dünyalarının failleridirler. Devlet hukuk sistemi sayesinde sanatın ürününün mülk olarak konumunu belirler ve sanat politikaları aracılığıyla mevcut sanatın gidişine yön vermeye çalışır. Hatta devlet bazen o kadar güçlü hale gelir ki özellikle totaliter rejimlerde sanatın bizzat nasıl üretileceğini belirler. Sanatsal işbirliği içerisindeki bir diğer faktör editörler ve editöryal süreçtir. Bir sanat yapıtının doğrudan doğuşunu sağlayan bir süreçtir bu sanatçı ile editör arasında hem olumlu hem de olumsuz süreçler işlemektedir. Sanat dünyaları sadece sanatın mevcut durumunu şekillendirmekle kalmazlar ayrıca kimin sanatçı olup olmadığına da karar verirler. Sanat dünyasının mevcut durumuyla tümüyle entegre profesyonellerin yanında uyumsuz sanatçılar da vardır. Fakat uyumsuzluk bağlamsaldır bir dönem sanat kanonu içerisinde değerlendirilmeyen eserler ve sanatçılar bir başka dönemde klasikler haline gelebilirler. Fakat halk sanatçıları ile naif sanatçılarda mevcut sanat dünyalarının dışında konumlandırılırlar. Bu sanatçıların sanat dünyalarıyla hiçbir bağları yoktur, hobi amacıyla resim yapan Pazar ressamaları veya evinde bağlama çalan insanlar bu bağlamda değerlendirilirler. Buradan yola çıkarak bir başka önemli analizini sanat ile zanaat arasında yapılan ayırım üzerinden yapar. Buna göre sanat dünyaları tanımlanmadan önce birer zanaat olan etkinlikler sanat olarak ortaya çıkmalarıyla birlikte zanaat ile söylemsel bir mesafe oluşturmaya çalışırlar. Zanaat belirli bir fayda, pratik bir sonuç için yapılan, çıkar beklenen bir etkinlik olurken sanat bunların dışında tanımlanır. Sanatçı bir yaratıcı olarak yüceltilirken zanaatçı bir işçi gibi görülerek aşağılanır. Fakat zanaat dünyaları da kendilerince küçük “sanat dünyaları” oluştururlar, belirli yapma biçimleri, estetik değerler geliştirirler. Fakat toplumda bir sanatsal değer çok fazla taşımazlar. Sonrasında Becker sanatsal değişimi tanımlamaya başlar. İki tür değişim tanımlar sanatta ilki küçük değişimlerken ikincisi büyük değişimlerdir. Küçük değişimler sanat dünyalarındaki rutin hareketliliği, belirli sorunlar karşısında üretilen çözümler içerir. Sanat dünyasında herkes işini sürdürür küçük değişimlerde. Büyük değişimleri ise bilim tarihinde Kuhn’un (2008) bilimsel devrim için kullandığı biçimiyle paradigmatik değişimler olarak görür. Ve bunu sanatsal devrimler olarak tanımlar.

“Devrimler, sanat dünyasının standart faaliyetlerinin ideolojisine ve düzenleme biçimine saldırırlar. İdeolojik saldırı, eski idealleri, ideal olarak kabul edilen eserlerin geçersizliğini ilan eden ve yeni eseri estetik eserlerin temsili olarak öven manifestolar, eleştirel denemeler, yeni estetik ve felsefi fikirler ve sanat dalının revizyonist bir tarihi olarak vücut bulur. Sanat dünyasının mevcut düzenine yönelen saldırı ise, destek kaynaklarının, izleyicileri ve dağıtım araçlarını ele geçirmeyi amaçlar” (Becker, 2013b, s. 355).

Kitabın son bölümünde ise Becker şöhret meselesine değinir. Becker sanat dünyalarının hep birer şöhrete ihtiyaç duyduğunu söyler ama bu her sanat dünyasını kendi bağlamına göre ortaya çıkar ve bağlamın değişimlerine göre bu şöhretlerde değişir.

İngiliz Kültürel Çalışmaları ve Kültür Sosyolojisi

İngiliz kültürel çalışmaları denildiğinde üç isim ilk önce akla gelmektedir. Bunlar Richard Hoggart, Raymond Williams ve Stuart Hall’dır. İngiltere’de hem sosyal bilim hem de edebi eleştiri için kültür göz ardı edilen bir kavramdı. Kültür kavramına en fazla aşına bilim dalı olan antropoloji disiplini İngiltere’de kültür kavramını tümüyle yok sayarak sosyal antropoloji ismini almıştır ve analizlerinde kültür kavramına neredeyse hiç yer vermemiştir. Edebi eleştiri geleneğinde ise kültür kelimesi elitist bir anlamda kullanılmakta ve statü olarak toplumsal hiyerarşinin üst katmanlarını için kullanılmaktaydı. Böyle bir ortamda kültür kelimesini farklı anlamda yani yaşayış biçimleri ve zihniyetler anlamıyla kullananlar Marksizm kökenli bu teorisyenler olmuştur. Kültür kelimesi çok zor tanımlanan bir kavramdır. Kelime köken olarak Latince cultura kelimesinden gelmektedir. Cultura Latince ziraat ile bağlantılı bir terimdir ve ürün yetiştirmek anlamına gelmektedir. 19. yüzyılın başlarına kadar da bu anlamda kullanılmıştır. Sonrasında ise iki değişim geçirmiştir bu kelime. Bunlar: “birincisi, insan bakımını doğrudan hale getiren eğretilmeye belli derecede alışma; ikincisi, sözcüğün soyut biçimde taşıyacağı genel bir süreci içine alacak biçimde özel süreçlerin genişletilmesi” (Williams, 2012, s. 106). Bu değişimlerden sonra da dünya dillerinin çoğunda şu üç anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır: “(i) 18. yüzyıldan itibaren zihinsel, manevi ve estetik gelişime ilişkin genel bir süreci anlatan bağımsız ve soyut ad; (ii) ister özgül ister genel biçimde kullanılsın, Herder'den Klemm'e dek, gerek bir halkın, dönemin, grubun gerekse genel olarak insanlığın belli bir yaşama biçimini anlatan bağımsız ad. Fakat entelektüel ve özellikle sanatsal etkinliğin ürünleri ve uygulamalarını anlatan bağımsız ve soyut adı da (iii) olarak kabul etmemiz gerekir. Şu anda en yaygın

kullanım bu gibi görünmektedir: culture müzik, edebiyat, resim ve heykel, tiyatro ve filmidir” (Williams, 2012, s. 109).

İngiltere’de kültür odaklı çalışmalar 1950’li yılların sonlarından başlamıştır. İlerleyen yıllarda Birmingham Üniversitesi içerisinde kültürel çalışmalar merkezini de kuracak olan Richard Hoggart’ın 1958 yılında yayınlanan *Okuryazarlığın İşlevleri* isimli kitabı bu konuda milat olarak görülebilir. Hoggard yetişkin eğitimcisi olarak çalıştığı dönemlerdeki deneyimi beraber çalıştığı insanların hayatları bağlamında değerlendirerek anlatır bu kitapta. Bir diğer önemli eser tarihçi E. P. Thompson tarafından yazılan ve 1963 yılında yayınlanmış olan *The İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu* isimli kitaptır. Bu kitap bir sınıf kültüründen bahsederek sanayi devrimi sırasında oluşmaya başlayan işçi sınıfının gündelik hayatları, gazeteleri, günlükleri ve şarkılarına odaklanarak kültür temelli bir çözümleme yapmıştır.

Daha sonra bu akımın en önemli temsilcilerinden birisi olan Raymond Williams yazdıklarıyla ön plana çıkmaya başlamıştır. Özellikle sanat bağlamında en fazla üretim yapan kişi de Williams’dır. Williams’ın bibliyografyasının en önemli yapıtlarını şu şekilde sıralayabiliriz: 1952 yılında *İbsen’den Eliot’a Drama*, 1958 yılında *Kültür ve Toplum (1780-1950)* (2017), 1961 yılında *Uzun Devrim*, 1962 yılında *İletişimler*, 1966 yılında *Modern Trajedi*, 1970 yılında *Dickens’dan Lawrence’a İngiliz Romanı*, 1971 yılında George Orwell üzerine yazdığı *Orwell* (1985) isimli monografi, 1974 yılında *Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim* (2003), 1976 yılında *Anahtar Sözcükler* (2012), 1977 yılında *Marksizm ve Edebiyat* (1990), 1980 yılında *Kültür ve Materyalizm* (2013), 1981 yılında *Kültür* (1993) (ABD’de *Kültür Sosyolojisi* ismiyle).

Jamaika doğumlu İngiliz Stuart Hall, Hoggard’ın asistanlığını yaptıktan sonra Birmingham Kültürel Çalışmalar Merkezi’nin başına geçmiş ve merkezin bastığı pek çok kitabın editörlüğü yaparak önemli makaleler yazmıştır. Bu derlemelerin en ünlüsü 1997 yılında yayınlanmış olan *Temsil: Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları* (2017) isimli derlemedir. İngiliz kültürel çalışmalar akımı 70’li yılların ortalarından itibaren sanata yönelik ilgiden televizyon, popüler kültür, medya, iletişim sosyolojisi, gençlik altkültürü gibi alanlara ilgi göstermeye başlamıştır. Bu çalışma kapsamında sanat sosyolojisi ile yakından ilgili olan Raymond Williams üzerinde durulacaktır.

Yukarıda belirtildiği gibi Raymond Williams sanat alanında pek eser vermiştir. Sanat sosyolojisi alanında en önemli eseri 1981 yılında yazdığı *Kültür* kitabıdır. Bu

kitabında her ne kadar kültür ve kültür sosyolojisi üzerine odaklansa da kültürün en çok sanatla olan bağı çerçevesinde değerlendirmektedir. Williams sanatı 7 bağlamda değerlendirir, bu bağlamlar şu şekildedir: kurumlar, formasyonlar, üretim araçları, özdeşimler, formlar, yeniden üretim, örgüt. Kurumlar ve formasyonların her ikisi de farklı birer toplumsal örgütlenme biçimleridirler. Williams farkı şu şekilde belirtir: “Bir tarafta “kültür üreticileri” (bu soyut olsa da kasten kullanılmış nötr bir terimdir) ile tanımlanabilen toplumsal kurumlar arasındaki değişken ilişkiler; diğer tarafta, “kültür üreticileri” ile örgütledikleri ya da kendilerinin örgütledikleri formasyonlar arasındaki değişken ilişkiler” (1993, s. 34). Yani kurumlar daha çok kültür üreticilerinin kendi geçimlerini sağlamak ve devam ettirebilmek için yaptıkları edimleri tanımlar. Modern öncesi toplumlarda kültür üreticileri daha çok zenginlere hizmet eden, onların korumalıkları ve hamiliklerine bağımlı olan bir toplumsal grupken modern toplumların gelişmesiyle beraber bu kurumlar çökmeye başlamış ve sanatçıların geçimlerini sağlamak adına yeni bir kurumsallaşma gelişmesi gerekmiştir. Bu kapitalizmin gelişmesiyle başlamasıyla birlikte sanatın piyasa ve pazar için üretilmeye başlanması gerekmiştir. Bu da sanatın metalaşması gibi bir durumun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Formasyonlar ise sanatçıların kendi içlerinde oluşturdukları örgütlenme biçimlerini tanımlar. Bu formasyonlar loncalar, akademi ve okullar, dernekler, sergiler, sanat akımları vb. biçimlerde gerçekleşmektedir. Formasyonlar sanatçıların bir araya gelmesine, işbirliği yapmalarına, yeniden üretimler gerçekleştirmelerine olanak vermiş. Sanatçı dışı toplulukların baskısı bu formasyonlar vasıtasıyla bertaraf edilemeye çalışılmıştır. Üretim araçlarını kalıtsal olarak varolan araçlar ile beşeri olmayan olarak üretim araçları olarak tanımlar Williams: “(i) bütünüyle ya da ağırlıklı olarak kalıtsallığa bağılı olan, fiziksel kaynakların üzerine yapılanmış maddi araçlar ile, (ii) bütünüyle ya da ağırlıklı olarak beşeri olmayan maddi nesnelere ve güçlerin kullanımı ya da dönüşümüne bağılı bulunan başka bir sınıf arasında önemli bir genel ayrım yapabiliriz” (1993, s. 87). Özdeşimler toplumsal bir kategori olarak sanat eserlerinin niteliğini tanımlamaktadır. İlk olarak neyin sanat eseri olup olmadığının toplumsal olarak belirlenmesinin bağlamsallığı vurgulanır sonrasında ise estetik ve güzellik tanımlarının toplumsal ve tarihsel göreceliliği. Bunların tümünü sanatsal simgeler ve bu simgelerin sosyolojisi bağlamında değerlendirir. Toplumsal simge sistemleri “çok çeşitlidir ama kendi aralarında, bir arada bulunuşlarıyla, belirli sanatların gruplaşmasını, vurgulanmasını ve birbirinden ayırdedilmesini sağlayan ilk düzeydeki derin bir kültürel forma ilişkin toplumsal örgütlenmeyi inşa ederler” (1993, s. 129). Formlar kavramıyla Williams sanatsal

biçimlerin ortaya çıkışlarını ve bağlamsal olarak değişimlerini anlatmaya çalışır. Yenidenüretim kavramı ile Williams iki tür yeniden üretimi birbirinden ayırır ilki birebir olarak bir sanat eserinin yeniden üretimidir. Bu bazen replikasyon vasıtasıyla olurken bazen de teknolojinin olanakları sayesinde fotoğraf, video gibi formlarda yeniden üretimdir. Diğer yeniden üretim biçimi ise tarz, janr, biçim şeklinde olan yeniden üretimdir. Örgüt ve örgütlenme ile de Williams başta sanat olmak üzere diğer kültürel formların da hem kendi iç kurumsallaşmalarını hem de diğer diğer formlarla girdikleri ilişkileri tanımlamayı amaçlamıştır.

Janet Wolff'un Sanatın Kültürel Üretim ve Sosyolojik Estetik Yaklaşımları

Janet Wolff sanat alanında iki önemli metne imza atmış bir sanat sosyoloğudur. 1981 yılında *Sanatın Toplumsal Üretimi* (2000) ve 1983 yılında yazdığı *Estetik ve Sanat Sosyolojisi* kitapları en önemli eserleri arasında görülebilir. *Sanatın Toplumsal Üretimi* altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümün ismi "Toplumsal Yapı ve Sanatsal Yaratıcılık"tır. Bu bölümde aslında bireysel eylem ile toplumsal konum arasındaki ilişkinin sorgulanmasıdır ve sosyal teoride sıklıkla tartışılan bir konudur bu. Sanatçının bir eylemi olarak sanat ve sanatsal üretimin tarihselliğine vurgu yapar bu bölümde Wolff ve modern sanat sistemi kurumadan önce yani Rönesans öncesinde sanatın tıpkı diğer emek türleri gibi bir eylem olduğunu söyler. Ama modern sanat sisteminde sanatın diğer emek türlerinden farklı olarak yaratıcı bir edim olduğu vurgulanır. Bu çelişkiyi aşmak için Anthony Giddens'in yapının ikiliği ve yapılaşma kavramlarına başvurur. Buna göre birey tarafından yapılan bir edim hem bireysel unsurları belirlerken bir yandan da toplumsal yapıları yeniden üretirler. Burada Wolff'un sanatsal edimleri diğer insan edimlerinden farklı olarak düşünmediğini vurgulamak gerekmektedir. İkinci bölüm "Sanatın Toplumsal Üretimi" ismindedir. Bu bölüm sanat ürününün ortaya çıkarken tek bir sanatçının üretimi olarak değil aslında toplumsal bir birlikteliğin bir sonucu olduğunu vurgular. Tarihsel olarak lonca sistemleri, çiraklık, hamilik gibi unsurları vurgulayan Wolff bu toplumsal üretimin çağımızda da devam ettiğini ama üzerinin örtüldüğünü iddia eder. Üçüncü bölümün ismi de "Sanatın İdeolojik İçeriği"dir. Burada Wolff her sanat ürününün ideolojik olduğunu söyler ama ideoloji kavramının kolaylıkla tanımlanamadığını ekler. Egemen ideoloji ile alternatif ideolojiler arasında yarım yapılması gerektiğini belirtir. Aynı zamanda ideolojinin sadece sınıfsal konular tarafından değil kuşak, cinsiyet, etnisite gibi farklı belirleyicilerinin olduğunu da söyler. Bu bölümde ayrıca Marx'ın üst

yapının (yani ideolojinin) alt yapı (yani üretim ilişkileri) tarafından belirlendiğine yönelik düşüncelerine de değiniyor. Dördüncü bölüm olan “Sanatsal Özerklik ve Kültür Politikaları” ise tam bu belirlenim konusu üzerinden işlenmektedir. Sanatın da içerisinde bulunduğu üst yapı kurumlarının ne kadarı üretim ilişkileri tarafından belirlenmektedir bu önemli bir sorun oluşturmaktadır. Burada Althusser’in görelî özerklik kavramı ön plana çıkar. Althusser, Engels’in açıklamalarından yola çıkarak alt yapının üst yapıyı belirlemesinin son kertede gerçekleştiğini iddia eder. Bu açılımda üst yapı kurumlarına görelî bir özerkliklerinin bulunduğunu söyleyebiliriz. Daha sonra bazı düşünürler özellikle yukarıda bahsettiğimiz Frankfurt Okulu düşünürleri ise bu alt yapı-üst yapı dikotomisinin verimsiz olduğunu söylerler ve bu ayrımı bir kenara bırakırlar. Beşinci bölümün ismi de “Yeniden Yaratım Olarak Yorum”dur. Bu bölümde Wolff sanatın alınılması ve yorumlanması üzerinde durur. Bölümün adından da anlaşılacağı gibi bu yorumlama işinin sanatın üretilmesinin esas unsurlarından birisi olarak görür. Altın bölüm olan “Yazarın Ölümü” ile beraber düşünülüğünde aslında genel olarak Wolff’un tutumunun sanatı üretenin sanatçıdan ziyade izleyici olduğu yönünde olduğunu söyleyebiliriz. Wolff’un bu eserinde tutumunun yapısalcı, postyapısalcı ve Marksist eğilimler arasında gidip geldiğini söyleyebiliriz. Sanatın, sanat ürününün, estetik değerlerin görelî özerkliğini vurgulasa da zaman zaman toplumsal indirgemeci bir yaklaşıma kayabilmektedir.

İki yıl sonra 1983 yılında yazdığı *Estetik ve Sanat Sosyolojisi* (1993) daha farklı bir bakış açısı üretir. Kitabın amacının estetik ile sosyoloji arasında varolan zıtlığın aşılması olduğunu söyleyen Wolff, sosyologların sanatın toplumsal olana indirgemesine karşı bir tutum sergilemeye çalışır ve kitabının sonunda sosyolojik estetik yapmanın olanağının ortaya koymaya çalışır. Estetiğin ve estetik değerin bir kavram olarak dışlanması sanatı anlama ve anlamlandırma süreçlerinde yanlış yönlendirmelere yol açacağını söyler ama tümüyle metafizik bir biçime bırakılmış olan estetiğinde aşılması gerektiğine inanır. Bu yüzden de sosyolojik estetik toplumsal bir güzellik kavramsallaştırması çerçevesinde sanat ürünlerinin yorumlanmasına olanak sağlar.

Sanat Sosyolojisine Diğer Yaklaşımlar

Sanat sosyolojisine 1990 yılında ölümüyle yarım kalan *Mozart: Bir Dahinin Sosyolojisi* (2000) büyük katkı sağlayan Norbert Elias’ın bu eserinin yayıncısı notları vasıtasıyla tamamlamıştır. Elias aslında 1939 yılında yayınlanan iki ciltlik *Uygarlık*

Süreci (2000; 2007) kültür sosyolojisine büyük bir katkı sağlamıştır. Freud'un uygarlık ve kültür üzerine düşüncelerinden hareket eden Elias uygarlığın gündelik hayatı nasıl kurullarla şekillendirdiğini tarihsel olarak ortaya koymaya çalışır bu eseriyle. *Mozart: Bir Dâhinin Sosyolojisi*'nde ise Elias sanat sistemindeki değişimi bir yaşam vakası üzerinden anlatmaya çalışır. Mozart bilindiği gibi çok büyük bir müzik insanı olmasına karşın otuz beş yaş gibi çok erken bir yaşta yoksulluk içerisinde ölmüştür. Bu çoğunlukla anlaşılammış bir dahi olduğu yönündeki kanıtlarla açıklanmaya çalışılan bir olgu olsa da Elias bunu tarihsel bir bağlama oturtmaya çabalar. Elias, Mozart'ın hamiliğe dayalı sanat sisteminden sanatçının özerkliğine dayalı burjuva sanat anlayışına geçiş aşamasında başarılı olamayan bir sanatçı olarak değerlendirir. Mozart'ı ondan kırk yıl sonra hemen hemen aynı şeyleri yapmış olmasına rağmen çok başarılı olmuş olan Beethoven ile karşılaştırır. Mozart başarısız olurken ve yoksulluk içinde genç yaşta ölürken Beethoven nasıl başarılı olur? Bu soruya Elias Beethoven döneminde sanatçının özerkliğini ve otoritesinin tanıyan burjuva sanat sisteminin yerleşmiş olmasıyla tanımlar. Mozart ise çocukluğu boyunca babası tarafından saray saray hamı arayışı içerisinde yolculuklar yaptırılmıştır. Yetişkin yaşına geldiğinde ise babası gibi bir saray veya kardinalin hamiliğinde beste yapmaktansa Viyana'ya giderek özerk bir yaşam sürmek istemiştir. Bu özerklik isteği bir sanatçı olarak bestelerine karışılmaması isteğine kadar varan bir karşı duruşa dönüşmüştür. Bu o zaman için beklenmedik bir şeydir. Ve buna karşı sarayın ve toplumun tutumu Mozart'ı dışlamak olmuştur.

Almanyalı sosyolog Niklas Luhmann 1995 yılında *Sistem Olarak Sanat* ismiyle bir kitap yayınladı. Luhmann sosyolojide sistem kuramı olarak bilinen kuramın önemli temsilcilerinden birisidir. Luhmann sistemleri makineler, organizmalar, sosyal sistemler ve fiziksel sistemler olarak ayırır. Sosyal sistemler ise etkileşim sistemleri, organizyonlar, kurumlar olarak ayrılmaktadır. Luhmann'ın sistem anlayışı için her sistemin ve alt sistemlerin sınırlarının belirlenmiş olması gerekir. Sistemler ve alt sistemler arasında bağlaşımlar denilen ilişki noktaları bulunsada bir sistemin var olabilmesi için diğer hiçbir sisteme indirgenememesi gerekir. Sanatta bu şekilde başka bir altsisteme indirgenemeyecek olan bir alt sistemdir. Sanat eserleri bir sanat sisteminin en önemli unsurudur. Bir sanat eseri bir iletişim biçimidir; sanatçı, sanatsever, sanat kurumları gibi pek çok unsur arasındaki iletişimi sağlar. Luhmann her sistemin ve alt sistemlerin şifreleme adı verilen hızlı ve etkin olma olanağı sağlayan kodlar olduğunu söyler, sanat sistemi içinde bu şifreleme güzel/çirkin kodlamasıdır. Luhmann sanat sisteminin en

önemli işlevinin gerçek gerçekliği tanınır kılmak ve alternatifler üreterek farklı gerçekliklerin olanaklarını aralaması olarak görür (Danko, 2017, s. 89-106; van Maanen, 2009, pp. 105-123).

Fransalı sosyolog Heinich (2013; 2017) Bruno Latour isimli sosyoloğun ortaya attığı aktör-ağ kuramını sanat alanına uygulamış ve onu Bourdieu'nun alan kuramı diğer kuramlarla bağdaştırmaya çalışmıştır. Aktör-ağ kuramında bir ağım içerisinde var olan tüm aktörler o ağın biçimlenmesinde etkin rol oynarlar. Fakat Latour aktör derken kavramı daha geniş tutar çünkü aktör sadece bir birey veya kişi değildir; aktörler bazen bir organizyon, bazen hayvanlar hatta bazen cansız nesnelere bile olabilmektedir. Bu aktör-ağ kuramından türemiş olan mediyasyon kuramı sanat "güçlü program"⁴ uygular. Bu uygulama bir bilim olan sosyoloji ile sanatlar arasındaki kutupsallığı ortadan kaldırır ve aslında sanat üretiminin içinde pek çok aktörün olduğu bir ağ sistemi olduğu sonucuna varırlar (van Maanen, 2009, pp. 83-104; Köksal, 2017).

2.5. Türkiye'de Yapılan Çalışmalar⁵

Türkiye'de sanat alanında yapılan çalışmalar daha çok çeviri etkinliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyadaki sürece paralel olarak Osmanlı'nın son dönemlerinden Cumhuriyet'in ilk yıllarına daha çok idealist estetik yaklaşımlar yer bulmuştur. Ama 60'lı yılların sonrasında özellikle sosyolojik estetiğin Plehanov, Lukacs gibi önemli isimleri çevrilmeye başlanmıştır. 80'li yıllarla beraber de Frankfurt Okulu'nun Benjamin, Adorno, Horkheimer gibi önemli isimleri çevrilmiştir. Bu yıllarda ayrıca post-yapısalcı kuramda keşfedilmiş ve çeviri çalışmaları hızlanmıştır.

Türkiye'de sosyoloji içerisinde bilinen en eski çalışmalar Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir. 1950 yılında yazdığı *Bayburtlu Zihni: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi* isimli kitabı Türkiye'de edebiyat sosyolojisi ismi geçen ilk eser olmuştur. Daha sonra uzun bir süre yine sessizliğe bürünen sanat sosyolojisi alanı Nurettin Şazi Kösemihal (1967a; 1967b) yazdığı iki makaleyle sona erecektir. İlk makale

---

⁴ Güçlü program İngiltereli bilgi ve bilim sosyolojisi içerisinde David Bloor, Barry Barnes gibi kuramcılarının ortaya attığı bir kavramdır. Aşırı görececi bir pozisyonu savunan bu kuramcılar bilgi ve bilim sosyolojisinin ürettiği bilgilerin de bir ayrıcalığının olmadığını, onların da tıpkı diğer bilgi türleri gibi bağlamsal olduğunu iddia ederler. Dolayısıyla yorumlayan bilgi ile yorumlanan bilgi arasındaki hiyerarşiyi yok ederler.

⁵ Türkiye'de yapılan çalışmalar değerlendirilirken sosyolojik estetik, sosyolojik eleştiri, doğrudan doğruya eser ya da sanatçı analiz eden çalışmalar değerlendirme dışı tutulmuştur. Burada ortaya konulmaya çalışılan yaklaşım doğrudan doğruya sosyologlar tarafından yapılan ve sanat ve/ya edebiyat sosyoloji kapsamında yapılan çalışmalardır.

“Edebiyat Sosyolojisine Giriş” ismini taşımaktadır ve özünde daha sonra Türkçe olarak yayınlanan Robert Escarpit’in *Edebiyat Sosyolojisi* isimli eserinden esinlenilerek ve özetlenerek makale ortaya konmuştur. İkinci makalenin ismi ise “Yurdumuzda Edebiyat Sosyolojisiyle İlgili Araştırmalar” ismindedir. Burada Kösemihal edebiyat sosyolojisi bağlamında kendi yaptığı ve yaptırdığı çalışmalara değinmiştir. Türkiye’de ilk kez İstanbul Üniversitesi’nde edebiyat sosyolojisi ismi altında 1965-1966 eğitim öğretim yılında bu dersi kendisinin verdiğini belirten Kösemihal bu alanda ilk bitirme tezlerini de kendisinin yaptırdığının ortaya koymuştur. Aslında bu kısa makalenin temelini bu hazırlanan tezler oluşturmaktadır. Kösemihal tamamlanmış beş ve yazdırmakta olduğu sekiz tezin bilgisini ve verilerinin bir kısmını bu makalede paylaşmıştır.

Bu çalışmalardan sonra yine uzun bir sessizlik sanat sosyolojisinin üzerine çökmüştür. Bu sessizlik İbrahim Armağan’ın yazdıklarıyla değişmiştir. Armağan Hacettepe Üniversitesi’nde akademik hayatına başlamıştır ama daha sonra Ege Üniversitesi’ne geçmiştir ve burada sosyoloji bölümünde ve güzel sanatlar fakültesinde ders vermiştir. Daha sonra Dokuz Eylül Üniversitesi kurulup Ege Üniversitesi güzel sanatlar fakültesi oraya bağlanınca Dokuz Eylül Üniversitesi’nde akademisyen olarak çalışmış ve buradan emekli olmuştur. Armağan (1982; 1992) Türkiye’de sanat sosyolojisine giriş niteliğinde, kitap boyutunda ilk özgün kitabı yazmış olan akademisyendir. Armağan’ın 1982 yılında yayınlanan *Toplumsal Yapı, Bilim ve Sanat: Sanatın Toplumbilimsel Temelleri Üzerine Bir İnceleme* isimlidir. Çalışma sanat toplumbilimi üzerine olduğunu belirten bir altbaşlık taşıyorsa da sanat ile ilgili bölümler daha çok kitabın üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Kitabın ilk bölümü “Toplumsal Gerçek ve Bilim” ismindedir ve daha çok toplumsal gerçeklik, bilgi, ideoloji, bilim konuları üzerinde durmaktadır. İkinci bölüm teknolojik gelişim ve az gelişmişlik konuları üzerinedir. Sanatın toplumsal yapı ile bağlarının incelenmesi gerektiğini olarak tanımlıyor Armağan. Bu iki bölümün sebebi de burada yatıyor: toplumsal yapının tam olarak anlaşılabilmesi için temel kuram ve kavramların öğrenilmesi. Üçüncü bölümde buradan yola çıkarak “Toplumsal Yapı ve Sanat” ismini alıyor. Armağan’ın 1992 yılında yayınlanan *Sanat Toplumbilimi: Demokrasi Kültürüne Giriş* isimli eseri ise bu kitabın yenilenmiş halidir.

Sanat sosyoloji alanında 1980’li yıllarda görülen bu hareketlilik başka eserlerin yayınlanmasıyla da devam eder. 1987 yılında Gazi Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsünde Dursun Ayan (1987) tarafından hazırlanan *Sanat Sosyolojisine Giriş İçin Bir*

Deneme isimli tez ve 1988 yılında Sabahattin Güllülü'nün (1988) *Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi* kitapları bulunmaktadır. Bu eserler kaynakların kısıtlı oldukları bir zamanda daha ziyadesiyle sosyokültürel sanat felsefesi, sosyolojik estetik ve sanat tarihi keşişiminde çalışmalardır. Kaynakçaları incelendiğinde maalesef konuya dair önemli yabancı kaynakların pek çoğu görülmektedir. Bu eserleri bir sanat sosyolojisine giriş metni olarak değerlendirmemek gerekir bunlar naif ve alçak gönüllü bir şekilde yapılan girişimlerdir ve çok büyük eksiklikler içermektedir. Bu tarihlerden kısa bir süre sonra sanat sosyolojisi konusunda ilk kez iki tane doktora çalışması yapılmıştır. 1990 yılında İstanbul Üniversitesi sosyoloji bölümünde Ertan Eğribel tarafından *Resim Sanatı ve Türk Resminde Batıcılığa Eğilimler* isimli doktora tezi (Eğribel'in yüksek lisans tezi de 1987 yılında yayınlanmış olan *Çizgi Romanların Toplumsal Temelleri* çalışmadır), 1991 yılında da Demet Ulusoy (1991) tarafından *Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Devlet Sanatı İlişkisi: Batılı Sanatların Benimsetilmesi* isimli tez yayınlanmıştır. Bu dönem bir sosyolog olan Ali Akay'da metinler yazmaya başlamıştır. Her ne kadar Ali Akay sosyologdan ziyade bir sanat eleştirmeni ve küratör olarak sanat metinleri yazıyor olsa da sanat ile sosyoloji arasındaki ilişkileri tartıştığı metinleri de bulunmaktadır. Bunlar arasında özellikle 1999 yılında basılan *Sanatın Sosyolojik Gözü* ve 2002 yılında basılan *Sosyolojinin ve Sanatın Krizi* kitapları sayılabilir.

Bu dönem çeviri faaliyetlerinin de yoğunluğunun arttığı bir dönem olmuştur. Postmodernizm, Frankfurt Okulu, kültürel Marksizm vb. sanat alanına doğrudan ve dolaylı etkisi olan pek çok önemli kuramcı ve eseri Türkçeye çevrilmiştir.

2000'li yıllarla beraber sanat sosyolojisine dair yayınlar devam etmiştir. 2000 yılında Sabahattin Güllülü'nün *Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi* kitabının bir yeniden yazımı olan *Sanat ve Toplum* (Güllülü, 2000) yayınlanmıştır. Fakat maalesef bu eser de çağdaş sanat sosyolojisi eğilimlerine çok eğilememiştir. Kitapta 19. yy sonrası kuramlara çok az değinilmiştir.

2002 yılında Kemal Uludağ'ın (2002) "Sanat Sosyolojisi" ismiyle bir makalesi yayınlanır. Bu makale aslında 1996 yılında yapılmış bir konferans metni olduğu dipnot olarak belirtilmiştir. Çağdaş sanat sosyolojisi eğilimlerinden kısmen bahsedilmiş olsa da bu makalede giriş niteliğinin ötesinde değildir.

M. Demet Ulusoy'un 2005 yılında yayınlanan *Sanatın Sosyal Sınırları* isimli kitabı ise sanatın diğer sosyal kurumlar siyaset, ekonomi, din, aile, teknoloji gibi

konularla ilişkisini temel almaktadır (Ulusoy, 2005). Bu kitap Ulusoy'un doktora tezi ve sonrasında yazdığı bir dizi makalenin sonucunda ortaya çıkmıştır. Ulusoy'un makaleleri şu şekildedir: “Sanatın Kurumlaşması: Modern Toplumlarda Plastik Sanatların Kurumlaşması” (Ulusoy, 1992), “Sanat Sosyolojisinde Temel Yaklaşımlar” (Ulusoy, 1993), “Vytautas Kavolis’in Evrimci Yaklaşımla Sosyo-Sanatsal Sistem Sınıflaması” (Ulusoy, 1994), “Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğrencilerinin Sosyo-Sanatsal Özellikleri ve Meslek Tercihleri” (Ulusoy, 1995).

Kenan Çağan'ın (2006) “Sanat Sosyolojisinin İmkânına ve İnşasına Dair” isimli makalesi sanat sosyolojisinin temel konusunu yani sanatın toplumsal bir üretim olduğu düşüncesini özellikle Marksist edebiyat ve sanat kuramı çerçevesinde ortaya koymaya çalışan bir makaledir. Bu konunun genel bir özeti niteliği göstermektedir.

2009 yılında ise Türkiye’de iki önemli sanat felsefecisinin sanat sosyolojisine dair kitabı yayınlanır. İlk Sıtkı M. Erinç (2009) *Sanat Sosyolojisine Giriş* kitabıyla diğeri Ömer Naci Soykan'ın (2009) hem kendi yazıları hem de öğrencilerinin ödevlerinden derlediği yazılardan oluşan *Sanat Sosyolojisi: Kuram ve Uygulama* kitabıdır. Bu kitaplar sosyolojik estetik ve eleştiri açısından yazılmış eserler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2010 yılında Özge Ülker'ın (2010) Prof. Dr. Hüsamettin Arslan danışmanlığında hazırladığı *Sanat Sosyolojisine Giriş: Kavramlar, Yaklaşımlar ve Temel Ayrımlar* isimli bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bu tezde temel konular açıklığa kavuşturulmaya çalışılmaktadır. Özellikle tezin son bölümü Pierre Bourdieu ve onun sanat alanı kavramına ayrılmıştır. Bu bakımdan çağdaş sanat sosyolojisi eğilimlerine daha açık bir yaklaşıma sahip olduğu söylenebilir.

2011 yılında Mahmut Tezcan (2018) *Sanat Sosyolojisi Giriş* isiminde bir kitap yayınlamıştır. Bir eğitim sosyoloğu olan Tezcan bu kitabında sanatı ve sosyolojiyi ayrı ayrı tanımlamış ama arasındaki ilişki nitelikli bir biçimde kurulamamıştır. Üstelik sanat sosyolojisindeki çağdaş eğilimlerde büyük oranda göz ardı edilmiştir.

2012 yılında sanat tarihçisi Selçuk Mülayim (2012) “Sanat Sosyolojisi Girişimleri” isiminde bir makale yayınlamıştır. Mülayim bu makalede olası bir sanat sosyolojisini nasıl bir işlevi ortaya koyacağı ve sanat tarihi ile ilişkisinin nasıl ortaya konacağını sorgular. Ve bu sorgulamalar çerçevesinde sanata dair disiplinlerarası bir yaklaşımı olumlar. 2013 yılında Mahmut Kubilay Akman'ın (2013) “İçtimai Bir Müessese Olarak Sanatın İşleyişi: Sanat Sosyolojisi'nin Fikri Dairesi İçinden Bir Analiz”

isimli makalesi yayınlamıştır. Bu makalede sanat sosyolojisine dair kısmi bir literatür taraması olarak görülebilir. 2017 yılında da Koray Değirmenci'nin (2017) "Sanat Sosyolojisi Üzerine: Belirli Kavramsal Gerilimler ve İkilikler" isimli makalesi yayınlamıştır. Değirmenci bu makalesinde sanatı toplumsal olana indirgeyen, aşırı belirlenimci sanat sosyolojisi yaklaşımlarının bir eleştirisini yapmakta ve bu bağlamda sanatın özerk bir alan olduğunu vurgulamaktadır.

Türkiye'de sanat sosyolojisi eğitimi üzerine yapılan tek tez ise Dr. Ayça İnce danışmanlığında 2015 yılında Sezgi Sert (2015) tarafından yazılmış olan *Türkiye'de Sanat Sosyolojisi Eğitimi ve Sanat Yönetimi Alanına Etkisi* isimli yüksek lisans tezidir. Bu tez Bilgi Üniversitesinde sanat ve kültür yönetimi bölümü çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu tez üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümü sanat sosyolojisi ve sanat sosyolojisi eğitimi üzerine odaklanmıştır. İkinci bölüm sanat yönetiminin ne olduğu üzerinedir. Son bölüm ise sanat yönetiminde sanat sosyolojisinin nasıl kullanılacağı ve ne işe yarayacağı konusu üzerinde durulmuştur. Fakat bu tezin yazarının sosyoloji disiplininden gelmemesi sanat sosyolojisinin ne olduğu konusunda tam bir bilgiye sahip olmaması sonucunu doğurmuştur. Üstelik aşağıda da değinilecek olan ulaşılan sanat sosyolojisi ders içeriklerinin yetersizliği ve analiz edilmemiş olması da önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak sanat ve kültür yönetimi benzeri bölümlerde sanat sosyolojisi dersi veren akademisyenlerle yapılan görüşmeler önemli yöntem hataları ve konuya yeterince derine inememe sonucunu doğurmuştur.

Türkiye'de sanat sosyolojisi literatürüne dair telif metinleri ortaya koymaya çalışan bu bölümde görünen bu literatürün büyük oranda eksikliğidir. Bu bölümde alan çalışmalarına değinilmemiş olsa da mevcut metinlerin daha ziyadesiyle sosyolojik estetik ve eleştiri üzerine olduğu söylenebilir. Bu bölümde daha çok değinilen kuramsal metinlerin ise ayrıntılı analizlerden ziyade belirli yaklaşımlar çerçevesinde ve nispeten çağdaş sanat sosyolojisi literatürüyle çok da ilişkili olmayan metinler olduğu görülmüştür. Bu durumun eleştirilmesi elzemdir. Çünkü bilim evrensel ve geçerli bir literatüre göre yapılır ve bu literatür yeterince bilinmeden yapılan analizler nispeten eksik ve yetersiz kalacaktır. Her ne kadar yapılan çeviriler bu açığı kapatıyor gibi görünse de Türkiye'ye özgünlüklerin bu çalışmalarda doğal olarak bulunmaması literatürün eksikliğinin kısmen kapanmasına olanak vermektedir. Bu bağlamda hem sanat dünyalarına dair nitelikli alan çalışmalarının sayısının artması hem de sanata dair

Türkiye'ye özgü durumları içeren kuramsal metinlerin yaygınlaşması sanat sosyolojisinin gelişmesi adına en gerekli adımlardır.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, evreni, ne tür verilerin elde edileceği ve bu elde edilen verilerin nasıl analiz edileceği sunulacaktır.

3.1. Araştırma Modeli

Türkiye’de sanat sosyolojisi derslerinin temel nitelikleri, içerikleri ve süreçlerini ortaya koymaya yönelik olan bu çalışma, daha önce bu konuda bu boyutta yapılmış yeterli bir çalışma olmamasından dolayı keşfedici bir niteliğe sahiptir. Sosyal bilim araştırmaları amaçlarına göre üç biçimde sınıflandırılırlar. Bunlar keşfedici, betimsel ve açıklayıcı araştırmalardır. Keşfedici araştırmalar bir konu hakkında ya hiç araştırma yapılmamış ya da yapılan araştırmaların yetersiz olduğu durumlarda yapılan araştırmalardır. Keşfedici araştırmalarda amaç daha sonra yapılacak araştırmalar için bilimsel bir zemin oluşturmak, konu ile ilgili bilgileri toplamak için en uygun araştırma araçlarını belirlemek ve daha sonraki araştırmaların kimleri kapsayabileceğini ortaya koymak olarak görülebilir (Gönç Şavran, 2009, s. 118-119).

Tezin amaçlarına ulaşabilmek için iki veri kaynağından faydalanılmıştır. Bu iki veri kaynağından ilki internet aracılığıyla ulaşılmış olan sanat sosyolojisi öğretim programlarıdır. İkincisi ise sanat sosyolojisi dersi veren 10 akademisyen ile yapılmış olan nitel görüşmelerdir.

İlk veri kaynağı olan sanat sosyolojisi öğretim programları doküman incelemesi tekniği kullanılarak incelenmiştir. Doküman incelemesi herhangi bir araştırmanın konusu hakkında mevcut yazılı veya görsel ürünlerden çeşitli verilerin ortaya çıkarılıp analiz edilmesidir. Doküman incelemesi bir araştırmada tek başına bir teknik olarak kullanılabilmesinin yanında diğer tekniklerle beraber de kullanılabilir. Doküman incelemesinin güçlü yönlerini şöyle sıralayabiliriz: kolay ulaşılamayacak kişiler hakkında bilgi sağlar, araştırmacının herhangi bir tepki ile karşılaşmaması, uzun süreli analize olanak verir, büyük bir örneklem sağlar, araştırmacıya bireysellik ve özgünlük sağlar, düşük maliyetlidir, nitelikleri yüksektir. Zayıf yönleri ise şu şekildedir: yanlı olma

olasılığı yüksektir, yayınlanmış olan dokümanlar bir başkası tarafından önceden seçilmiştir, araştırmacı dokümanın ortaya koyduğu olaya şahit olmadığı için bilgi eksikliğini tespit edemeyebilir, araştırmacı dokümanlar eksik kaydedilmiş veya dokümanların tümüne ulaşamıyor olabilir, dokümanlar sözel tavırları öne çıkarır ama dokümanı oluşturanın diğer tavırlarını içermez, dokümanların standart bir formatı yoktur, standartları olmadığı için kodlama yapılması çok zordur (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 187-193).

Görüşmelerde nitel araştırma yönteminin yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Sosyal bilimlerde nitel araştırmalar anlam dünyalarının ortaya çıkarmak üzere yapılan yapılmaktadır (Merriam, 2015, s. 5; Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 39; Neuman, 2012, s. 233). Nitel araştırmanın en geçerli tanımı Denzin ve Lincon nitel araştırmanın en geçerli tanımlarından birisi yapmaktadırlar:

“Nitel araştırma dünyadaki gözlemcinin yerini tespit eden konumlandırılmış bir aktivitedir. Nitel araştırma, dünyayı görünür hale getiren bir dizi yorumlayıcı, materyal uygulamalarından oluşur. Bu uygulamalar dünyayı; alan notları, mülakatlar, konuşmalar, fotoğraflar, kayıtlar ve araştırmacı günlüklerini içeren bir temsiller serisine dönüştürür. (...) Bu düzeyde, nitel araştırmanın dünyaya dair yorumlayıcı ve doğal bir yaklaşımı vardır. Bu, nitel araştırmacıların kendi doğal ortamlarındaki şeyleri insanların olaylara verdiği anlamlar açısından anlamlandırmaya çalışması veya yorumlaması anlamına gelir” (Creswell, 2016).

Creswell (2016, s. 45-47) nitel araştırmanın özelliklerini sekiz başlık altında toplar. Bunlardan ilki araştırılan durum veya kişilerin doğal ortamlarında verilerin toplanmasıdır. Araştırmacı verilerini yüz yüze etkileşim halinde toplar. İkincisi her bir araştırmada esas veri toplama aracı araştırmacının kendisi olmasıdır. Nitel araştırmacılar tabii ki pek çok veri toplama aracı kullanabilirler fakat bir nitel araştırmacı tarafından tasarlanan bir araştırmanın bir başka araştırmacı tarafından uygulanması nitel araştırmalarda imkânsızdır. Üçüncü olarak nitel araştırmalar önceden kesin olarak belirli bir kalıp içerisinde olmak durumunda değildirler. Gözlem, görüşme, doküman analizi gibi farklı pek çok veri toplama tekniği araştırmanın seyri içerisinde kullanılabilir. Dördüncü olarak nitel araştırmalarda tümdengelim ve tümevarım akıl yürütme biçimleri karmaşık bir biçimde kullanılabilirler. Beşinci olarak nitel araştırmalarda temel olan katılımcıların yorumları ve anlam dünyalarıdır. Bu yüzden katılımcı çeşitliliği pek çok yorumun olması nitel araştırmaların en önemli hedefidir. Altıncı olarak nitel araştırma desenleri ve yönelimleri veri toplama süreci içerisinde ortaya çıkar. Her ne kadar önceden tasarımlar olsa da veya sorular hazırlanmış olsa da bir nitel araştırmada toplanan verilerin içeriğine

göre araştırmanın vurgusu veya biçimi değişebilir. Anket formu gibi kesin bir şekilde önceden tasarlanmış ve mutlak olarak uygulanacak bir veri toplama tekniği yoktur. Yedinci olarak nitel araştırmacıların araştırma içerisinde belirli konuları vardır. Sekizinci olarak nitel bir araştırma kompleks bir konu hakkında bütüncül bir açıklama getirmeye çalışır ama konu tek bir neden-sonuç ilişkisiyle açıklanamaz. Bu yüzden de nitel bir araştırma karmaşık etkileşimler sistemini ortaya koymalıdır.

Sosyal araştırmalarda üç tür görüşme bulunmaktadır. Bunlardan ilki yapılandırılmış görüşmeler, ikicisi yarı-yapılandırılmış görüşmeler, üçüncüsü de yapılandırılmamış görüşmelerdir. Yapılandırılmış görüşmeler anketleri ve tarama çalışmalarını kapsayan görüşmelerdir. Bu türde hem sorular hem de cevaplar önceden belirlenmiştirler. Cevaplar önceden belirlenmemiş türlerinde dahi görüşülen kişinin geniş bir hareket alanı bulunmaz, kısa ve net cevaplar vermesi beklenir. Yapılandırılmış görüşmeler nicel yöntemin veri toplama araçlarından birisidir. İkinci görüşme türü yarı yapılandırılmış görüşmeler bir nitel araştırma yöntemi tekniğidir. Genellikle sorular önceden belirli olsa da cevapların nereye gideceği belirsizdir bu yüzden de araştırma sürecinde bazı değişiklikler yapılabilir. Görüşmecilerin anlam dünyalarını daha iyi çıkarabilecek şekilde değiştirilebilirler. Yarı-yapılandırılmış görüşmeler görüşme üzerinden tasarlanan nitel araştırmaların temelinde yer alırlar. Yine nitel araştırmanın bir görüşme türü olan yapılandırılmamış görüşmeler ise katılımlı gözlem veya alan araştırması türünde tasarımılanan bir nitel araştırmanın yardımcı tekniği olarak tanımlanabilir. Bir nitel araştırmacı alan çalışması sırasında karşılaştığı kişilerle önceden belirlenmemiş ama araştırmanın bağlamına uygun olarak gerçekleştirdiği görüşmelerdir yapılandırılmamış görüşmeler (Punch, 2011, s. 166-169).

3.2. Çalışma Grubu

Tezin araştırma grubu üniversitelerde sanat sosyolojisi dersleri veren akademisyenler oluşturmuştur. Bu yüzden araştırmanın evreni çok büyük değildir. Bir örnek vermek gerekirse aşağıda görüleceği gibi 120 ders izleğine ulaşılmıştır. Bu öğretim programlarında farklı birkaç dersi veren akademisyenler olduğu gibi, şu anda dersi vermese de internet ortamında öğretim programlarına ulaşılabilen akademisyenler de bulunmaktadır. Bu yüzden on kişiyle nitel görüşme yapılmasının uygun olunacağı sonucuna varılmıştır. Yani kotalı ve amaca yönelik örneklem öngörülmüştür. Kotalı örnekleme görüşülecek sayı belirlendikten sonra bu kişileri belirli alt gruplara göre

sınıflandırmak ve görüşülecek kişi sayılarını buna göre belirlenmektedir (Neuman, 2012, s. 322). Bu çalışmada da sanat sosyolojisi derslerini sosyoloji bölümlerinde veren akademisyenler ile güzel sanatlar fakülteleri veya konservatuvarlarda yani sanat okullarında veren akademisyenler için yarı yarıya beş kişilik kotalar konulmuştur. Bu kotalar araştırma süreci içerisinde sağlanabilmiştir. Amaca yönelik örneklem ise araştırılma yapılan evrenin tümü içerisinde o evreni en iyi temsil edebilecek kişilerin seçilmesini gerektirir (Neuman, 2012, s. 322-324). Bu konuda da Türkiye’de sanat sosyolojisi konusunda en yetkin isimlerle görüşülmesi öngörülmüştür. Fakat bazı aksilikler yüzünden bu öngörülen görüşmelerin bazıları gerçekleştirilememiştir.

Bu süreçler sonucunda görüşülen on kişi şu şekildedir: Prof. Dr. Besim Fatih Dellaoglu, Prof. Dr. Demet Ulusoy, Prof. Dr. Fulya Bayraktar, Dr. Öğ. Üy. Gökçen Ertuğrul, Prof. Dr. Güzin Yamaner, Öğ. Göv. Dr. Hilal Süreyya Yılmaz, Prof. Dr. Köksal Alver, Dr. Öğ. Üy. Kurtuluş Cengiz, Dr. Öğ. Üy. Lütfiye Bozdağ, Dr. Öğ. Üy. Şebnem Özkan. Görüşülen kişilerin çalışma yerleri ve verdikleri derslerle beraber listesi Ek 2’de yer almaktadır.

3.3. Veriler ve Toplanması

Araştırma iki farklı veri toplama tekniği kullandığı için doğal olarak bu iki farklı araştırmanın verileri farklı biçimlerde toplanmıştır.

Tezin ilk araştırmasını oluşturan ve aşağıda ayrıntısıyla değinilecek olan ders öğretim programlarının toplanması için her üniversitenin ders içeriklerini yükledikleri Avrupa Kredi Transfer ve Biriktirme Sistemi (AKTS) sitelerine girilerek ders içeriklerine ulaşılmıştır. Fakat her bölümde sanat sosyolojisi derslerinden birisi olmadığı gibi bazı ders içeriklerinde de dersin ismi başlık olarak görünüyor olmasına rağmen içeriği yer almamaktadır. Fakat üniversitelerin bu sayfalarından büyük oranda derslere dair bilgilere ulaşılabilmektedir.

Türkiye’de sanat sosyolojisi alanında yapılmış ilk yüksek lisans tezi Sert’e (2015) aittir. Fakat kendisinin tezinde bazı eksiklikler bulunmaktadır. Bu eksikliklerin en önemlisi de sanat sosyolojisi derslerinin bulunduğu üniversitelerin sayılarıyla ilgilidir. Kendisinin tezinin 49. dipnotunda şöyle bir ifadesi bulunmaktadır:

“Birçok üniversitenin müfredatları incelenmiş olup sanat sosyolojisi ile karşılaşılan üniversiteler yukarıdaki gibidir. Her gün yeni bir üniversite açılıyor ya da üniversiteler bünyelerine yeni bölümler eklemektedir. Bu karmaşa içerisinde gözden kaçan üniversitelerin olabilmesi durumunu hatırlatmak isterim” (Sert, 2015, s. 46).

Fakat bunu aşmanın zor olan bir yolu bulunmaktadır. YÖK’ün kendisine bağlı tüm üniversitelerin olduğu, ki bu Türkiye’de faaliyet gösteren devlete bağlı veya vakıf tüm üniversiteler demektir, bir internet sitesi⁶ bulunmaktadır. Bu internet sitesinde Türkiye’deki çalışmakta olan 206 üniversitenin hepsinin ismi, yazışma ve internet adresleri bulunmaktadır. Maalesef bu eksiklik Sert’in tezinin geçerliliğini zedelemektedir. Zira Ankara Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi gibi pek çok önemli ve köklü üniversitenin sanat sosyolojisi dersleri hazırladığı listede yer almamaktadır.

YÖK’ün internet sitesinde liste olarak bulunan üniversitelerin hepsinin Avrupa Kredi Transfer Sistemi (AKTS) bilgilerinin olduğu internet sitelerine girilerek sanat sosyolojisi derslerini belirlendi. Sosyoloji bölümleri, sanat ve kültür yönetimi bölümleri, güzel sanatlar fakülteleri, devlet konservatuvarları, iletişim fakültelerinin tüm ders listelerini tek tek incelenerek uygun derslerin isimlerine ulaşıldı. Derslerin isimleri büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Bulunan bu farklı isimli dersler ve hangi tür fakültelerde yer aldıkları tablo 1’de listelenmiştir.

Araştırmanın görüşmeleri ise yukarıda belirtildiği gibi yarı yapılandırılmış görüşmeler biçiminde yapılmıştır. Yapılan biri hariç tüm görüşmeler ses kayıt cihazı vasıtasıyla kaydedilmiştir. Yapılan görüşmeler içerisinde de sadece bir görüşmede ses kayıt cihazında bir sorunla karşılaşılmış görüşmenin devamı telefona kaydedilmiştir. Bu görüşme Dr. Öğ. Üy. Kurtuluş Cengiz ile yapılan görüşmedir. Deşifreler yapılırken görüşme sırasında büyük veri kayıplarının olmadığı görülmüştür. Ses kaydına alınamayan bu bölüm alınan notlardan telafi edilmiştir. Ses kaydı yapılmayan görüşme ise görüşmeci Prof. Dr. Demet Ulusoy’un isteği üzerine olmuştur. Bu görüşme ses kaydına alınamasa da yoğun şekilde alınan notlar vasıtasıyla kayıt altında tutulmuştur. Yapılan 10 görüşmenin 6’sı yüzyüze yapılmış, geriye kalan 4 görüşme de telefonda gerçekleştirilmiştir. Daha sonra yapılmış olan bu görüşmeler deşifre edilerek yazılı metne dönüştürülmüştür.

---

⁶ <https://yoksis.yok.gov.tr/websitesiuygulamaları/harita/>

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan veriler nitel araştırmalara uygun olarak kodlanarak analiz edilmiştir. Bu kodlamalar için QDA Miner Lite nitel veri analiz programı kullanılmıştır.

Nitel araştırmaların en önemli unsuru kodlamaktır. “Kodlama, yazıya aktarılarak deşifre edilmiş metin verilerini alıp anlamlandırmaktır” (Creswell, 2017, s. 153). Kodlama dinamik bir süreçtir. Yeni kodlar eklenirken aynı zamanda bazı kodların birbirleriyle uyumlu olduğu farkedilerek birleştirilebilirler. Veya belirli kodların birbirleriyle tam olarak örtüşmese de birbirleriyle anmanlı bütünlükler oluşturduğu fark edilir. Bu fark edilme de zamanla nitel araştırmada belli temaların ortaya çıkmasına olanak sağlar. Glesne (2014, s. 255-300) de bu tür araştırmalara tematik analiz demektedir. Ona göre bu analiz veriler içerisinde yer alan temaları ve örüntüleri ortaya çıkartmaya yarayan bir araştırma analiz biçimidir. Glesne nitel araştırma analizlerinin iki çeşit olduğundan bahseder. İlki veri toplarken yapılan analizdir. Nitel bir araştırma nicel araştırmaların aksine dinamik bir süreçtir. Araştırmacı araştırma yaparken nelerle karşılaşacağını bilemediği için araştırma sürecinde çeşitli değişikliklere gitmek durumunda kalır. Bu değişikliklerin ve görüşmelerde belirtilen düşünceler doğrultusunda yeni temaların ortaya çıkmasına olanak verir bu da araştırmanın yöneliminin değişmesine yol açabilir. Glesne araştırma sorularının hazırlanırken bile aslında araştırmacıların belirli kodlamayla hareket ettiklerini iddia eder. Glesne'nin bahsettiği ikinci kodlama ise veri toplama süreci bittikten sonra yapılan kodlamalardır. Creswell (2016, s. 152-166) üç tür kodlama olduğundan bahseder. Bunlar: geleneksel, sonuçlandırıcı ve yönlendirilmiştir. Geleneksel kodlama ham verilerden yola çıkarak oluşturulan kodlamalardır ve nitel araştırmalarda sıklıkla bu kodlama biçimi tercih edilmektedir. Bu araştırma kapsamında da geleneksel kodlama biçimleri tercih edilmiştir.

Öğretim programlarının kodlanması her bir öğretim programında yer alan bölümlere uygun şekilde gerçekleşmiştir. Her bir öğretim programında yer alan temel bilgiler şu şekildedir: dersin ismi, hangi bölümde verildiği, hangi fakültede olduğu, kaç kredi olduğu, seçmeli veya zorunlu oluşu, dersin hangi akademisyen tarafından verildiği, dersin amacı, dersin içeriği, dersin öğrenme çıktıları, dersin kaynakları ve dersin içerdiği konuların haftalara göre işlenme sırası. Bu şekilde başlıklar ve bunların alt kodlamaları yapıldıktan sonra çıkan temalar aşağıdaki yer alan bölüm 4.1'de ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur.

Akademisyenlerle yapılan görüşmeler de üç ana kodlama yapılmıştır. Bunlar akademisyenlerin öğrencilik yıllarında sanat sosyolojisi, sanat ve sanat ortamlarıyla ilgili deneyimlerinin ortaya konulduğu bir nevi sözlü tarih özelliği taşıyan ilk bölümdür. İkinci bölüm bu akademisyenlerin bir alt disiplin olarak sanat sosyolojisinin ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı, neleri tartıştığı, hangi kuramsal yönelimlerinin olduğu, hangi konular ve disiplinlerle iç içe olduğunun sorgulandığı kodlardır. Son bölüm yani üçüncü kodlamalar ise sanat sosyolojisi dersleri veren akademisyenlerin hem kendi verdikleri derslere hem de genel olarak sanat sosyolojisinin nasıl öğretilmesi yönündeki fikirleri, görüşleri, deneyimlerinin sorguladığı bölümdür.

Keşfedici bir araştırma olmasından dolayı araştırmaya başlanmadan önce neyle karşılaşılacağı çok tahmin edilemeyen bir araştırma olmuştur. O yüzden veri analizleri yapılırken ve sonraki bölümde veriler sunulurken katı bir yöntem benimsenmemiştir. Temalar genel olarak ortaya konulup bu örneklerle desteklendi ve araştırmacının müdahalesi en aza indirilmeye çalışıldı. Bu yüzden veri sunumlarının betimsel bir yapı sergilediği söylenebilir.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölüm iki alt bölümden oluşmaktadır ilk altbölümde öğretim programlarından elde edilen veriler sunulurken ikinci alt bölümde akademisyenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen veriler sunulmuştur.

4.1. Sanat Sosyolojisi Öğretim Programlarından Çıkan Verilerin Betimlenmesi ve Analizi

120 üniversitenin sanat sosyolojisi derslerinin öğretim programlarına kendi sitelerinden ulaşılmıştır. Yasal olarak Bologna süreci kapsamında bütün üniversiteler ders içeriklerini açık erişimli bir şekilde paylaşmak zorundadır. Buna rağmen bazı üniversitelerin bu ders içeriklerine ulaşılmamıştır. Bazı üniversitelerde dersin ismi listede görünüyor olmasına rağmen dersin içeriği paylaşılmamıştır. Bundan dolayı bu tez kapsamında yapılan analizler ulaşılan bu öğretim programları üzerinden yapılmıştır.

Tablo 1’de ulaşılan sanat sosyolojisi derslerinin isimleri ve hangi fakültelerde verildikleri gösterilmektedir. Tablodan görüleceği gibi sanat sosyolojisi dersleri genel anlamda şu isimlerle verilmektedir: sanat sosyolojisi, edebiyat sosyolojisi, müzik sosyolojisi, sinema sosyolojisi. Ama derslerin ismi sadece bunlardan oluşmamakta çeşitlilikler sergilenmektedir.

Tablo 1

Sanat Sosyolojisi Derslerinin Ders İsimlerine ve Fakültelere Göre Dağılımı

	Edebiyat Fakülteleri vb.	Güzel Sanatlar Fakülteleri/Devlet Konservatuvarları	İletişim Fakülteleri
Sanat Sosyolojisi	24	19	1
Sanat Toplumbilimi		2	
Sanat Sosyolojisi Tartışmaları	1		
Sanatın Psikolojisi ve Sosyolojisi		1	
Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi	3		
Sanat, Felsefe ve Toplum	1		
Sinema ve Sanat Sosyolojisi	1		
Sanat ve Toplum	1	2	
Sanat ve Sosyoloji		2	
Edebiyat Sosyolojisi	24		
Sosyal Bilimlerde Edebiyat Tartışmaları	1		
Roman ve Sosyoloji	1		
Sinema Sosyolojisi	7	1	4
Sinema ve Sosyoloji	1		
Sinema ve Toplum	1		
Sinema ve Sanat Sosyolojisi	1		
Müzik Sosyolojisi	6	5	
Müzik Sosyolojine Giriş	1		
Müzik ve Toplum		6	
Müzik, Kültür ve Toplum		2	
Müzik Toplumbilimi		1	
Sanat Dünyası: Aktörler, Kurumlar ve Ağlar			1

Birinci sütunda edebiyat fakülteleri ve benzeri farklı isimlerdeki fakültelerdeki bölümleri göstermektedir. Bu fakültelerdeki derslerin hepsi istisnasız sosyoloji bölümlerinde verilmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi sosyoloji bölümlerinde en çok edebiyat sosyolojisi ve sanat sosyolojisi isimleri tercih edilmektedir. Az sayıda öğretim programında bu isim birleştirilerek sanat ve edebiyat sosyolojisi ismi de tercih edilmiştir. Bunların dışında farklı isimlendirmeler de gözlemlenmiştir. Sosyoloji bölümlerinde müzik sosyolojisi ve sinema sosyolojisi dersleri sanat ve/ya edebiyat sosyolojisi dersi varken üzerine eklenen bir ikinci sanat sosyolojisi dersi olmaktadır. Sanat ve/ya edebiyat

sosyolojisi dersi olmadan sadece müzik sosyolojisi veya sinema sosyolojisi dersi olan bir sosyoloji bölümü gözlenmemiştir.

İkinci sütunda ise güzel sanatlar fakülteleri, devlet konservatuvarları, sanat ve tasarım fakülteleri gibi fakülteleri kapsayan sanat okullar sınıflandırılmıştır. Burada görsel sanatlar bölümlerinde özellikle resim bölümlerinde sanat sosyolojisi dersleri sıklıkla görülmektedir. Ama büyük ihtimalle bu dersler sadece resim bölümlerine değil okuldaki diğer bölümlere de açılan ortak derslerdir. Müzik bölümlerinin olduğu bazı okullarda ise müzik sosyolojisi ve benzeri çeşitli dersler görülmüştür. Hatta bazı fakültelerin müzikoloji bölümlerinde müzik sosyolojisinin ötesinde etnomüzikoloji, müzik antropolojisi hatta müzik etnografyası gibi sosyal bilimlerin diğer disiplinleri de kapsayan dersler gözlemlenmiştir. Bu sütunda sadece tek bir sinema sosyolojisi dersi görülmektedir, bu bölümde sinema ve televizyon bölümünün iletişim fakültesinde değil de güzel sanatlar fakültesinde yer aldığı Gaziantep Üniversitesi'dir.

Son sütunda ise iletişim fakülteleri yer almaktadır. Yukarıda da belirttiğim gibi Gaziantep Üniversitesi dışında radyo, televizyon, sinema bölümlerinin hepsi iletişim fakültesinde yer almaktadır. Bu sütundaki sinema sosyolojisi dersleri de bu bölümlerde verilen derslerdir.

Tablonun son satırında yer alan “Sanat Dünyası: Aktörler, Kurumlar ve Ağlar” isimli ders ise sadece İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin kültür ve sanat yönetimi bölümünde açılmış olan bir derstir. Ders ismini yukarıda da uzun bir şekilde bahsedilen Becker'ın *Sanat Dünyaları* isimli kitabından almıştır. Ve dersin içeriği incelendiğinde ise bir sanat sosyolojisi dersi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Öğretim Programlarında Belirlenen Ders Amaçlar

Öğretim programlarındaki amaçlar incelendiğinde sanat sosyolojisi derslerinin iki tür amacı olduğunu görmekteyiz. Bunların ilki bilimsel bir alt disiplin olarak sanat sosyolojilerini tanımlamak ve yöntemlerini ortaya koymak olarak görülebilecekken ikincisi sanatın sosyal bir kurum ve alan olarak ortaya konulma ve anlaşılmasıdır.

Sanat sosyolojilerini bir bilimsel disiplin alanı olarak tanımlama çabasında olan bu derslerdeki esas amaçlardan birinin sosyoloji içerisinde nispeten çeperde kalan bu alanı tanımlama çabasının dersin amacı olması gayet doğal karşılanmalıdır. Bu bağlamda dersin tanımı, tarihi, kuramsal ve yönetsel yaklaşımları derslerde işlenmeye

çalışılmaktadır. Fakat dersin amacı sadece sanat sosyolojileri alanında değil genel sosyoloji bölümlerinin tümüne hatta tüm sosyal bilimler için geçerli bilgilerin aktarılmasını da öngörmektedir.

Sanat sosyolojilerinin bir alt disiplin olarak öğretilmesi amacına dair öğretim programları de şu tür tanımlamalar bulunmaktadır. Uşak Üniversitesi sosyoloji bölümü edebiyat sosyoloji dersinin amacı şöyle tanımlanmaktadır: “Edebiyatın sosyolojik olarak analiz edilmesi, edebiyatı oluşturan öğelerin çözümlenmesi (yazar, okuyucu, yapıt).” Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sanat, felsefe ve toplum dersinin amacı “öğrencilerin sanatı felsefî ve sosyolojik boyutlarıyla kavrama yetilerini geliştirmek” olarak açıklanırken, Yozgat Bozok Üniversitesi sosyoloji bölümü sanat sosyoloji dersinde “sanatla toplum arasındaki ilişkiye yönelik teorik, tarihsel ve sosyolojik bakış açıları kazanmalarını sağlamaktır” denilmektedir. Sosyolog yetiştiren bölümlerde bu şekilde vurgular varken sanatçı yetiştiren bölümlerde bir fark gözlenememiştir. Karadeniz Teknik Üniversitesi müzik bölümü müzik sosyolojisi dersinde “Sosyolojinin temel kavramları ve müzik sosyolojisinin literatürünü öğrenmek ve takip etmek, sosyolojinin temel kavramlarını müzikle ilişkilendirebilmek” olarak geçen ifade, Kırıkkale Üniversitesi’nde yer alan aynı bölüm ve derste şu şekilde söylenmiştir: “Müzik sosyolojisinin içeriğinin ve genel kapsamının kavratılması.” Bazı öğretim programlarında ise sanat sosyolojisi derslerine dair daha fazla ayrıntıya inilmektedir. Sinop Üniversitesi sosyoloji bölümü müzik sosyolojisi dersinde amaç “Müzik sosyolojisinde temel yaklaşımlar, temalar, tartışmalar; tarihsel perspektif içinde karşılaştırmalı müzik sosyolojisi incelemeleridir” şeklindedir. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde sanatın psikolojisi ve sosyolojisi dersinde ise amaç

“Öğrencilerin birey olgusunu kavraması ve daha da önemlisi kendilerini daha iyi tanımaları doğrultusunda çalışmalar yapmak ve onlara sanatçı, eser ve algılayan arasındaki ilişkiyi değerlendirmede, sanatsal çalışmalarında ve çözümlenmelerinde psikolojinin sağlayacağı derinlikten faydalanmaları için rehberlik etmektir”

olarak belirtilir. İstanbul Üniversitesi devlet konservatuvarı etnomüzikoloji bölümünde verilen müzik sosyolojisi dersinin amacı ise şu şekildedir:

“Müziğin teknik ve dilsel araçlarının, kullandığı simgelerin, dinleme pratiklerinin toplumsal düzeydeki sonuçları üzerine bir çözümlemeyi içerir. Ayrıca müziksel form, biçim ve yapıları sosyolojinin metodolojik araçlarla analiz etmek.”

Sanatçı yetiştiren bölümlerde sosyoloji bilgisinin yetersiz olduğu düşünülerek sanatçı adayı öğrencilere ayrıca sosyoloji öğretmekte dersin amaçları arasına girebilmektedir. Örneğin Kırıkkale Üniversitesi müzik bölümü müzik sosyolojisi dersinin amaçlarında şu şekilde bir vurgu bulunmaktadır: “Sosyolojini genel kavramlarının öğretilmesi. Öğrencilerin bilimsel düşünme ve değerlendirme becerilerinin geliştirilmesi.”

Sanat sosyolojisine dair bir diğer vurgu da sanatın farklı bilimlerle birlikte disiplinlerarası bir çalışma alanı olduğunun vurgulanmasıdır. “Müzik sosyolojisinin diğer bilimlerle ilişkilerinin öğretilmesi” Kırıkkale Üniversitesi müzik bölümü müzik sosyolojisi dersinin amaçlarında yer alırken benzer bir ifade Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi devlet konservatuvarında müzik sosyolojisi dersi amacıyla “müzik bilimlerinin diğer çalışma alanları ile ilişkisini kavramak” biçiminde yer almaktadır. Müzik alanının sosyal olarak çalışılmasında sosyolojiden daha etkin ve köklü olan disiplin etnomüzikoloji alanıdır. Etnomüzikoloji antropoloji ve sosyolojiden beslenen ve odağına müziği alan bir alt disiplindir. Dokuz Eylül Üniversitesi güzel sanatlar fakültesi müzik bilimi bölümünde verilen müzik toplumbilimi bölümünde bu vurgu açık bir şekilde yapılmıştır: “Bu derste, sosyoloji disiplininin kazanımlarından ve etnomüzikolojinin sosyal bağlamı müzik incelemesi birikiminden hareketle gerçekleştirilen çalışmalar ele alınır.” Karatay Üniversitesi resim bölümünde yer alan sanat sosyolojisi dersinde ise “Bu dersin amacını, sanatı disiplinler arası bir boyutta ele almak kapsamaktadır” ifadesiyle disiplinlerarası yaklaşım vurgulanmaktadır.

Sanat sosyolojisi derslerinin amaçlarının en önemlilerinden bir başkası sanat eserlerinin sosyolojik incelenmesi olarak görülebilir. Kastamonu Üniversitesi seramik bölümünde yer alan sanat sosyolojisi dersinde bu amaç şu şekilde yer almaktadır: “Öğrencinin bir sanat eserini, sanatçıyı da inceleyerek yorum yapabilmesini amaçlamaktadır.” Necmettin Erbakan Üniversitesi sosyoloji bölümü müzik sosyolojisi dersinde ise “Müzikal form, içerik ve yapıları sosyolojinin metodolojik araçlarıyla analiz etmek” ifadesi yer almaktadır. Eserlerin incelemeleri edebiyat sosyolojileri kapsamında özellikle roman incelemelerinde çok sık görülmektedir. Bu dersin Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen dersin öğretim programında şu şekilde yer almaktayken: “romanların kültürel olgusunu nasıl açıklayacaklarını kavrarlar.” Sakarya Üniversitesi’nde “edebi metinlerin sosyal incelenmesini yapabilmek” biçimindedir. Yozgat Bozok Üniversitesi edebiyat sosyolojisi öğretim programındaki

ifade ise şu şekildedir: “Edebiyat metinlerinin sosyolojik perspektifin oluşmasında veri haline getirilmesi ve bilimsel bir doküman olarak sosyoloji tahlilde faydalanılması.” Bazı derslerde ise spesifik bir sanatçı üzerinden analizler yapılmaktadır. Sakarya Üniversitesi sanat ve tasarım fakültesinde sanat sosyolojisi dersinin amacı şu şekilde belirtilmiştir: “Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yapıtları üzerinden Türkiye'nin Tanzimat'tan bugüne doğru yaşadığı modernleşme öyküsünü sanat sosyolojisi çerçevesinden ele alma.” Afyon Kocatepe Üniversitesi sosyoloji bölümündeki sinema sosyolojisi dersinin amacı ise “Sosyoloji Bölümü lisans öğrencilerine sinema ve toplumsal değişme, sinemasal içeriklerden sosyolojik çözümleme ve yorumlamalar üretmek becerisini kazandırmak” şeklinde öğretim programında yer almaktadır.

Sanat sosyolojisi dersi alan öğrencilerin eleştirel bir duruş geliştirmelerine dair yapılan vurgu da kimi ders izleği amaçlarında takip edilebilir. Örneğin Galatasaray Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen müzik sosyolojisi dersinin ikinci ve dördüncü amaçları şu şekildedir:

“İkinci bir hedef, müziğe yaygınlıkla atfedilen kutsallık ya da büyü özelliğinin eleştirel ve diyalektik bir yeniden okumasını yapmaktır. (...) dördüncü olarak, ders, bütün katılımcılarında müziğe eleştirel ve toplumbilimsel bakabilme yetisini geliştirmeyi hedefler.”

Eleştirel tutumun geliştirilmesi öğrenme çıktılarında daha fazla karşılaşılabilecek bir hedeftir.

Sanat sosyolojisi derslerinin ikinci önemli amacı ise sanatın ne olduğunun ortaya konulmaya çalışılması ve sanatın sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamının anlaşılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Pamukkale Üniversitesi sosyoloji bölümü sanat sosyolojisi dersi izleği bunun en yetkin anlatımlarından birisini karşımıza çıkartmaktadır:

“Sanat sosyolojisi dersinde öğrenci, sanatın doğal bir nesne olmayıp sosyal bir nitelendirme olduğunu anlar, sanatçı nitelendirmesinin sosyal süreçler ve birimlerle, ajanlarla olan ilişkisi bağlamında her toplumsal mekânda sosyal bir kategori olarak nasıl kendi ayırt edici varlık alanını oluşturduğu hakkındaki farkındalık düzeyini geliştirir. Toplumsal bağlam içinde, estetik değerleri, sanat ve sanatçı nitelendirmesini karşılaştırmalı olarak anlar ve ifade eder.”

Uludağ Üniversitesi sosyoloji bölümü müzik sosyolojisi dersinin amaç kısmı da şu şekildedir:

“Toplumda müziğin rolünü anlamak ve bu konudaki sosyolojik perspektifleri incelemek dersin ana amacıdır. Müziğin üretimi, insanların müziğe yüklediği toplumsal anlam, sosyal statü göstergesi olarak müzik, insanların geçmişinin müzik yapımlarındaki rolü gibi konular da incelenecektir.”

Sanatın toplumsal işlevi tanımlaması da bu bağlamda zaman zaman karşımıza çıkan bir terimdir. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi sosyoloji bölümünde yer alan sanat ve toplum dersinin amacı bunun bir örneğidir: “Sanatın toplumsal anlamını ve toplum açısından işlevlerini kavrayarak sanat eserlerinin topluma verdiği mesajları değerlendirebilmeyi sağlamak.” Ankara Üniversitesi sosyoloji bölümünde yer alan sanat ve edebiyat sosyolojisi dersi amacı “Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi dersi estetik ve edebiyat teorilerini, edebi metinlerin doğasını ve toplumla ilişkisini incelemektedir. Ders, yazar, yapıt, basım yayım dağıtım kurumları ve örgütleri ve okuyucu olmak üzere dört ana eksen etrafında işlenmektedir” iken aynı sosyoloji bölümü müzik sosyolojisinin amacı şu şekildedir: “Özellikle modern dönem boyunca toplumsal dönüşümlere paralel olarak müzikte yaşanan gelişmeleri ve değişimleri gerek formlar gerekse içerikler itibariyle sosyolojik açıdan değerlendirmek.” Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi sosyoloji bölümü sanat sosyolojisi öğretim programında sanat “toplumsal süreçlere gömülü olarak bir pratik olarak kavramsallaştır”ılırken aynı bölümün edebiyat sosyolojisi dersinde “edebiyatın içinde ortaya çıktığı toplumsallıklarla karşılıklı ilişkiselliği içinde” incelenmesi amaçlanmaktadır.

Sanattaki ve toplumdaki değişimler de sanat sosyolojisi derslerinin amaçlarına yansımaktadır. Örneğin Karatay Üniversitesi sosyoloji bölümü edebiyat ve sanat sosyolojisi dersinin ders öğretim programı şu şekildedir:

“Edebiyat ve sanat kurumunun sosyoloji ve toplumsal kurumlarla ilişkisini kavramak, sanat-edebi metinlerin sosyal incelemesini yapabilmek, toplumsal değişim sürecinde sanat ve edebiyatın konumunu ve etkilerini analiz edebilmek, edebiyat ve sanat ürünlerine sosyolojinin birikimlerinden bakmayı sağlamak dersin amacını oluşturmaktadır.”

Bir başka örnek Hacettepe Üniversitesi sosyoloji bölümüne verilen sanat sosyolojisi dersinin amacıdır: “Sanat kurumunun toplumsal kurumlarla ilişkisini irdelemek ve toplumsal değişim sürecinde sanatçı statüsünün ve sanat tanımının yapılandırılmasında aktör olarak fonksiyon gören birimleri tanıtmak.” Kırıkkale Üniversitesi sosyoloji bölümü sanat sosyolojisi dersinde ise değişim evrim kelimesiyle karşılanmıştır: “Toplumsal evrim sürecinde sanat ve estetik değerlerin değişiminin analiz edilmesi.” Toplumsal değişimin bir başka boyutu modernleşme değişimin modernleşme kavramı çerçevesinde anlaşılmasıdır. Örneğin Mersin Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde yer alan sanat toplumbilimi 2 dersinin amacında olduğu gibi: “Toplumsal

değişme ve modernleşme bağlamında Osmanlı-Türkiye'de resim, müzik ve sinema sanatının analiz edilebilmesi.”

Sanatın toplumsal bir kurum olarak diğer toplumsal kurumlarla ilişkisi de dersin amaçlarında yer alan konulardan birisidir. Kırıkkale Üniversitesi sosyoloji bölümü sanat sosyolojisi dersinde bu “Diğer toplumsal fenomenlerle bağlantılı toplumsal bir süreç olarak sanatın kavranması” ifadesiyle yer almaktadır.

Sanatın alan kavramı vurgulanarak tanımlanması ise öğretim programlarında zaman zaman karşımıza çıkmaktadır. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi devlet konservatuvarında yer alan müzik sosyolojisi dersi bu bağlamda değerlendirilebilir:

“Müzik ve Müzisyeni etkileyen toplumsal öğeleri incelemek, müzik üretimini yönlendiren ekonomik etkenleri incelemek, popüler kültür ve sanat ilişkisini kavramak, yaşayan kültür ve sanat etkinliklerinin toplumsal temellerini anlamak, müzik bilimlerinin diğer çalışma alanları ile ilişkisini kavramak.”

Yukarıda belirttiğimiz Muğla Sıtkı Koçman üniversitende yer alan edebiyat sosyolojisi dersinin amacı şu şekilde devam etmektedir:

“Dolayısıyla bu derste, edebiyatın sosyolojik olarak nasıl sorunsallaştırılıp analiz edileceği işlenmektedir. Bu kapsamda kuramsal yaklaşımlar, temel eşitsizlikler ve bunların edebiyat alanına ve edebiyat türleriyle etkileşimi ana başlıklar halinde ele alınmaktadır. Türkiye’de ve Osmanlı’da edebiyat alanının oluşumu, biçimlenmesi, özellikle patronaj ve iktidar ilişkileri bağlamında incelenir.”

Fakat bunun en iyi örneğinin İstanbul Bilgi Üniversitesi sanat ve kültür yönetimi bölümünde yer alan sanat dünyası: aktörler, kurumlar ve ağlar dersinde karşımıza çıkar. Bu dersin amacı şu şekildedir:

“Howard Becker'in tanımıyla Sanat Dünyaları bir bütünün parçası olan ve gelenekler çerçevesinde işleyen merkezi veya yerel, ticari veya kar amacı gütmeyen, kamusal veya sivil kurum, girişim, etkinlik, aktör ve projeleri içerir. Bu tanımdan hareketle bu ders, sanat sektörünün yönetimi, aktörleri ve iletişim ağları arasındaki ilişkilere bir giriş yapar. Öğrenciler, Türkiye ve dünyadaki koleksiyonculuktan müzayede evlerinin yönetimine, sanatçıların işlettiği mekânlardan ticari sanat galerilerine sanat ortamıyla tanışırlar.”

Sanatın bir üretim olduğuna dair vurgu da zaman zaman karşımıza çıkmaktadır. Galatasaray Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen müzik sosyolojisi dersinin üçüncü amacı: “Üçüncü olarak, müzik olgularıyla üretim ilişkileri arasındaki ilişkilerin ortaya konulması amaçlanır” buna örnek olarak sunulabilir.

Bunlar dışında sanatın ne olduğuna ve niteliklerine dair çeşitli konulara vurgulamalar yapılmaktadır. Sanat teorik yaklaşımlar özellikle modernizm ve postmodernizm bağlamında irdelenmektedir. Doğu-Batı sanatı vurguları, sanatın karşılaştırmalı incelenmesi gibi kimi yaklaşımlardan bahsedilmektedir. Sanatı oluşturan failer arasında ise çok sanatçıya yönelik vurgu gözlemiştir. Bir başka gözlenen konu ise teknolojinin sanat etkisidir.

Sanat sosyolojileri öğretim programlarındaki amaç bölümlerinde sanat sosyolojisinin bilimsel tanımlanması ve sanatın toplumsal bağlamının ortaya konulması ana amaçlarının dışında bir üçüncü amaç ilerde daha ayrıntısıyla tartışılacak olan sosyoloji öğrencilerini sanatsever olarak yetiştirmeye yönelik vurgudur. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi sosyoloji bölümü edebiyat sosyolojisi dersi bunun tipik bir örneğidir. Bu öğretim programındaki amaç şu şekildedir:

“Edebiyat sosyolojisi alanı tanıtmak, bu yöndeki çalışmalara ilgi uyandırmak, gelecekteki çalışma alanları çok farklı da olsa edebiyat ve diğer güzel sanatların kişiyi geliştirme yönündeki ikame edilemez etkisine ilişkin farkındalık sağlamak, sanatın toplum için neden önemli olduğu konusunda sistematik bir görüş kazanmalarına yardımcı olmaktır.”

Bu dersi veren Dr. Öğretim Üyesi Şebnem Özkan ile görüşme yapıldığı için bu konuya ilerde geri dönecektir. Bu konuyla ilgili bir başka ifade ise “İyi bir sosyal bilimcinin edebî metinlere ne kadar çok ihtiyaç duyduğunu ve sosyolojik muhayyilenin aslında edebî bir muhayyile olduğunu göstermektedir”dir. Bu ifade Uludağ Üniversitesi sosyoloji bölümü edebiyat sosyoloji dersinin amacında yer almaktadır.

Öğretim Programlarında Belirlenen Ders İçerikleri

Ders içerikleri yukarıda ayrıntılı şekilde açıklanmış olan ders amaçlarıyla paralel olan ve amaçların geliştirilmesiyle oluşmuş olan öğretim programı bölümleridir. O yüzden de amaçlarda olduğu gibi ders içerikleri de en genel olarak ikiye bölünebilirler ilki sanat sosyolojisine dair içeriklerken diğeri sanata dair olan içeriklerdir.

Afyon Kocatepe Üniversitesi sosyoloji bölümü sanat sosyolojisi dersinin ders içeriğinin ilk iki maddesi şu şekildedir: “1. Sanat, estetik ve sanat sosyolojisi konusundaki düşünceleri öğretmek, 2. Sanat sosyolojisi konusundaki yaklaşımları kavratmak.” Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesinde sosyoloji bölümündeki sanat sosyolojisi ders içeriği ise “Sanat sosyolojisinin temel ilgi alanı, metodu ve temel yaklaşımlar

tartışılmaktadır” şeklinde başlamaktadır. Yozgat Bozok Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen müzik sosyolojisi dersi içeriği sanat sosyolojileri dersi içerikleri bağlamında yetkin bir örnek olarak görülebilir: “Ders içeriğini; makro- sosyolojik perspektiften, müziğin ekonomi-politiği, kullanımı ve sosyal fonksiyonlarının incelenmesi, mikro- sosyolojik perspektiften müzisyen ve dinleyiciler arasındaki toplumsal etkileşimlerin ve eşitsizliklerin analizi oluşturmaktadır.”

Kimi ders içerikleri ise sanat sosyolojisinin tanımıyla başlamaktadır. Kastamonu Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde yer alan sanat sosyolojisi dersi içeriği buna bir örnek oluşturmaktadır: “Sanat sosyolojisi, sanat yapıtının bir insan kolektifi tarafından üretim ve alımlanmasını ele alır.”

Sanat sosyolojileri ders içeriğinde zaman zaman alanın önemli bilim insanlarının ismi geçmektedir. Ankara Üniversitesi sosyoloji bölümü sanat ve edebiyat sosyolojisi dersi içeriği buna bir örnektir: “Mme de Staël'i, H. Taine, Marx, Engels, Belinski, Saltikov, Pisarev, Plehanov, Lukacs gibi düşünürlerin edebiyat sosyolojisiyle ilgili yaklaşımlarına bakılmaktadır.”

Sanat sosyolojilerinde kullanılan önemli teorilerde ders içeriklerinde geçmektedir. Dicle Üniversitesi sosyoloji bölümü sanat ve edebiyat sosyolojisi dersi içeriği bu konuya ayrıntısıyla değinmektedir:

“Sanat ve Edebiyat Sosyolojisinde Kullanılan kavramlar ve tanımları Sanat ve Edebiyat Sosyolojisinin Tarihi Gelişimi Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi Kuramları A-Yansıtma Kuramı A-Yansıtma Kuramı II B-Anlatımcılık Rus Biçimciliği Yapısalcılık ve Ötesi Okur Merkezli Kuramlar Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi Kuramlarının Eleştirisi Edebiyat ve Hakikat Okura Dönük Eleştiri Esere Dönük Eleştiri Estetik Yargılar.”

Sanat sosyolojilerinin kullandığı araştırma yöntem ve tekniklerine de içeriklerde zaman zaman yer verilmektedir. Ankara Üniversitesi sosyoloji bölümü sanat ve edebiyat sosyolojisi dersi içeriğinde bu konuya şöyle değinilmektedir: “Derste anket, soruşturma, sözlü-yazılı tanıklık, tarih, istatistik gibi edebiyat sosyolojisinin kullandığı yöntem ve tekniklere değinilmekte.”

Sanatçı yetiştiren bölümlerdeki bazı ders içeriklerinin sanatçı adaylarının sosyoloji bilgisinin az olmasının kimi göstergeleri zaman zaman ders içeriklerine yansımıştır. Örneğin Çankırı Karatekin Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen sanat ve toplum 1 dersinin içeriği şu ifadeden oluşmaktadır: “Başlıca toplumbilim

kuramları, kuramcıları ve sosyolojinin başlıca çalışma alanlarına ilişkin genel bir bakış açısı kazanır.” Karadeniz Teknik Üniversitesi devlet konservatuvarı müzikoloji bölümünde yer alan müzik sosyolojisine giriş dersinde bu durum vurgulanmıştır: “Sosyolojinin tanımı ve sosyoloji biliminin kuruluşu. Sosyoloji araştırma yöntemleri ve teknikleri.”

Amaç kısmında karşılaşılan sanat ürünlerini toplumsal alan, konu ve sorunları anlamak amacıyla veri olarak kullanılmasına içerik kısmında yine görülmektedir. Bu durum sinema sosyolojisi ve edebiyat sosyolojisi gibi bir sanat alanı üzerine odaklanmış derslerde daha fazla görülmektedir. Örneğin Aydın Adana Menderes Üniversitesi sosyoloji bölümü sinema sosyolojisi dersinin içeriği şu şekildedir:

“Bu derste filmleri sosyolojik materyal/ham madde gibi değerlendirecek ve filmlerin sosyolojik analizini yapacağız. Derste toplumsal cinsiyet, toplumsal eşitsizlikler, kentleşme-kentlileşme gibi konuları işleyen filmler sosyolojik kuramlar eşliğinde eleştirel bir gözle analiz edilerek değerlendirilecek ve toplumsal olaylar ile filmler arasındaki ilişkiler tartışılacaktır.”

Bingöl Üniversitesi sosyoloji bölümünde yer alan edebiyat sosyolojisi dersinde ise şu ifade yer almaktadır: “eserlerden yola çıkıp edebiyatla toplum, toplumsal yapılar arasındaki ilişkiyi kurmak, analiz etmek, bilgi ve bilinç düzeyine katkı sağlamak.” Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi sosyoloji bölümünde yer alan roman ve sosyoloji dersinde ise dersin hedefi “Romanın toplumu yansıttığını göstermek” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen edebiyat sosyolojisi dersinde yazınsal sosyoloji gibi bir terim kullanılmış olmasına rağmen bu terimin tanımı yapılmamış veya içeriğinin ne olduğuna değinilmemiştir.

Ders içeriklerinde yine amaçlarda karşımıza çıkmış olan sanatın ne olduğu, anlamı, işlevi ve kökeni dair elde edilecek kazanımlara değinilmiştir. Ders sosyoloji dersi olduğu için bu unsurların toplumsal ilişkilerine değinilmiştir. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi sosyoloji bölümünde yer alan sanat ve toplum dersinin ders içeriği bunun bir örneğidir: “Bu ders sanatın tarihine bakarak sanatın toplumsal anlamını ve işlevlerini anlamayı ve klasik ve modern sanat dallarından örnekleri anlamayı amaçlar.” Gaziantep Üniversitesi sosyoloji bölümü edebiyat sosyoloji ders içeriği ise “Edebiyatın sosyoloji için anlamı; edebiyat olgusunun sosyoloji için neler ifade ettiği” şeklinde başlamaktadır. Hacettepe Üniversitesinde verilen sanat sosyolojisi dersinin içeriklerinden bir maddesi

“Sanatın orijini ve fonksiyonları üzerine temel teorik bakış açıları” biçimindedir. Kırıkkale Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen sanat sosyolojisi dersinin ilk cümlesi şöyledir: “Sanatın kökeni üzerine farklı yaklaşımlar; insan-doğa çelişkisi, insan-insan çelişkisi (...).” Pamukkale Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sanat sosyolojisi dersinin ikinci aşaması “sanatın orijini ve fonksiyonları üzerine temel teorik bakış açıları tartışılmaktadır” olarak tanımlanmıştır. Sanatın toplumsal işlevlerinden birisi olan temsil üretimi iki öğretim programında karşımıza çıkar. Kastamonu Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen sanat sosyolojisi dersi içeriğinde karakteristik bir örneği bulunmaktadır: “Ders kapsamında toplumsal gruplanmaların yapısı ve değişimi ele alınarak sanat yapıtındaki temsillerinin üretimi incelenecektir.”

Toplum ile sanat arasındaki bağı bir “ilişki” olarak algılamak öğretim programlarının çoğunda karşımıza çıkan bir terimdir. İlişki terimi bir hiyerarşiden ziyade bir eşitlik ve denklik kabul eden bir terimdir. Bu yüzden de sanatta toplumsal etkileri nispeten geride gören ve eğer toplumun bir etkisi varsa da bunun eşit bir ilişki olabileceğini iddia eden estetik disiplininin ve yaklaşım bir terimi olduğu düşünülebilir. İlişki terimi öğretim programlarında hem sosyoloji bölümünde okutulan dersler de hem de güzel sanatlar fakültesi ve iletişim fakültesinde okutulan derslerde sıklıkla kullanılmıştır. Adıyaman Üniversitesi sosyoloji bölümü sanat sosyolojisi dersi içeriği klasik bir örnek olarak görünebilir: “Sanat sosyolojisi en geniş anlamıyla sanat ile toplumsal yapı arasındaki ilişkiyi ortaya koyar.” Afyon Kocatepe Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sinema sosyolojisi dersinin içeriği ilk maddesi “Sinema ve toplum ilişkisini sanatsal formlar içinden kurmayı öğretmek” biçimindeyken dördüncü maddesi “Sanat toplum ilişkisini sosyolojik çerçevede yorumlamayı öğretmek” biçimindedir. Karatay Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sanat ve edebiyat sosyolojisi dersi de benzer bir ders içeriği sunmaktadır:

“Edebiyat ve sanatın sosyolojik muhayyile açısından olgusal özelliklerini kavramak, edebiyat-sanat ve sosyoloji arasındaki ilişki temelinde kavramsal çerçeve çizerek sanat-edebi eserlerden yola çıkıp sanat-edebiyatla toplum, toplumsal yapılar arasındaki ilişkiyi kurmak, analiz etmek, bilgi ve bilinç düzeyine katkı sağlamak vb. dersin içeriğini oluşturmaktadır.”

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi güzel sanatlar fakültesi sanat sosyolojisi dersinde de ders içeriğinde derste ortaya konulacak konuların içeriği benzer şekildedir: “Sanat Yapıtı Toplum ve Sanatçı-Toplum ilişkilerinin biçimleri.” Çankırı Karatekin Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen sanat sosyolojisi dersinin içeriği ise adeta

sanatı toplumun üstünde konumlandırmaktadır: “Sanatın içerdiği ve yansıttığı iddia edilen toplumsal hakikat (truth) ile olan ilişkisini analiz eder.”

Çağdaş sanat sosyolojisi eğilimlerine uygun sanatı toplumsal olarak özerk bir alan veya dünya olarak tanımlayan ders içerikleri ise çok azdır. Karabük Üniversitesi güzel sanatlar fakültesindeki sanat sosyolojisi ders içeriği bunun en yetkin örneklerinden birisidir:

“Bu ders kapsamında; Sanat ve toplum kavramlarına genel bir bakış, sanat yapıtı, toplum ve sanatçı-toplum ilişkilerinin biçimleri, sanatın toplumsal tarihi ve güncel yansımaları, sanatı ve sanatçıları etkileyen toplumsal öğeler, sanat kurumları, sanatta yeni teknolojiler ve ekonomik etkenler, sanat piyasası olarak adlandırılan konumda sanat yapıtlarının üretimi ve tüketimi, popüler kültür ve sanat, yaşayan kültür ve sanat etkinlikleri ve sanat-toplum ilişkisinde güncellik, güncel yaklaşımlar ve öylemler eleştirel olarak irdelenir.”

Galatasaray Üniversitesinin sosyoloji bölümünde verilen müzik sosyolojisi dersi içeriği de şu şekildedir:

"Müzik, saf bir sanatsal ifade biçimi ya da özerk ve yalıtılmış bir simgesel alan olmanın ötesinde, toplumsal yapı ve değişmeden kaynaklanan bir dizi kodu içerir. Ontolojik ve teknik özelliklerinin yanı sıra, müzik, toplumsal yaşamda, birçok işlevin eklemlendiği bir anlam evreni olarak ortaya çıkar. Bu ders, müziğin toplumsal olarak inşa edilmiş boyutlarını ve belli bir müzikal ifadenin biçimlendiği özgül kültürel koşulları çözümlemeyi hedeflemektedir. Ayrıca, müzik sosyolojisi, müziği bir toplumsal eylem olarak doğuran koşul ve bağlamların birbirleriyle olan çoğu zaman karmaşık, iç içe geçmiş, hatta bazan görünmez bağlarını ortaya koymayı amaçlar. Bu ders, müziğin bağıl ya da ikincil unsurlarının (ör. şarkı sözleri, çevresel koşullar, topluluklar, popüler türler) basit bir toplumbilimsel betimlemesi değildir; müzikbilimin sınırlarını fazla ihlal etmeden müzik dilinin kendisinin derinlemesine bir çözümlemesidir. Bu da, teknik olan ve simgesel olanın karşılıklı bağımlılıklarına odaklanmayı gerektirmektedir. Her iki alanın da tam olarak yalıtılmış ve kendine özgü olduğu iddia edilemez. Derslerde, ilgili konuyu tamamlayan müzik örnekleri dinlenecek, görsel malzemeler ve teknik açıklamalar ayrıca verilecektir.”

Sanatın diğer toplumsal kurumlarla olan ilişkisi de ders içeriklerinde vurgulanmaktadır. Bu vurgulanan kurumlarda en çok siyaset, ekonomi, teknoloji, din, eğitim ve aile göze çarpmaktadır. Karatay Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen sanat sosyolojisi dersinin içeriği şu şekildedir:

"Bu dersin içeriğini, toplumsal alan olarak sanat, sanat ve sosyal yapı, sanat ve sosyal yapı-aile, sanat ve sosyal yapı-kültür, sanat ve sosyal yapı-inanç, sanat ve sosyal yapı-ekonomi, sanat ve sosyal yapı-politika, sanat ve din ilişkisi, sanat ve siyasi yapı konuları oluşturmaktadır.”

Yozgat Bozok Üniversitesi sosyoloji bölümü sanat sosyolojisi dersi içeriğinde de benzer bir içerik vardır: "Ders içeriğini; sanatın sosyolojik ölçütlerle değerlendirilmesi, sosyo-politik, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik koşullarla sanat arasındaki bağ, kültür endüstrisi gibi konular oluşturmaktadır."

Sanatın tarihsel oluşumu ve değişimleri ders içeriklerinde karşılaşılan bir temadır. Bu tarihsellik zaman zaman evrim zaman zamanda modernleşme terimleriyle kendisini göstermektedir. Ankara Üniversitesi sosyoloji bölümü müzik sosyolojisi dersinin içeriği şu şekildedir:

"Rönesanstan bugüne toplumsal dönüşümler ve müzik formlarının dönüşümü; Weber, Simmel ve müzikte rasyonelleşme tartışmaları; 19. ve 20. yüzyılda popüler müziğin evrimi, kültür endüstrisi içinde müzik; sınıfsal bir ayırıcı olarak müzik zevki; Osmanlı- Türk Müziğinin dönüşümü ve arabesk tartışmaları, Dünya ve Türk Müziğinden son dönem örnekler."

Karadeniz Teknik Üniversitesi devlet konservatuvarında verilen müzik sosyolojisi dersinin de içeriği şu şekildedir: "Endüstrileşme ve müzikteki değişimler. Müziğin rasyonelleşmesi ve metalaşması. Modern toplumda müzik. Modernleşme sürecinde Türkiye'de müziğin dinamikleri." Sakarya Üniversitesi sanat ve tasarım fakültesinde sanat sosyolojisi dersinin amacı şu şekildedir:

"Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yapıtlarından yola çıkarak Türkiye'nin modernleşme öyküsünün bir eleştirisi gerçekleştirilmek. Bu bağlamda Tanpınar'ın yapıtlarında ortaya koyduğu çerçeve temel almak. Bu bağlamda sosyolojinin zihniyet kavramıyla ilişkisi, kimlik ve kişilik arasındaki bağlantılar, modernizm meselesi, Bergson düşüncesi ve Türkiye'ye etkileri, muhafazakârlık, Doğu-Batı tartışması, gelenek ve çağdaşlık problemi, modernleşmeden modernliğe geçiş gibi temaları tartışmak."

Mersin Üniversitesi güzel sanatlar fakültesindeki sanat toplumbilimi 2 dersinin içeriği de şöyledir: "Batılı olamayan toplumların modernleşme deneyimleri -Osmanlıda batılılaşma, modernleşme süreçleri -Ziya Gökalp'in modernleşme yaklaşımı Türkiye'deki modernleşme ve sanat politikaları -Resim sanatı açısından modernleşme -Müzik açısından modernleşme -Sinema ve modernleşme."

Bunlar dışında öğretim programlarının içerik kısımlarında sanatın içeriğine ve durumuna dair daha az vurgulanan bazı unsurlar bulunmaktadır. Sanat ve zanaat ilişkisi bunlardan birisidir. Küresel ve yerel kültürler bağlamında sanatın durumu ve sanatın evrensel olup olamayacağı tartışmaları yapılmaktadır. Yerel ve küresel sanat tartışmalarının ders içeriklerinde karşılık bulan bir başka kavramı ise sanatta doğu ve batı

sanatı tartışmalarıdır. Sanat ile ilgili bir başka konu da sanatın kimlik, temsil üretme ve toplumsal eylem olma gücüdür.

Ders içeriklerinde sosyoloji ve sanatla ilgili bu temalarının dışında karşımıza Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen sanat sosyolojisi ders içeriğinde proje üretme konusu çıkmaktadır. Buna göre ilgili ders içeriği şu şekildedir:

“Sanat kavram ve terimlerinin araştırılıp, sanatsal disiplin içerisindeki ilişkilerinin sorgulanmasını, bu kavramların yaratıcı bir bakış açısıyla yorumlanıp sanat projeleri oluşturma ve bu projelerin pratik uygulamasına yönelik çalışmaların yapılmasını içermektedir. Kavram ve terimlerin araştırılıp yazılı ödev hazırlama yönetmeliğine uygun hazırlanan ödev teslimi ve sunumunun yapılması. Yazılı olarak hazırlanacak ödevlerin sunumlarında araştırılan kavrama yönelik proje hazırlanması ve önceden belirlenmiş olan mekânda sergilenmesi. Verilen kavramların üzerinden farklı alanların disiplinleriyle düşünme ve proje geliştirme yetilerinin kazandırılması. Her türlü malzemeye düşünebilme ve projelendirme yetilerinin kazandırılması.”

Öğretim Programlarında Belirlenen Öğretim Çıktıları

Yukarıda örneklerle açıklanmış olan dersin amaçları ve içeriklerinde olduğu gibi öğrenim çıktılarının da paralel iki önemli öğrenim çıktısı teması bulunmaktadır. Bunlar sosyoloji ve sanat sosyolojileriyle ilgili disiplinler çıktıları ve sanatın ne olduğuyla ilgili çıktılarıdır. Fakat öğretim programlarında bu iki temanın yanında özellikle öğrencilerin kazandığı genel yeteneklerle ilgili daha fazla vurgular bulunmaktadır.

Öğretim çıktılarında sanat sosyolojisi alt disiplini bağlamında öğrencilere aktarılan kazanımlar analiz yapabilmek, eleştirel olmak, sosyolojik kavram ve kuramları öğrenmek, sosyoloji ile diğer sosyal bilimsel disiplinler arasında bağlantılar kurabilmek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda özellikle karşımıza en çok çıkan kavramlar ise ideoloji, sosyal sınıf ve iktidardır.

Analiz yapabilmek zaman zaman çözümlene yapmak veya inceleme yeterliliğine sahip olmak gibi cümlelerle de belirtilmektedir. Ve pek çok öğretim programında karşımıza çıkmaktadır. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen edebiyat sosyoloji dersinin son dört öğrenme çıktısı analiz yapabilme yeteneği üzerinedir:

“5. Bunların temel eşitsizliklerle ilişkisini sorunsallaştırır ve analiz eder. 6. Edebiyat kurumunun gelişimini tarihselliği ve temel toplumsal olgularla ilişkisi içinde sorunsallaştırır ve analiz eder. 7. Türkiye’de edebiyat alanının biçimlenişini tarihsel bağlamda ve temel toplumsal olgularla ilişkili olarak inceler,

sorunsallaştırır ve analiz eder. 8. Osmanlı'da ve Türkiye'de edebi alanı özellikle patronaj ve iktidar ilişkileri bakımından sorunsallaştırır ve analiz eder.”

Yozgat Bozok Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen bir başka edebiyat sosyolojisi dersinin de ders çıktılarının iki maddesi şu şekildedir: “2. Edebi eserin sosyolojik analiz yöntemlerini öğrenmek. 3. Edebi eserlerinde, olay, olgu, mekân, grup yapıları, sınıfsal görünüm gibi sosyolojik unsurların analizini yapabilmek.” Mersin Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen sanat ve toplum dersinin ilkinde “8. Sanatın toplumsal bağlamını kuramsal ve kavramsal düzeyde bütünlüklü olarak analiz edebilmek” şeklinde bir öğrenme çıktısı varken ikincisinde “7. Türk modernleşmesi kavramını modernleşme kavramı ile izah edebilmek. 8. Türk modernleşmesi kavramı bağlamında Türk sanatına ilişkin analizler yapabilmek” çıktıları bulunmaktadır. Başkent Üniversitesi film tasarımı bölümündeki sanat sosyolojisi dersinde ise son öğrenme çıktısı maddesi şu şekildedir: “4. Sanat teorileri hakkında eleştiri ve karşılaştırmalar yapabilecek düzeyde konuşabilme ve analiz becerisi kazanır.” Fakat analiz sadece toplumun sanat ürünlerine olan etkisini değil ayrıca sanatın topluma etkisini de kapsamaktadır. Kastamonu Üniversitesi radyo, televizyon ve sinema bölümünde verilen sinema sosyolojisi dersi öğrenme çıktısı buna bir örnektir: “2. Sosyolojinin temel kavramları üzerinden sinema filmlerini ve topluma etkilerini tartışabilirler.”

Eleştirel olmak ve eleştirel düşünme yetenekleri geliştirmek çoğunlukla analiz yapabilmek öğrenme çıktısıyla beraber düşünülmektedir. Afyon Kocatepe Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen sanat sosyolojisi dersinin ilk maddesi “1. Eleştirel tartışan ve sorgulayan üreten öğrenciler” oluşturmak amacına sahiptir. Başkent Üniversitesi film tasarımı bölümündeki sanat sosyolojisi dersindeki ikinci öğrenme çıktısı da şu şekildedir: “2. Eleştirel düşünme becerisi kazanır.” Çankırı Karatekin Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sanat sosyolojisi dersinin de ise “4. Sanata yönelik eleştirel bir bakış açısı edinme” öğrenme çıktısı olarak yer almaktadır. Gaziantep Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen sanat sosyolojisi dersi öğrenme çıktıları da şu madde yer almaktadır: “4. Sanat teorileri hakkında eleştiri yapabilecek düzeyde analiz becerisi kazanır. 5. Sanatın toplumsal yönüyle ilgili sorunlara ilişkin eleştirel, çok yönlü ve çözümleyici yaklaşım geliştirebilir.” Uludağ Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen müzik sosyolojisi dersinde ise eleştirel tutum için öğrencilere bir kavram seti sunulmaktadır: “5. Sanat, devlet, popüler kültür, müzik endüstrisi gibi kavramlar hakkında eleştirel bir perspektif kazanır.”

Sanat sosyolojisi ve genel sosyoloji kavramlarını ve kuramlarını öğrenmek öğretim programlarına görülen en önemli çıktılardır. Kavramlarla ilgili Uludağ Üniversitesi sosyoloji bölümündeki sanat sosyolojisi dersinin ilk öğrenme çıktısı “1.Sanat sosyolojisi alanının kavramlarını kullanabilme” şeklindeyken aynı bölümdeki sinema sosyolojisi dersinin ilk öğrenme çıktısı “1. Söz konusu alanın temel kavramsal çerçevesini öğrenme yeteneği kazanmak” biçimindedir. Süleyman Demirel Üniversitesi devlet konservatuvarında iki dönemde verilen müzik ve toplum dersinin ilkinde “Toplum ve toplumu oluşturan unsurlar, statü, norm, gelenek, görenek, toplumsal sistem ile müzik ilişkisi konusunda bilgilenme”, ikincisinde de “Popüler kültür ve popüler müzik kavramı hakkında bilgi sahibi olmak” şeklinde yer alan kısımlar hangi kavramların öğrenilmesi gerekliliğine dikkat çekmektedir. Sakarya Üniversitesi sanat ve tasarım fakültesinde verilen sanat sosyolojisi dersinde iki kavram çifti daha çıkmaktadır karşımıza: “1. Modernlik ile modernleşme arasındaki temel farkları öğrenir.” Çankırı Karatekin Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen sanat sosyolojisi dersinin öğrenme çıktılarında ise farklı kavramlar bulunmaktadır:

“2. Toplumsal yapıyı oluşturan öğeler (kültür, toplumsal sınıf ve statü, rol, grup ve kurumlar) hakkında temel bilgileri bilir. 3. Toplumsal değişme dinamiklerini anlamak üzere toplum türleri (tarım öncesi avcı-toplayıcı, ilkel tarım, tarım, sanayi, bilişim ve tüketim toplumları) hakkında yorum yapar.”

Öğretim programlarının öğrenme çıktılarında karşımıza çıkan bir başka önemli kavram ideoloji kavramıdır. Bingöl Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sanat sosyolojisi dersinin üçüncü öğrenme çıktısı şu şekildedir: “3. Sanatın ideolojik boyutunu öğrenir.” Çankırı Karatekin Üniversitesi güzel sanatlar bölümünde verilen sanat ve toplum 1 dersinin yedinci maddesi de “7. Sanat ve ideoloji ilişkisini anlar” şeklindedir. İktidar kavramıyla da karşılaşılmaktadır. Kırklareli Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sanat sosyolojisi dersinin içeriğinde “3. İktidar, toplum ve sanat ilişkisini açıklayabilme” ifadesi yer almaktadır.

Öğrenme çıktılarında yer alan bir başka unsur ise genel sosyoloji ve sosyolojik kuramlara dair temalardır. Burada iki vurgu karşımıza çıkmaktadır. İlki sosyolog yetiştirmek üzere açılmış olan bölümlerde sanat sosyolojisi teorilerine vurgu artarken, sanatçı yetiştirmek üzere eğitim veren kurumların derslerinde genel sosyoloji kuramlarının öğrenilmesi vurgusu artmaktadır. Sosyolog yetiştiren bölümlerdeki öğrenme çıktılarına örnekler vermek gerekirse Pamukkale Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sanat sosyolojisi dersi öğretim programındaki öğrenme çıktılarının

ilki verilebilir: “1. Sanat sosyolojisinin temel kavramları, metodu ve yaklaşımlarını öğrenmek.” Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sanat sosyolojisi dersinde ise şu ifade yer almaktadır: “5. Sosyolojik kavram ve düşünme biçimini somut sanat pratiklerine uygular.” Sanatçı yetiştiren kurumlardaki genel sosyoloji ve teorilerine vurgular ise şu şekilde örneklendirilebilir. Karabük Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen sanat sosyolojisi dersi öğrenme çıktılarında doğrudan “5. Sosyolojiyi tanımlar” ifadesi yer almaktadır. Kastamonu Üniversitesi radyo, televizyon, sinema bölümündeki sinema sosyolojisi dersinin öğrenme çıktılarının ilki şöyledir: “1. Toplumsal dünyaya ilişkin sosyolojik bir bakış açısı geliştirebilecektir.” Gaziantep Üniversitesi güzel sanatlar fakültesindeki sanat sosyolojisi dersinde de yine “1. Sosyolojiye ilişkin temel bilgi ve birikimleri kazanır” ifadesi vardır. Çankırı Karatekin Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen sanat ve toplum 1 dersinin öğrenme çıktılarının ilki “1. Sosyolojik bakış açısı ve araştırma yöntemleri hakkında temel bilgileri bilir” iken dördüncü “4. Başlıca toplumbilim kuramları, kuramcıları ve sosyolojinin başlıca çalışma alanlarına ilişkin genel bir bakış açısı kazanır“ şeklindedir. Ankara Üniversitesi devlet konservatuvarında modern dans bölümünde verilen sanat sosyolojisi dersi öğretim programında öğrenme çıktılarında ise genel sosyoloji bilgisi ve kuramları oldukça ayrıntılandırılmaktadır: “3. İşlevselci sosyoloji kuramını çalışmak, 4. Çatışmacı sosyoloji kuramını çalışmak, 5. Yorumsamacı sosyoloji kuramını çalışmak, 6. Ünlü felsefe insanları ve sosyologlar üzerinde tartışmak.”

Sanat sosyolojine dair başka bir vurgu ise sosyoloji ile diğer bilimsel disiplinler arasında kurulacak ilişkidir. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sanat sosyolojisi dersinde “2. Sosyoloji yanında diğer sosyal bilim alanlarının çeşitli verilerini de kullanır” ifadesi yer alırken. Sakarya Üniversitesi sosyoloji bölümündeki edebiyat sosyolojisi dersi öğrenme çıktılarında şu ifade yer alır: “5. Sosyoloji biliminin farklı disiplinlerle kuracağı ilişkilerin önemi edebiyat ekseninde kavrar.” Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi devlet konservatuvarında yer alan müzik sosyolojisi dersi ise konuya sanat araştırmaları açısından yaklaşır: “5. Müzik bilimlerinin diğer çalışma alanları ile ilişkisini değerlendirir.” Sanat pek çok bilimsel disiplin tarafından incelenen bir toplumsal alan olmasına rağmen öğretim programlarında disiplinlerarası bir yaklaşım vurgusu dikkat çekmemektedir.

Sanatın değişimi teması da öğrenme çıktılarında sık karşılaşılan bir temadır. Ankara Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen müzik sosyolojisi öğretim programında

belirtilen ilk öğrenme çıktısı “1. Toplumsal değişimi müzik üzerinden okuma becerisi”dir. Kırıkkale Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen sanat sosyolojisi dersinin bazı öğrenme çıktıları da şu şekildedir: “2. Sanatın sosyal temellerini tarihsel süreç içinde tanımlar. (...) 4. Sanat kavramının değişimini sosyolojik temelde açıklar. 5. Toplumsal değişme süreçleriyle sanat arasındaki ilişkiyi analiz eder.” Pamukkale Üniversitesi sosyoloji bölümündeki edebiyat sosyolojisi dersinin son öğrenme çıktısı “7. Türkiye’de edebi metinlerdeki sosyolojik düşüncenin tarihsel koordinatlarını sentezler” biçimindedir. Aynı dersin Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesindeki öğrenme çıktısında şu madde yer almaktadır: “6. Edebiyat kurumunun gelişimini tarihselliği ve temel toplumsal olgularla ilişkisi içinde sorunsallaştırır ve analiz eder.” Kırklareli Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sanat sosyolojisi dersinde de küreselleşme bir değişim kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır: “1. Küreselleşme ile birlikte sanatın aldığı biçim ve bunun toplum katmanlarına yansımaları değerlendirebilir.” Bu değişim temalarından bir diğeri tarihsel ve sosyal bir unsur olan modernite ve modernleşme kavramlarıdır. Çankırı Karatekin Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen sanat ve toplum 1 dersinin beşinci ve altıncı öğrenme çıktıları bu bağlamda değerlendirilebilir: “5. Sanatın toplumun modernleşme süreci ile ilişkisini anlar. 6. Sanatın modern toplum ile olan ilişkisi ve bir modernlik eleştirisi olarak sanatın nasıl işlediğini analiz eder.” Aynı üniversitenin sosyoloji bölümünde verilene edebiyat sosyolojisi dersinin çıktılarından birisi de şudur: “2. Türk edebiyatını modernleşme kavramı çerçevesinde değerlendirir.” Mersin Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen sanat toplumbilimi 2 dersinin sekiz öğrenme çıktısının tümü modernleşme kavramını içermektedir:

“1. Batılı olamayan toplumların modernleşme deneyimlerinin özgünlüğüne dair bilgi sahibi olabilme. 2. Osmanlı ve Türk modernleşme süreçlerine dair bilgi sahibi olabilme. 3. Türk modernleşmesi ekseninde resim sanatındaki değişime dair bilgi sahibi olabilme. 4. Türk modernleşmesi ekseninde müzik sanatındaki değişime dair bilgi sahibi olabilme. 5. Türk modernleşmesi ekseninde sinema sanatındaki değişime dair bilgi sahibi olabilme. 6. Türkiye’de modernleşme süreçleri ile sanat politikaları arasındaki ilişkiyi tanımlayabilme. 7. Türk modernleşmesi kavramını modernleşme kavramı ile izah edebilme. 8. Türk modernleşmesi kavramı bağlamında Türk sanatına ilişkin analizler yapabilme.”

Sanatın ne olduğu, nasıl sınıflandırıldığı, sanata yönelik yaklaşımlar ve kuramlara dair gönderilerde öğretim programlarında yer almaktadır. Fakat sanata dair olan bu tanımlama çabaları sosyal, kültürel ve tarihsel bir açıdan yapılmaya çalışılmaktadır. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi devlet konservatuvarında verilen müzik sosyolojisi dersinin ilk öğrenme çıktısı “1. Müziğin toplumsal varoluş nedenlerini bilir” iken Yozgat

Bozok Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sanat sosyolojisi dersinin ilk iki çıktısı “1. Sanatın tanımını kavrama, 2. Sanatın tarihsel ve toplumsal önemini kavrama” biçimindedir. Sanatın kuramsal arka planı Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi sosyoloji bölümü edebiyat sosyolojisi öğretim programında şöyle belirtilir: “2. Başlıca edebiyat kuramlarını tanı, 3. Bunların edebiyatı nasıl sorunsallaştırdığını karşılaştırmalı olarak anlatır ve açıklar, 4. Edebiyat türlerinin ortaya çıkışını ve gelişimini inceler.” Sanat sosyolojisi bağlamında önemli kuramlar Mersin Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde sanat ve toplum dersinde şu şekilde belirlenmiştir: “3. Yansıtma kuramının farklı dönemlerde aldığı biçimlerini açıklayabilme, 4. Modernist sanat kuramının yansıtma anlayışından kopuşu sürecini açıklayabilme, 5. Frankfurt Okulu ve modern sanat kuramını ilişkilendirebilme.” Sanatın ne olduğunun sorgulanması bağlamında öğrencinin farklı sanat türlerini ayırt edebilmesi önemsenen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırıkkale Üniversitesi güzel sanatlar fakültesindeki sanat sosyolojisi dersi öğrenme çıktılarında şu ifadeler yer almaktadır: “6. Farklı sanat dallarını toplumsal düzeyde açıklar, 7. Resim, heykel, sinema gibi sanatları sosyolojik düzeyde yorumlar.”

Sanat sosyolojisi dersi olduğu için sanatın sosyal bir ürün olduğu, sosyolojik boyutlarının olduğu veya sanatın sosyal arkaplanı gibi ifadelerle sıklıkla karşılaşılmaktadır. Bunun yanında sanatın yaşamla, insanla ve diğer sosyal kurumlarla ilişkili olduğu vurgusu da öğrenme çıktılarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Hacettepe Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sanat sosyolojisi dersinde yer alan şu öğrenme çıktıları bunun rafine bir örneğidir:

“Sanat sosyolojisi dersinde öğrenci, sanatın doğal bir nesne olmayıp sosyal bir nitelendirme olduğunu anlar. Sanatçı nitelendirmesinin sosyal süreçler ve birimlerle, ajanlarla olan ilişkisi bağlamında her toplumsal mekânda sosyal bir kategori olarak nasıl kendi ayırt edici varlık alanını oluşturduğu hakkında farkındalık geliştirir.”

Çankırı Karatekin Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde iki dönem olarak verilen sanat toplum dersinin ilkinde “8. Bir "değer" olarak sanatın, üretildiği kültürel alanda (field) hangi toplumsal ilişkiler içinde kim(ler) tarafından, nasıl üretildiğini anlar” ifadesi yer alırken ikincisinde “1. Sosyolojik bakış açısıyla sanat üretim alanında sanatçının, konumunu ve sanatın nasıl üretildiğini anlar” yer alır. Başkent Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen dersin öğrenme çıktıları da şu şekildedir: “1. Sanat ve toplumsal ilişkiler arasındaki bağlantıları kurabilir ve analiz edebilir, 2. Sanat yapıtını bir sosyal olgu olarak değerlendirebilir, 3. Sanatın sosyal, ekonomik, kültürel ve ideolojik

boyutlarını değerlendirebilir.” Bingöl Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sinema sosyolojisi dersi öğrenme çıktıları da şu şekildedir:

“1. Sinema ve televizyon sosyolojisi alanında yapılan araştırmaları tanıır, kuramsal ve metodolojik yaklaşımlarının farklarını ayırt eder, 2. Belli başlı toplumsal sorunların sinema ve televizyon içeriklerindeki yansımalarını çözümler, 3. Sinema ve televizyon alanının, metinler, çalışanlar ve izleyiciler açısından, tarihsel-toplumsal değişimlerle etkileşimini değerlendirir ve açıklar.”

Mersin Üniversitesi sosyoloji bölümü sanat sosyolojisi dersi öğrenme çıktıları da şu şekildedir:

“1. Sanat ve toplum ilişkisini sosyolojik temelde tanıır, 2. Sanatın sosyal temellerini tarihsel süreç içinde tanıımlar, 3. Sanat dışı toplumsal etkinliklerle sanat arasında ilişki kurar, 4. Sanat kavramının değişimini sosyolojik temelde açıklar, 5. Farklı sanat dallarını toplumsal düzeyde açıklar, 6. Resim, heykel, sinema gibi sanatları sosyolojik düzeyde yorumlar, 7. Toplumsal değişme süreçleriyle sanat arasındaki ilişkiyi analiz eder, 8. Toplumsal değişme süreçleriyle sanat arasındaki ilişkiyi analiz eder.”

Yukarı da belirtildiği gibi sanat eserlerinin toplumsal veri kaynağı olarak görülmesi ve toplumu yansıttığı düşüncesi öğrenme çıktılarında da karşımıza çıkmaktadır. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde yer alan sanat sosyolojisi öğretim programında yer alan “3. Sanat ürünlerinde kendi toplumunun yapısal sorunlarını okuyabilir” ifadesi bunun en net tanımıdır. Kastamonu Üniversitesinde güzel sanatlar fakültesindeki sanat sosyolojisi dersinde de şu ifade yer alır: “4. Sanatı sosyal bir olgu olarak diğer sosyallikleri kapsayan bağlamın içinde ele alabilecek ve analiz edebilecek.” Pamukkale Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen edebiyat sosyolojisi dersinde yer alan nitel yöntem belirtilerek veri kaynağı olduğu belirtilir. Bu öğretim programındaki öğrenme çıktısı şu şekildedir: “6. Uygun nitel yöntem teknikleri kullanarak edebi metinlerden sosyolojik verileri toplar.” Dokuz Eylül Üniversitesi sosyoloji bölümünde yer alan sinema sosyolojisi dersi toplumsal bir sorun olarak göçü işaret eder: “2. Filmlerin sosyal içerikleri ve içerdikleri kültürel değerler üzerine bir çalışma: Türk Sinemasında Göçmenlerin Değişen Profili.” Uludağ Üniversitesi sosyoloji bölümündeki edebiyat sosyolojisi dersi öğrenme çıktılarında edebiyat ile toplum ve yaşam arasındaki ilişkiye daha felsefi bir bakış açısından yaklaşmaktadır: “1. Toplum ile o toplumun dili ve edebiyatı arasındaki simbiyotik ilişkinin öneminin kavranması; 2. Hikâye anlatan bir canlı olarak insanın kendi ben'ini ve öteki'sini nasıl hikâyeler üzerinden inşa ettiğinin bilincinin edinilmesi.”

Sanatın diğerk sosyal kurumlarla olan ilişkisi öğrenme çıktılarında da sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlantı kurulan sosyal kurumlar ise çoğunlukla siyaset, ekonomi, din, kent ve eğitimidir. Üsküdar Üniversitesi sosyoloji bölümünde yer alan sanat sosyolojisi dersi öğrenme çıktıları şu şekildedir:

“4. toplumsal hareketlilik ve sanatın kesişimini öğrenir, 5. sanatla gündelik hayatın kesişimini öğrenir, 6. sanatın ekonomi kurumu ile ilişkisini öğrenir, 7. sanatın siyasi hayatla kesişimini öğrenir, 8. sanatın din kurumu ile kesişimini öğrenir, 9. sanatla eğitim kurumunun kesişimini öğrenir.”

Siirt Üniversitesi sosyoloji bölümündeki sanat sosyolojisi dersinde de “2. Sanatın ekonomi, siyaset ve din gibi sosyal kurumlarla ilişkisini irdeler, 3. İktidar-toplum-sanat ilişkilerini kavrar” öğrenme çıktıları yer almaktadır. Çankırı Karatekin Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen sanat ve toplum dersinin ilkinde “5. Sanatın toplum tarafından inşa edilen söylence (mitos/myth), din ve büyü ile olan ilişkisini anlar, 6. Sanatın siyaset ile ilişkisi anlar” ifadeleri yer alırken ikincisinde “3. Sanatın bir değer olarak ekonomi ile olan ilişkisini (sanat yapıtının çoğaltılabilirliği ve kültür endüstrisi) anlar, 4. Sanat, sermaye ve kentsel politikalar arasındaki ilişkiyi analiz eder” çıktıları yer almaktadır. Sanatın ekonomiyle olan ilişkisi bağlamında sanat piyasası kavramının ön plana çıkması Bilgi Üniversitesi sanat yönetimi bölümünde verilen sanat dünyaları: aktörler, kurumlar, ağlar dersinde görülmektedir: “Dünyada belli başlı sanat piyasası merkezlerini ve fuarları sayıp tanıtabilir. Kar amacı gütmeyen sanat kurum ve etkinliklerini tanımlayıp Türkiye'den örnekler verebilir. Kamuya ait sanat kurumlarını güçlü ve zayıf yanlarıyla tartışabilir.” Sanatın siyasetle ilişkisi ise sanat politikaları bağlamında karşımıza çıkar Mersin Üniversitesi güzel sanatlar fakültesindeki sanat ve toplum dersinde yer alan öğrenme çıktısında olduğu gibi: “6. Türkiye'de modernleşme süreçleri ile sanat politikaları arasındaki ilişkiyi tanımlayabilme.”

Sanatın ne olduğuna dair başka çeşitli kavramlarda bu bağlamda devreye girmektedir. Bunlar estetik değerler, kültür, doğu-batı, toplumlararası etkileşim, iletişim gibi kavramlardır. Estetik değerlere ilişkin Hacettepe Üniversitesine verilen sanat sosyolojisi dersinde “Toplumsal bağlam içinde, estetik değerleri, sanat ve sanatçı nitelmesini karşılaştırmalı olarak ifade eder” ifadesi vardır. Kültür kavramı ise Sinop Üniversitesi sosyoloji bölümünde yer alan müzik sosyolojisi dersinde öğrenme çıktıları şu şekildedir: “1. Müziği yaratıldığı kültür hakkında bilgi sahibi olur, (...) 3.

Müzik ile kültür arasındaki ilişki hakkında araştırma yapabilir.” Doğu-Batı kavramı ise Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi sosyoloji bölümündeki edebiyat

sosyolojisi dersinde karşımıza çıkar: “4. Doğu-Batı tartışmasının edebi metinlerdeki yansımalarını gösterebilir.” Toplumlararası etkileşim ve iletişim ise öğrenme çıktılarında Batman Üniversitesi sosyoloji bölümündeki sanat sosyolojisi dersinde karşımıza çıkar: “4. Sanatın Toplumlar arasındaki birbirlerini etkilemedeki önemi incelenir, 5. Medeniyet-sanat ilişkisi incelenir.” İletişim kavramı da Süleyman Demirel Üniversitesi devlet konservatuvarı müzik sosyolojisi ders çıktısında karşımıza şu şekilde çıkar karşımıza: “iletişim, kitle iletişim araçları ve müzik ilişkisi konusunda bilgilenme.”

Öğrenme çıktılarında sanatçının konumu da yer almaktadır. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sanat ve toplum dersinin öğrenme çıktılarından birisi “3. Sanatçının, toplumsal rolünü değerlendirebilme”dir. Uludağ Üniversitesi sosyoloji bölümündeki edebiyat sosyolojisi dersinin öğrenme çıktılarından biriside şu şekildedir: “5. Edebi dehaların sezgileriyle topluma derinden nüfuz edebilme yeteneklerinin sosyal bilimciler için yaratabileceği fırsatları görebilme.”

Toplumun sanatı etkilemesinin yanında sanatın toplumu etkilemesi de öğrenme çıktılarında karşılığını bulmaktadır. Bu zaman zaman toplumsal boyutta sanatın etkileme ve değiştirme gücünü gönderme yaparken zaman zaman da bireysel düzlemde sanatseverlik durumu üzerine olabilmektedir. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi sosyoloji bölümündeki sanat sosyolojisi dersi öğrenme çıktılarından birisi şu şekildedir: “2. Sanatın sosyal yapıya etkisini kavrar.” Üsküdar Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sanat sosyolojisi dersinin ikinci öğrenem çıktısı ise şu şekildedir: “2. sanatın toplumsal değişimdeki rolünü öğrenir.” Sanatın toplumsal etkilerinden birisi de ötekini anlama konusunda katkı sağlayacağını vurgulanmaktadır: “8. Ötekini anlamanın, öncelikle ötekinin hikâyesini anlamak olduğunun kavranılması.” Galatasaray Üniversitesi sosyoloji bölümündeki müzik sosyolojisi dersinde ise sanatın simge üretme konusundaki gücü öğrenme çıktısı vardır: “5. Müziğin toplumsal anlam alanlarına nasıl sızdığını ve onları simgeleme işlevi yüklendiğini öğrenir.” Sanatın bireysel seviyede değiştirme gücü ve sanatsever olma çıktısı ise en çok Aydın Adnan Menderes Üniversitesi sosyoloji bölümü edebiyat sosyolojisi öğrenme çıktılarında görülmektedir:

“2. Edebiyatla ve diğer güzel sanatlarla ilgilenmenin kişisel gelişim için ikame edilemez önemine değer verir, 3. Okuma alışkanlığı ve zevki gelişir, 4. Seçici okur olma niteliği kazanır, 5. Klasik eserlerin neden kalıcı oldukları yönünde farklı kuramsal görüşleri belirtir, 6. Edebiyat eserlerinin dikkat çekmek istedikleri temel noktaları belirler, 7. Kendini ifade etme yeteneği gelişir, 8. Sanatın estetik yaşantı uyandırma gücünü ayırt eder, 9. Sanata ilgisi artar, 10. Genel kültürünü geliştirme konusunda edebiyat ve diğer sanat dallarından yararlanır.”

İstanbul Üniversitesi sosyoloji bölümünde yer alan edebiyat sosyolojisi öğrenme çıktılarında ise “öğrencilerin üniversite sonrası yaşamlarında da roman okuma ve o romanla ilgili toplumsal çözümlerle yapabilme becerileri kazanmalarını hedeflemektedir” ifadesi yer almaktadır. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi sosyoloji bölümü edebiyat sosyolojisi dersinde de öğrenme çıktısı olarak “4. Edebi eserlerin tanınması ve yakınlık kurulması” maddesi bulunmaktadır.

Öğrenme çıktılarında sosyoloji ve sanat dışında yer alan bir başka konuda öğrencinin edinmesi gerektiğine inanılan becerilerdir. İki beceri öğrenme çıktılarında vurgulanmıştır. Bunlar yazma becerisi ve takım çalışmasıdır. Anadolu Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen sanat sosyolojisi dersinde “Belli bir konuda makale yazma becerisi edinir” ifadesi ile yazma becerisi elde etme açıkça belirtilmiştir. Karadeniz Teknik Üniversitesi devlet konservatuvarında yer alan müzik sosyolojisi dersinde de bu beceri “Sosyolojinin yöntemleriyle müzik yazıları yazabilme” şeklinde ifade edilmiştir. Sinop Üniversitesi sosyoloji bölümü edebiyat sosyolojisi dersinde de “5. Takım çalışması alışkanlığını kazanmak” ifadesi ile takım çalışması becerisi elde etmek vurgulanmıştır.

Öğrenim Programlarında Belirlenen Ders Konuları

Sanat sosyolojileri derslerinde çok geniş bir konu skalası vardır. Haftalık olarak belirtilen ders konularını bu bölümde özetlenmiştir.

Sanat sosyolojisi dersleri alanın tanımlanmasıyla başlamaktadır çoğunlukla. Sosyolojinin, sanat sosyolojisinin ve diğer alt sanat sosyolojilerinin ne olduğunu, tarihsel olarak nasıl geliştiği, neleri araştırdığı, amacının, yöntemlerinin ve imkânlarının neler olduğu gibi konulara değinilmektedir. Sosyolojiyi ve sanat sosyolojilerini anlatmak üzere değinilen kavramlar ise şunlardır: toplumsallaşma, statü, sınıf, kültür, yığın, kalabalıklar, kitleler, gruplar, kurumlar, tüketim ve üretim ilişkileri, toplumsal yapı, toplumsal rol, birey, norm, tabakalaşma vb. Bu bağlamda sosyolojinin ve sanat sosyolojilerinin sanat konusunda araştırma yapan sanat felsefesi ve estetik, tarih ve sanat tarihi, sanat eleştirisi, sanat antropolojisi, kültürel çalışmalar, sanat psikolojisi gibi alanlarla olan ilişkisine de sıklıkla denilmiştir.

Sanatı sosyal bir kurum olarak ele alan sanat sosyolojisi derslerinde ayrıca sanatın diğer sosyal kurum ve alanlarla ilişkisi de derslerde anlatılan konular arasındadır. Sanatın ilişkili olarak görüldüğü sosyal kurumlar şu şekilde sıralayabiliriz: siyaset, ekonomi,

iletişim, teknoloji, kent, göç, kimlik, din, cinsiyet, beden, aile, çocuk, bilim. Sanat ve siyaset arasındaki ilişki sanat sosyolojisi derslerinde sıklıkla karşılaşılan bir konu olma özelliğine sahiptir. Siyaset konusu farklı tarihsel bağlamlarda devlet ve o devletlerin sanat-kültür politikaları olarak, farklı siyasal hareketlerin veya sınıfların ortaya koyduğu sanat ürünlerinin eleştirisi olarak, ütopyalar veya distopyalar olarak, kamusal sanat imkânları olarak zaman zaman karşımıza çıkmaktadır. Yeni toplumsal hareketler, devrim, direniş ve isyanlara destek vermesi bakımından siyasal sanat hareketleri olan avangard sanatta pek çok öğretim programında karşılaşılmaktadır. Buna karşıt olarak sanat ve siyaset ilişkisi bakımından propagandaya da değinen öğretim programları bulunmaktadır. Sanat ve siyaset bağlamında önemli bir başka konu sömürgecilik eleştirisi ve şarkiyatçılık (oryantalizm) konusudur. Sömürgecilik kapsamında *Robinson Crouse* romanından yola çıkılırken şarkiyatçılık eleştirisi ise *Hamam* filmi üzerinden yapılmaktadır. Sanat ve ekonomi arasında ilişkiler ise sanat piyasası ve metalaşma gibi kavramlar üzerinden ilerlemektedir. Sanat ve iletişim alanındaki ilişki ise teknolojinin gelişmesi ve günümüze gelindikçe daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. Kültür sosyolojisi yaklaşımı özellikle sanat alanı ile iletişim alanında büyük bir benzerlik farketmiş ve bunun üzerinden çeşitli çalışmalar geliştirilmiştir. Bu ilişki bağlamında karşımıza çıkan kavramlar ise kitle iletişimi, medya, televizyon, radyo, kliptir. Daha çok iletişim fakültelerinde verilen sanat sosyolojisi, sinema sosyolojisi veya müzik bölümlerinde verilen müzik sosyolojisi gibi derslerde karşılan konulardır bunlar. Teknoloji ve sanat ilişkisi de öğretim programlarında sık rastlanan konulardan birisidir. Çünkü teknolojik gelişmeler hem sanatın üretilmesinde hem de tüketicisine ulaşmasında yeni yollar sunmaktadır. Sanat ve teknoloji ilişkisi üretim aşamasında daha çok dijital sanat gibi kavram çerçevesinde değerlendirilirken, tüketim aşamasında yeni mecra sanatları kavramı kullanılmaktadır. Televizyon, radyo gibi mecralar teknolojik olsa da artık eskimişlerdir. Sanatın en yeni mecrası internet haline gelmiştir ve bu yeni sanat türünün ortaya çıkmasında olanak sağlamıştır. Aynı zamanda teknoloji ile edebiyatın kesişim noktasında yer alan bilimkurgu edebiyatından da bir izleğine bahsi geçmektedir. Kent olgusu kentleşme, modernleşme, endüstrileşme, kır, gecekondü gibi kavramlar çerçevesinde ele alınmaktadır. Göç konusu da hem kent ile hem de savaş ile bağlantılı bir şekilde derslere konu olmuşlardır. Bir başka değinilen konu ise kimlik konusudur. Kimlik etnik, dilsel, dini veya mezhepsel olabilir. Burada özellikle kimliklerin bir dışı vurumu olarak sanat konusuna değinilmektedir. İnançta bir kimlik olmanın ötesinde öğretim programlarında konu olarak sıklıkla geçmektedir. Sanatın köklerinin inançlarda, mitolojilerde, büyüde,

ritüellerde yattığına yönelik güçlü bir kanı vardır. Bu kaniya uygun olarak pek çok öğretim programında bu ilişki konu olarak işlenmiştir. Özellikle ilkel sanat ile din arasındaki ilişki, tek tanrılı dinlerin sanata etkileri, dinin sanatı bir araç olarak kullanması gibi konular öğretim programlarında yer almaktadır. Ritüel konusuna dair ise Dokuz Eylül Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen müzik, kültür, toplum 2 dersinin 2., 3. ve 4. haftası için ayrıntılı tanımlamalar yapılmıştır: “2. Ritüeller ve Müzik:

Toplumsal yaşamda en önemli ifade alanı olan ritüel ile müzik arasındaki ilişki açıklanarak, ritüel kategorileri [Geçiş ritüelleri, Takvime bağlı ritüeller, Bunalım ritüelleri] tanımlanacaktır. 3. Geçiş Ritüellerinde Müziğin Rolü: ‘Ayrılma’, ‘Geçiş’ ve ‘Bütünleşme’ olarak tanımlanan üç aşamadan oluşan geçiş ritüellerine örnek olarak, evlilik ritüelinde müziğin işlevsel kullanımı ele alınacaktır. Sözkonusu kullanımda müziğin ‘ifade’, ‘temsil’, ‘duygusal motivasyon’, ‘aşamaların kodlanması ve ‘rehberlik etme’ üzerine kurulu işlevselliği örneklerle açıklanacaktır. 4. Takvime Bağlı Ritüeller ve Bunalım Ritüelleri: Yayla şenlikleri, Kırkpınar, Hasat şenlikleri gibi takvime bağlı (ya da yıldönümsel) ritüeller örneklerle açıklanacak ve Bunalım ritüeli örneği olarak Fas’a düzenlenen ve müziğin yanısıra, renk ve kokuların da kullanıldığı Lila Ritüelinden kesitler izlenecektir.” Sanatın cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsellik, beden konuları ilişkileri de öğretim programlarında sıklıkla yer alırlar. Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlık ve erkeklik temsilleri feminist eleştiri göz önünde bulundurularak ders süreçlerinde incelenmeye çalışıldığı görülmüştür. Son olarak sanat ile ilişkisi ders konularında görülen konu aile kurumudur. Ailenin sanatsal temsilleri önemli bir araştırma konusudur. Gaziantep Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen sinema sosyolojisi dersinde ise çocuğa yönelik özel bir ilgi görülmüştür: “12. Toplumsal bir kimlik olarak Türk Sinemasından örneklerle farklı çocuk imgeleri, okuyan çocuk, savaştan çocuk, tüketici çocuk, sokağa itilmiş çocuk.”

Sanatın ne olduğu, nasıl tanımlanabileceği, sanatın toplumsallığı, toplumsal işlevi, önemi, türleri gibi pek çok mesele öğretim programlarında konu olarak yer almaktadır. Sanatın ne olduğu sanat sosyolojisi dersi olduğu için toplumsallığı ön plana çıkarılarak yapılmaktadır. Sanat ontolojisi ve estetik gibi kavramlar geri planda kalmakta işlev, sanatın toplumsal önemi gibi kavramlar daha fazla görülmektedir. Batman Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sanat sosyolojisi dersinin 2. ve 5. haftasını kapsayan dersler bunun bir örneğini oluşturmaktadır: “2. Sanat sosyolojisinin tarihi gelişimi. 3. Sanatın Toplumsal dinamikleri. 4. Sanatın Kökeni ve Tarihsel Gelişimi. 5.

Sanatı Etkileyen Toplumsal Ögeler.” Sanatın kökeni ve işlevi ile ilgili ders konularında ortaya konan kavramlar din, büyü, iş, ideoloji kavramlarıdır. Yukarıda bahsedilen sanatın diğer sosyal kurumlar ile ilişkisi bağlamında işlenen konular ile sanatın kökeni ve işlevi bağlamında işlenen konular arasında bir paralellik bulunmaktadır. Sanatın ne olduğu ayrıca türlerinin belirlenmesini de kapsamaktadır: öğretim programlarında geçen sanat türleri şunlardır:⁷ resim, heykel, müzik (rock, popüler müzik, arabesk), sinema (melodram, kovboy, sanat sineması, Türk sineması), edebiyat (roman, şiir, ütopya, disyopya), çizgi roman, mimari, fotoğraf, tiyatro (tragedya, komedy). Bir türlerini sınıflandıran bir başka ayırım ise görsel sanatlar ile fonetik sanatlar olarak yapılmaktadır. Sanatın tanımlanmasıyla ilgili zaman zaman karşılan bir başka konu ise sanat ile zanaat arasındaki ilişkidir. Sanat ve zanaat arasındaki benzerlik ve ayırım noktaları sanat sosyolojisi alanında önemli bir konudur. Sanatın tanımlanmasında bir başka konu da “sanatın sonu” tartışmalarıdır. Hegel’den Danto’ya kadar pek çok sanat kuramcısı sanatın sonunun geldiğini iddia etmiştir. Bu bağlamda dönen tartışmalar ve karşı-sanat düşünceleri sanatın tanımlanmasında önemli kavramsal çıktılar sağladığı için olacak bazı öğretim programlarında bu konuya yer verilmiştir.

Tarihsel anlatım sanat sosyolojisi derslerinde zaman zaman görünen bir anlatımdır. Çoğunlukla Rönesans sanatından modern sanata doğru gelişen çizgi Batı sanatı anlatılırken konu olarak belirtilmişken. Türkiye için Osmanlı’dan Cumhuriyet dönemi sanatı tarihsel bir çizgiyle anlatılmaktadır. Bazı öğretim programlarında ise daha geçmişe giderek antik Yunan, Roma ve Ortaçağ sanatlarının konu olarak yer aldığını görmekteyiz. Antik Yunan’da özellikle Platon’un ve Aristoteles’in sanat kuramlarına değinilmektedir. Rönesans sanatı kimi öğretim programlarında yansıtma kuramı ve muhafazakârlık gibi konular çerçevesinde bir araya getirilerek anlatılmaktadır. Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne geçiş süreci sanatsal bağlamda modernleşme, batılılaşma gibi kavramlar çerçevesinde değerlendirilmektedir. Dokuz Eylül Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde verilen müzik toplumbilimi dersinde 3. ve 7. haftayı oluşturan bu konu ayrıntılandırılarak verilmiştir:

“3. Devlet, Siyaset, Geleneksel, Batı, ve Batılılaşma Sosyolojinin temel inceleme alanları arasında olan devlet ve siyaset arasındaki ilişki, geleneksel, batı ve batılılaşma kavramları açısından ele alınacaktır. 4. Tartışma (Osmanlı Devletinde Batı Müziği) Önceki iki hafta üzerinde durulan kavramsal tanımlamalardan hareketle Osmanlı Devletinde Batı Müziğin kurumsallaştırılması tartışılacaktır. 5.

---

⁷ Parantez içerisinde öğretim programlarında geçen alt sanat türleri belirtilmiştir.

Toplumsal dönüşüm, Devrim, Ulus, Ulus-Devlet, Toplumsal dönüşüm, Devrim, Ulus, Ulus-Devlet, Doktrin, İdeoloji. Toplumsal dönüşümün çeşitli boyutları ele alınacak ve ulus-devlet ideolojisi somut toplumsallıklardan soyut toplumsallığa dönüşüm bağlamında açıklanacaktır. 6. Yasallık, Meşruluk, Demokrasi, Hoşgörü, Modern, Modernite, Modernleşme Modernite'nin bilimi olarak da ifade edilen sosyolojinin en temel analiz odağı olarak modern ve bu terimden türeyen kavramlar, demokrasi, hoşgörü, yasallık ve meşruluk bağlamında ele alınacaktır. 7. Tartışma (Cumhuriyet Dönemi Müzik Politikaları) Gerek bu dersi önceleyen haftalarda işleyen konuların gerekse Bourdieu'nün 'simgesel şiddet' kavramının teorik gücü kullanılarak Cumhuriyet Dönemi Müzik Politikaları tartışılacaktır.”

Öğretim programlarında çeşitli sanat kuramları ve akımları da konu olarak görünmektedir. Ders konusunda geçen sanat kuramları şu şekildedir: anlatımcılık, biçimcilik, Frankfurt Okulu, gerçekçilik, hermeneutik, ilişkisel estetik, izlenimcilik, Marksist estetik, metinlerarasıcılık, yapısalcılık. Bu sanat kuramlarının bazıları ayrıntılandırılmış bazıları ise sadece isim olarak geçmektedirler. Anlatımcılık Moran'a (2009) paralel olarak “yaratma olarak” tanımlanmıştır. Biçimcilik ise en önemli biçimci kuram olan Rus biçimciliği olarak bir öğretim programında geçmektedir. Frankfurt Okulu kuramları öğretim programlarında sıklıkla geçen bir kuramsal yaklaşımdır. Adorno'nun (2013) kültür endüstrisi kavramı sanat sosyolojisi anlatılırken mutlaka değinilen bir konu olma özelliğine sahiptir. Frankfurt Okulu'na yakın bir başka önemli düşünür olan Walter Benjamin'in (1995, s. 45-76) “Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilbildiği Çağda Sanat Yapıtı” makalesiyle sıklıkla ders konusu olarak okutulmaktadır. Bir sanat kuramı olarak gerçekçik konusu da özellikle Marksist estetikle beraber anılmak üzere sıklıkla değinilmektedir. Marksist estet Lukacs'ın savunuculuğunu üstlendiği gerçekçilik temelde ikiye ayrılmaktadır, bunlar burjuva gerçekçiliği ile toplumcu gerçekçiliktir. Yapısalcılıkta yine Marksist eğilimler çerçevesinde işlenmiştir. Althusser, Macherey ve Eagleton çerçevesinde yapısalcı Marksist sanat kuramı derslerde işlenmektedir. Hermeneutik ve metinlerarasıcılık ise sosyal bilimsel kuramlar olmasına rağmen bilim ile sanat arasında ilişki kurmaya dönük akımlardır. Konu olarak geçen sanat akımları da şunlardır: arabesk, avangard sanat, Batı sanatı, dijital sanat, geleneksel sanat, islam sanatı, modern sanat, postmodern sanat, romantizm dışavurumculuk, izlenimcilik, kübizm, dadaizm, sürrealizm, Bauhaus, Situationist enternasyonel, pop-art, futurizm. Sanat akımlarından arabeskin tarihsel gelişimine ve müzik bağlamında moderleşen Türkiye sanatına karşı bir tepki olarak ortaya çıkışı olarak değerlendirilmiştir. Avangard sanat tarihsel avangard ve 60 sonrası avangard olarak öğretim programlarında geçmektedir. Dadaizm ise “geleneğe direnme” isim tamlamasıyla birlikte bir öğretim programında geçmektedir. Dijital sanat

Benjamin'in sanat yapıtını anlamak için kullandığı "aura" kavramını çerçevesinde anlaşılmaya çalışılmıştır. İsmi geçen diğer sanat akımları ise çoğunlukla tarihsel bir öğretim programında ele alınmıştır. Geleneksel (ilkel)-modern (çağdaş)-postmodern (yapıbozumcu) sanat akımları birbirleri ile kronolojik ve çatışmalı akımlar olarak gösterildiği görülmektedir.

Sanat alanlarını veya dünyalarını oluşturan kurumlar, failer vb. unsurlar da ders konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. öğretim programlarında geçen bu unsurlar şunlardır: alımlayıcı (izleyici), sanatçı, eser, sergi, müze, hamilik, aracı. Alımlayıcı farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Alımlama estetiği bağlamında alımlayıcının (okuyucu, izleyici, dinleyici vb.) bir sanat eserini nasıl algılayıp yorumladığı anlaşılmaya çalışılmaktadır ve bu estetik anlayış öğretim programlarında yoğun olarak yer almaktadır. Bunun dışında alımlayıcı eğilimlerine yönelik çeşitli sosyolojik araştırmalardan veya sanatın bir deneyim olarak tanımlandığı daha psikolojik yaklaşımlardan bazı öğretim programlarında bahsedilmiştir. Sanatçı sanatın üretilmesine dair en önemli faillerden birisidir ve sanat sosyolojisinin de önemli konularından birisi sanatçının toplumsal konumudur. O yüzden pek çok öğretim programında sanatçının konumuna dair en az bir haftalık bir ders yer almaktadır. Hatta bazı öğretim programlarında ismi geçen diğer konuların aksine sanatçıya yönelik ayrıntılandırılmış bir şekilde konular işlenmiştir. Mesela Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sanat sosyolojisi dersinin 4. ve 5. haftasında işlenecek konu "sanat ve sanatçının toplumsal koşullar bağlamında değişen konumu, statüsü, anlamı, rolü ve estetik değerler" biçiminde tanımlanmıştır. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sanat sosyolojisi dersinin 12. haftası konusu ise "Söylem, söylemin düzeninde edebiyat ve yazarlık"dır. Dokuz Eylül Üniversitesi güzel sanatlar fakültesindeki müzik, kültür, toplum 1 dersinde 14. haftada verilen son dersin tanımı şu şekildedir: "Müzisyenlikte Rol ve Statü, Müzisyenlik tipleri Müzik yapmanın ekonomik ve kültürel boyutları tartışılacak ve müzisyenlik modelleri (düğün müzisyenliği, bar müzisyenliği, stüdyo müzisyenliği vb.) arasındaki bağlamsal farklılıklar açıklanacaktır." Sanat eserleri de konu olarak işlenmektedir. Bazı sanat sosyolojisi dersleri sadece sanat eserlerinin eleştirisi ve yorumlanması üzerinden ilerlerken bazıları sanat eserlerine dair ne olduğu, kökeni, kaynakları, üretimi, sosyal işlevi, tüketimi, etkileri gibi başka konulara eğilmektedirler. Alımlayıcı ve sanatçı dışında sanata yönelik diğer failikler ise aracılık ve hamilik olarak isimlendirilebilir. Aracılar Bilgi Üniversitesi sanat ve kültür yönetimi bölümünde verilen

sanat dünyaları: aktörler, kurumlar ve ağlar dersinde 6. ve 8. hafta konularını oluşturmaktadırlar ve şu şekilde tanımlanmıştır: “Aracılar: Koleksiyonerler, Sanat Tacirleri, Galeriler, Sanat Müzeleri, Kûratörler, Bienaller, Sanat Fuarları, Müzayedeler.” Hamilik ise daha çok sanat tarihinin bir konusudur ama sanata yönelik çağdaş hamilik ilişkileri patronaj ve sponsorluk gibi kavramlar çerçevesinde bazı öğretim programlarında yer almaktadır. Sanatın sergilenmesine yönelik mekânlar galeriler, müzeler ve sergiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Uludağ Üniversitesi sosyoloji bölümünde verilen sanat sosyolojisi dersinin 7. haftasındaki ders şu şekilde tanımlanmıştır: “Müzeler ve yüksek kültürün sosyal inşası.”

Sanatla bağlantılı olarak değinilen kavramlar ise şu şekildedir: kültür, anlam, gelenek, simge, öznellik, eleştiri, yansıtma, temsil, görme biçimleri, biçim-içerik, auteur, hazır yapıt, görüntülerle düşünme, eğlence, estetik değerler, popüler kültür, gündelik hayat, mikro-makro, hafıza, tüketim toplumu.

Ders konuları kapsamında pek çok kuramcıdan, filozoftan, sosyologdan bahsedilmektedir. Pek çok derste bu kuramcıların konuları ayrıntılı olarak işlenmektedir. Bu kuramcılardan bazıları doğrudan doğruya sanat üzerine çalışmaları olan kişilerken bazılarının sanata dolaylı etkileri olmuştur. Ders konusu kapsamında ismi geçen tüm kuramcıları şöyle listeleyebiliriz: André Bazin, Aristoteles, August Comte, Emile Durkheim, Fredrick Jameson, Georg Lukacs, Georg Simmel, Gilles Delleuze, Henri Bergson, Howard S. Becker, Jacques Rancière, Karl Marx, Louis Althusser, Lucien Goldman, Martin Heidegger, Max Weber, Michel de Certeau, Michel Foucault, Nicolas Bourriaud, Norbert Elias, Pierre Bourdieu, Platon, Roland Barthes, Talcott Parsons, Terry Eagleton, Theodor W. Adorno, Walter Benjamin, W. F. Hegel. İkinci bölümde ortaya konan sanat sosyolojisinin tarihsel seyri içerisinde yukarıda ismi geçen bazı kuramcılara değinilmiş bazılarına ise değinilmemiştir.

Öğretim programlarında ayrıca hem Türkiyeli hem de yabancı pek çok yazarın ismi geçmektedir. Öğretim programlarında konu olarka bahsi geçen Türkiyeli yazarlar şunlardır: Ahmet Hamdi Tanpınar, Haldun Taner, Halide Edip Adıvar, Mehmet Akif Ersoy, Memduh Şevket Esendal, Orhan Pamuk, Ömer Seyfettin, Reşat Nuri Güntekin, Peyami Safa, Kemal Tahir, Yahya Kemal Beyatlı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yaşar Kemal, Ziya Gökalp. Yabancı yazarlar ise şunlardır: Aleksandr Sergeyeviç Puşkin, Dante Alighieri, Fyodor Dostoyevski, George Orwell, Honoré de Balzac, İvan Turgenyev, Miguel de Cervantes, Robert Musil, William Shakespeare. Ayrıca bazı öğretim

programlarında Latin Amerika edebiyatı genel olarak değinen ve büyüü gerçekçilik akımının anlatıldığı ders konuları da öğretim programlarında yer almaktadır.

Ders Öğrenim Programlarında Belirtilen Kaynaklar

Sanat sosyolojisi dersleri öğretim programlarında derslerde kullanıldığı belirtilen kaynaklar Ek 4’de gösterilmiştir. Ek 4’de sosyoloji bölümlerinde verilen dersler ve güzel sanatlar fakülteleri ve devlet konservatuvarları gibi sanat okullarında verilen dersler ayrı olarak listelenmiştir. Bu yüzden bu bölümde derslerde en çok kullanılan üç kaynak belirtilmiştir sadece.

Ek 4’de bulunan tablo 4’de sosyoloji bölümlerinde verilen edebiyat sosyolojisi derslerinde kullanılan kaynaklar gösterilmiştir. En çok kullanılan iki kaynak Köksal Alver’in derlediği *Edebiyat Sosyolojisi* ve *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri* kitaplarıdır. *Edebiyat Sosyolojisi* kitabı 14 öğretim programında yer alırken *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri* 8 öğretim programında yer almaktadır. Berna Moran’ın kitapları olan *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* 5 öğretim programında yer alırken *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* kitabı 3 öğretim programında yer almıştır. Robert Escarpit’in alanın klasikleşmiş kitaplarından *Edebiyat Sosyolojisi*’de 3 öğretim programında karşımıza çıkmaktadır. Robert Escarpit’in takipçilerinden ve onun klasikleşmiş eserinin bir nevi Türkçe özeti olan Nurettin Şazi Kösemihal’in yazdığı “Edebiyat Sosyolojisine Giriş” isimli makale de 4 öğretim programında yer almaktadır. Kemal Karpat’ın (1962) *Türk Edebiyatında Sosyal Konular* isimli eserde 4 öğretim programında geçmektedir. Lucien Goldman’ın *Roman Sosyolojisi*, Ömer Naci Soykan’ın derlediği *Edebiyat Sosyolojisi: Kuram Uygulama*, Alemdar Yalçın’ın *Sosyal ve Siyasal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Türk Romanı*, Abraham H. Lass’ın *Dünya Edebiyatından Seçmeler: 100 Büyük Roman*, Cemil Meriç *Umrandan Uygarlığa*, Jale Parla’nın *Don Kişot’tan Bugüne Roman* ile "18. Yüzyılda Avrupa Edebiyatı", Halil İnalçık’ın *Şair ve Patron: Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme*, Fethi Naci’nin *Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme*, Sabahattin Güllü’nün *Edebiyat ve Sanat Sosyolojisi*, Sadık Tural’ın *Zamanın Elinden Tutmak* ve Erol Köroğlu’nun “Türk Romanında Batıcılığın Yeri”, Mustafa Kemal Şan’ın "Roman ve Toplumsal Gerçeklik" metinleri 2 öğretim programında karşılaşılmış olan kaynaklardır.

Ek 4’de yer alan tablo 5’de sosyoloji bölümlerinde verilen sanat sosyolojisi ile sanat ve edebiyat sosyolojisi ismiyle verilen derslerin öğretim programlarında yer alan kaynakların listesi verilmiştir. Bu listede en fazla görünen kaynak Arnold Hauser’in *Sanatın Toplumsal Tarihi* isimli kitabıdır. Bu kitap öğretim programlarında 11 kez kaynak olarak gösterilmiştir. Hauser’in Türkçeye çevrilmemiş olan bir başka kitabı olan *The Sociology of Art* (Sanat Sosyolojisi) isimli kitabı da 2 öğretim programında görülmüştür. Bu derslerde ayrıca sanat sosyolojisine giriş niteliğinde eserler de sıklıkla görülmektedir. Bu bağlamda sanat sosyolojisine giriş niteliğindeki kitaplar ve yer aldıkları ders izleği sayısı şu şekildedir: Mahmut Tezcan’ın yazdığı *Sanat Sosyolojisi Giriş* kitabı 6 kez, Demet Ulusoy’un *Sanatın Sosyal Sınırları* 6 kez, Nathalie Heinich’in *Sanat Sosyolojisi* 5 kez, Vera Zolberg’in *Bir Sanat Sosyolojisi Oluşturmak* 4 kez, Ken Baynes’in *Sanatta Toplum* 4 kez, Ömer Naci Soykan’ın derlediği *Sanat Sosyolojisi: Kuram ve Uygulama* 4 kez, İbrahim Armağan’ın *Sanat Toplumbilimi* 4 kez, Sabahattin Güllülü’nün *Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi* 3 kez, Herbert Read’ın *Sanat ve Topluma* 3 kez, David Inglis ve John Hughson’un derledikleri *The Sociology of Art: Ways of Seeing* 2 kez, Janet Wolff’un *Sanatın Toplumsal Üretimi* 2 kez, Sıtkı Erinç’in *Sanat Sosyolojine Giriş* 1 kez. Sanat sosyolojisi alanında kanonlaşmış olan eserlerde bu ders öğretim programlarında yer almaktadır. Pierre Bourdieu’nun *Sanatın Kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı* 5 kez, Howard S. Becker’in *Sanat Dünyası* kitabı 4 kez, Gencay Şaylan’ın *Postmodernizm* 4 kez, John Berger’in *Görme Biçimleri* 4 kez, Terry Eagleton’un *Estetiğin İdeolojisi* 3 kez, Theodore Adorno’nun *Kültür Endüstrisi-Kültür Yönetimi* 3 kez, Larry Shiner’in *Sanatın İcadı: Bir Kültür Tarihi* 3 kez, Donald Kispit’in *Sanatın Sonu* 3 kez, Jonathan Crary’nin *Gözlemcinin Teknikleri: On Dokuzuncu Yüzyılda Görme ve Modernite* 2 kez, Walter Benjamin’in *Pasajlar* 2 kez, Walter Benjamin’in *Fotoğrafın Kısa Tarihi* 1 kez.

Sosyoloji bölümlerinde yer alan sinema sosyolojisi derslerinin öğretim programlarında yer alan kaynaklar ise tablo 6’da gösterilmiştir. 3 kez gösterilen tek bir kaynak vardı, o da Bülent Diken ve C. Bagge Laustesen’in yazdığı *Filmlerle Sosyoloji* eseridir. Diğer tüm kaynaklar ise sadece 1 öğretim programında yer almışlardır. Bu eserler şu şekildedir: Asuman Susam’ın *Toplumsal Bellek ve Belgesel Sinema*, Barış Kılınç’ın derlediği *Sinema ve Politika*, Dagmar Danko’nun *Sanat Sosyolojisi*, Esra Biryıldız ve Zeynep Çetin’in derlediği *Üçüncü Sinema Üçüncü Dünya Sineması*, Gülseren Güçtan’ın *Toplumsal Değişme ve Türk Sineması*, James Monaco’un *Bir Film Nasıl Okunur*, Jean-Luc Godard’ın *Godard Godard’ı Anlatıyor*, John Orr’un *Sinema ve*

Modernlik, Kurtuluş Kayalı'nın *Yönetmenler Çerçevesinden Türk Sineması*, Nuri Bilge Ceylan'ın *Söyleşiler*, Oğuz Adanır'ın *Kültür, Politika ve Sinema*, Siegfried Kracauer'ın *Film Teorisi*, Veysel Atayman *Şiddetin Mitolojisi*.

Sosyoloji bölümlerinde yer alan müzik sosyolojisi öğretim programlarında yer alan kaynaklar tablo 7'de gösterilmiştir. Müzik sosyolojisine giriş niteliğinde olan iki kaynak vardır ve ikisinin de ismi *Müzik Sosyolojisi* isimindedir. Bu eserlerin ilki Edip Günay'ın ki 5 öğretim programında, Güneş Ayas'ın kitabı ise 2 öğretim programında yer almaktadır. Meral Özbek'in Türkiye'deki öncü çalışmalarından birisi olan *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski* 3 öğretim programında kaynak olarak yer almaktadır. Güneş Ayas'ın *Musiki İnkılabı'nın Sosyolojisi: Klasik Türk Müziği Geleneğinde Süreklilik ve Değişim* eseri ise 2 öğretim programında yer almıştır.

Sanatçı yetiştirmek amacıyla eğitim veren güzel sanatlar fakülteleri ve devlet konservatuvarları gibi okullarda verilen sanat sosyolojisi derslerindeki kaynaklar tablo 8'de gösterilmiştir. Tablo 8'de en fazla öğretim programında yer alan kaynak Sıtkı Erinc'in *Sanat Sosyolojisine Giriş* isimli kaynak kitabıdır. Bu kaynak 5 öğretim programında yer almaktadır. Daha son 4 öğretim programında yer alan Arnold Hauser'ın *Sanatın Sosyal Tarihi*, Ali Akay'ın *Sanatın Sosyolojik Gözü* ve Ömer Naci Soykan'ın derlediği *Sanat Sosyolojisi: Kuram ve Uygulama* kitapları yer almaktadır. 3 öğretim programında geçen kaynaklar ise şu şekildedir: Ernst Bloch, Georg Lukács, Bertolt Brecht, Walter Benjamin, Theodor W. Adorno'nun birbirlerine karşı polemiklerinin yer aldığı *Estetik ve Politika: Realizm-Modernizm Çatışması*, Besim F. Dellaloğlu'nun *Frankfurt Okulu'nda Sanat ve Toplum*, Charles Baudelaire'ın *Modern Hayatın Ressamı*, Enis Batur'un derlediği *Modernizmin Serüveni*, Hasan Ünal Nalbantoğlu'nun derlediği *Patikalar*, Theodore Adorno'nun *Kültür Endüstrisi/Kültür Yönetimi*, Nathalie Heinich'ın *Sanat Sosyolojisi* Peter Bürger'ın *Avanagard Kuramı*. 2 öğretim programında geçen kitaplar ise şu şekildedir: Ali Artun'un derlediği *Sanat/Siyaset: Kültür Çağında Sanat ve Kültürel Politika*, Donald Kuspit'ın *Sanatın Sonu*, Walter Benjamin'ın *Pasajlar*, Robert Lynton'un *Modern Sanatın Öyküsü*, Mehmet Yılmaz'ın derlediği *Sanatın Felsefesi Felsefenin Sanatı*, Mahmut Tezcan'ın *Sosyolojiye Giriş: Temel Kavramlar*, Larry Shiner'ın *Sanatın İcadı: Bir Kültür Tarihi*.

Müziyen yetiştirmek amacıyla eğitim veren okul ve bölümlerdeki müzik sosyolojisi ve benzeri derslerde belirtilen kaynaklar tablo 9'da belirtilmiştir. Kaynaklarda en çok belirtilen eser 4 kez belirtilen John E. Keammer'ın *Müzik ve Toplum* eseridir. Fakat

bu eser yayınlanmamış bir çeviridir. İzmir’de eğitim veren Ege Üniversitesi ve Dokuz Eylül Üniversitesinde verilen derslerde geçmektedir bu eser. Daha sonra ise 3 öğretim programında yer alan Edip Günay’ın *Müzik Sosyolojisi: Sosyolojiden Müzik Kültürüne Bir Bakış* eseridir. Ali Ergun’un *Müzikli Aklın Defteri* kitabı ise 2 öğretim programında bulunmaktadır. Müzik ve müzik sosyolojisiyle ilgili 1 öğretim programında yer alan eserler ise şu şekildedir: Ali Ergur’un *Portredeki Hayalet: Müziğin Sosyolojisi Üzerine Denemeler*, Ali Uçan’ın *İnsan ve Müzik: İnsan ve Sanat Eğitimi*, Ayhan Erol’un “Siyasal Bir Eylem Olarak Osmanlı Devletinde Batı Müziği”, *Popüler Müziği Anlamak*, “Associative structure in the perception of music: The case of Turkish Yanık”, *Müzik Üzerine Düşünmek*, “Music, Power, and Symbolic Violence: The Turkish State's Music Policies During the Early Republican Period” isimli eserleri, Ayten Kaplan’ın *Kültürel Müzikoloji*, Cem Behar’ın *Türk Musikisi Üzerine Denemeler ve Zaman, Mekân, Müzik* isimli eserleri, Güneş Ayas’ın *Müzik Sosyolojisi* ve "Alaeddin Yavaşca ve Meşk Ahlakı: Yaşayan Bir Geleneğin Sosyolojik Analizi" eserleri, İbrahim Yavuz Yükselsin’in "Etnomüzikoloji Açısından Ahmed Adnan Saygun", Martin Stokes’un *Türkiye’de Arabesk Olayı*, Mes’ud Cemil’in *Tanburi Cemil’in Hayatı*, Sidney Finkelstein’in *Besteci ve Ulus ve Müzik Neyi Anlatır* eserleri, Tia DeNora’nın *Beethoven and the Construction of Genius: Musical Politics in Vienna, 1792–1803*, Vural Yıldırım ve Tarkan Koç’un *Müzik Felsefesine Giriş*. Müzik dışında genel olarak sanat üzerine eserler de bu bağlamda karşımıza çıkmaktadır. Bunlar 1 öğretim programında geçen Arnold Hauser’in *Sanatın Toplumsal Tarihi* ve Ken Baynes’in *Toplumda Sanat* eserleridir. Bunlar dışında sosyal bilimler, sosyolojiye ve antropolojiye dair eserler de karşımıza müzik sosyolojisiyle ilgili derslerde daha fazla çıkmıştır. Bunların bazıları kültür ve kimlik üzerine yazılmış eserlerken bazıları genel sosyolojiye ve antropolojiye giriş niteliğindeki eserlerdir. Bu bağlamdaki eserlerde öğretim programlarında 2 kez geçen eserler şu şekildedir: Conrad P. Kottak’ın *Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*, Dick Hebdige’in *Gençlik ve Altkültürleri*, George Larrain’ın *İdeoloji ve Kültürel Kimlik*, Özer Ozankaya’nın *Toplumbilim*, Ruth Benedict’in *Kültür Örüntüleri*, Steve Fenton’un *Etnisite: Irkçılık, Sınıf ve Kültür*, William A. Haviland’ın *Kültürel Antropoloji*. Bu bağlamda 1 öğretim programında geçen eserlerde şunlardır: Alan Swengewood’un *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Anthony Giddens’in *Sosyoloji*, Bilen Işıktaş’ın "Aydınlanmadan Metaya, Birey ve İlişkisi Üzerine", John Storey’un *Popüler Kültür Çalışmaları*, Max Weber’in *Sosyoloji Yazıları*.

Sinema bölümlerinde verilen sinema sosyolojisi ve benzeri derslerde önerilen kaynaklar ise tablo 10'da yer almaktadır. Tablo 10'da 3 kez geçen Bülent Diken ve C. Bagge Laustesen *Filmlerle Sosyoloji* eseri en fazla öğretim programında geçen eserdir. Sinema ve sanata dair öğretim programlarında 1 kez yer alan kaynaklar ise şu şekildedir: Ali Karadoğan'ın *Sanat Sineması Üzerine*, Aslı Daldal'ın *1960 Darbesi ve Türk Sinemasında Toplumsal Gerçekçilik*, Asuman Suner'in *Hayalet Ev: Yeni Türk Sinemasında Aidiyet, Kimlik ve Bellek*, Douglas Kellner *Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*, Gilles Deleuze'un *Sinema I: Hareket İmge*, Gülseren Güçhan'ın *Toplumsal Değişme ve Türk Sineması*, Jacques Ranciere *Özgürleşen Seyirci*, Janet Wolff'un *Sanatın Toplumsal Üretimi*, Nilgün Abisel'in *Popüler Sinema ve Türler*, Oğuz Demiralp'ın *Sinemasının Aynasında Türkiye*, Robert Kolker'in *Değişen Bakış: Çağdaş Uluslararası Sinema*, Sıtkı M. Erinç'in *Sanat Sosyolojisine Giriş*, Theodor Adorno'nun *Kültür Endüstrisi*, Ulus Baker'in *Beyin Ekran*, Walter Benjamin'in *Pasajlar*, Zafer Özden'in *Film Eleştirisi*. Tablo 10'da yer alan kaynaklarda ayrıca sosyolojiye giriş niteliğinde iki eserin 1 kez ismi geçmiştir. Bunlar: Anthony Giddens'in *Sosyoloji* ve George Ritzer'in *Sosyoloji Kuramları* isimli eserleridir.

Güzel sanatlar fakültelerinde yer alan sanat yönetimi, kültür yönetimi gibi bölümlerde verilen sanat sosyolojisi ve benzeri dersler tablo 11'de verilmiştir. Tablo 11'de İstanbul Aydın Üniversitesi sanat yönetimi bölümünde verilen sanat sosyolojisi dersi ve Bilgi Üniversitesi sanat ve kültür yönetimi bölümünki sanat dünyası: aktörler, kurumlar ve ağlar dersi öğretim programlarında yer alan kaynaklar belirtilmiştir. Bir öğretim programında Türkçe diğer kaynaktaki ise İngilizce çevirisi olmak üzere 2 öğretim programında Pierre Bourdieu ve Alan Darbel'in *Sanat Sevdası: Avrupa Sanat Müzeleri ve Ziyaretçi Kitleleri (The Love Of Art: European Art Museums And Their Public)* kitabı yer almaktadır.

Öğretim Programlarında Sanat Sosyolojisi Derslerinin Seçmeli ve Zorunlu Olma Durumu

Öğretim programlarının 95 tanesinde dersin zorunlu mu seçmeli mi olduğunu belirtilmiştir. Bu belirtilen 95 öğretim programından 73'ünde ders seçmeliyken 22 tanesinde zorunludur. Bu beklenen bir durumdur çünkü ilerleyen kısımlarda görüşülen bazı akademisyenlerin de belirteceği gibi sanat sosyolojisi dersleri bu dersi alabilecek öğrenciler için bir gereklilik olarak görülmez. Sosyoloji bölümü öğrencileri için alacağı

daha “önemli” tematik dersler olduğu düşünülerek sanat sosyolojisi dersleri seçmeli bırakılmıştır. Sanat okullarında okuyan öğrenciler için ise sanat sosyolojisi gibi kuramsal dersler servis dersi olarak verilmekte ve ana dersler de görülmemektedir.

Bu yüzden sanat sosyolojisinin seçmeli olması olağan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorunlu olan 22 ders izleğinin sadece 3 tanesi sosyoloji bölümlerinde verilen dersler olarak görülmektedir. 2 tanesi sanat yönetimi bölümlerinde verilen derslerdir. 1 tanesi de radyo, televizyon, sinema bölümünde verilen sinema sosyolojisi dersidir. Geriye kalan 16 ders ya GSF bölümlerinde verilen sanat sosyolojisi dersi ya da konservatuvarlarda verilen müzik sosyolojisi dersi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sanat Sosyolojisi Ders İçeriği Önerisi

Anlatılan verilerden de görüldüğü gibi uygun bir sanat sosyolojisi taslağı oluşturmak zorlayıcı bir uğraştır. Çünkü sanat sosyolojisi dersleri pek çok farklı sanat dalını içerdiği gibi çok fazla kuramsal yaklaşım, konu, tema ve kaynak bulundurmaktadır. Üstelik buna sanat sosyolojisinin diğer disiplin ve sosyal kurumlarla girdiği ilişkiler göz önünde bulundurulursa bir sanat sosyolojisi dersi içeriği için çok fazla veri ve konu birikmiş olmaktadır. Bu yüzden tez tasarlanırken düşünülen uygun bir sanat sosyolojisi dersi izleği oluşturma fikri gittikçe geçerliliğini kaybetmiştir. Çünkü bir ders izleği ve içeriği açıktır ki pek çok faktör tarafından belirlenmektedir. Bunların başında dersi alan öğrencilerin disiplinleri gelmektedir. Sosyolog adayı öğrenciler ile sanat öğrencileri farklı ihtiyaçlara sahip olan bir öğrenci topluluklarıdır. Bir başka önemli unsur sanatın hem kuramsal hem de tarihsel olarak çok derin bir kurum olması derslerin içeriğinin güncel sanat konularından bu taraflara doğru kaymasına sebep olmakta bu durumda ders içeriklerinin sanat felsefesi ve sanat tarihi gibi disiplinlerle iç içe geçmesine olanak sağlamaktadır. Bir başka önemli unsur dersi anlatan akademisyenin kuramsal kabullerinin dersin içeriğini etkilemesinin çok muhtemel olmasıdır. Yukarıda verilen öğretim programlarında bu unsurların çoğu gözlemlenmiştir. Bu yüzden mutlak anlamada uygun bir sanat sosyolojisi dersi içeriğinin mümkün olmadığı her ders için o dersin pedagojik gereklerine uygun olarak bir öğretim programları hazırlanması ve bir öğretim biçimi benimsenmesi gerektiği görülmüştür. Bu bölümde yukarıda değinilen öğretim programlarında yer alan bölümler çerçevesinde nelerin vurgulandığını özetlenmeye çalışılacaktır.

Bir ders izleğini oluşturan en önemli bölümler dersin amacı, dersin içeriği ve dersin öğrenme çıktıları konularıdır.⁸ Öğretim programlarında yer alan bu üç bölüm hem dersin felsefi arkaplanını ortaya koyma da hem de genel sürecini anlamada en önemli unsurlardır. Sanat sosyolojisi derslerinin içerikleri göz önünde bulundurulduğunda bu üç bölüm iki ana temel çerçevesinde belirmektedir. Bu temalardan ilki sanat üzerine sosyal bilimsel bir etkinlik olarak ortaya çıkan sanat sosyolojisinin ne olduğu, nasıl bir ihtiyaçla ortaya çıktığı, kuramsal yaklaşımlarının neleri içerdiği, sanatı veya sanatlara yakın sosyal kurumları (kültür, dil, din vb.) araştıran alt disiplinler (kültür sosyolojisi, dil sosyolojisi vb.) ile sanatı araştıran diğer disiplinler (sanat felsefesi, sanat tarihi, sanat psikolojisi vb.) ilişkisinin nasıl kurulabileceği sorunları üzerinedir. İkinci tema ise sanatın ne olduğu, sosyal bir kurum veya üretim olarak topluma nasıl konumlandığı, sanat kuramı ile toplum kuramı arasında nasıl bağlantılar kurabileceği gibi konuların vurgulanmasıdır. Dolayısıyla sanat sosyolojisi derslerinden birisi almış bir öğrencinin, ister sosyoloji bölümünde okuyor olsun ister sanat bölümlerinde, bu iki temayı ve içeriklerini iyi bir şekilde öğrenmiş olması gerekir. Sanat sosyolojisinin pedagojik amacı bu iki temanın açıklığa kavuşmasını sağlamaktır.

Bu amaçlara ulaşmak için farklı koşullara sahip olan öğrencilere akademisyenler de farklı öğrenim biçimleri ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu gelecek bölümde yer alan akademisyenlerle yapılan görüşmelerde daha fazla ortaya çıksa da öğretim programlarında da zaman zaman görülen bir durumdur. Öğretim programlarında görüldüğü biçimiyle sanat okullarında verilen sanat sosyolojisi dersleri iki dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı derslerin ilk haftaları sosyolojiyi anlatmak, özellikle sanatla ilgili temel kavramlarını ortaya koymak ve sanatla ilintisini o şekilde kurmak biçimindedir. Dolayısıyla sanat okulu öğrencilerinde bir toplumallık bilgisi ve ürettikleri sanat eserleriyle bağlarını (kişisel, toplumsal, tarihsel vb.) arasında bir sürekliliğin farkına varmaları sağlamaya çalışmak amaçlanmaktadır. Sosyoloji bölümü öğrencileri içinde iki tür sanat sosyolojisi dersi bulunmaktadır. İlki sanatı bir sosyal kurum, alan veya dünya olarak inceleyen ve o şekilde anlamlandıran çağdaş sanat sosyolojisi eğilimlerine daha yakın bir yaklaşımla derslerin verilmesidir. Bu sanat sosyolojisi alanında bir uzmanlaşma gerektirdiği için ve her sosyoloji bölümünde böyle bir uzman bulunmadığı için nispeten az gözlemlenen bir öğretim biçimidir. Sosyoloji bölümlerinde görünen diğer bir öğretme

---

⁸ Bu bölümde sadece bu üç bölüm değerlendirilecektir. Dersin kaynakları ve konuları gibi konular önceki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde ortaya konulduğu için bu bölümde tekrar edilmeye gerek görülmemiştir.

biçimi ise sanat eserini başka konuların bir yansıması veya verisi olarak gören yaklaşımdır. Bu öğretim biçiminde sanat eseri modernite, Doğu-Batı, toplumsal cinsiyet, kent, göç vb. konuların bir tanığı ve veri kaynağı olarak sunulur. Ve bu konular sanat eserleri üzerinden incelenir.

Önceki bölümlerde sanat sosyolojisine dair öğretim programlarındaki pek çok konu, tartışma, yaklaşıma vb. değinilmiştir. Bu dersin verildiği her bağlama göre değişen bir durumdur. Bu yüzden bunlar her bağlama göre farklı değerlendirilebilir fakat bunların hiç birisi bir sanat sosyolojisi dersi için zorunluluk mertebesine yükseltilemez. Fakat bu bölümde değinilen iki tema ve iki öğrenci kitlesi her sanat sosyolojisi dersinin içeriğini etkileyen temel değişkenlerdir.

4.2. Sanat Sosyolojisi Dersi Veren Akademisyenlerle Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Verilerin Betimlenmesi ve Analizi

Akademisyenlerle yapılan nitel görüşmeler sonuçlarının paylaşıldığı bu bölüm üç ana başlıktan oluşmaktadır. İlk başlık altında akademisyenlerin kendi öğrencilik hayatlarında sanat sosyolojisi dersleriyle ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu başlıkta ayrıca lisans eğitimi öncesi öğrencilik hayatında sanatla nasıl bir bağ kurduğu ve okudukları üniversitelerdeki genel kültür ve sanat ortamları da soruşturulmuştur. İkinci başlık bir bilimsel alt disiplin olarak sanat sosyolojisinin ne olduğu üzerine toplanan verilerin sunulmasıdır. Üçüncü başlık ise sanat sosyolojisi derslerinin nasıl olması gerektiği ve bu dersleri veren bir akademisyen olarak kendilerinin bu dersleri nasıl vermekte olduğu toplanan veriler çerçevesinde ortaya konulmuştur.

4.2.1. Akademisyenlerin Öğrencilik Yaşamında Sanat Sosyolojisi Derslerine İlişkin Görüşleri

Görüşmelerdeki bu sorular akademisyenlerin öğrencilik yıllarında sanat sosyolojisi dersleri hakkında görüşlerini ortaya çıkartmak üzere konulmuştur. Bu sorular hem Türkiye’de sanat sosyolojisinin sözlü tarihini ortaya koymayı hem de akademisyen kuşakları arasındaki ilişkileri ortaya çıkartmayı amaçlamaktadır. Görüşmeler sırasında özellikle sosyoloji bölümlerinden mezun olan akademisyenlere okudukları üniversite ve fakültelerdeki sanat ortamları da sorulmuştur. Böylece ortalama 1980-2000 yılları

arasında öğrencilik yapmış olan bu akademisyenlerin deneyimlerini ve görüş açılarını ortaya konulması da kısmi olarak ortaya konulmuştur.

Prof. Dr. Besim Dellaloğlu Boğaziçi Üniversitesinde lisans okumuş, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde ise yüksek lisans ve doktorasını yapmış. Akademi hayatına da Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde başlayan Dellaloğlu şu anda Sakarya Üniversitesi'nin sanat, tasarım, mimarlık fakültesinde çalışmaktadır. Bu üniversitede kültürel çalışmalar yüksek lisans programı anabilim dalı başkanlığını yürütmektedir. Besim Dellaloğlu lisans eğitimi öncesinde sanat ile olan ilişkisini şu şekilde aktarıyor:

“Ben yatılı okudum (Galatasaray Lisesi'nde). Benim içine doğduğum evde de raflarda edebiyat vardı. Babam ve annemin kitapları, romanlar, polisiyeler vb. Lisede de fena bir kütüphane yoktu. Emekli bir öğretmen vardı o başında dururdu. Tabii eski bir kurum olduğu için orada baya bir klasik romanlar vardı. Oradan çok klasik okuduğumuzu hatırlıyorum ben, roman okuduğumuzu lise çağlarında. Okuma kültürü bende biraz oradan. Dolayısıyla edebiyat, ondan sonra biraz tiyatro, sinema, müzik ile ilgilenme... Tabii bir de Beyoğlu'nda yaşıyorsunuz ya gençliğiniz orada geçince, şimdi o kadar değil belki ama o zamanlar 70'ler, 80'lerde Beyoğlu bu işin merkezidi Türkiye'de yani. Kültür, sanat, edebiyat, yayıncılık tüm bu işlerin merkezi Beyoğlu'ydu. Tabii sürekli oralarda dolaşınca mutlaka alışkanlıklarınız oluyor. İşte sinema nerede biliyorsunuz, tiyatro nerede biliyorsunuz, yeni oyun gelmiş gitmiş takip ediyorsunuz, bugün gibi Google, internet yok. Onları anında ve yerinde takip etmeniz lazım. Ve dolayısıyla onları takip etmek o açıdan kolay oluyordu. Bizim kuşağın kültürel inşasında sanat, edebiyat rolü sonrasında hangi branşa yönelirsen yönel doktora olabilirsin, mühendiste, sosyal bilimcide fark etmez, hukukçu mukukçu. Gençliğinde öyle bir alışkanlık bir kısmı sürer, bir kısmı daha az sürer tabii. Ama o bizim kuşağın şeyiydi şimdilerde o çok yaygın değil. Öyle bir şansımızda oldu bizim.”

Dellaloğlu lisans yıllarını da şöyle anlatıyor:

“Ben lisansı Boğaziçi siyaset bilimi bölümünde okudum. Hatta siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler diplomamızda öyle yazıyordu. (...) Sonrada Mimar Sinan'da sosyoloji yüksek lisans ve doktora yaptım Ömer Naci hocayla. Boğazaiçi eğitim programında sanat sosyolojisi hatırlamıyorum. Bir tek Binnaz Toprak hocadan son sınıfta (uzatmalıydım ben turist rehberliği yaptığım için lisans eğitimim biraz uzun sürdü, ikinci sömestr çalıştığım için çok fire veriyordum), kıdemli öğrenciyken küçük bir grup ki o sınıfın hepsi sonra akademisyen oldu, sınıfın entelleri falan diyordu Binnaz hoca, Litreture and Politics diye bir ders aldık ondan. Hatta cumaları öğleden sonraydı, okulun boş olduğu bir saatte. Her hafta bir roman söylüyordu bize okuyup geliyorduk, tartışıyorduk. Böyle biraz seminer dersi gibi. Bir o dersi hatırlıyorum programda sanat, edebiyat, kültür sosyolojisi adına söylenebilecek. Boğaziçi daha Anglosakson bir formasyonu olduğu için sanırım daha kuru bir schedule vardı. Ama Mimar Sinan tam tersi Mimar Sinan sosyoloji... O zamanlar güzel sanatlar adı yoktu adında ben girdiğimde sadece Mimar Sinan üniversitesiydi. Ama Mimar Sinan 1982'deki YÖK yasasıyla Mimar

Sinan olmuş daha önceleri aslında akademi. Güzel sanatlar akademisi 1933'den beri. Ondan öncede Sanayii nefise yani. Tanzimat kurumu. 19. Yüzyılda kurulmuş falan. Sanırım sosyoloji 12 Eylülden yani YÖK yasasından sonra kurulmuş. Fen edebiyat zorunlu fakülte olunca fen edebiyat açmışlar orada da birkaç bölüm olsun diye. Orada gelenekten gelen bir sanat tarihi vardı. Varmış. Diğerleri sonradan açılmış. Sosyolojide açılmış tabii ama orada sanat ağırlıklı eğitim üniversitesi olduğu için sanat felsefesi, sanat kuramı falan böyle şeyler servis dersi olarak falan da daha yaygındı. Biraz kurumun genetiğine uygun olarak. Mimar Sinan'da sanat edebiyat gibi konular sosyoloji programında biraz daha dikkati çekiyordu Boğaziçi'ne göre." "Ben sosyolojiden çok ders aldım hatta sosyolojiye geçmeyi düşündüm. Siyaset biliminden açıkçası ikinci üçüncü sınıfta sıkıldım. Bana çok teknik dersler gibi geliyordu. Sosyolojide Faruk Birtek vardı. Şimdi emekli oldu o. Sonra Nilüfer Göle geldi. Ben Nilüfer Göle'nin ilk sınıfında öğrenciydim yani. 86 yılı falandı yanılmıyorsam Fransa'dan doktorasını bitirip geldi. Ben o hocalardan çok ders aldım. Bazı dersleri de almadım ama kendi kayıtlı dersime gitmezdim onların dersine giderdim çakıştığı zaman falan. Sonra sosyolojiye geçeyim diye düşündüm ama sonra yıl kaybım olmasın diye, yüksek lisansta açığı kapatırım diye düşünerekten geçemedim. Lisansın ikinci üçüncü sınıfında sosyolojiye kayma fikri bende oluşmuştu. Ama lisansı öyle aldık sonra yüksek lisansta sosyolojiye başvurduk."

Sanat sosyolojisi dersini almadığını belirten Besim Dellaloğlu Boğaziçi Üniversitesinde yoğun bir sanat ve kültür ortamı olduğunu belirtiyor:

"Boğaziçi'nin kulüpleri çok güçlüydü. Ben tiyatro kulübünde de bir dönem biraz vakit geçirdim. Ama orada işte tiyatro, müzik, folklor kulüpleri çoktu. Oradan önemli tiyatro grupları çıktı. Kardeş Türküler falan Boğaziçi müzik kulübüydü. Profesyonelleşmiş hali." "BGST var. Sonra bir sinema dergisi var şimdi kapanan. Boğaziçi'nin 60'lar-70'lerden beri bir sivil öğrenci etkinlikleri var. Birde öğrenci yurdu var orada düzenli yaşayan birileri var. Orada bir kulüp geleneği vardı yani. Oraya ben 84'de girdim. Kulübe gittiğin zaman anlaşılıyordu o yeni bir şey değil yani. Sıfır bir yer değil, bir tarihi, bir geleneği olduğu anlaşılıyordu. O söylediğiniz türden etkinlikler kulüplerde oluyordu. Birde rahmetli Tomris Uyar orada ders veriyordu. Bende bir dersini izlemiştim. Resmî olarak alamamıştım arada sırada dinlemeye gidiyordum. Dersin ismini hatırlamıyorum. Aslında son sınıflara seçmeli ders gibi bir şeydi. Büyük ihtimal ya Türk dili edebiyatı bölümü programında ya İngiliz dili edebiyatı bölümünde, zaten iki edebiyat bölümü var, onların birinin içindeydi ama dışarıya da açıktı. Türkçe anlatıyordu, ağırlıklı olarak öykü hatırlıyorum. Sonra bir Fransızdan, adını sorsanız söyleyemem, (sanırım Türkiye'ye geçici bir görevle gelmiş doktoralı bir Fransızdan) Fransızca, benim birde Galatasaray lisesi kökenim olduğu için Fransızcam var. Arkadaşlardan duymuştum burada bir Fransız modern edebiyat üzerine ders açmış falan diye. Georges Perec'leri falan oradan öğrendim. *Hayat Kullanma Kılavuzu* diye meşhur bir kitabı vardır onun çevrilmeden önce o derste okumuştum orijinal dilinden. Sonra Cemal Yardımcı onun *Kayboluş* diye kitabını çevirdi *Ayrıntı*'dan. Türkçede baya ünlü oldu sonra. Boris Vian mesela başka bir isim, okutmuştu. 60'larda falan bunlar çok ünlü Fransa'da, çağdaş edebiyatında. Bunlar sistematik değil de öyle denk gelmiş durumlar olabilir yani. Çünkü bu Amerikan tarzı bir üniversite ya orada ana akım bölümlerin yanında birde öğrencilere dışarıdan, nasıl denir buna eğlencelik demeyeyim gayri ciddilik anlaşılır, dediğim gayri ciddilik

bağlamında değil de hani biraz böyle renkli derslerde olsun, seçmeli ders seçeneği zengindi Boğaziçi'nin. Yani diğer üniversitelerde paket program ağırlıklıdır çoğunlukla, Boğaziçi'nde başka bölümlerden hatta fakültelerden ders seçme imkânları daha liberaldir. Danışmanlık sistemleri daha liberaldir, hocalar daha açık davranırlar öğrencilerin bazı kaprislerine. Daha az kuralcı diye biliriz bu manada. O yüzden o tür dersler vardı. Ama onlar yani uzun vadeli olmayabilir. Tomris Hanım kaç yıl ders verdi orada bilmiyorum. Belki bir iki yıl verdi vermedi. Fransızda belki bir ya da iki yıl verdi. Onlar biraz gelip geçici. Ama ders stoğunda, kenarda öyle bir stoğun olmasına önem verilirdi sanırım Boğaziçi'nde. Ünlü bir edebiyatçı gelsin burada bir ders versin çocuklarda yani edebiyata meraklılar çünkü o dersi mühendiste alır, sosyolog da alır, işletmeci de alır dilerse, programı müsaitse. Bu tür dersler bu ihtiyacı gideriyordu sanırım.” “Orası hep canlı bir yerdi ama özellikle Güney kampüs denen ana kampüste, ben üç yıl falanda yurttan kaldım orada tabii sürekli bir sosyal hayat var, kültürel hayat var. İşte ne bileyim tiyatro olur ki dışarıdan da oyunlar gelirdi. Konser olur. Ne bileyim kitap fuarı olur. Küçük tabii öğrenci işi. Şiir söyleşi olur. Mesela Can Yücel'in geldiğini hatırlıyorum bir akşam söyleşi yapmaya. Salon dolup taşmıştı. Onun ismi kalmış. İçkiliydi hatta. Sarhoştur yani konuşurken. O tür etkinlikler çok sık olurdu. Ama ders kapsamında dediğim ders dışında çok fazla bir şey hatırlamıyorum açıkçası.”

Lisansüstü eğitim için ilk önce İstanbul Üniversitesi Fransız dili ve edebiyatı düşünen Besim Dellaloğlu oradaki sınavların tarihlerini kaçırdığını öğrenince Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde sosyoloji bölümünde yüksek lisansa başlamış. Akademisyen olarak da orada işe başlayan Delaloğlu doçentliği dâhil olmak üzere orada çalışmış. Orada ki ortamı şu şekilde anlatıyor:

“Orada işte Ömer Naci hoca vardı, Ali Akay vardı. Sonra Meral Özbek geldi. Esin hoca falan vardı. Esin hoca emekli oldu, Naci beyi geçen yıl kaybettik. Emekli olmuştu iki üç sene önce. Ben girdim, okuryazarım yaşımda diğerlerine göre büyük, sen Naci beyle çalış dediler. Ben Naci beyi öyle tanıdım. Daha önceden tanı mıyordum. O da aslında sosyoloji bölümüne İstanbul Üniversitesi edebiyat fakültesinde felsefe bölümü bitirmiş demişler ki sen gel buraya felsefe dersleri verirsin ileride burada felsefe bölümü açılacak diye sosyoloji bölümüne yerleştirmişler. O da sanat edebiyatla ilgili bir hocaydı. Benim de yüksek lisans tezim Frankfurt Okulu'nun sanat anlayışı üzerine zaten. Sonra ben orada çok sanat sosyolojisi dersi verdim, edebiyat sosyolojisi vermedim ama. Bilgi'den ders teklif ettiler orada epey bir verdim. Galatasaray'a geçtiğim dönemde orada da verdim. Sanat sosyolojisi dersi çok verdim evet. Marmara'ya gittim GSF'ye orada sanat felsefesi verdim. Yıldız'da sanat tasarım yeni kurulmuştu, şimdi taşındı, orada ders verdim. Mimar Sinan'ın Fındıklı'daki merkez kampüsünde ders verdim. Bunlar hep sanat ve yakın çevresi konulardı.” “(lisansüstü eğitimde) sanat (sosyolojisi dersi) falan da vardı ama ağırlıklı olduğu söylenemez. Her çeşit ders vardı. Yöntem dersi de vardı ne bileyim kent sosyolojisi, Ali Akay'dan Cahit Tanyol'dan dersler aldım. O da 1914 doğumludur ilk sosyologlardan biridir hala sağ ölmedi. Yüz küsur yaşında oğlu da şairdir Tuğrul Tanyol'un babası. 30'lardaki ilk asistan kuşağından bu Alman hocaların yanında yetişmiş sosyologlardan. Ondan ders aldım ama derslerin içerikleri falan valla çok geçmişte kaldı hiç hatırlamıyorum. Küçük gruplardı ama çok öğrenci yoktu o zaman. Sınıflar beş kişi

yedi kişi falandı on kişiyi aştığını pek hatırlamıyorum. Odalarda yapılrđı falan. Doktora da aynı şekilde doktora daha da küçüldü. Üç kişi beş kişi ders yapıyorduk.”

Fulya Bayraktar Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde (DTCF) lisans eğitimini felsefe de yaptıktan sonra aynı üniversitenin ilahiyat fakültesinde felsefe ve din bilimleri bölümünde lisansüstü eğitimi almış. Gazi Üniversitesi’nde önce eğitim bilimleri fakültesinde yarı-zamanlı sonrada güzel sanatlar fakültesinde tam-zamanlı dersler vermeye başlamış. Lisans eğitiminden önce sanata olan ilgisini şu şekilde anlatıyor:

“Sanata yatkınlık yok fakat okuryazar, öğretmen bir ailenin çocuğuyum. Annem öğretmen dolayısıyla çok zengin bir edebiyat ortamında büyüdüğümü söyleyebilirim. Hem benim kendi yetişmem bakımından bakarsak ben ilkokulda dünya klasiklerinin de Türk klasiklerinin de tamamını bitirmiştim zaten. Ortaokula geldiğimde artık güncelleri okumaya başlamışım. Liseye geldiğimde yazıyordum da. Denemeler, öyküler, şiirler gibi. Yani sağlam olduğunu düşündüğüm bir edebiyat ortamı vardı. Ama sanat ortamı dersens... Edebiyatta tabii bir sanat ama biraz daha entelektüel bir sanat. Müzik, gibi resim gibi sanatlara çok yoğun ilgi duyulan bir ortam değildi ama nihayetinde ailemde tiyatroya giden konsere giden bir ailedir.”

DTCF’de aldığı lisans eğitimini şöyle anlatıyor:

“Ben 1989 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi felsefe bölümüne girdim 93’de mezun oldum. Ben okurken felsefe bölümleri sosyoloji ve psikolojiden ders alırdı çünkü liselerde öğretmen olmak isterseniz felsefe grubu öğretmeni aldı altında psikoloji, felsefe, sosyoloji dersleri veriyordunuz. (...) Ben Gazi felsefe grubu öğretmenliğinde olduğum için bizim öğrencilerimiz üçünü de öğretecekti o bakımdan üç ayağı vardı psikoloji, sosyoloji, felsefe. Ben bu kalemnden sanat sosyolojisi dersi verdim. Ben çok kuramsal bir biçimde ne demektir sanat sosyolojisi, konuları nelerdir, neleri ele alır, sanat nedir, sosyoloji nedir, sanat neden sosyolojinin konusu olur, sanat toplum ilişkisi gibi konular vardı orada.” “Dil Tarihte sanat sosyolojisi okumadım. Ben kendim verirken böyleydi. Ben 16 kredi psikoloji, 16 kredi sosyolojiden ders alarak felsefeden mezun oldum. Fakat öğretmen olmak üzere bize verildiği için bu dersler sosyolojinin de psikolojinin de bize verilen dersleri daha ziyadesiyle eğitim sosyolojisi, kurumlar sosyolojisi, kır sosyolojisi, kent sosyolojisi gibi genel sosyoloji konularıydı. Sosyoloji öğretmeni olursak sosyolojiyle ilgili yaklaşık bir fikrimiz olsun diye verilmiş derslerdi. Bunların içinde sanat sosyolojisi dersi hiç olmadı. Biz almadık ama bildiğim kadarıyla sosyoloji bölümü öğrencileri de almadı. Bölümde ders programları yapılırken genel anlamada öğrencinin işine yarayacak konularda program yapılır ama onların dışındaki dersler eğer o dersi verecek bir uzmanınız varsa açılır. Dil Tarihte bir sanat sosyoloğu olmadığı için sanat sosyolojisi dersi de yoktu. Öğrenciyken ben sanat sosyolojisi okumadım.” “Felsefe bölümünde sanat felsefesi dersi vardı, estetik dersi de vardı. Birkaç dönem üst üste okunurdu. Çünkü bizim bir sanat felsefecimiz vardı: şahin Yenişehirlioğlu.” “şahin Yenişehirlioğlu bu dersin ilk döneminde ilk olarak bir

sanat kültürü dersi olarak verirdi. Yani sanat nasıl bir alandır, hangi disiplinleri vardır. İşte resim nedir, heykel nedir, tiyatro nedir, sinema, konser nedir? Konsere nasıl gidilir, sergi nasıl gezilir? Tiyatro, sinema filmi nasıl izlenir? Bir sanatseverlik ruhu verirdi. Pek çok sergiyi gezmeyi tavsiye ederdi. Sergi kataloglarını da ders getirir ve bize şurada şu sergi açılmış bakın eserler bunlar, fotoğraf sergilerinin, resim sergilerinin kataloglarını getirirdi. Dünyanın çeşitli yerlerinde sergilerin kataloglarını da getirirdi. Nerede ne tür sergiler yapılıyor, nasıl yapılıyor, sanat nasıl ilerliyor, dünyada sanat nereye geldi, bizde nerede gibi bir girizgâh yapardı. Arkasından da ertesini dönemki derste bu sanat felsefesi tarihi boyunca hangi filozofun sanat hakkında söylediği hangi sözler var, görüşleri neler? Platon'dan Baumgarten'a kadar Hegel'e, Kant'a kadar Plotinus'tan son dönemde Baurdillard'a kadar Zizek'e kadar yani çok güncel kadar kim sanat hakkında ne söylüyor. Bu postmodern süreç nasıl başladı, Dada akımı nedir, postmodernizmin bir kuramı var mıdır kadar derinlikli olarak kuramsal bilgi verirdi. Bir sonraki dönemde de mesela bir sinema filmi izledik onun felsefi arkaplanını tartıştık. Bir sergiye giderdik onun felsefi arkaplanını tartıştık. Üç dönem bu şekilde verirdi hoca bize dersi. Şimdi böyle verilmiyor bu dersler uzman hoca olmadığı için. Kısaltıldı dersler hiç değilse kuramsal alt yapısından haberdar olunsun diye verilmeye başlandı.” “Biz her dönem her derste ödev hazırlardık. Dil Tarih felsefe bölümünün o dönem çok klasik bir eğitim tarzı vardı. Daha sonra ODTÜ ekolü Dil Tarihe hâkim olmaya başlayınca bu klasik anlamdaki felsefe anlamı ve tarzı yavaş yavaş kaybolmaya başladı. Hatta o dönem çok yoğun olarak bilim tarihi de okurdu felsefe öğrencileri, sistematik felsefeyi çok ayrıntılı okurdu, felsefe tarihini ayrıntılı okurdu. Ama çok klasik ve büyük hocalar vardı. Mübahat Türkel Küreller, Kenan Gürsoylar, Sevim Tekeliler, Esin Kahyalar derse gelirdi. Ahmet İnam bize ODTÜ'den derse gelirdi. Şahin Yenişehirlioğlu derse gelirdi. Ahmet Cevizci rahmetli derse gelirdi, zaten bizim bölümün hocasıydı o tarihte. Necati Öner hoca mantık derslerimize gelirdi. Ankara ilahiyatın hocası ama Dil Tarihin yetiştirdiği bir mantıkçıdır. Ödev her derste hazırladık dolayısıyla biz. Ayrıca da klasik sınav olurdu. Sınavlarda bilgi olsun diye söylüyeyim sabah sekizde sınava başlardık sınav kâğıdı ve süresi sınırı olmazdı. Akşam sekize kadar bir tek soru sorulurdu ve o bir tek soru üzerinde biz makale gibi yazardık. Ayrıca ödevler hazırlardık çünkü kaynaklar elinde olmaksızın sekiz saat zihninde kalanları yazman üzerinden bir sınav olurdu bir de evde oturup kaynakları inceleyerek dipnotlarını vererek bir meseleyi yazabiliyor musun diye bakalardı, o da ödev olurdu. Bu kapsamda sanat felsefesinde de ödevler yaptık. Zaman zaman bir roman inceleme estetik bakımdan, zaman zaman bir sergi manifestosu oluşturma veya manifestolar üzerine inceleme veya bir film kritiği gibi ödevler verirdi.”

DTCF'deki ve genel olarak Ankara'daki sanat ortamını ise şu şekilde aktarıyor Fulya Bayraktar:

“Çok yoğun bir sanat kültür ortamı vardı. Bir kere biz her hafta en az bir sergi gezerdik, en az bir konsere giderdik, en az bir tiyatro oyunu, en az bir sinema filmi izledik. Ayrıca mutlaka öğrencilerin büyük çoğunluğu ya müzikle ilgilenirdi, ya tiyatroyla ilgilenirdi ki Dil Tarihin bir tiyatro bölümü de var. Tiyatro bölümünden dersler alma imkânımız vardı açıktı buna sistem. Ya da tiyatro topluluğuna dâhil olarak tiyatroyla ilgili konuları öğrenme şansımız vardı. Tiyatro bölümümüzün hazırladığı oyunların her provaları, bütün öğrencilere açıktı. Provalara kadar

izlerdik. Sonra oyunu izlerdik. Oyunun pişme aşamasını görmüş olurduk hiç değilse. Opera bize çok yakındı. Operaya baleye giderdik. Cumhurbaşkanlığı senfoni orkestrasının konserlerine giderdik. Ankara radyosu bize çok yakındı radyo konserlerine giderdik. Bir taraftan da klasik Türk müziği konserlerine.” “Mesela Canlı yayın konser olur veya bant kaydı önemli değil. Konser seyircili çekilirdi. Hala da yapılıyor zannederim radyoda o. Biz öğrenciler olarak radyoya müracat ederdik konserleri dinleyebilir miyiz diye. Ücretsiz olarak öğrencileri kabul ederlerdi. Nasıl olsa görüntü yok ya. Bizde orada diyelim 50-60 kişi bir konser salonunda biz dinlerdik onlarda konseri verirlerdi. Bu da radyodan yayınlanırdı.” “Ben tiyatro topluluğundaydım, kendim de tiyatro topluluğunda çalıştım. Tiyatro topluluğunda çalışmış olmanın sonra çok faydalarını gördüm çünkü herşeyden önce çok temel dışarıda kolay kolay elde edemeyeceğiniz bir diksiyon dersi vardır tiyatro topluluğunun girişinde. O dersi almış olmak bana çok faydalar sağladı daha sonra çünkü felsefe gibi zaten kavramları zor bir alanda birde diksiyondan kaynaklanan karşınızdakinin ne dediğini anlamadığı bir konuşma yapmanız sıkıntılı olurdu. Hiç değilse diksiyondan kaynaklı problemleri bertaraf etmek açısından bana çok faydası oldu bir. İkincisi toplum karşısında heyecanlanmadan bir meseleyi anlatabilmek bakımından yani. Topluluk karşısında bulunabilme pratiği olması için bir öğretmene en gerekli şeylerden biridir. Bu bakımdan bana faydası oldu. Başka bir faydası da sanatçıların aslında ne kadar yoğun bir tempoda ve ne kadar yorucu bir iş yaptıklarını da yakından görmüş oldum. Fakat bir öğrenciyken konserlere de prova dâhil giderdik o arada müzisyenlerinde aslında ne kadar zor yoğun bir iş yapmış olduklarını görmüş olurduk. Bir konseri izleyince ne güzel bir sazı çalıyorlar bu da iş oluyor falan diye düşünülebilir hâlbuki o bir tek eseri icra edebilmek için günlerce prova ettiklerini, çok yoğun çalıştıklarını görme fırsatım oldu.” “CSO’ya da gidiyorduk. Ayrıca devlet klasik Türk müziği korosuna da gidiyorduk. Radyo sanatçılarının provalarına da giderdik.”

Lisansüstü eğitiminde ise sanat felsefesinden ziyade din felsefesine yönelmiş olsa da sanatın her zaman din gibi bir medeniyet konusu olduğunu belirtiyor. Lisanüstü eğitimini ve akademisyenliğe başlamışını şu şekilde anlatıyor Fulya Bayraktar:

“(…) ben sanatın içinde en çok edebiyatla ilgiliydim fakat bir sanat felsefecisi olmayı düşünmüyordum. Edebiyatın felsefesiyle uğraşmayı düşünüyordum zihnimde. Tasavvuf edebiyatına ilgim vardı dolayısıyla iki yol açılmıştı tasavvufla ilgili veya tasavvuf edebiyatıyla ilgili felsefi bir derinleşme sağlayabilir miyim diye hayal ediyordum. Dolayısıyla tasavvuf, tasavvuf edebiyatı meselesine ilgi duyunca bir anlamda din felsefesi daha yoğun anlamda öne çıktı sanat felsefesinden çok. Tasavvuf edebiyatını kavrayabilmek için evet edebiyat bilmeniz gerekir, felsefe bilmeniz gerekir fakat din felsefesini de kavramlarıyla tanımak gerekir diye. Zihnimde tasavvuf, edebiyat, felsefe üçgeni içinde nerelerde dolanabilirim fikri vardı. Mezuniyet tezimde Yunus Emre felsefesi üzerineydi. Yani mutasavvuf bir şairi inceledim felsefi açıdan.” “(…) Master tezimi yeni-Platonculuk üzerine yaptım. Yine Dil Tarihte. Şeye kaymış oldum böylece. Tasavvuffun ilişkilendirildiği uzak köklerden bir tanesidir yeni-Platonculuk. Dolayısıyla gerçekten bir ilgisi var mı, kavramsal bağlantıları nelerdir, tasavvufun kuramsal arkaplanıyla yeni-Platonculuğun kuramsal arkaplanı arasında bir bağlantı var mı gibi bir tez çalıştım. Fakat çok beni yetiştiren bir tez oldu çünkü

Proclus'un Parmenides şerhini çalıştım. Dolayısıyla Proclus'un Platon tarafından yazılmış Parmenides diyaloguna yaptığı şerhi okumakla ben ben Proclus'u yani bir yeni-Platoncuyu hem Platon'u hem de Parmenides'i öğrenmiş oldum. Dolayısıyla bu Parmenides Platon yeni-Platon çizgisi üzerinden din felsefesi kavramlarına yaklaştım. Zaten lisanstan itibaren de tasavvuf kavramlarını kendimce araştırıyordum. Dolayısıyla doktora da eksene aldığımızda tasavvufu ya da bizim kendi irfan geleneklerimizi yeni-Platonculukla bir bağlantıları var mı diye bakma imkânım oldu. Ama bu arada gördük ki özellikle güncel akımlardan eksistenyalizmde bizim tasavvufi tavırlarımıza benzer bir ekol. Dolayısıyla doktora da bir eksistanz filozofu olan Gabriel Marcel'i çalıştım. Ama ne masterda ne doktora sanat felsefesi açısından çalışmadım. Masterda daha yoğun olarak hem epistemoloji hem de etik bağlamında çalıştım. Doktora da daha ziyade dini etik bağlamında çalıştım. Doktora sonrası çalışmalarında tasavvuf, eksistenyalizm, yeni Platonculuk ekseninden elde ettiğim kültürel ve felsefi birikim üzerine bugünün meselelerini yorumlamak üzerine çalışmaya ayırdım. Son dönemlerde bugünün problemleri nelerdir, insanlığın medeniyet krizi nereden kaynaklanıyor, bunun mutlaka etik temelleri var, dini temelleri de var bugün dil ile ilgili de ciddi problemlerimiz var, estetik yani sanatsal temelleri de var. Yani insanın bugün geldiği durumda etik, estetik, medeniyet boyutu nedir onu şimdi çalışmaya başladım. Dolayısıyla da medeniyetin sadece değerle ilgili olduğunu ama bu değerlerin sadece etik veya dini değer olmadığını estetik değerinde medeniyetin kurucu unsurları arasında çok ciddi bir rol oynadığını gördüm kendi çalışmalarımda. Böylece sanat felsefesine de estetikten dolayı girmiş oldum. Tam bu zamanda sen sanatlarda ilgileniyorsun bu dersi verir misin dediler ve bu dersi vermeye başladım. Hem Gazi eğitimde hem de güzel sanatlar fakültesinde davetli hoca olarak veriyordum. Beş yıl kadar dışarıdan ders verdim güzel sanatlarda sonra ben doçent olduktan sonra güzel sanatlar fakültesinden hocam burada daimi olarak hocamız olur musunuz çünkü yoğun anlamda bizim sanat felsefesine ihtiyacımız var dediler. Ve ondan sonrada buraya geldim. Yazıp çizmelerim arasında çok yoğun sanat felsefesi problemleri yok ama bir medeniyet unsuru olmak bakımından estetik üzerine çalışıyorum. Birde sanatın eğitim açısından nasıl bir alan açabileceği yani hem felsefe eğitimi bakımından hem de genel anlamda insanlara sanat anlatmanın sanatın felsefesini anlatmanın nasıl geliştirici ve ufuk açıcı bir şey olabileceğini çalışıyorum.”

Demet Ulusoy lisans, yüksek lisans ve doktora tezlerinin tümünde sanat konusunda çalışmış. Bunu sanata yatkın bir ailenin içinden gelmiş olmasına bağlıyor. Annesi bir ressammış ve yetiştiği ailenin tümü sanatla uğraşmaktaymış. Kendisi de 9 yaşından bu yana resim yapmakta. Eşi ve ailesi de baletmiş. TED'de okumuş ve orada açtığı bir sergi çok beğenilmiş. Fakat o dönem bu işler çok politik yerlerden hareketle gittiği için meslek olarak ressamlığı seçmemiş. Lise yıllarındayken o dönem başbakan olan Demirel'in ekibi sergisinin kendi gittikleri yerlere gelmesini teklif etmiş, kabul etmemiş ama Kültür Bakanlığı sergisini yurtdışı için istediğinde kabul etmiş. Küçük yaşan itibaren kurslara da gitmiş Zafer çarşısındaki sergilere gidermiş. Orada resim dersleri de almış. Süheyl Ünver ve kızı Semavi Eyice'den tekzip ve minyatür derleri

almış. Yurtdışına sanat okuması için gönderilmesi gündemde olan birisiymiş ama bunu istememiş. “Türkiye’de sanatçı olmak müphem karşılanan bir şeydi. Marjinal bir durumdu ve maddi sıkıntılar yaşamak normaldi” diyor. O yüzden sanatçı olmaktan uzaklaşmış ve sosyoloji bölümüne girmiş. 78-82 yılları arasında lisans okumuş. O dönem okulun zor olduğundan, derslerin basıldığından bahsetti. “Dersi jandarma eşliğinde yapardık” dedi. Lisansında sanat sosyolojisi dersi yokmuş ve başka bölümlerden de (felsefe, sanat tarihi vb.) sanat konusunda hiç ders almamış. Lisans bitirme tezi Uygur döneminde resim sanatının sosyolojik analiziymiş. Yüksek lisans tezi de Osmanlı’da minyatür sanatı üzerine. Doktora tezi ise Cumhuriyet döneminde devlet-sanat ilişkisi üzerine yazılmış çalışmalardır. Bu tez Türkiye’de sanat sosyolojisi üzerine yazılmış olan ilk doktora tezlerinden birisidir. Kendi deyimiyle tezin ana teması eleştirel bir nokta değildir. Demet Ulusoy’un ifadesiyle: “yapısal-işlevselci bir açıdan baktık.” Ders döneminde hiçbir şekilde sanatla ilgili bir ders almamış. Doktorasını 1991 yılında bitirmiş. Bitirir bitirmez de sanat sosyolojisi dersi vermeye başlamış. Dersi ilk önce sadece GSF öğrencileri için açmışlar. Daha doğrusu GSF’de açılmış olan ve o fakülteden birisi tarafından verilen dersi Demet Ulusoy rektörlüğün talimatıyla üstlenmiş. Rektörlüğün o zamanki politikası her dersi o disiplinin uzmanı tarafından verilmesi yönündeymiş. Sanat sosyolojisi dersinin de bir sosyolog tarafından verilmesi ön görülmüş. Sonrasında ders seçmeli ders havuzuna dâhil edilmiş ve GSF öğrencileri yanında sosyoloji hatta mühendislik öğrencileri dahi almaya başlamış.

Prof. Dr. Güzin Yamaner Ankara Üniversitesi devlet konservatuvarı modern dans bölümünde akademisyen. Dokuz Eylül Üniverstesi güzel sanatlar fakültesinde sahne tasarımı bölümünde okuduktan sonra Ankara Üniversitesi kadın çalışmaları ve tiyatro bölümlerinde lisansüstü eğitimini tamamlıyor. Kendisi sanat sosyolojisiyle ilişkisini lisans eğitiminden öncesıyla ilişkilendirerek şu şekilde anlatıyor:

“Benim bir şeylerin sosyolojik oluşuyla ilgili temel ilişkim ben çocukken gözlerimi ilk açtığım evde başladı. Bizim evde mobilya veya eşya olarak değerlendirilebilecek bir şey vardı bir ünite onun ismi kitaplıktı. Benim babamın bir kitaplığı vardı. Biz doğuluyuz, işçi çocuğuyum, benim babam gözleri görmeyen bir karayolu işçisiydi. (...) bizim evimizde bir kitaplık vardı. Kahverengi renkli, cevizden, camlı kapakları olan, sarı pirinçten tutmakları olan, iki kapaklı, ben çocukken bana çok yüksek gelen, demek ki 160-180 boyunda falandı. (...) En üstte de Türkiye tarihi kitapları vardı. Sanırım her şey orada başladı o mobilyayla. Annemin onunla ilişkisi çok toz tuttuğu, evin hiçbir odasına sığmadığı, hiçbir yere yerleşmediği ve bir an önce mandalcıya verilip yerine leğen, kumaş veya boncuk alma isteği vardı. Babamın ilişkisi ise her yeni çıkan kitabı alıp eve getirmek, memleketteki kitabevine gelen yeni kitabı almaktı.

Benim okuma yazma bilmediğim zamanlardı, ben çok yapamıyordum ama komşu çocukları, kuzenler, eve gelip gidenler o kitaplığı tasnif ederlerdi. Senin araştırman için evdeki o kitaplık ve kitaplığın tasnifi, bir takım üniversite öğrencilerinin oraya gelip orada kitap tasnifinin yapılması bunlar çocukken gördüğüm... Bunlar kabul günleri, dedikodular, toplaşarak yapılan turşular, biber kurutmalar, taziye törenleri, sünnetler, nişanlar gibi ritüeller içinde birde kitap sohbeti gibi bir toplaşma vardı o kitaplığın önünde. Her şey orada başladı.” “Tarih, edebiyat, dünya tarihi, dinler tarihi, şiir. Benim babam şiire çok meraklı biriydi. Hayat mecmuaları.” “Ansiklopediler. Babam ondan yanaydı. Ansiklopedilerimiz vardı cilt cilt. Benim için önce onların kırmızı renkleri ya da grupları, boyları. Boyum yettikçe yettikçe. Babam ezbere bilirdi onları. Şimdi Türkiye tarihi, şimdi biraz dünya tarihi okuyalım.” “Sanatla ilgili kitaplar vardı. Ama babamın sanattan anladığı daha çok mimariydi. Resim ya da heykel babam için bir sanat mıydı emin değilim ama mimariye çok meraklıydı. Görmeyen bir insan olduğu için. Kentimizde kitapçı var mıydı emin değilim ama bir kitapevi vardı. Orada kırtasiyeler, rulo kitaplar, mürekkepler bunların hepsinin toplu bulunabileceği yer orasıydı. Kitaplarında satılabildiği veya ısmarlıyorsun getiriyorlar. 1956-1965 baskısı kitaplar. Diyelim ki bir şair kitap çıkardı çok incecik şiir kitapları o gelir, alınıyor. Ama sanat daha çok mimarlıktı. Şiir ve edebiyatta tabii sanata giriyordu. İslam sanatları elyazmaları, kufiler, İslam mimarisi. Sanat diye onları biliyordum. Sonraki yıllarda, o görmeyen adama göz olmanın sonuçları sanırım bu, mesela heykel ve resim sanatlarını zor algıladım. Sinemayı falanda böyle yerleştirmem gerekti. Ama mimarlık bildiğim bir şeydi çünkü babam bana binaları çok anlatırdı. Mimari özelliği çok olan bir yerde yaşadığımız için elle dokunmak, binayı anlatması, payanda, taşıyıcı... O taşıyıcının öyle süslü olması gerekmediği ama bir mimari özellik olarak bir sütuna verilmiş şekiller. Dor ya da İon sütununu kastediyordu. Bir süre görmüş çocukluğunda ama sonra gözlerini kaybetmiş. Bir Fransız mektebine gitmiş orada da tam Bauhaus mimarisine denk gelen bir süreç orada dersler anlatıldı diye düşünüyorum. Fransız mektebi ama yine de Bauhaus ile tanışık olmasına şeyim. Gerçi artık sorma şansım yok ama. Mimari ve işlevsellik arasında bir bilgisi vardı. Klasik, süslü tabir edilen Barok mimarinin gereksiz ayrıntıları ama modern mimarinin taşıyıcılığı üstünden bir şeyler katmış olmalı ki bana binaları okumakla ilgili bir şeyim vardı. Ama bunların hepsinin toplumsal meseleler olduğu, topluma gitmeli, bunlar toplum üzerinden düşünülmeli meselesi o kitaplığın önündeydi.” “Ben çocukken çok ilginç bir şey, ilkokulda da götürüldüm. Çadır tiyatroları gelirdi. Çadırlar kurulurdu, doğu için çok radikal bir şey aslında şimdi bile çocuklar biliyorlar mı bunu bilmiyorum. Ama olduğumuz yere, tozun toprağın çakılın ortasına yuvarlak bir biçimde sandalyeler konurdu ve çadır tiyatrosunda. Sonra hatırlıyorum ben onları galiba onlar Shakespeare’di. Çok trajik, çok ağlayıcı, çok acıklı şeyler olurdu. Aile dramları. Gider izlerdik. Bunları böyle parça parça şey yapıyorum. Tokyo terliklerle gittiğimiz, bize gazoz alınan, böyle bıcır bıcır bir şeyler ama ortaokulda hayatımı değiştiren bir şey var. Orman mühendislerinin kızlarıyla arkadaşım çünkü babam onlara çok meraklı, o insanların çocuklarıyla arkadaş olmamı istiyor. Baraj mühendisleri, orman mühendisleri, kentim öyle bir yerde Keban barajı, orman bölge müdürlüğü var. Bunlar çok önemli şeyler benim için. O kızlardan birinin annesi böyle cumartesi aktivite yapmasına izin verirdi. (...) Tiyatro biletini aldı ve ben Taş Bademler oyununu izledim. (...). Ben 1968 doğumluyum ilkokula 5.5 yaşında gittim, 1977’de ortaokula, 80’de liseye başladım. Maksimum on yaşındayım yani. O kızla beraber gitmeme izin verilirdi.

Annem zaten bu tür şeyler yapmama çok karşıydı. Kızlar buraya gider mi, kızlar kitap okur mu, kızlar şunu yapar mı? Annem için sadece biber kurutmayı öğrenmem, güzel salça veya turşu yapmam, danteli en iyi şekilde yapmam, eteğimin hep örtük olması, aman komşuların bana bir şey söylememesi, adımın çıkmaması. Annem için en büyük problem bunlardı. Babam için kitap okuyayım, sinema ve tiyatroya gideyim. Babam bana sinema anlatırdı sanırım anlattığı Eisenstein'dı.”

Güzin Yamaner ve ailesi Elazığ'dan İzmir'e taşınıyorlar ve liseye orada başlıyor. Lisedeki resim öğretmenlerinin sanata yaklaşımını belirlemede çok etkili olduğunu söylüyor. Üniversiteye ise önce ODTÜ kazanıp sonra bırakmak zorunda kalıyor. Ama sonra Dokuz Eylül Üniversitesi sahne tasarımı bölümüne başlıyor:

“Ben 1968 doğumluyum 1982 yılında 15 yaşında ODTÜ'ye geldim. Babamla ters düşen biri değildim ama o Cebeci kampüsüne Ankara Hukuk'a hadi bilemedin Siyasal'a gelmemi istiyordu. Çünkü gözlerini kaybetmeseydi burada okuyacaktı Ankara Hukuk'ta, bütün arkadaşları buradan mezundur. “Ben sosyal bilimleri zaten yapıyorum bunlar bir kenarda dursunlar sen zaten bana bunları yaptırttın ben mühendis olucam” dedim. Çünkü babamın çok başka “bana bir zararı” daha vardır çok iyi matematik ve fizik öğretmişti. Bende okulda bu dersleri de çok seviyordum. Mühendis olup dünyayı kurtaracaktım. Kimya mühendisi olup yeni bir element bulacaktım, yeni bir tohum, yeni bir boya ne bileyim her şeyin yenisini. ODTÜ'de okudum ama sonra babamın durumu daha zorlaştı annemin hastalıkları çok arttı. Ezcümle bakıma muhtaç oldular ve evime dönmem gerekti. Biz o sırada bütün sülalecek çoktan İzmir'e taşınmıştık. İzmir'e gitmemiz de çok sosyo-lojik bir şey. Subay dayılarım var İzmir'de görev yapıyorlar. Hadi sizde gelin artık bu memleketler çok güzel dediler. Bize palmiyeler ve zeytini tanıştırdılar. Palmiye görmemiştik, deniz de bilmiyoruz tabii. (...)” “Tiyatroya gidiyorduk. Benim kuzenlerim çok meraklıydı. Konservatuvarda ders veren ud hocalığı yapan bir kuzenim vardı, kuzen abim. Kuzenlerimin hayatımda çok önemli bir yeri vardır, onlar nereye giderse beni götürürlerdi. Beni konserlere götürürlerdi. Yani taşınmadan öncede. Yaz tatillerinde Ege'ye gittiğimizde. Çünkü babam bunun olması gerektiğini isterdi. Dayımda Elazığ'dayken Ankara'ya geldiğimizde Akün sinemasının olduğu yere çağdaş sahneye. Bunların hepsine götürüldüm ama bunlarda kuzenlerim canlanmalı gözünde. Babaları subay olan ve şehir şehir dolaşmış. Kore'ye gitmiş, gazi olmuş insanlar. Hepsi üniversite okuyordu. Beni de götürüyorlardı yanında büyük ihtimalle yalnız gitmesinler diye beni kakalıyorlardı yanlarına o da olabilir. Lisede başka bir beslenme kaynağım daha var. Artık İzmir'deyiz Gazi Lisesi'nde okuyorum orada karşıma bir resim öğretmeni çıkıyor. Bu öğretmen bizden bir iki yaş ancak büyük. Ben 14 yaşındayım yaşım çok küçük lise sonda o yaştayım. Erken gittiğim için ilkokula falan. Diğer çocuklarda 17 yaşındalar bu öğretilerde 18-19 yaşında. Öğretmen okulunun resim bölümünü bitirmiş gelmiş. Bedri Mortaş kulakları çınlasın zaten dostum hala görüşüyoruz. O resim öğretmeniyle beraber biz resim galerine gitmeye başladık. Benim kuşağım için bu çok öncü bir tutumdu. İzmir'de olmamıza rağmen Karşıyaka sahilde yaşıyor olmamıza rağmen (...) Bizi alıp resim sergilerine götürüyor. Öbür şubenin öğretmeni başka biri onlar nefret ediyorlar. Resim mi yine bu falan diye. Koyuyorlar bir şey çiziyorlar nefret ediyorlar yaptıkları şeyden falan. Biz Dyo'un Alsancak'taki sanat galerisine

gidiyoruz. Galeri gezmek için ona uygun kıyafet bize tarif ediliyor. Eve gidiyoruz formaları bırakıyoruz, sanatsal bir şeyler giyiyoruz. Özenerek gidiyoruz bir baloya gider gibi.” “Bornova’ya gidiyoruz. Bir fabrikanın bir şeyinde açılış varsa ona gidiyoruz. Sonradan onların heykel olduğunu anlıyorum. Kemalpaşa fabrikalarında bir obje varsa onu ayarlıyor bize ona gidiyoruz. Sahilde buluyoruz, Bostanlı’da açık hava müzesi var o heykellerin arasında dolaşıyoruz. Ama her şeye bu gözle bakıyoruz, değerlendiriyoruz. Bedri Mortaş hocama herhalde dünyamı borçluyum.” “Sanat okuryazarlığı. Onu tüketmeyi. Sonra müze gezmek veya galeri gezmek hayatımın alışkanlığı oldu. Bunu başka birinin bana öğretmesi gerekmedi. Üniversitede bu bir tür entelektüel çaba olarak önemli bir şeydi. ODTÜ’de zaten buna dâhil olmak durumundaydım ama. Ortaokuldaki bu şeyler bulunmaz katkılardı. Şanslıyım yani.” “ODTÜ’de (sanat etkinliklerine gitmek) zorunluydu. Bunlar mecburiydi yurtlar bölgesinde. Ne yapacaksın hesap vermelisin oda arkadaşlarına. Çimlerde otur otur nereye kadar, onunda saatleri var. AST’a gitmek zaruri. CSO’ya gitmek zaruri. Zaten otobüs kalkardı. Cuma günü akşamüstü, gitmeyip ne yapacaksın. Ona göre bir entel fular takılır kareli bir şey, ona göre bir tahta boncuk bilezik bir şey takılır bir fark yaratılır.” “Biz İzmir’den Gazi Lisesi, Atatürk Lisesi Ankara’da okuyanlar topluca gidip geliyoruz. O topluca gelişlerde beraberiz yani. Kızlarla alay ederler. Kızlar ne yapmış olurlarsa olsunlar ODTÜ’ye girmiş olmalarına mühendislik okuyor olmalarına rağmen kızların aptal olduğunu düşünüyor oğlanlar. Kızlar aptal, ben böyle büyüdüm. Böyle bir ortamda CSO’ya, AST’a gidiyoruz. Ben *Godot’u Beklerken* izledim, *Neşeli Günler* izledim Samuel Beckett. Bunlar çok büyük şeyler. *Bir Ceza Avukatının Anıları, Sanık...*” “ODTÜ’yü bırakıp İzmir’e döndükten sonra bankada çalışıyorum. Her anlamda aileme bakmam gerekiyor ben ailemin biyolojik tek çocuğuyum. Evin eksileri var onu gideriyorum, yapmam gerekenleri yapıyorum. Ama bunu söylemeliyim hayatımın dilleması bu: ben ODTÜ’ye gitmeden evvelde güzel sanatlara gitmek istiyorum. Mimar Sinan’ı biliyorum, Dokuz Eylül’ü de biliyorum ama Mimar Sinan daha güzel sanatlar geliyor. Çok daha istediğim bir şey. Fakat bütün aile “adam gibi” bir şey okumamı istiyor. Yazık puanına diyorlar çünkü aldığım puan deli bir puan. (...) Bir kızın güzel sanatlara gitmesi bizde düşünülemez. Çok yakın bir arkadaşımız var Memol sinemaya başlayacakmış sen de onu oku diyorlar. Benim haberim olmadan gidip Dokuz Eylül’e sinema bölümüne kaydımı yaptırıyorlar. Çünkü bizim enteller sinemaya gidiyorlar. ODTÜ’yü bırakıp gelenler var. Sinemada da böyle çığır açacağız. Biz gittiğimiz her yerde böyle yeni şeyler yapıyoruz. Ama onların daha önce yapıldığını da sonradan öğreniyorum. Kaydım bir şekilde sinema bölümüne yapılıyor sonra bir hoca “o kız çok çelimsiz nasıl taşıyacak o kamerayı” diyor. Hakkımda kararlar veriliyor ve kaydım sinemadan alınıp tiyatroya yapılıyor. Tiyatro acılarıma daha iyi gelecek gibi geliyor. Ben varoluşçuyum hala da öyleyim ama o zaman daha da varoluşçuyum. Tiyatronun dibine kadar darı ekersem belki o varoluşla ilgili bir şey bulurum halindeyim. El göz koordinasyonu, düşündüğümü kalemle aktarmak konusunda hep bir rahatlığım vardı doğa bana bunu vermiş. Düşündüğümü harflerle veya çizgilerle geçirebilirim kâğıdın üzerine geçirebilirim. Kolaydı, keyifliydi, çok zevkliydi ama çok büyük bir zorluğu vardı sanat okulunda okumanın o Ankara benimle geliyordu, o ODTÜ’lülük. Hiç anlayamıyordum nasıl Sezen Aksu dinlerler, nasıl o galerilere gitmezler, Alsancak’da sadece sahilde “ee naber, senden naber, ne bileyim ya” diye konuşurlar. Bundan öteye gitmeyecekler mi diye çok acı çekiyordum. Tüm Dokuz Eylül’deki hayatım boyunca Alsancak’taki Fransız

Kültür çok güzeldir. Fırsat buldukça Ankara'ya kaçıp geliyorum. Yaşadığım yerler o Fransız Kültür. Dil için gitmiyorum ama o Fransız Kültür'de dinletiler olurdu. Küçük bir sahnesi, oditoryumu var. Caz dinleriz, tiyatro oyunları olur, heykel-resim sergileri, enstalasyon gibi şeyler. Sonradan adlandırıyorum bunları. İzmir'de çoğunlukla yaşadığım yer orası. Ankara'ya kaçıp geliyorum, ODTÜ'lülerim burada onların evinde kalıyorum.” “Tabii Ankara çok çok daha fazla doyurucu. İzmir'in sahili, birası falan var. İzmir'de de var Fransız Kültür bir şeyler oluyor. İzmir'de film festivali oluyor orada da çok acayip filmler izleyebiliyoruz ama Ankara tabii bambaşka. Ankara'nın her şeyine geliyorum. Film festivaline geliyorum, tiyatro oyunlarına denk getiriyorum, operalar izliyorum. İzmir'de de var opera Elhamra'da gidiyorum staj yapıyorum. *Midas'ın Kulakları*'nda çalışıyorum falan, CSO (İzmir'de) var. Ama sırf konser veya oyun izlemeye Ankara'ya gittiğim de oldu. Ankara'da o zaman çok galeriler var, Sanart vb. Cinnah caddesinde. Tunalı'da resim sergileri var Bestekâr sokakta. Onlar için çok geliyorum. Zaten Yüksel caddesinin kendisi sanat. Yani Yüksel'e gelme Dost Kitabevi açılıyor falan. Ben o zaman Zafer Çarşısındaki Dost'u biliyorum. Ama sonra Konur sokaktaki ilk küçük Dost açıldığında falan sanatsal olaylardı yani. Şimdi sizin Dost Kitabevine girip bir kitap bakışınız gibi değil çok deli olaylar orada olup bitenler. Konur sokakta başka kitapçıların olması, İmge falan. Çok büyük fark var yani ikisinin arasında. O nedenler DTCF'ye gitmeyi Ankara'ya geri dönmeyi istedim. Dokuz Eylül yetmiyor. Ki halı-kilim bölümü, sinema, mimarlık bölümleriyle iç içeyiz. İzmir'de de yapabileceğim çok şey var ama yetmiyor. O nedenle mezun olur olmaz geliyorum.” “O konuda yine çok şanslıyım. (Dokuz Eylül Üniversitesi'nde) Murat Tuncay'ın öğrencisiyim tiyatro tarihini bir sanat şölenine, bir sanat sosyolojisi şölenine dönüştürdü. Her şeyi felsefi ve sosyolojik olarak düşünerek idrak etmemizi sağladı. Şadan Gökovalı'nın öğrencisi olduk çünkü mitoloji dersleri aldık. Onun da bende değişik bir bilinç oluşturduğuna eminim. Genel sanat tarihi derslerimiz vardı milyonlarca yıl önceden gelen. Bölge önemliydi. Salihli'ye turnelerimiz olurdu ve başka küçük Ege kasabalarına. Bunlar beni çok besledi. Yollarda Sard harabelerinde durmak falan. Bunların hepsinin çok önemli şeyler olduğunu düşünüyorum. Mimarlık, iç mimarlık derslerinde biz Yahudi ve Ermeni mezarlıklarına gönderilirdik. Tasarım derslerinin içerisinde bir chapter olarak yer alıyordu bu Nazan Bora hocanın. O mezarlıklarda kaligrafi çalışmaları yaparız ince pelür kâğıtları koyarız kurşun kalemlerle oradan kalıp çıkarırız. Mezarlığın kendisi çok acayip bir yer. Biz belki sanatsal olarak boyut kazanmak, obje görmek için gönderiliyoruz ama orada sosyal bilimlerin birçok katmanını yerleştirmişim yerine. Belki estetik gözle, formel gözle, form gözüyle gönderen hocaların hedefi çok bu değildi ama ben onu daha teorik, daha sosyal alanda da başka bir yerlerime koymuşum.” “İbrahim Armağan daha çok yöntem dersleri. Temel araştırmalar ve yöntem. Ama ben Jak Deleon'un öğrencisi oldum. Çok az insan 20. Yüzyılın modern sanatıyla ilgilendi, insanlar daha çok Shakespeare, Çehov falan oralarda duruyorlardı ama ben absürd tiyatroya çok meraklıydım. Böyle bir ders seçme, konu seçme şansımı vardı ve buralarda dolanıyordum. Ve Jak Deleon gerçekten getiriliyordu iki üniversitenin bağlantısıyla beraber. İstanbul Boğaziçi Üniversitesinden. Muhteşem bir eğitimdi benim için o. Çok emeği vardı üzerimde. Bunlar hep beni sanata sosyolojik olarak yaklaşma konusunda... estetikte aynı şekilde. Sonrada Hasan Bülent Kahraman Bilkent'te verdiği dersler. Sanırım çağdaş sanat akımlarıydı dersin adı. Ama bunların hepsi sanatın sosyal bir şey olduğu üzerine şeylerdi. Sonra ben lisansta Bauhaus ile tanışma fırsatı buldum. Bunlar olmasaydı 2000'lerin başlarında

konservatuvarda bir bölümü yönetmek durumunda kaldığımda bunların çok elzem şeyler olduğunu idrak edemeyebilirdim. O şanslar beni bu yola itti ve has bel kader bugün bunu yapıyorum.”

Lisansüstü eğitiminde ise sanat felsefesi almasına da sanat felsefesi konusunda doyurucu bir eğitmeden geçmiş: “Şahin Yenişehirlioğlu ve Sabri Büyükdüvenci. Dil felsefesi, felsefede düşüncenin evrimi. Bütün bu derslerin harmanını yaptığım bir şey.”

Dokuz Eylül Üniversitesi güzel sanatlar fakültesinde sanat sosyolojisi derslerini veren Öğr. Göv. Dr. Hilal Süreyya Yılmaz aynı üniversitenin ilk olarak ismi sinema-televizyon olan sonarada film tasarımı olarak değişen bölümünde lisans, yüksek lisans ve doktora okumuş. Kendisini şu şekilde tanıtıyor:

“Dokuz Eylül güzel sanatlar fakültesi temel eğitim bölümüne bağlıyım. Sinema çıkışlıyım. Yani sinema-televizyon sonrasında film tasarımı diye değişti. Lisans, master, doktora hepsi oradan yine Dokuz Eylül’de. Ben kendi iş hayatımda uluslararası ilişkiler ve toplumsal politikalar üzerine çok çalıştığım için okula geri dönmeden önce sosyoloji bağlantım bu. Daha çok iş babında. Ben sanat eğitimi aldığım için bizim okul sosyoloji bilenden ziyade sanat bazlı sosyoloji bilenleri tercih eden bir okul. Çünkü sanat öğrencileri çok sosyal bilimlerden gelen insanlarla her zaman çok iyi iletişim kuramıyorlar. Böyle sıkıntılarımız oldu bizim. O yüzden daha çok sanatı esas alan kişileri tercihe diyoruz bu tip kuramsal derslerde. Güzel sanatlar sizde biliyorsunuz daha farklı bir profil.”

Kendisi eğitim hayatı boyunca sanat sosyolojisi ismiyle bir ders almamış. Sanat felsefesi veya psikolojisi gibi dersler de almamış. Ama kendi adığı derslerin içeriklerinde sosyal konulara sıklıkla değinildiği için bunun eksikliğini çekmediğini söylüyor:

“Maalesef biz çok az yetiştik. Bizim zamanımızda, böyle de söylemek çok istemiyorum ama çok ilgimizi çeken dersler olamadı. Yani bizle bağlantının iyi kurulduğunu düşünmüyorum sanat okuyanlarla. Çok daha sosyoloji girişi tadında dersler yapıldı. Bize çok ulaşmadı. Biz de mecburi olarak da okumadık. Ama şimdi okulda daha seçenekli dersler var. Ben çok eski mezunum 1996-2000 yılında lisans okudum. Dönem çok farklı yani 20 sene öncesi. Bu tarz çeşitli havuz dersleri falan da yoktu zaten. Ama şimdi baya öğrenciye göre gidişata göre ben tüm programlarımı her sene tekrar üzerinden geçerek haftaları, dönemleri, dönemdeki konuların yer değiştirmesine kadar değişikliklere açık bir şekilde götürüyorum. Çünkü öğrenci çok hızlı bir şekilde değişiyor ve gelişiyor şu anki dönemde.” “Evet, kuramımız güçlü bizim. Bölümlerin içerisinde bunlara baya yer veren programlarımız var. O yüzden de biraz eksikliği hissedilmemiş olabilir çünkü mesela biz sosyoloji bağlamında iletişim sosyolojisi vs. alakalı yoğun çalıştığımız için bizim sinema bölümünde çok büyük bir eksiklik hissetmedik. Psikoloji bağlamında da. Mesela benim lisans tezim psikanaliz üzerineydi. İki sene psikanaliz çalıştım. Sanat psikolojisi vermemin sebebi de o zaten. Lacan üzerine bir tez yazmıştım. Derslerin içerisinde hocaların kurama çok ağırlık vermesinden ötürü o tip bir ihtiyacı eski senelerde daha az hissediyorduk.”

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi sosyoloji bölümünde Dr. Öğ. Üy. Gökçen Ertuğrul lisans eğitimini ODTÜ sosyoloji bölümünde tamamladıktan sonra lisansüstü eğitimini yapmak üzere İngiltere'ye Essex Üniversitesine gitmiş. ODTÜ'deki deneyimlerini şu şekilde anlatıyor:

“Ben ODTÜ sosyoloji mezunuyum. 1989 girişliyim 1993 mezunuyum. O dönemlerde bizim bölümde Ünal Nalbantoğlu ve Ulus Baker vardı. Şanslıydık. Dolayısıyla Ulus Baker'in kitle iletişim sosyoloji dersini aldığımda zaten daha çok edebiyat ve sanattan örneklerle de anlatıyordu. Ayrıca Ulus Baker'in çok sayıda seminerine ayrıca gitmişim. Montaj, sinema, video üzerine analizlerini takip ediyordum. Ünal Nalbantoğlu'nun tabii gayet güzel bir sanat sosyolojisi dersi vardı hatta bende hala ders içeriği duruyor olabilir ondan baya esinlenmişim. Eş zamanlı olarak Seçil Büker vardı. Bizim bölümde değildi ama bölüm dışı seçmeli olarak sinemada anlam yaratmak dersini almıştım. Son derece yararlı olmuştu. Fransız yeni dalgası, Godard falan üzerine bir dönem ders vermişti, son derece keyifliydi. Ulus Baker'in kitle iletişim sosyolojisinde de Godot'u Beklerken üzerine bir ödev yapmışım. Tam puan almışım falan. Ulus Baker, Ünal hoca ve Seçil Büker lisans hayatımda bunlar etkili. Bu arada baya edebiyat ve sinemayla ilgileniyordum o dönemler.”

Deslerin içerikleri ve hazırladığı ödev olup olmadığı sorularına ise şu şekilde cevap veriyor:

“Seçil Büker'i hatırlıyorum eski zamanlarda kasetleri seyrediyorduk. Daha çok Godard'ı anlatıyordu aslında Fransız yeni dalgası üzerine anlatıyordu. Ama Ulus dersin adı kitle iletişim olsa da son derece tabii bilgisi fazla olduğu için sıklıkla örneklerde veriyordu kendi çalışmalarından falan. Ünal hocada tabii daha çok sanatın tarihselliğiyle başlayıp biraz postmodernizmle falan da ilgisiyle kurarak devam ediyordu. Ders içeriğimde ondan etkilenmiş olma ihtimalim var. Halen saklarım Ünal hocanın sanat sosyolojisine dair olan ders içeriğini. Bunlar etkili oldu aslında.” “Ulus Baker'e Godot'u Beklerken üzerine bir analiz yaptığımı hatırlıyorum. Seçil Büker'e muhtemelen bir sinema analizidir. Tabii çok yıl olmuş şimdi. 89-90'lardan bahsediyoruz. Ama son derece severek yapmışım.”

Hasan Ünal Nalbantoğlu'dan aldığı sanat sosyolojisi dersi için şunu ekliyor: “Daha çok postmodernizm ve sanat gibi bir vurgusu olduğunu hatırlıyorum. Mesela Joseph Nidal falan gibi biraz doğu sanatları. Uzun yıllar olmuş. Beni etkiledikleri aşikâr.” ODTÜ'deki sanat ortamını ve kendisinin buna katılımını sorduğumda ise yoğun olduğunu söylüyor:

“ODTÜ'de de aslında sinema topluluğunun festivalleri falan oluyordu. Windersları falan hep oralarda duymuştum. Özellikle sinemaya karşı aktif olarak bir ilgim vardı. Öğrenci toplulukları yoluyla da etkinliklere katılıyordum. Görsel sanatlarada ilgim vardı. ODTÜ'de bazen böyle sergiler falan oluyordu.” “Birde Ulus'un bir sürü semineri olurdu ders dışında da. TÖMER'de falan yani Ankara ortamlarında. Çoğuna da gitmeye çalışıyordum. Zaten sonrasında da o

çalışmalarını yayınladı. Beyin Ekran, Defter’de çıkan bir sürü şey. Kusturica’nın sineması üzerine yaptığı bir sürü eleştiriler. Onları da takip ediyordum. İnternet ve Sanat çalışması çok etkilemişti Ulus’un yine. İnternette sanat mümkün mü? Aslında şunu da söylemeliyim. Teknoloji ve sanat ilişkisini Ulus ve Ünal hocadan bana geçtiğini düşünüyorum. Onlar buna önem veriyorlardı. Hatta Ünal Nalbantoğlu’nda öyle bir makalesi vardı. Teknik, sanayi, sanat gibi. Onları da okuyordum. Ders dışında da takip ediyordum dediğim insanları.”

Daha çok sinema, edebiyata ve görsel sanatlara ilgisi olduğunu söyleyen Ertuğrul müzikle ilişkisinin mesafeli olmasına ise çocukluk deneyimleri ve kültürel sermaye kavramı üzerinden cevap veriyor:

“Yani müziği dinlemeyi severim ama o biraz şeyle mi ilgili: kültürel sermaye yüksekliği. Biraz belki öyle. Çünkü çocukluğumu hatırlıyorum öyle walkmanın falan yoktu. Evde cd falan yok. Öyle üst orta sınıf bir aileden falanda değildim. Biraz onunla ilgili olabilir. Ama şimdi oğlum evde sürekli müzik dinlediği için ondan baya bir şey oluyor. Etkileniyorum, duyuyorum falan kulak dolgunluğu oluyor. Müzik biraz teknik açıdan geri kalmış. Tamamen sınıfsal olduğunu düşünüyorum. Walkmanın yoktu. Evde cd çalar, teyp yoktu. Bence onunla ilgili herhalde. Ama babamın dokuz on ciltlik ressamlarla ilgili ansiklopedilerimiz falan vardı. Onları hep karıştırdığımı resim seçtiğimi falan hatırlıyorum. Bence biraz sınıfsal ve teknik imkânlarla ilgili olabilir. Evde piyano falan yoktu. Sonra abim üniversiteye başlayınca kendine bağlama almıştı. Kendi kendime o bağlamada Zülfü Livaneli’nin Odam Kireçtir Benim’i falan öğrenmiş çalışıyordum falan. Potansiyelim varmış. Ama sınıfsal müzik. Alet lazım bir şey lazım. Ama öbürleri o kadar değil.”

Yüksek lisans ve doktora eğitimini aldığı Essex’deki duruma dair düşünceleri ise şu şekilde:

“Sonrasında İngiltere’ye gittim zaten yüksek lisans ve doktorada. Essex’de sanat sosyolojisi üzerine ders almadım galiba ama seminerler falan varsa takip ederdim hep. Konferanslar seminerler. Hatta film festivalleri falan. Böyle şeylere ilgim vardı. Ama yüksek lisans doktorada ders almadım.” “Essex’de de sinema topluluğu üyesiydim.” “Londra’ya da başka şeylere falan yolum düştüğünde müzeleri gezmeye çalışıyordum. Paris’e gittiğimde veya Londra’ya gittiğimde. Şöyle düşününce en önemli ilgi alanım sinema, edebiyat ve görsel sanatlar sanırım.” “Essex’de daha çok sinema topluluğu üzerine etkinlikler ve seminerler olarak var. Onun dışında bir bağ kurmamışım. Benim esas ilgi alanımda sanat sosyolojisi değil kültür sosyolojisi aslında. Dolayısıyla İngiltere’de daha çok bireysel olarak olmuş akademik değil. Seminer konferans ve sergilere katılım gibi olmuş.”

Essex’de güçlü bir kültür sosyoloji eğilimi olduğunu belirten Ertuğrul. Kendisinin de sanat sosyolojisine aslında kültür sosyolojisi üzerinden eğildiğini belirtiyor:

“Kültür sosyolojisinde tabii baya güçlüydü Stuart Hall’ın karısı vardı Catherine Hall. Zaten yüksek lisans danışmanım oydu. Kültürel çalışmaların etkisi vardı.

Doktora danışmanım Nikson'da Stuart Hall'ın öğrencisi. Yani şöyle diyebilirim Stuart Hall ekolü güçlüydü. Birde Essex aynı zamanda madun çalışmaları, postkolonyal çalışmalar, feminist analizlerde falan da güçlü bir merkezdi o dönem. Sıkı Marksistlerde vardı aslında. Sözlü tarih mesela daha çok oradan doğdu gibi. Söylem çalışmaları merkezinde Ernesto Laclau vardı. Kültür çalışacaksınız iyi bir ortamdı aslında.”

Essex'de hazırladığı tezler ise şu şekilde belirtiyor. Yüksek lisansta “Zizek ve Lacan'daki keyif kavramı.” Doktora'da ise “yine biraz görselliğe olan merakımda olabilir. Türkiyedeki mizah dergilerini çalışmaya çalışmışım. Tabii kültürel çalışmalar yaklaşımının da etkisiyle.” Gökçen Ertuğrul sanat sosyolojisiyle ilgili yaptığı araştırmaları ise şu şekilde anlatıyor:

“Daha çok kültür sosyolojisiyle ilgim dolayısıyla belirli ilgilerim hala devam ediyor. Teknoloji ve sanat ilişkisini hala yazmaya çalışıyorum. Yeni mecra sanatı üzerine bir iki makalem çıktı, birde kitap bölümü çıkacak. Özellikle de görsel şiir gibi... Aslında şöyle söyleyebilirim haksızlık etmiyeyim. Türkiye'deki şiir hareketlerini araştırırken bir dönem, iki binlerin başında, görsel şiir hareketiyle aslında yakınlaşmışım. Dolayısıyla biraz Türkiye'deki görsel şiir hareketiyle de organik bağım oldu, onlara çeviriler falanda yaptım aslında. Özellikle poetik-arts sitesine. Organik bağlarım var. Yazılar yazdım ve çeviriler de yaptım.” “Görsel şiir, sanat ve teknoloji ilişkisi hala devam eden Öğrenim Programı bu. Onun dışında şöyle bir şeyde kabul etmek lazım çağdaş kuramlarda hala ilgilim takip ettiğim alan o. Dolayısıyla çağdaş kuramlar postyapısalcılık, postmodernizm gibi şeylerin sanat ayağı olmadan da anlaşılmasının imkânsız gibi olduğunu düşünüyorum özellikle, ayrıca yeni medya çalışmalarının da. Dolayısıyla sanatla ilgim hala devam ediyor aslında. Sanattaki gelişmeler, teknoloji ve sanat arasındaki ilişkilerin yeni tezahürleri, hala takip ettiklerim bunlar aslında. Ama Türkiye'de hangi sergiler yapılıyor, neler yapılıyor gibi bir ilgim yok.”

Prof. Dr. Köksal Alver lisans, yüksek lisans ve doktra eğitimini İstanbul Üniversitesi'nde yapmış. Akademisyen olarak ise araştırma görevlisi olarak Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde çalışan Alver daha sonra Konya'ya Selçuk Üniversitesine geçmiş. Verdiği dersleri şu şekilde tanımlıyor:

“Selçuk üniversitesi sosyoloji bölümünde sanat ve edebiyat sosyolojisi adında bir ders. Lisans düzeyinde bir ders, 10 yılı aşkındır verdiğim bir ders. Daha önce çalıştığım Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde de aynı adla bir ders vermişim. Yüksek lisansta da yine alanla ilgili olmak üzere 7-8 yıldır verdiğim bir roman sosyolojisi dersi var. Zaten renk olarak da yöntem olarak da birbirlerine benzeyen dersler.”

Lisans eğitiminden önce sanata ve edebiyata olan ilgisini şu şekilde anlatmış:

“Lise yıllarında vardı tabii, her Türk genci gibi şiir yazmışlığımız vardır. Ama böyle çok amatör, onu çok da fazla öne çıkaracak bir faaliyetim yoktu açıkçası. Okumalar vardı, Sait Faik falan temel Türk klasikleri, romanları. Lise yıllarımda

okul duvarına yazılar yazdığımı hatırlıyorum. Okulda duvar gazeteleri olurdu eskiden, böyle panolara kurulan. Böyle basılı değildi, ayda bir iki ayda bir değişen. Öyle bir ilgim alakam olduğunu düşünüyorum o yıllardan itibaren ama edebiyat sosyolojisini bilmiyorum tabii ki kavram olarak. Onu ancak sosyoloji okuyunca ama edebiyatı biliyorum tabii, roman, şiir okumalarım var. Dediğim gibi kendimce denediğim şiirler var, deneme yazıları var. O kadar ama.”

İstanbul Üniversitesi sosyoloji bölümü ise Türkiye’de sanat ve edebiyat sosyolojisi alanında eğitimi bağlatan ilk eğitim kurumlarından birisi bilinen en eski dersler Prof. Dr. Nurettin Şazi Kösemihal tarafından verilmiştir. Köksal Alver’de o geleneğin devam ettiğini belirtiyor:

“Lisans eğitimim İstanbul üniversitesi sosyoloji bölümünde 95 yılında mezun oldum. Bölümde de sanat sosyolojisi dersini aldık. Zannediyorum edebiyat sosyolojisi dersi yoktu. Fakat edebiyatla içli dışlı bir bölümdü bizim okuduğumuz yıllarda bölüm. Halen de öyle. Örneğin Kemal Tahir üzerinde çokca durulurdu. Romanı üzerinde çokca durulurdu. Sosyoloji derslerimizde genellikle edebiyat tarihi, edebiyatçılar, Tanpınar, Kemal Tahir, Tarık Buğra, Cemil Meriç gibi edebiyatçılar, denmeciler en azından isim olarak çokca geçerdi. Ama bizde eserlerine yakından tanık oluyorduk, okuyorduk. O derste neler konuşuldu şu anda hatırlamam çok güç uzun yıllar oldu ama genelde sanat kavramı üzerine konuşulmuştu. Sanatın tarihi, ortaya çıkış nedenleri, koşulları ve zannediyorum coğrafyalara göre ülkelere göre sanat pratikleri. Örneğin Osmanlıda sanat, batıda sanat, doğuda sanat gibi. Temel bir takım tartışmalar yapılmış idi. Ama onun dışında çok özel tartışmaları hatırlamıyorum doğrusu.” “Sanat sosyolojisi dersini Ertan Eğribel veriyordu o yıllarda. Halende İstanbul sosyoloji bölümünde profesör kendisi. Biz ondan aldık o dersi. Hala o derse devam ediyor zannediyorum.” “Kösemihal hoca bu anlamda ilk ve yoğun katkıları var.” “Benimde kayıtlarımda ilk dersi veren o var. Ben daha önce edebiyat sosyolojisi literatürü üzerine epeyce çalışma yapmıştım. Kösemihal’in makalesi var biliyorsunuz sosyoloji dergisinde yayınlanmış. Hem edebiyat sosyolojisine giriş makalesi hem yurdumuzda edebiyat sosyolojisi çalışmaları diye ayrıca yayınladığı bir makale. Orada da yaptırdığı lisans tezlerini, master tezlerini zikrediyor ve edebiyat sosyolojisi alanında yapılmış çalışmaları takdim ediyordu. Kendisi ciddi anlamda katkıları olmuş birisi. Sonrasında mesela Cahit Tanyol’da edebiyatla içli dışlı bir hoca biliyorsunuz. Yine bizim bölümümüzde bölüm başkanlığını yürüttü. Yahya Kemal üzerine çalışmaları var. Kendisi edebiyatla çok yakından ilgili. Onlardan devredilen bir miras Baykal Sezer’in Kemal Tahir’e olan özel ilgisi var. Kemal Tahir’in notlarını birkaç arkadaşıyla beraber derlemişler toparlamışlar. Bu anlamda kıyısından köşesinden edebiyatla içli dışlı olan bir bölümde okudum. Derslerde zikrettiğim gibi bunun şeyleri geçerdi zaten. Ama bende kişisel olarak üniversite yıllarında edebiyatla ilgiliydim. Dergiler çıkardık, öyküler yazıyordum. Halen de öykü yazarlığım devam ediyor. Zaten içinde bulunduğum bir mecraydı edebiyat. Onunda katkısıyla bu alana yönelmek istedim. O şekilde oldu benim ilgim.”

Sosyoloji dışında sanat alanında sadece felsefeden ders almış Alver:

“Ders almadım. Sadece felsefe bölümünden dersler aldım. Orada da yine sanat ve estetik tartışmaları ilgimi çekiyordu. Estetik felsefesi. Dolayısıyla tarihten veya Türk dilinden bu anlamda istifade edemedim. Zaten kendi okumalarım yoğunlaşmıştı belki de o yüzden “ihtiyaç duymadım.” Bu doğru bir tanımlam değil elbette ama. Yoğun bir roman, öykü, şiir okumam var artık lisans yıllarımda. Onun için bir de gidip Türk dili edebiyatı bölümünde “sıkıcı olan dersleri” yani öyle tanımlıyorduk biz lisansta sıkıcı ve akademik olan dersleri dinlemeyi gerek duymuyorduk. Daha sivil bir edebiyat, daha öğrenci merkezli bir edebiyat yapma durumu olduğu için onlara ihtiyaç duymamıştık. Ama akademik edebiyatında inanılmaz katkılarının olduğunu sonradan öğrenmiş olduk ne yazık ki.” “İsmail Tunalı, Nejat Bozkurt tabii biz onlara yetişemedik. Yani hoca olarak yetişemedik. Ben daha çok Teoman Duralı’nın derslerini takip ettim. Ki hocada estetiğe meraklı birisiydi. Şafak Ural’ın derslerini takip ettim. Ama Tunalı’nın kitaplarını, Nermi Uygur’un kitaplarını en azından literatürden biliyorum. Nermi Uygur’un mesela *İnsan Açısından Edebiyat* kitabı bende çok ufuk açıcı bir kitap olarak yer almıştır. Büyük bir katkısı olmuştur. Tunalı’nın keza estetik kitapları, Nejat Bozkurt’un sanat akımları. Çevre olarak bu hocalarla iç içe bir çevrede büyüdüğümüz için, okuduğumuz için, işte İstanbul Beyazıt, sahaflar vs. kitapçılar. Ders olarak Şafak Ural, Teoman Duralı ve Cengiz hoca o kadar yani.”

İstanbul Üniversitesi’ndeki sanat ortamından ise çok memnun olan Alver o yılları şu şekilde anlatıyor:

“Halen tabii aynı yoğunluk devam ediyordur. Ama bizim yıllarımızda İstanbul Üniversitesi çevresinde yoğun bir entelektüel sanat ortamları mevcuttu. Değişik ortamlarda yazar, okur buluşmaları gerçekleşiyordu. Çağaloğlu o yıllarda yayınevlerinin bulunduğu merkez, yayıncılığın merkezi. Beyazsaray kitapçılar çarşısı vardı daha sonra Yümni iş merkezine taşındı onlar. Yine Beyazıt Camii’nin yanındaki sahaflar çarşısı. Kütüphaneler var biliyorsunuz o civarda. Devlet kütüphanesi, merkez kütüphanesi. Zaten sanat ve edebiyatı bağrına basmış içermiş doğal bir mekân orası adeta. Abartarak söyleyeyim her adımda bir yazara, şaire rastlamanız mümkün. Çemberlitaştan şöyle aşağı doğru yürüdüğünüzde Çağaloğlu’nda kitapçılara bir uğradığımızda bir şekilde tanış oluyorsunuz. Bizde zaten hep bu ortamlarda bulunuyorduk okul dışında. Onun için var olan faaliyetlere katıldığımı söyleyebilirim. Daha çok katıldığımız faaliyet türü edebiyat söyleşileriydi. Tanıdık bir yazarın, şairin seminer verdiği söyleşiler, konuk olduğu programlar değişik merkezlerde olabilecek türden bir şeydi, bazen okulda oluyordu. Onun dışında sinema, tiyatro, müzik dinletileri zaman buldukça bunlara da katıldığımı söyleyebilirim ama daha çok, ana eksen edebiyat söyleşileriydi. Edebiyat ortamlarıydı. Hem mekânsal olarak edebiyat ortamları hem de yazarlarla, sanatçılarla, şairlerle buluşabileceğimiz, tanışabileceğimiz ortamlardı bunlar. Onun için ben üniversite yıllarımı büyük bir şans olarak değerlendiriyorum. Sonraki yıllarda yaptığım akademik çalışmaların, ilgilerime ve alaklarıma büyük bir katkı olduğunu düşünüyorum okuduğum bölümün ve o bölümün lokasyonun, coğrafi yerinin. O özel mekânı halen anarım ve bende özel bir yer olduğunu söylerim.”

Alver çıkarttıkları dergiler ve genel olarak edebiyat dergileri hakkında şunları söylüyor:

“Çıkardığımız dergi bir öğrenci dergisiydi. Adı: Logos. Sosyolog ve edebiyatçı arkadaşlarla beraber çıkarttık bu dergiyi. İki sayı sürdü, bir öğrenci dergisiydi, mütevazı bir dergiydi ama rastlanabilir bazı yerlerde. Orada da bakınız aynı bilgi devam ediyor. Sosyoloji ve edebiyat, dergi bunları harmanlayan bir dergiydi. Hem şiir yayınlamıştık o dergide, öykü yayınlamıştık, edebi denemeler vardı hem de sosyoloji vardı, sosyolojik metinler vardı, araştırmalar, incelemeler. Marx üzerine bir yazı. Ne bileyim o yıllarda tarihin sonu tezleri çok meşhurdu Fukuyama'nın onunla ilgili makaleler. Erol Güngör ile ilgili makaleler, Mümtaz Turhan ile ilgili makaleler yer almıştı o dergide. Ama aynı zamanda edebiyat dergisiydi. Genç yazar ve şair arkadaşların metinlerine de yer vermiştik. Bizim için tatlı bir deneyimdi. Hatıraydı. Ama onun yanı sıra ulusal çapta yayınlanmış dergileri takip etmek, okumak, onlara yeri verdiğince yazılar verebilmek gibi faaliyetin içindeydik.” “*Yediiklim* dergisi halen yayınlanıyor ciddi bir edebiyat dergisi. Ki ben onun mekânında da bulundum. Orada öykülerim, kitap yazılarım yayınlandı. *Dergâh* dergisi halen yayınlanan dergilerden birisi. Yine o yıllarda *Kayıtlar* isimli bir edebiyat dergisi vardı şu anda çıkmıyor. *Varlık* dergisini okuduğumuz, takip ettiğimiz dergiler arasında zikredebiliriz. Böyle sekiz, on dergi nitelikli dergiler ama bunlar takip ettiğimiz dergilerdi. Bazen bir kütüphanede, bazen bir kitapevinde alıp okuduğumuz dergiler bunlar.”

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi sosyoloji bölümünde sanat ve edebiyat sosyolojisi ile müzik sosyolojisi derslerini veren Dr. Öğ. Üy. Kurtuluş Cengiz lisans yaşantısından önceki sanata olan ilgisini şu şekilde aktarıyor:

“Aileden geliyor tabii ki babam edebiyat öğretmeni benim. Dolayısıyla evimizde çok kitap vardı, çocukluktan beri. Baya vardı yani belki herkesin evinden çok daha fazladır. Dolayısıyla Türk ve dünya edebiyatının en önemli eserleri evimizde vardır. Küçük yaşta okudum birçoğunu. Edebiyatla küçüklükten beri ilgileniyordum. Babam gibi Türkçe öğretmeni olmak gibi bir hedefim yoktu zevk için okuyordum. Ama sonra sosyal bilimler öğrenince (ODTÜ’de siyaset bilim okudum ben, sonra sosyoloji master ve doktora yaptım) edebiyatında toplumu, tarihi anlamak için önemli bir araç olduğunu oradan edindim. Bu meseleyle onu birleştirmiş oldum. Böylece hem kendi zevki mi hem de mesleki şeyimi birleştireceğim bir şey edebiyat sosyolojisi. Yani sırf keyif için yaptığım bir şey yoksa bu alanda bir şey yazmamıştım ama bir şey yazıyorum şimdi. Burada birde müzik sosyolojisi veriyorum onu da mesela kendi keyfim için açtım çünkü ben otuz yıldır gitar çalarım bir sürü gruplarda falan çaldım. Burada var bir grubumuz. Farabi’de çalışıyoruz pazartesileri akşam. Bize veriyorlar orayı. Prova yapıyoruz. Zaten sevdiğim bir iş olduğu için dersini açtım. Edebiyatla böyle bir şey o yüzden yani. Formel bir edebiyat eğitimim yok ama çoğu edebiyatçıdan daha çok okudum tabii ki.”

Lisans eğitimini siyaset biliminde okuyan Kurtuluş Cengiz burada sanat sosyoloji ismiyle olmasa da sanatı özellikle de edebiyatı temel alan dersler olduğunu belirtiyor. Sosyoloji bölümünden ise Hasan Ünal Nalbantoğlu’ndan dersler almış:

“Orada (siyaset bilimi bölümünde) yoktu. Ama cultural politics gibi dersler vardı. Sonra cultural and media studies programı açtılar, o zamanlar yoktu. Necmi hoca, Kürşat hoca falan vardı. Onlar edebiyatla ilgili insanlar. Edebiyat meselesinin önemini orada gördüm. Daha önceden edebiyat sadece bir ilgi alanıyken... Bütün entelektüel çevrelerde edebiyat önemsendir ya benim kafamda öyle bir şey vardı. Bunun aynı zamanda sosyal bilimsel bir veri olduğunu üniversitede öğrendim ben nihayetinde. Orada özel olarak bir edebiyat dersimiz yoktu ama dediğim gibi kültürel çalışmalar derslerinde, iki tane vardı ve diğer bazı derslerde... Birde Kürşat hoca Avrupa kültürü ve kimliğiyle uğraşiyor o derslerde John Berger okuduğumuzu falan hatırlıyorum.” “Aldım Nalbantoğlu’ndan ders haklısın. Sociology of music and fine art dersini aldım bak. İyi hatırlattın. Tabii adam öldü unuttuk ya. O efsane bir dersti. Nalbantoğlu cumartesileri öğleden sonra dersi verirdi. Önce o dersi korkarak bir sene izledik. Temkinli şekilde. (...) Akademisyen mesafesi yüksek olan bir adamdı. Korkardı insan konuşmaya. Benimde sosyoloji bölümüne merakım vardı. Gittik dersi izledik, baktık konuşulacak bir ortam değil. Zaten olaya hâkim değiliz. Bir sene her derse gidip izledim sonra bir sene sonra tekrar izledim. O biraz böyle tam sanat eğitimiydi mesela. Edebiyat dersi değildi o. Mesela Lukcas’ın *Estetik*’i okutuluyordu, Heidegger okutuluyordu. Biraz Kant okutuluyordu. Filmler gösteriyordu, Zappa’dan bir şeyler dinletiyordu. Yani çok müzik değildi edebiyat hiç değildi. Biraz sanat felsefesi dersi gibiydi. Onu aldık bize çok katkısı oldu. Ama dediğim gibi biraz daha felsefi bir dersti o. Çok sosyoloji değildi mesela bence. Hocanın sanat kuramlarını tartıştığı, Aristo’dan Platon’dan başlayan o mimesis bilmem ne hikâyesini Heidegger’e falan getirdiği ve arada bir takım müziklerle filmlerle bir takım felsefi fragmanlarla desteklediği bir dersti. Ağırdı yani. Düşünüyorum o dersi hakkıyla ancak şimdi alırım.” “Bana sorarsan sanat felsefesiydi. Aslında bize sanat felsefesi anlatmış. Aklımda kalan o ama döner bakarım tekrar.”

Dr. Öğ. Üy. Lütfiye Bozdağ kendisini ve derslerini şöyle tanıtıyor:

“Altınbaş Üniversitesi’nde, daha önce ismi Kemerburgaz Üniversitesi’di. 2011 yılında beri bu dersi vermekteyim. Daha önce benim çalıştığım üniversitelerde böyle bir ders yoktu. Burada vardı ve ben felsefe alanında da yüksek lisans yapıyor olduğum için hatta bitmek üzere, ondan dolayı ve başka talipte çıkmadığı için bu dersi ben veriyorum. Çünkü eleştiri, kuram, teori derslerini verdiğim için öyle oldu. Bu dersi vermeye başladım. Dersi verirken de kendini geliştiriyorsun sürekli okumalar yaparak, gündemi takip ederek. Kendim bir program oluşturmaya çalıştım. Her dönemde o programı biraz daha geliştirerek, yenileyerek devam ediyorum.”

Eğitiminin hiçbir noktasında ise ne sanat sosyolojisi ne de sosyal anlamda kuramsal içerikleri olan dersler almamış:

“Lisansım Eskişehir Anadolu Üniversitesi eğitim fakültesinin güzel sanatlar eğitimi bölümü resim anabilim dalından mezunum. Lisansüstü Marmara Üniversitesi hem master hem doktora resim eğitimi bölümü yine. Sosyal bilimler enstitüsüne bağlı tabii. Şu anda da sanat felsefesiyle ilgili Mimar Sinan Üniversitesi felsefe bölümünde yüksek lisans öğrencisiyim. O da ikinci yüksek lisansım.”

Eğitiminde sanat sosyolojisi dersini alıp almadığımı sorduğumda ise şu şekilde yanıtıyor:

“Maalesef almadım. Yoktu bizim zamanımızda böyle interdisipliner alanlar. Olsaydı mutlaka seçerdim çünkü ben bu tür konulara çok ilgi duyarım. Sanatın protest ve kamusal boyutuyla ilgiliyim. Bu konuda makalelerim de var. Ama yoktu o dersler. Bizim zamanımızda estetik vardı, sanat tarihi vardı, sanat eleştirisi vardı. O kadar.” “Şöyle sanat sosyolojisi, sanat psikolojisi, sanat eleştirisi, kültür endüstrisi eleştirisi gibi konular birbiri içerisinde geçişli konular. Yani çok katı kesin duvarlar yok. Muğlaklık var, geçişlilik var, birbirinin içine geçip dâhil olma var, yanyana durma var. Tabii ki oluyordu ama nasıl diyeyim ben açıkçası şunu itiraf edeyim kuram konusunda ne lisans ne de lisansüstü eğitimim de doyurucu bi eğitim almadım. Çok yetersiz bir eğitim aldım. Ondan dolayı da Türkiye’de sanat kuramı dersi verecek hala bir anabilim dalı yok ne yazık ki. Bundan dolayı biraz da ders ilk çalıştığım Muğla Üniversitesi’nde verecek gönüllü hoca olmadığından üstüme kaldı. Ve bende bu derslerin hakkını vermek için kendimi epeyce geliştirip kurama yöneldim. Biraz edebiyat eleştisi yazma eğilimim vardı. Zaten o beni felsefeye götürdü. Sizin de felsefeye yaklaşmanız ondandır bu sanat felsefesi, sanat sosyolojisi, sanat psikolojisi birbirleriyle geçişli alanlar. (...) Bende bunun eğitimini ne yazık ki çok iyi alamadım, hocalarımız yetersizdi, bu alanla ilgili güncel okumalar yapılmıyordu. Ben kendimi inşa ettim gerçekten dışarıdan okumalarla. Felsefe okumaları, seminerler ve en sonunda Mimar Sinan Üniversitesi yüksek lisans bölümüyle bunu pekiştirdim. Şu an daha iyi durumda tabii. Tüm interdisipliner dersler şu anda veriliyor ama 2000’lere kadar ben bunu görmedim. Ki ben 99 mezunuyum doktoradan.”

Bu eksikliğini kapatmak içinde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesi felsefe bölümünde ikinci yüksek lisans yapmaya başlamış:

“İsa’nın Noli me tangere mottosunun felsefi analizini yapıyorum. İsa öldükten üç sonra Meryem’e gözüktüğünde Meryem ona dokunmak istiyor. Bu Meryem ama Mecidiyeli Meryem yani İsa’nın bir rivayete göre sevgilisi, nişanlısı hatta karısı olduğu söylenen Meryem. İsa’ya “Efendimiz siz misiniz gerçekten? Gerçek misiniz?” deyip dokunmak istemesi İsa’nında onu itmesi eliyle “bana dokunma” demesi. Noli mi tangere Latince “bana dokunma” demek. Bunun üzerine yapılan sanat tarihinde pek çok resim var. Bu resimleri sanat tarihi açısından bir analiz edeceğiz. Birde felsefe açısından Jean-Luc Nancy’nin yaklaşımları, Hıristiyanlığın yapısökümü, dokunma, kirlenme, günah gibi kavramlar var. Derrida bunun üzerine kalın bir kitap yazıyor. Maalesef bu iki kitapta Nancy’nin ki de Derrida’nın ki şu an Türkçeye çevrilmemiş. Biz bunu çevirdik ama yayınlanmadı tezin içinde çalışıyoruz şu an. Bunun üzerinden sanat tarihi, felsefeyi de içeren komplike, mix biraz. Sizin dediğiniz gibi sanat felsefesinden sosyolojiye de giren. Hıristiyanlığın yapısökümü dediğinizde tabii ki onun toplumsal boyutuda olan bir alana geçebiliyor. Onun üzerine çalışıyorum ben. Tabii sanat felsefesini de, düşünme, felsefe, sanatta düşünme. İkisi de çakışan alanlar.”

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi sosyoloji bölümünde edebiyat sosyolojisi derslerini veren Dr. Öğ. Üy. Şebnem Özkan lisan bölümlerine edebiyat sosyolojisi dersi

veriyor. Lisansını Hacettepe Üniversitesinde okuyan Şebnem Özkan, yüksek lisans ve doktorasını Ege Üniversitesi'nde yapmış. 1979 ile 1984 veya 85 yıllarında Hacettepe Üniversitesi sosyoloji bölümünde okuyan Şebnem Özkan o yılları şu şekilde anlatıyor:

“Sanat sosyolojisi veya edebiyat sosyolojisi dersi almadım lisansta. Hacettepe lisans döneminde öyle bir ders hatırlamıyorum. Ancak edebiyatla çok ilgili bazı dersler vardı. Örneğin etik problemler. Felsefe bölümünden aldığım bir dersti. İsmail Demirdöven dersi veriyordu. Buradan tamamiyle edebiyat eserlerinden hareketle tartışmaları gerçekleştiriyorduk. Sartre ve *Sinekler* üzerine bir sunum yaptığımı hatırlıyorum. Dersteki tartışmalar tamamen evrensel değerler, etik problemler ve durumlar üzerineydi. Çok yararlandığım bir derstir. Ama okumayı öğrenmemden beri bir okuma tutkumdan kaynaklanan bir sanat ve edebiyatın öneminin farkındaydım. Lisans öğrenciliğimde de kesinlikle bu ilgim sürdü. Çok fazla okuyordum. Ama edebiyatla bağ kuran başka hocalar...”

O dönem üniversiteki ve genel olarak Ankara'daki sanat ve toplumsal havası ise şu şekilde aktarıyor:

“Geçiş dönemi olmasına rağmen belki 79 problemliydi 80 öyleydi ama Ankara o zaman bir kültür merkeziydi. En verimli yıllardı. Fransız Kültür, İngiliz Kültür gibi bir takım merkezlerde, AST'ta sanatla ilgili birçok toplantı düzenlenirdi. Yazarlar, sanatçılar hem üniversitede hem dışarıda konuşmalar yaparlardı. Bizler bunları hiç kaçırmazdık. Viskonti günleri gibi, ben ayakta izlediğimi hatırlıyorum, salonların tıklım tıklım olduğu günlerdi. Tiyatro, opera, bale öğrenci biletleri çok ucuzdu. Hiç kaçırmazdık. Diyelim ki Pazartesi sabah erkenden, biz kampüste (Beytepe kampüsü) kalıyorduk biraz mesafeliydi ama erkenden gider biletleri alırdık. Son derece ucuzdu. Kızılay'da Zafer çarşısında sergi salonu çok sık değiştirerek ressamların sergilerine yer verirdi. Sahafılar çok zengindi. Çok ucuza eski kitapları bulurduk. Okumayan veya tek yönlü beslenen diyelim bazı devrimci arkadaşlarımız vardı, şöyle ki onlarda okurdu ama şöyle söyleyeyim eğitim çalışmaları olurdu fraksiyonların ben fraksiyon ayırmadan bir süre gitmiştim üniversiteye başladığımda. Leo Huberman'ın *Sosyalizmin Alfabetesi*, *Anti-Dühring* vs. ama tek yönlü beslenme insanı gut hastası yapar. Yani Steinbeck'i Amerikalı diye okumuyorsanız, Tolstoy Türklere düşmanındır diye başka bir gerekçeyle okumuyorsanız o zaman sadece belli bir kaynaktan beslenirsiniz ki Rus edebiyatı çok değerlidir, Rus sanatı hiç kaçırılmayacak bir şeydir. Dünya sanatında çok önemli bir alandır. Onlarsız yoksun olursunuz elbette. Ancak sadece belli şeyleri okuduklarını, o alanda ilerlemeye çalıştıklarını bu nedenle de aslında yeterince anlayamayacaklarını farkediyordum. Sayfa çeviriyordu sunan arkadaşlar, alt yapı üst yapı şudur budur, devrim tartışmaları falan ama derin alanlar eksikti. Benim şansım diyordum... Ben üç buçuk yaşında ama kayıtsız olarak okula başladım o zamandan üniversiteye kadar da okudum. Üniversite sonuçları hemen belli olmuyordu eylülde geliyordu sonuçlar, üniversiteye başlayacağım zamanlar Voltaire'nin *Zadig*'ini okuyamadım şudur budur bütün yaz deli gibi okudum. Sanıyordum ki herkes o kadar çok okuyor ki şu eksik kalmasın falan. Bazı şeyleri tamamlamaya çalıştım. Demiştim ki siyasi bir görüşü belirlemek için henüz erken düşünmeye ihtiyacım var. Takip ediyorum, ilgileniyorum ama şansım şu oldu belli bir mesafeyle yaklaşıyorum. Yani kendimi bulma yönümde bir sıkıntı olmadığı ve güvenli olduğum için aman falanca fraksiyonun hızla üyesi olayım gibi bir

şeyim olmadı. Yani gözaltı falan o dönem olmaması mümkün değildi. Gözaltında bulundum. Yine de belli bir mesafeyle yaklaştım.” “Ben bireysel hareket ediyordum. Ama yurt diyelim eğitim çalışmalarına falan katılıyordum. Ya da falanca konu için yürüyüş var falan derlerse evet katılıyordum ama belli bir gruptanım her yere gideceğim diye bir düşüncem yoktu. Ben gözlemliyordum, izliyordum, anlamaya çalışıyordum. Sanırım Giray Uraz’dan bireysel ayrılıklar dersi edebiyata ve sanata en çok değindiğimiz derslerdi. Pek çok yazarın, sanatçının kampüste konuşmacı olarak katıldığı paneller olduğunu hatırlıyorum. Çok zenginleştiriciydi. Tiyatro gruplarında yer aldım. Hacettepe’deyken sonra ODTÜ’de başladım. ODTÜ’de hazırlıktaiyken tiyatro grubunda çalıştım. Yani her zaman sanatla ilgili oldum.” “(...) Çok fazla kavga dövüş oluyordu. Mesela biz hazırlıktan yararlanamadık çünkü derslerin 9/10’u boykotla geçti. Falanca şeyi protesto ediyoruz haydi gidelim diye çıkıyorduk. Ama sanat etkinlikleri sürüyordu. Tabii darbenin hemen arkasından bir süre bazı şeyler yapılamadıysa da sonrasın o ivme, Ankara’nın o kültür hareketliliği bir süre daha etkili bir şekilde devam etti. O zamanlar okumuyorum demek çok ayıptı. Okumayanlar bunu söylemezdi. Vardı tabii ki her yerde her zaman olur ama utanırlardı söyleyemezlerdi. Ama şimdi bunun en doğal şey, bisiklete binmem, hiç ilgim olmamış der gibi kitap okumam diyor edebiyat bölümündeki öğrenci.”

Şebnem Özkan lisans sonrası yüksek lisans ve doktorayı Ege Üniversitesi’nde yapmak için İzmir’e gitmiş. Ama orada sanat sosyolojisine dair bir ders almamış. Tezini ise edebiyat sosyolojisi alanında yazmak istemesine rağmen hocalarının da yönlendirmesiyle kriminoloji konusunda yapıyor. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi’de asistan olmaya çalışmaya başlayınca bu dersleri burada ilk kendisi açıyor ve içeriklerini oluşturup vermeye başlıyor. Ankara’dan sonra İzmir’in sanat ortamının ise sönük geldiğini belirtti. Lisansüstü tez konularını neden sanat ve edebiyat dışındaki konulardan seçtiğini ise şu şekilde anlatıyor:

“İyi hoş bir şey ama işler yolundayken uğraşılacak bir şeymiş gibiydi sanat ve edebiyat. Yani bu kadar toplumsal sorun varken, işsizlik, enflasyon, kin sanatla uğraşacak ne kadar fantastik gibi bir şeydi.” “Rahat insanın, tok insanın uğraşacağı bir şeymiş gibi. Toplumlar iyiye büyük bir savaş yoksa uğraşılacak bir şeymiş gibi. Uzun bir süre pek şey olmadı, bireysel olarak ilgilenenler bile bunu pek dillendirmeye çalışmadı. Sabahattin Güllü’nün galiba bir sanat sosyolojisi kitabı var ilklerden. Sonra tek tük, kitabı olmasa da belli bir birikimle vermeye çalışanlar oldu dersi.”

Sanat sosyolojisi dersi veren akademisyenlerin hem bilimsel ve mesleki anlamda araştırmalarında kullanmak için hem de kültürlü ve sanatsever bir insan olarak estetik hazzı duyumsayabilmek adına sanat yaşamlarında önemli bir yer tuttuğu tahmin edilebilir. Çoğu küçük yaşlarından itibaren bir sanatla ilgilenmeye başlamış ve sıkı bir sanat tüketicisi haline gelmişlerdir. Bunun yanında bu alanda ders veren akademisyenlerin pek çoğu amatör veya profesyonel kimi sanat dallarının üreticisi

konumundadırlar. Bunun normal karşılaşması gerekmektedir. İlgi duyduğu, haz aldığı ve üretim yaptığı bir alanda aynı zamanda mesleği, akademik ve bilimsel ilgilerinin de olması kaçınılmazdır.

4.2.2. Akademisyenlerin Sanat Sosyolojisi Hakkındaki Görüşleri

Bu bölüm görüşülen akademisyenlerin sosyolojinin bir alt disiplini olarak sanat sosyolojisine dair fikirlerinden oluşmaktadır. Akademisyenlerin sanat sosyolojisine dair fikirlerinin anlatıldığı bu bölümde beş alt bölüm bulunmaktadır. Bu bölümler sanat sosyolojisine genel yaklaşımlar, sanat sosyolojisinin kuramsal içeriği, sanat sosyolojisinin diğer sosyal kurumlar ve sosyolojinin alt disiplinleriyle olan ilişkisi, sanat sosyolojisinin diğer disiplinlerle ilişkisi ve Türkiye’de sanat sosyolojisine dair görüşleridir.

Sanat Sosyolojisine Genel Yaklaşımlar

Hilal Süreyya Yılmaz’ın sanat sosyolojisi ilgili genel yaklaşımı şu şekilde:

“Sanat sosyolojisinin, sanat psikolojisinin kurama dâhil olması 60-70 senelik mevzu. Amerikan tarzı bir şey de bu biraz. Durmadan bölümlere ayırmak ve bir başlık koyup tekrar bir alan yaratmak. Sanat sosyolojisini o anlamda yukarılara taşımaya gerek yok. Çünkü sosyoloji sanatı da içerir sanat konusunu dışarıda bırakan bir bilim değildir sosyoloji.”

Köksal Alver özellikle edebiyat sosyolojisi bağlamında sanat eseri merkezli analizlerden sanatı alan olarak göre analizlere doğru geçilmesi gerektiğini düşünüyor:

“Dünden bugüne hangi konular işlendi diye baktığınızda büyük ihtimalle büyük oranda roman, romanların incelendiğini göreceğiz. Oysa edebiyat olayı, sanat olayı sadece metinlerle sınırlı olmayacak bir mesele. Metinlerin de dışında, metinleri aşarak bir sanat vakasına, bir edebiyat vakasına bakmak gerekiyor. Bu içeriği biraz daha zenginleştirmek gerekebilir. Belki bunu yapıyor arkadaşlar, bir takım saha araştırmalarıyla, alandan topladıklarıyla derslerini zenginleştiriyor olabilirler ama büyük oranda metin temelinde, metin etrafında bir sanat ve edebiyat sosyolojisi eğitimi verildiğini düşünüyorum şahsen. Bunu bir tartışmaya da açmak gerekiyor aslında. Neden böyle? Neden bu metin merkezliliği aşamıyoruz? Daha farklı hususları tartışmıyoruz bunu da bir kavramak gerekiyor.” “Yapıt, eser tabii sanatın ve edebiyatın en temel özelliği. Bir yapıt, eser olacak ki biz bunun üzerine bu tartışmayı yürütebilelim. Buna bir diyeceğimiz yok. Ama bunun dışında yazar var, sanatçı var, okur var, izleyici var, edebiyat ya da sanat ortamları var değil mi? Galerilerden tutunuz, söyleşi ortamlarına, yayınlara, yayınevlerine, dergilere ve dışarıdaki toplumsal hadiselerle birlikte edebiyatın, edebiyatçının, sanatçının algılanma durumu var. Yani bir sanatçı,

edebiyatçı sorunu bir toplumsal tip olarak işlenebilir. Daha farklı programlar bu ders içerisine dâhil edilebilir. Hareketlendirilebilir biraz, zenginleştirilebilir. Sürekli bir metin merkezinde bu dersi tutmak bir kısır döngüdür bana göre. Bir roman, öykü veya şiir üzerinde çözümleme yapmak... Bende bunları çok yoğun yapmış birisiyim ama bu bir boyutudur meselenin bana göre sadece. Örneğin okur ya da izleyici kitlesi üzerine sosyolojik araştırmalar henüz yapılmış değil biz de. Daha çok yazar araştırmaları yapıldı. Yani biyografi, otobiyografi ya da nehir söyleşi veya bir yazar sosyolojisi belli oranda yapıldı. Halen onlar yapılıyor zaten. Kemal Tahir'de doğu-batı sorunu gibi anlatabiliyor muyum? Ya da işte *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de köy-fabrika problemi ne bileyim. Orhan Kemal'de şu Sabahattin Ali'de şu deyip tematik okumalar. Çok yoğun şekilde yapıldı yapılmaya da devam ediliyor. Sanat ve edebiyat sosyolojisi dersini veya çalışma alanını bunun ötesine taşımak gerekiyor. Yani toplumun değişik mecralarına mahfillerinde bir sanat ve edebiyat mecrası gerçekleşiyor aslında bunları bulmak, bunları işin içine dâhil etmek. Hangi mecralar, hangi odaklar, hangi aktörler, hangi ürünler veriliyor? Sosyal medya girdi hayatımıza mesela bizim öğrenciliğimizde böyle bir mecra yoktu. Şimdi bu mecrada sanat ve edebiyat nasıl görülüyor? Nasıl izleniyor? Sosyoloji buraya ne söyleyebilir? Bu işin içine dâhil edilebilir. Başka pek çok şey anlatabiliyor muyum? Onu biraz genişletmek, zenginleştirmek, farklı odaklar bulmak, farklı araştırma mevzuları, nesnelere bulmak gerekiyor ki biraz daha günümüz dünyasına bir şeyler söyleyebilsin sanat ve edebiyat sosyolojisi.” “O klasik çalışmalar yapılabilir, devam edebilir, sorun yok ama sürekli aynı çalışmalar bir kısır döngüye yol açıyor. Bunun dışında sanat olayı yok mu değil mi? Bunun dışında edebiyata bakış yok mu bunu tartışmaya açmak lazım.”

Benzer fikirleri Besim Dellaloğlu'da şu şekilde belirtiyor:

“Birde şunu ben açmaz gibi görüyorum. Sanat, edebiyat sosyolojisi dendiği zaman edebi malzemenin temasıyla uğraşılıyor sosyoloji. Roman neyden bahsediyor, kahramanı kim, hangi dönemde geçiyor falan. Bu büyük bir açık. Ben giderek biçim edebiyat, sanat öncelikle biçimdir. Biçimin, formun tarihine, soykütüğüne bakmak. Edebiyat sosyolojisi özellikle gelişmedi yani. Sosyologlar bunun çok da üstüne düşmediler. Sosyoloji içerisinde kültür, sanat, edebiyat sosyolojisi çok güdük kaldı. Dünyada da böyle. Ama bunu kültürel çalışmalar kuramı, kültür tarihi şeyinden gelenler bunu daha çok geliştirdiler. Benimde biraz o tarafa kaymamın nedeni biraz o nedenle. Kültürel çalışmalar senin dediğin beşeri bilim ile edebi form arasındaki branş farkını biraz göz ardı ederek, benim de temaya yani içeriğe değil (tabii içeriği de göz ardı etmek zorunlu değil) ama içerik kadar formu da biçimi de... Yani mesela romanı bir form olarak başlı başına sadece bir edebi tür müdür mesela roman. Edebiyat altına yaz şiir, öykü, roman, deneme falan. Bu mudur yani mesele? Bence değil. Roman kendi başına başka bir şey. Tabii ki edebiyat rolü var romanın tabii ki kurgu, tasarım falan. Bir edebi form olma özelliği var ama bence roman dünyada da, modernleşme toplumlarında bence daha fazla olmak üzere, az olan fark daha da birbirine karışıyor bence. Roman bana sadece bir edebi form gibi gelmiyor açıkçası. Romanın olmadığı zamanlardan, matbaanın falan Rönesans'tan beri, düzyazının gelişmesi de matbaa sonrası bir şey. Bunları hep kültür kuramı ve kültür tarihinden...”

Gökçen Ertuğrul sanatı bir üretim ve mücadele alanı olarak görüyor. Sanatın özünde modernitenin bir sonucu olarak ortaya çıktığını belirtiyor. Sanatın ne olduğu üzerine yaptığı tarihsel analiz şu şekilde:

“Sanat veya güzel sanatlar dediğimiz şey modernitenin bir kurumu, 18. yy’de ortaya çıktı ve bildiğimiz halini aldı. Dolayısıyla Türkiye’deki ana akımın hala bu modernitenin bir kurumu olarak sanatın alanına takılmış olabileceklerini düşünüyorum. Bence asıl sorulması gereken sanatın tarihselliği bağlamında sanatı almak ve bildiğimiz bütün şu anki kurumlarında aslında üç yüz yıllık bir tarihi olduğunun farkına varabilmek. Ders verirken sanatın tarihselliğinin bilincine varmak gibi bir kaygımda vardı aslında. Şu anda ezeli edebi olarak kabul ettiğimiz kategoriler nasıl inşa oldu, modernitenin diğer kurumlarıyla nasıl bir alakası var, deha figürü nasıl ortaya çıktı, yaratılmayan yaratıcı nasıl ortaya çıktı, dinamikler nelerdir, ödüller nasıl dağıtılıyor, dağıtımın nasıl bir kendinden ideolojisi var gibi. Dolayısıyla bu alanların, bir genelleme olabilir, tam da modernliğin egemen kategorileri içerisinde sanata tutulmuş olabileceklerini düşünüyorum. Bu da tabii ki eksik kalır. Çünkü bakışımız estetik algılarımız, alımlamalarımız, görme biçimlerimizin toplumsal-tarihsel bir inşa olduğunu kabul edebilirsek, bunları çok da öyle ezeli ebedi kabul etmemek lazım (...) Sanat eleştirilerine baktığımızda böyle aşkın bir yerden bir sanat eleştirisi yapılıyorsa bu da yine eksik kalır. Aşkın kriter dediğim şey şu: evrensel bir iyi resim tanımı veya evrensel bir iyi şiir tanımı, evrensel bir iyi tiyatro tanımını kabul edip bu ilkelere göre bir eleştiri yapılıyorsa bu bana çok yakın gelmiyor. Neden? Çünkü aşkın bir kriter olmadığını düşünüyorum. Orada biraz Bourdieucuyum. (...) Sanat bir alandır, kültürel bir üretim alanıdır. O alandaki mücadeleler tarafından belirlendiğini düşünürüm hep. Yani mücadele alanı olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla aşkın bir eleştiri yapıyorlarsa bu disiplinlerle benim aram pekiyi olmayabilir.”

Gökçen Ertuğrul sanat ile sosyolojinin ilişkisini ise şu şekilde ortaya koyuyor:

“Şöyle ki eğer sosyoloji modern toplumun bilimsel ve güzel sanatlar dediğimiz de modern toplumun bir kurumuysa aslında sosyolojinin taa kökenin de yatıyor aslında. Yani kurumlardan biri. Veya Weber rasyonelleşme tezi üzerinden düşünürsek yine modernitenin temel kurumlarından biri. Dolayısıyla sosyolojiye çok damardan bağlı olduğunu düşünüyorum. Keza dediğim gibi yeni ilgilerim içerisinde teknoloji meselesi zaten, sanat en temelde damıtırsak bir üretimdir, üretim pratiğidir. Dolayısıyla o toplumun üretim tarzı neyse ona göre üretilecektir. Bu açıdan da alakalı. Eğer direniş biçimleriyle de ilgileniyorsanız ki ben ilgileniyorum sanatın bir üretim biçimi olurken aynı zamanda nasıl bir direniş mecrası olacak, olabilir üzerine de kafa yormak gerekir diye düşünüyorum. Ki bu açıdan avangard hareketler benim açımdan önemliydi. Bugün bu avangard hareketler, Dadaizm gibi, zaten modernizm, postmodernizm denilen konumlanmaların ya da ne bileyim niyet edilmiş hareketlerin de temelinde. Dolayısıyla sosyolojideki veya sosyal teorideki kuramları da besleyen bir damar sanat. Dolayısıyla çok ayrılamaz diye düşünüyorum. Mesela Dadaizm olmasaydı postyapısalcılık, postmodernizm nasıl olurdu? diye düşünmek lazım. Çok ayırmak mümkün olmadığını düşünüyorum ben. Sosyolojinin ilgi alanlarının tam da temelinde. Hem bir üretim olması sebebiyle hem de bir direniş arayacaksa oradaki konumu nedeniyle hem de bir kurum olması nedeniyle.”

Sanat sosyolojisini kültür sosyolojisi bağlamında anlamlandırmaya çalışan Gökçen Ertuğrul işin tarihselliğinin kaçılmaz olduğu belirtiyor. Yaptığı analiz şu şekilde:

“Orada kültürü nasıl tanımladığına göre değişiyor aslında. Mesela ilk dediğim Öğrenim Programından gidersek dedim ya üretim süreci. Sanat bir üretimdir. Tabii modernite başka bir şey öne sürecektir tabii ki. Üretim değildir dehadır diyecektir ya, dehası olan bir insan çıkıyor ve yaratılmamış bir şekilde esinle, ilhamla üretiyor. Galerilerde, yıllıklarda neyse sanatın içindeki o üretim ajanları tarafından değer biçiliyor. Eğer böyle bakmayacasak Bourdieucu bakacaksak... Dikkat edersen terminolojim biraz Bourdieu terminolojisi. Sanatın nasıl bir üretim aracı olduğu üzerinden gideceksek birinci bu. Nasıl bir üretim alanıdır. “Nasıl tüketiliyor değil mi?” işin alımlama kısmı. Sanat aynı zamanda temsillerle yüklü bir şeyse, temsil stratejileri, metinse yine metnin kendisi bizzat ve kurum içi düzenleniyorsa düzenleme alanı. Ki bu saydıklarım Stuart Hall’ın kültür çemberi dediği şeydi. Dolayısıyla sanat bu alanların hepsiyle ilişkili. Hatta kimlik değil mi? Kimlikte önemli, Türk sanatı falan dediğimiz zaman. Dolayısıyla tüm bu saç ayaklarıyla ilişkili. Kültür sosyolojisini bu sacayakları üzerinden anlattığım için sanatta bu (kaç tane saydım sacayağı üretim, tüketim-alımlama, temsil, metin, kimlik ve toplumsal düzenleme altı sacayağı) sanatı bunlarsız inceleyebileceğimizi düşünmüyorum. Ayrıca kültür bir mücadele alanıdır dersek kültür çalışmalarından devam edip, kültürün bir özü yoktur anlamında, mücadele alanıdır, üretim biçimidir diye bakarsak aynı şey sanat içinde geçerli. Sanat akımlarını aşkın bir kriterle anlamak mümkün değil yine. Sanat akımları Bourdieu’nun da anlattığı şey sembolik sermaye ve ekonomik sermaye arasındaki belirli bir tür savaş, mücadele aslında. Kültür sosyolojisinin çerçevesi aslında sanat sosyolojisi için kaçınılmazdır diye düşünüyorum. Öbür türlü Bourdieu’nun eleştirdiği bir şeye düşersiniz yani sanatın bir tözü olduğunu bir özü olduğunu varsayarsınız. Modernitenin bir anlayışı olarak da sanatçının bir deha olduğunu, yaratılmamış bir yaratıcı olduğunu ve dehayla ürettiğini söylersiniz. Sanat eleştirisi içinde aşkın kriterler bulursunuz. Ve böylelikle alınıp satılabilecek bir metaya dönüştürürsünüz. Bourdieu hatta diyor ya bu durumda ancak böyle koyarsanız sanat sosyolojisi alımlamanın sosyolojisi olur. İnsanlar kaç defa müzeye gidiyor ya da sanatçıların analizini yapacaksanız nereden gelmiş sosyoekonomik durumu nedir falan. Ama bunlar sanat sosyolojisi açısından yetmez çünkü tüketicilere baktığımız zaman şunu sormamız lazım değil mi “insanlar nasıl algılıyor, nasıl görüyor? Bir müziği nasıl değerlendiriyor, kulak nasıl inşa ediliyor? Ya da bunun sınıflarla alakası ne? Bakarken nasıl görüyoruz?” Gaze dediğimiz şey, görme biçimlerimiz nasıl inşa edilmiş? Görme biçimlerimizde 18. yy’da inşa edildiğini söyleyenler var. Görme biçimlerimiz de doğal değil. Bunlara baktığımız zaman damardan bağlı, duyularımız nasıl inşa edilmiş, sanatçı nasıl sanatçı olmuş, bir kurum olarak sanat nasıl bir kurum, sanat üretim alanı içerisinde nasıl mücadeleler var, üretimse eğer üretim tarzıyla nasıl bir alakası var. Üretim tarzıyla göbekten bağlıysa biliş nasıl mümkündür gibi birçok buradan geliyor. Saydıklarım da benim sanata yaklaşımı da özetlemiş oldu. Şunu da ekliyeyim kişisel olarak avangard hareketlere de meraklıyım demiştim mesela bu situationism ile çok ilgiliyim aslında. Sistematik gerilla savaşı ilgimi çeken bir şey. Sonuçta politik bir duruşu da var ya. Sanat hareketlerinin çoğunun da politik olduğunu düşünüyorum. Modernist sanat hareketlerinin çoğu da politik aslında. En modernist hareketlere bile bakın en erken 19. yy burjuvazinin konuşmuş dilini paramparça etmek gibi mesela. Dadaizm, sürrealizm hep

buralardan yola çıkıyor aslında. Dolayısıyla aslında o modernliği ikiye ayırırlar ya burjuva modernliği ve modernitenin eleştirisi olarak modernizm. Modernist sanat aynı zamanda moderniteye karşı bir eleştiri olarak da görülebilir. Başından beri politik olduğunu da iddia ediyorum sanatın kendisinin.”

Kurtuluş Cengiz sanat ve edebiyat sosyolojisinin bir veri sağlayan bir alt disiplin olduğu yönündeki kanısı üzerine yorumları şu şekilde:

“Edebiyat sosyolojisi nelere eğimlidir diye bir şey düşünmedim. Ama şöyle bir şey düşünüyorum ben her sene ders verirken, bu senede aynı şekilde ders veriyorum öğrenciler seviyorlar çünkü bu tartışma konusunu. Değiştireyim dedim istemediler mesela. Kafamda mesela kadın meselesi üzerine vermek vardı bir seferinde. Kadınlık ve erkeklik meselesi üzerine dersi kurgulamak var. Dolayısıyla benim aklımda edebiyat sosyoloji şuralara eğimlidir gibi bir şeyden ziyade benim açımdan memleketteki tartışmaları, toplumbilimsel tartışmaları sadece sosyolojik de değil toplumsal tartışmaları, bize anlatacak bir takım konular, örnek konular ve o konular çerçevesinde bir Öğrenim Programı oluşturmak. Bunu sen mesela Türkiye’de kentleşme üzerine de kurabilirsin misal. Kadın sorunu üzerine de, kırdan kente göç ve toplumsal değişme problemleri üzerine de. Daha çok buna bakıyorum o yüzden özel bir tercihim yok. Entelektüel ilgilerle ilgili olarak.”

Sanatın bir sosyal alan ve kurum olarak çalışıp çalışmayacağına yönelik sorumu ise şu şekilde cevaplıyor:

“Ali Akaylar falan daha sanat, sanat piyasası, sanatın kendi alanı. Kendinde şey olarak sanat. Aynı zamanda küratörlük falanda yapıyorlar. Ama onlar o şeyin merkezindedir. Yıllarca Beşiktaş’da, Fındıklı’da o kampüte. O kampüs iyice sanat piyasası alanının, piyasa olarak da merkezi dolayısıyla Mimar Sinan ekolü biraz daha öyle. Orası güzel sanatlar üniversitesi aynı zamanda. Hemen yanlarında heykeltçiler var, resimciler var... Onlar biraz daha işin teknik kısmına da daha vakıflar. Bizim burada öyle bir şey yapmamız pek mümkün değil. Birde benim kişisel tercihim. Ben sanatçı değilim. Resimden anlamam müzikten anlarım. Aşağı yukarı otuz yıldır müzikle uğraşıyorum. Tiyatroya çok ilgim yok ama işte tiyatrunun kendisi de önemli bir alan. Niye çünkü çok şey anlatıyor. Mesela (...) Shakespeare’i bir edebi vaka olarak mı inceleyeceğiz, 17. yy İngiltere’inde ne oldu da Shakespeare çıktı, ne anlatıyor tüm bu olaylar bize ona mı bakacağız? Ben ikincisine bakıyorum. Ötekide çok eğlenceli olabilirdi. Mesleğimin o olmasını isteyebilirdim. Ama bu çocuklar edebiyatçı değil, olmayacaklar. Senin dediğin bu bize ne anlatıyor diyerek anlatıyoruz. (...) okuma sevdireyim de güzel. Çünkü okumuyorlar bari okumayı sevdireyim diye düşünmüş. İyi düşünmüş bence. Hiç yoktan iyidir. O da küçümsenecek bir eğilim değil. Aslında istediğim şey şu kitabı okuyacak bir de üstüne yazılmış eleştiriye okuyacak. Bunu yapmıyorlar.”

Lütfiye Bozdağ’ın sanata ve sanat sosyolojisine genel yaklaşımı şu şekilde:

“Türkiye’de gerçekten sanat eğitiminde kuramın önemi çok anlaşılmış değil. Ama bunun önemini kavrayan ve kavram üzerinden giden sanatçılar bana göre daha başarılı olabiliyor. Yani ne yaptığının farkında olan sanatçılar. Bir kısmı da

popüler kültürün rüzgârıyla oraya buraya savrulan, kendi yolunu bulamayan sanatçılar da var. Tabii sanat çok kırılma dönemleri geçirdiği için bunları çok net olarak söylemek zor günümüzde. Ama önem verilmiyor. Yani ben üretirim ama ürettiğinin arkasındaki düşünsel yapı ne, kavramsal temel ne? Bunun üzerine çok düşünmeyip daha popüler kültür üzerinden giden çalışmalar var. Daha eklektik çalışmalar var. Ama 19. yy'nin sonları 20. yy'nin başlarında şairler, yazarlar, felsefeciler, ressamalar Paris'teki kafelerde oturup uzun uzun tartışıp akımların doğmasına neden olmuşlar, akımları tartışmışlar, bir şeyleri birlikte üretmişler, birbirlerinden kavramları almışlar, vermişler, oturup birlikte kavram üretmişler. Bunlar çok kıymetli şeyler. Bugün çok eksik olan bu kolektif çalışmayı yapamadığımız alanlar çok eklektik. Çok kolaj ama ne söylüyor? Söylediği bir şey yok. Tam da dönemin o postmodern ruhu gibi tek ilke ilkesizliğin ilke olması ilkesi gibi burada da eklektik ben yaptım oldu. İşte bienal sanatını görüyorsunuz. Nitelikli sanat, niteliksiz sanat; alt kültürün sanatı, üst kültürün sanatı demek istemiyorum ama kendi düşüncesine hizmet eden bir sanat iyi sanat bana göre. Onu bazen göremiyoruz. Çok iyi işlerde var ama bazen çok vasati ve eklektik oluyor. Kendisi bile ne amaca hizmet ettiğini farkında değil. Kavramların ne olduğunu farkında değil. Ama bunun farkında olan sanatçılar benim gözlemime göre gerçekten başarılı. Bir şeyi sorguluyor. Sorguladığımız şey felsefi bir kavramsa düşünce üzerinden, felsefi akımlar, felsefeciler üzerinden gidiyorsunuz. Eğer bu sanat üzerinden tartışılacak bir kavramsa bunu sanat formu üzerinden takip ediyorsunuz. Form bir biçimsel formu bu heykel olabilir enstelasyon olabilir onun biçim özelliklerinde kendi doğası özelliklerinde arıyorsunuz. Ama bunlar çok birbiri içerisine geçti yani eskiden üç tane asal sanat vardı: mimari, heykel, resim. Bütün sanatlar bunlardan doğru ama bugün grafik sanat var, fotoğraf sanat mı değil mi uzun yıllar tartışıldı bugün kabul ediliyor sanat olduğu, çok kompakt bir sanat var. Birbirinin içinde birbiriyle ilişkili birbirlerinin sınırlarını bazen ihlal etmiş durumdadır. Ne neye ait belli değil. Ama aslolan düşüncenin ifadesi. Bunun araçları teknolojiyle birlikte değişebilir, teknolojiye uyum sağlayabilir, dijital olabilir. Bugün dijital sanatlar var, yeni medya sanatları var, mailart var, video art var, performans sanat var. Bunlar daha, 60 sonrası çıkan sanatlar bunlar da teknolojiye bağlı olarak değişmekte. Toplumsal dönüşümlere bağlı olarak gelişmekte. Ben Gezi üzerinde çok duruyorum. Gezi'nin böyle bir otantik yanı vardı ve şöyle bir şey derim Gezi de hayatla sanat yer değiştirdi. Çünkü sakin, sıradan, tekrarı olan bir şeydir ya, hayatın döngüsü o öyle akar kendi halinde. Ama sanat daha şeydir. Mesela bir romanda insanın başına çok şey gelebilir. Daha trajiktir, daha dramatiktir, daha inişli çıkışlıdır, hareketlidir, eğlencelidir, bütün yönleriyle yani. Ama Gezi'de o normal olan hayat anormal bir duruma dönüştü. Yani orada herkes bir şey üretti ve herkes orada oraya gelme gerekçesiyle beraber... Mesela birisi bir yazı yazdı: "Mustafa Keser'in askerleriyiz." Başka birisi çıktı ona bir cevap verdi. Zeki Müren bilmem ne veya neydi "hayaller Paris gerçekler Eminönü." Böyle bir tezatlıklar üzerine çok güzel şeyler çıktı. Onlar toplandı, makalelere dönüştü, bildiriler yayınlandı, sempozyumlar, kitaplar. Orada gerçekten bir ay boyunca ki benim de gözlemleme fırsatım oldu biz normal hayatın nasıl hareketlendiğini, neşelendiğini, sanat eğitimi alsın veya almasın oraya katılan tüm insanların sanat yapma özgürlüğünü kendilerini ifade etme aracı olarak ve sanatçı olup olmama hakkında hiçbir kaygı duymadan, doğal ve naif yapısı içerisinde ortaya sermeleri çok çarpıcıydı. Mesela duran adamın performansı. Duran adam bunu bir protesto olarak yaptı ama bunu yüzler binler taklit etmeye başladı. New York'da bile duran adama eşlik eden

duran insanlar çıktı ortaya. Bu yayıldı. Hem protest bir tarafı var hem sosyolojik tarafı var. Oldu da ne oldu? Bilmiyoruz. Tezer Özlü'nün güzel bir sözü var: “Hiç birimiz kimin anısı haline geleceğimizi bilmeyiz.” Gelecekte ne olacağını bilemeyiz. Mesela Fransa’da sarı yelekliler olayı patladı. Occupy Wall Street, occupy museum hareketleri var biliyorsunuz. Lidersiz, örgütsüz, sosyal medya üzerinden bir kitle hareketi. Bunun sanat yansıması, orada her şey sanattır. İnsanlar dans ediyorlar, grafitiler, duvar yazıları, okunan, söylenen, yapılan eylemler, alanın temizlenmesi. Bunlar Happening olarak okunabilir. Happening olay-sanat demek. Olayın kendisi bir sanat. Öyle de okunabilir. Kendi içinde de bir sürü sanat formu gördük. Bu bence çok çarpıcıydı. Bununla ilgili ayrı bir araştırma yapılabilir. Aslında sanat bir yanda çok bireysel bir insan etkinliği, düşünsel bir etkinlik. Çünkü tasarım, düşünme sonucu ortaya çıkıyor. Ama bu aynı zamanda çok toplumsal. Aynı zamanda çok politik. Kişisel olan politiktir diyen feministlerin söyleminden yola çıkarsak aynı zamanda çok politik. Dolayısıyla sanat sosyolojisi, sosyoloji-sanat ilişkisi... Sorun nerede? Siz üretiyorsunuz, bir şey, bir tasarım; bu form üzerinden olabilir, dijital olabilir, fakat siz onu ürettikten sonra o sergilendiği andan itibaren o artık kamunun oluyor. Kamusallaşıyor. Ve onun sahibinin kim olduğu, sahibinin onu ne niyetle yaptığı önemli değil artık okuyucu onu yeniden okuyarak kendi anlamını kuruyor. Her bakan kendi anlamını oluşturuyor. Dolayısıyla artık o anonim, kamuya ait bir şeye dönüşüyor. Oradaki sorunsalda bence sanatın meta olması. O sergileniyor ama sanatın kamusallığı elinden alınıyor. Nasıl elinden alınıyor? Koleksiyoner geliyor sanatçıya diyor ki “ben senin işini çok beğendim bu işi satın alıyorum” diyor. “Ne kadar bunun değeri?” diyor. 50000 tl desen örneğin. 50000 tl’yi bastırıyor, sanatçının işini atölyesinden alıyor. O işi kim biliyor sanatçı biliyor, üreten. Kim biliyor koleksiyoner. Koleksiyoner isterse o işi deposuna kilitleyebilir. İsterse evine asabilir. Elbette evine giren çıkan insanlar küçük bir kamu olabilir ama kısıtlı ve sınırlı bir kamu. Daha geniş kamusal anlamda geleriye, müzeye, sokağa açık olan kamusal ortadan kalkmış oluyor. İnsanlar o sanat yapıtıyla karşılaşmıyorlar. Çünkü o bir sermayenin tahakkümüne, güdümüne, keyfine kalıyor. O yırtıp yok edebilir. Evinin yatak odasına asar sadece iki ya da bir de hizmetçi üç kişi görür. Bunlar yapılabiliyor. Bir sanat üretimi kamusallaşmadan depolara kaldırılabilir. Bu tabii sanatın metalaşmasıyla ilgili çok ciddi bir problem. Burada tabii gayri maddi emek var, telif hakları var vs. ama bir de sanatın kamusal boyutu var. Sanatçı orada nasıl bir tavır alacak? Sanat eserini satmazsa hayatta kalamıyor çünkü üretmek için yeni malzemelere ihtiyaçları var, hayatını idame ettirebilmesi için paraya ihtiyacı var. Ama satarsa da onun artık herhangi bir eşyadan farkı olmuyor. Sıradan bir mala dönüşüyor ve sahibinin malı oluyor. Bunları ben sorunsal olarak görüyorum. Onun dışında sanatta sadece felsefi ve estetik dönüşüm değil toplumsal dönüşümler de var. Yani Marcel Duscamp’ın yaptığı *Çeşme* adlı pisuarı sanat yapıtı olarak kabul ettirmesi bütün toplumu etkilemiştir. Sanata bakışı etkilemiştir. Sanatta bir kırılma noktası yaratmıştır. Bunu toplumsallıktan, sosyolojiden soyutlayamayız.”

Bu kısımda genel olarak sanat sosyolojisine yaklaşımları iki ana eksendedir. Daha önceden de değinildiği gibi bunlar veri olarak sanat ve sosyal alan olarak sanat olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar tabii sosyoloji kökenli olan akademisyenlerin

görüşleridir. Sanat kökenli akademisyenler ise sosyolojiyi sanatlarının sosyal, politik, tarihsel boyutlarını anlamak adına bir araç olarak görmüşlerdir.

Sanat Sosyojisinin Kuramsal İçeriği

Gökçen Ertuğrul Marksist kuramın pek çok farklı yönden sanat sosyolojisi için önemli olduğunu belirtmiştir:

“Sanat niçin önemli olmuş oluyor? Egemen güçler var, burjuva sınıfı falan ya da devlet var. Egemen güçlerin sahip olunabilecek bir şey mi sanat, eğer sahip olunacak bir şeyse o zaman propaganda amacıyla da kullanılabilir dolayısıyla sanatın toplumsal güçler tarafından belirlendiğini düşünüyorsan bir ele geçirelim sanat üretimini propaganda amaçlı olarak kullanalım. Yok, eğer göreceli özerkliği varsa da, göreceli özerkliğinden faydalanıp yine hegemonya sürecinde bunu kendimiz inşa etmeye çalışalım gibi bir şey burada. Sanatın özü var mı yok mu, nasıl bir direniş biçimi olabilir, tahakküme ve otoriteye karşı? Temel kafa yorma aslında bu eksen. Benim takip ettiğim kadarıyla Brecht’in bu yabancılaşma etkisi üzerine tiyatrolarını daha çok ilgilenmişim. Ya da işte sitüasyonist enternasyonal dedim ya semiyotik gerilla savaşı, yani alanlar yaratalım, durumlar yaratalım ve sistemin silahlarını kendisine karşı kullanalım. Politik olarak ben anarşist ya da postanarşist tarafı yakın görüyorum. Ama orada da yine öz tartışmalarına giriyoruz değil mi? Yani inanın özü nedir ki yaratıyor ve sanat eserleri üretiyor? Sanat eğer bir üretimse bunun diğer üretim biçimleriyle bağı ve özgürleşim potansiyelleri neler? Daha çok beni bu taraflardan ilgimi çeken bir nokta. Ama Brecht’in bu yabancılaştırma efekti hem ilgimi çekerdi. Önemli olan bir farkındalık yaratmak aslında.” “Adorno her zaman gündeme gelir. Kültür endüstrisi kavramıyla bütün kültürel üretim alanı bürokratik ve kapitalist tahakküm altına girmiştir. Tahakküm altına alınmış bir dünyanın parçasıdır. İnsanın yabancılaşmamış bir üretimi olarak kültür böyle bir ideal vardır, bu da artık son kertede elimizden gitti. Geriye bir sanat kalır o da yavaş yavaş ele geçirilmeye başlanmıştır. Bu benim kafamda bir sorun aslında Adorno’ya yöneltilen en büyük eleştiri de bu. Cazı mesela kültür endüstrisinin yozlaşmış bir biçimi olarak görür. Schoenberg’in atonal müziğini bir direniş biçimi olarak görür. O da aslında benim kendime de sorduğum bir soru. İşin elitist kısmını bir kenara bırakalım. Doğru. Çünkü eper kulak inşa edilmişse ve belirli kültürel sermaye gerekirse Schoenberg’in müziğini ben nasıl şey yapacağım? Değer biçeceğim, sıradan bir insan. Hiçbir kültürel sermayesi olmayan bir insan. İşin sınıfsal kısmı bir tarafa orada Bourdieu işimize yarıyor. Her zaman şu düşündüğüm bir soru Adorno hatta Horkheimer üzerinden. Dedim ya direniş meselesi sanat nasıl bir direniş alanı olabilir? Hazlarımız ideolojikse, kültür endüstrisi bahsederler ya sitcom vardır ama kahkaha etkileri vardır değil mi? Gülüşümüz bile sistem tarafından tetiklenir falan. Dolayısıyla burada gerçek bir haz, keyif yoktur. Aynı izleği ben Zizek’de falan da sürdürmeye çalışıyorum. Zizek okumalarım da. Çünkü Lacan ve Zizek’e gittiğimiz zamanda keyif ve hazzın kendisi bizahiti aslında sistemin bir buyruğu. Nasıl bir sistemin buyruğu yasa olmazsa haz olmaz ilkesinden gidiyorlar ya zaten. Yasa dediğimiz şey haz üzerinden kendini mümkün kılar. Hangi hazlar ve keyif ideolojiktir ki bütün keyif ve hazlar ideolojik midir? İdeolojik olmayan haz ve keyif nerededir? Sanatın neresindedir? Hangi imkânları barındırır ve bunu nereden bulacağız? Hala aradığım bir sorudur bu benim. Yani özetle haz ve keyif

ideolojikse ve iktidar ve tahakküm ilişkilerinin dışında düşünülemezse, Adorno falan bunu gayet net ortaya koyuyor ya da Zizek’de bunu ortaya koyuyor Lacan üzerinden, ama dikkat dersen bu kategorileri asla bırakmazlar. Roland Barthes’de öyle bütün keyif ve haz ideolojiktir bırakalım gidelim demiyorlar hiç birisi. Hala ideolojik olmayan bir haz ya da araçsal olmayan ama subsansive (tözel) bir sanat, Adorno’da mesela hala tutunulması gereken sanat bu sanattır. Aklı barındıran sanat. Araçsal akli atar Adorno ama subsansive bir akıl olduğunu varsayar ve bunu da sanatın alanında görür. Yani araçsal rasyonalitenin egemenliği altına girmemiş. Dolayısıyla bu ilgim hala var. (...) Keyif ve hazzın ideolojik olmayan biçimleri arayışı. Deleuze ve Guattari’yi bağlayan da bu. Arzu onlar için önemli bir kavram tabii ki. Direnişin yeri neredeyse amma velakin arzunun kendisi özü olmayan ve iktidar olmaksızın anlaşılacak bir kategori arzu dediğimiz şey. En basitinden oedipal olarak kodlanıyor sonra devlet kodluyor, üstkodluyor, kapma aygıtı oluyor falan. Faşizm oradan alıyor arzuyu, arzu olmazsa bunların hiçbirisi olmaz. Ama ideolojik olmayan ya da tahakküm ve iktidara yakalanmamış olan keyif ve haz nerededir evet? Bunu bende arıyorum. Bununla ilgili okumaya devam ediyorum onu söylüyeyim. Ama senin az önce sorduğun soru var ya. Sen daha Marksist estetik üzerinden gittin ya. Şimdi şu sıralar benim yeni yönelimim yani okumayı sürdürdüğüm kısım bunun daha post-anarşist tartışmalarına bakıyorum. Mesela son dönemlerde Deleuze, Guattari, Stirner biraz okuyorum. (...). Benim şu anda devam ettiğim şey Marksist estetiğin kendisi değil amavelakin daha yeni yaklaşımlar aslında. İşte post-anarşist yaklaşımlar, Lacancı haz kuramları, orlardan devam ediyorum. Bir de belki şeyler, yeni otonomist hareketlerle de biraz ilgiliyim. (...) Gramsci üzerine de bir ara okumuştum epey. Kültür üzerine yazıları var, Türkçeye çevrilmedi galiba ama. Gramsci üzerinden de o Marksist tartışmalara biraz bakmışlığım var. (...) Sonunda yine özcü kategorilere gelip dayanıyor Marksist estetik de. İnsanın özü nedir, doğası nedir gibi?”

Bourdieu da sanat sosyolojisi bağlamında çok ön plana çıkan sosyologlardan birisi. Gökçen Ertuğrul, Bourdieu’nun önemini şöyle belirtiyor:

“birincisi sanatı bir üretim alanı olarak görmesiyle tabii ki Bourdieu, ikincisi modern sanat kurumunun kategorilerini bozduğu için yine Bourdieu, değil mi yaratıcıyı kim yarattı diye sormak, ya da ödüller verilirken nasıl dağılıyor hangi eyleyenler var, nasıl dinamikler var, nasıl bir mücadele var sanatın üretim alanında. Tabii işin sınıfsal boyutu Bourdieu anlamda tabii önemli. Mesela müzik kulağı olmak gerçekten de doğuştan gelen bir yetenek midir? Yoksa sermayelerimiz tarafından oluşturulan bir şey midir? Müzik kulağım yok ama hakketen hiç mi yoktu? Yoksa teknik imkânsızlıklar nedeniyle mi yok gibi. Bakış, görme, duyma tüm bunların sosyolojisi için tabii Bourdieu en temelde.”

Köksal Alver sanat sosyolojisinde kendisini etkilemiş olan kuramsal yaklaşımları şu şekilde anlatıyor:

“(…) Çok önemli klasiklerden çağdaşlara varana kadar pek çok isim var. Beni en çok etkileyenler Goldman’dan belli oranda yazarın dünya görüşü kavramı vesaire. Roman çözümlemeleri, roman sosyolojisinin doğuşu, roman sosyolojisine doğru gibi okumalar yaptığımı söyleyebilirim. Lukacs’ın yine roman kuramıyla ilgili

çalışması. Rene Girard Fransız araştırmacı yine onun önemli bir edebiyat kuramcısı olduğunu biliyorum. Robert Escarpit var alanın klasiklerindedir edebiyat sosyolojisinin (...) Türkçeyede birkaç kez çevrilen ve bilenen bir isim gerçekten. Frankfurt Okulu kuramcılarında Löwenthal, Marcuse onların özel ilgi alanları var edebiyat sosyolojisine, sanata ilişkin. Onları yoğun bir şekilde okuduğumu söyleyebilirim. *Sanatın Kuralları* Bourdieu. O önemli. Becker önemli, son yıllarda dikkat çekiyor. Kitapları da çevrildi. *Sanat Dünyaları* diye kitabı mesela bu anlamda ciddi bir kitap, Ayrıntı'dan çıkmıştı. Bunlar aklıma geliyor. Türkiye'den de birkaç isim zikrederim. Yani Türkiye'de sanat sosyolojisi edebiyat sosyolojisi çalışmaları kimler katkı vermişler? Hem kuramsal hem uygulamalı çalışmalarla bu alana katkı vermişler? Bu önemli bir şey benim için. Düünden bugüne rastladığımız isimler. Şimdi Kösemihal'ı zikrettik. Bu alana gerçekten ciddi anlamda emek vermiş birisi. Başlı başına öne çıkan bir isim. Fakat onun dışında zaman zaman mesela ilgi duymuş ya da belli konulara bir şekilde yaklaşmış ama devamını getirememiş pek çok isim var. İşte Hilmi Ziya "Roman" isminde bir yazı yazmış. Çok ciddi bir yazı. Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, *Erzurum Şairleri* diye bir kitap yazmış, Bayburtlu Zihni diye bir ozanımızı değerlendirmiş ve bunun edebiyat sosyolojisi çalışması olduğunu söylemiş. Fakat orada bırakmış anlatabiliyor muyum? Yakın zamanda rahmetli Halil İnalçık'ın *Şair ve Patron* kitabı bu anlamda ciddi bir katkı oldu alana. Yine Nermi Uygur'u zikrettim ben, *İnsan Açısından Edebiyat*. Kurtuluş Kayalı'nın roman bağlamında yaptığı çalışmalar okumalar. Düşünürler üzerine yaptığı tetkikler. Yine yakın zamanda vefat etti Ömer Naci Soykan ismi çok önemli. Mimar Sinan'da uzun zamanlar, bu alanda duayyendi ve dersleri veren birisiydi. Edebiyat sosyolojisi derlemesi de yaptı kendisi. Sanat sosyolojisi derlemeleri yaptı. Besim Dellaoğlu bu alana çok katkı yapmış hali hazırda yapmaya da devam eden bir isim. Kendisini takdirle zikrediyorum hep. Hem Tanpınar çalışması son zamanlarda yaptığı hem de onun öncesinde Frankfurt Okulu ve sanat çalışması, Benjamin çalışması aynı şekilde çok dikkat çekiyor. Kenan Çağan'ı zikrettim. Bu arkadaşlar, belki bizim kuşakta yer alan arkadaşlar. Kenan Çayır Bilgi Üniversitesi'nde Türkiye'de İslamcılık ve İslami Edebiyat çalışması var alana katkı sayılabilecek. Bunlarla beraber bir toplarlama yapmak, yeni araştırma konularıyla, yeni kavramlarla, yeni temayüllerle Türkiye'de bu alana biraz daha canlandırmak gerekiyor. Bu alanda en ciddi problemin süreksizlik problemi olduğunu ifade ettim. Yani Besim hocanın ya da benim daha çok sanat ve edebiyat bağlamı tez üretmemiz gerekir. Makale üretmemiz gerekir. Talebeleri buna yöneltmek gerekir ki bu alan kendi mecrasını sağlıklı bir şekilde bulabilsin. Dolayısıyla beni etkilemiş olan birkaç isimden söz etmiş oldum böylece yabancı yazarlardan hem de Türk yazarlardan. Onlardan öğrendiklerimizi kendi merakımızla bir araya getirmeye çalışıyoruz açıkçası."

Lütfiye Bozdağ sanat sosyolojisi ve kuramının, insanlar ve ürettikleri eserler arasındaki ilişkinin sanatın sosyal yönünü ortaya çıkardığını ortaya koyuyor:

"Tek bir kişiden etkilenip okudum diyemem. Sosyolojiyle ilgili yazan çizen herkesden parça parça bir şeyler okumuşumdur. Kitaplarını okumuşumdur. Son dönem mesela David Harvey'den çok etkilendim. Hem Marksist olması itibariyle etkilendim hem de bu kentsel dönüşüm, kamusal alan ve tanımı. Hannah Arent bir kadın olarak o da demokratik bir pencereden bakıyor. Kamusal alana bakışı, sınıflandırışı, diğer kavramları. Ama sosyolojide kim varsa yazan çizen az çok

takip etmeye çalıştım. Çünkü sanatın kamusal boyutu olduğu için... Mesela Fransız devriminin gerçekleşmesinde sanatın çok büyük rolü var. Burjuva sınıfı alttan alta şairleri, yazarları hatta ressamı etkileyerek onları halkı uyandırmak için provoke etmiştir. Ve araç olarak kullanmıştır sanatı. Bu nedenle çok ilgimi çekti. Özellikle protest sanat, sokak sanatı, 60 sonrası sanat hareketleri, fluksus, sitüasyonistler, dadanın izleri, avangard sanatın izleri, bunlardan etkilenmemek mümkün değil. Çünkü o 1. ve 2. Dünya Savaşlarından sonraki kırılmalar. Frankfurt Okulu'nun eleştirisi. Adorno'nun en önemli kavramlarından kültür endüstrisi. Bunların akış süreci, işte popüler kültür, Andy Warhol, pop-art... Bunları okumak için tabii ki sosyolojiye çok ihtiyaç var. Bu konuda kalem oynatan herkesden halen de okumaya çalışıyorum. Aralarında bağlar kurmaya çalışıyorum. O entegre etmek kolay bir şey değil. İkisine birden hâkim olanız gerekiyor çok başarılı olmak için. Bazen ikili çalışmalar yapılabilir. Birkaç deneme var Türkiye'de de ama çok başarılı değil. Yani Deleuze ve Guattari kadar veya Marx ile Engels kadar değil. Sosyolojinin terminolojisine, bütün o yapısına, anlayışlarına, ekollerine hâkim olmak gerekiyor ki daha doğrudan doğruya konuşulabilsin. Önce siz kavramlar alıyorsunuz, dönüşüyor zaten onlar, sanattan da onlar kavramlar alıyor. Sanatta sosyolojiden kavramlar alıyor. Mesela şu sıralar benim en çok ilgimi çeken göç, Suriyeliler, mültecilerin durum, bunların sanat üzerinden ifadesi var. Bir mültecinin yazdığı bir kitap, öykü ödül aldı daha yeni. IWW'nin yaptırdığı Aylan bebek ile ilgili entelasyon, resim neyse o. Onlar çok ilgi çekti. Ama bunlar gerçekten toplumsal bir yaraya parmak mı basıyor, yoksa bu popüler olan ya da trend olan konuları ele alarak aslında kendi şöhretini mi geliştiriyor? Orada da çok etik bir yaklaşım var. Sanatçı belki onu iyi niyetle yapıyor ama sonuçta o bir prestije ya da ona şöhret katmaya ulaşıp, sorunu çözmeye hiç de yardımcı olmuyor bazen. Bunlar çok tartışılması gereken konular. Bunları takip ediyoruz. Sürgün var mesela. Sürgünde olan insanlar var. Sürekli göçme halinde olan insanlar var. Dünyada bir kaos var. Sanat bunun neresinde? O insanları ne kadar kapsıyor, ilgilendiriyor? Mesela acının olduğu, trajedinin olduğu yerde asıl sanat kendine ortam buluyor. Mesela bianellerde en başarılı sanatçılar İranlılar, Mısırlılar, Orta Doğu sanatçıları. Orada savaş var, orada canları yanıyor, orada insanların kaybediyorlar. Tabii ki onlar daha samimi bir sanat üretiyorlar ve kendi acılarını sanatın formu üzerinden en iyi onlar anlatıyorlar. Bizde de bazı Kürt sanatçıları var. Serpil Odabaşı mesela. Benim çok hayranlıkla takdir ettiğim bir sanatçı. Nurettin Erkal var. Veysi Akay'ın videoları çok çarpıcı. Aklıma ilk gelenler bunlar. Halil Altındere demeyeceğim. Şener Özmen demeyeceğim. Çünkü onlarla konuştuğumuzda biz Kürt meselesi üzerinden sanat yapmıyoruz dediler. Biz evrensel sanat yapıyoruz dedikleri için ben onları bu kategoriye sokmayacağım. Ama diğer sanatçılar bunu söylüyorlar. "İnsan ne yaşadığıysa onu dışa vurmak ister" diyorlar. Özellikle bir kadın olarak da Serpil Odabaşı'yı çok beğeniyorum, çok takip ediyorum. O da şu anda Kanada'da sürgün. Çok politik üretimler. Protest, politik, acıtıcı ama samimi. Çok içeriden çünkü. Bu hep böyle olmuştur. Nerede bir acı varsa orada bir dışa vurum olacaktır. Türküler, ağıtlar da acıdan çıkıyor, müzikte de öyle. Blues, caz acı çeken toplumların müziğidir. Dolayısıyla sanatın böyle olması da doğal. Bütün bunlar varken sosyolojiyle o kadar entegre ki nasıl ayırt edeceksiniz?"

Şebnem Özkan ise Bourdieu'nun kavramsallaştırmaları özellikle kültürel sermaye kavramını sanatı metalaştırdığı gerekçesiyle çok fazla kabul etmiyor:

“Biraz önce aklıma geldi ama kültürel sermaye vs. bir takım kavramları evet belirli bir kuramsal yaklaşımla konuya bakıldığı zaman önemli, kaçınılmaz kavramlar ama görme biçimimizi farklı etkilediği kanısındayım. (...) Kültürel sermaye, edebiyat sanat tutkusunu o konuyla ilgili olmayı biraz böyle ekonomi kavramlarıyla açıklıyor. Kendine yatırım yapmak var mesela. Yani işi farklı bir yere getiriyor sanıyorum.”

Sanat Sosyolojisinin Diğer Sosyal Kurumlar ve Sosyolojinin Alt Disiplinleriyle Olan İlişkisi

Demet Ulusoy sanat sosyolojisinin, sosyoloji içerisinde en çok kültür sosyolojisi, din sosyolojisi ve bilgi sosyolojisi ile iç içe olduğunu düşünüyor. Aslında Demet Ulusoy'a göre sosyoloji bir şemsiye ve o şemsiyenin altında araştırmacılar farklı kurumları ve alanları çalışmaktalar. Temelde hepsi iç içe geçmiş durumda. Dini ve dinin etkilerini anlamadan sanatın da anlaşılamayacağını belirtiyor. Bilgi sosyolojisine de özellikle eğiliyor ve dönemin bilme biçimlerinin, epistemolojilerinin sanata bakışı, estetik yargıları etkilediğini vurguluyor.

Köksal Alver'in bu konudaki yorumları şu şekilde:

“Sanatın ve edebiyatın çeşitli yönlerine bakmak gerekiyor. Bir yönüyle birçok alanla ilgili. İşte bilgi sosyolojisi dediniz. Edebiyat, sanat bilgi verir mi? Gerçekten vermez. Vermek istemez belki. O onun işi değildir. Ama okur nihayetinde edebiyattan ve sanattan bir şeyler bilebilir. Bir bilgi türü olarak sanat ve edebiyat gibi bir şey söyleyebilirim. Dolayısıyla bilgi sosyolojisinin yanına yazabilirsiniz. Kültürün zaten içerisinde. Çünkü edebiyat kültürün en önemli yapı taşlarından birisi. Dil, dil içeriyor zaten. Dil yoksa kültür yok değil mi? Sanat aynı şekilde bir kurum. Yani bu kültür milli kültür, ulusal kültür veya evrensel kültür dediğimiz şey bir şekilde sanatla zaten içli dışlı. Çünkü sanat gerek ürettikleriyle gerek sembolizmiyle, kavramlarıyla, simgeleriyle zaten kültür dünyasının, kültür hayatımızın oluşmasına büyük oranda katkı veren bir kurum, bir yapı. Din sosyolojisiyle de irtibatlı sonuçta. Dini edebiyat dediğimiz bir şey var. Siyaset ve edebiyat değil mi? Dolayısıyla bir iç içelik söz konusu yani. Hiçbir kurum hiçbir alan tek başına, siyaset sosyolojisi tek başına değil, edebiyat sosyolojisi tek başına değil, eğitim sosyolojisi tek başına değil, ayrıksı durmuyor. Nihayetinde hepsi sosyal olanın, sosyolojik alanın içinde. Hercümenç olmuş durumdadır. Dolayısıyla bu ilgileri kurabiliriz, bu ilişkileri kurmak mümkün. O biraz daha detay bir inceleme. Fakat ilkesel düzeyde, kavramsal düzeyde her bir sosyoloji alt disiplini, başka disiplinlerle, hem üst disiplinlerle hem de kendi içindeki alt disiplinlerle, ilişki biçimlerini kurabiliriz. Kurmamız da gerekir. Bu ilişki biçimini kurduğumuzda da orada çok önemli çalışmalar yapılabileceğini söyleyebilirim ben. Yani mesela yazarlık örgütleriyle ilgili çalışmak değil mi? Nihayetinde bir

yazarlar sendikası var, bir edebiyatçılar derneği var, bir yazarlar birliği var. Ne bileyim yurtdışına baktığımızda başka başka PEN yazarlar grubu var. Biraz daha detay belki ama yazarlar nasıl birlik olmuşlar, hangi birliğin içerisinde yer almışlar, orada ne söylemişler, ne konuşmuşlar. Çağdaş yazarlar birliği. Neler söylenmiş, neler konuşulmuş. Bunun ister istemez siyasetle, iktisatla, eğitimle, bilgiyle tabii ki ilgisi olacaktır bu anlamda nitelikli, kışkırtıcı, cesaret verici konu başlıklarının bulunabileceğini düşünüyorum şahsen.”

Kurtuluş Cengiz sanat ve edebiyat sosyolojisini bir veri olarak yorumlamaya daha yatkın olduğu için sanat sosyolojisinin zorunlu olarak diğer sosyolojik alt disiplin ve kurumlarla iç içe olması gerektiğini vurguluyor:

“Tabii canım mecburen yapıyorsun. Çünkü ben edebiyat olsun diye vermiyorum ki bu dersi bu sosyoloji dersi aslında. Derste de gördün *Araba Sevdası*’nı konuşuyoruz. Niye o kitabı anlatıyoruz ki roman olarak. Aman aman bir şey değil. *Felautun Bey ile Rakım Efendi* ya da İşte *Sinekli Bakkal* anlatabiliyor muyum? Buradaki hikâye ne bu neyi anlatıyor bize? Neyi gösteriyor? Bizim işte Türk toplumunun yapısıyla dönüşümüyle, kaygılarıyla, bunalımlarıyla ilgili bize ne veriyor? Ona bakıyoruz. Bunu incelediğimiz her noktada da o tartışmalara giriyoruz. Bugünkü tartışmamız epistemoloji tartışmasıydı. Osmanlı toplumunda yeni bir epistemolojinin ortaya çıkması ve bunun nasıl ifade edileceği hikâyesi. Jale Parla bunu buradan okumuş. Aslında bu felsefe dersi, metodoloji dersi hatta. Yani bir anlamda. Ama mesela haftaya Yahya Kemal var. O zaman daha ziyadesiyle tarih meselesine gireceğiz. Tarih, kimlik, anlatabiliyor muyum? Sonra Halide Edip var. Halide Edip’in hayatını okutuyorum. *Mor Salkımlı Ev*. Ayşe Durakbaşa’nın kitabı var. Halide Edip’in hayatı başlı başına kadın sorunlarını içeriyor mesela. Orada oturup feminizm anlatıyorsun. Bilmiyorum bilir misin kadının iki tane çocuğu oluyor, adam sana kuma getireceğim diyor. O zaman 22-23 yaşında. Allahtan zengin bir ailenin kızı kabul etmiyor. Çünkü babası Abdülhamit’in sarayında çalışan yüksek bir memur. Onunda iki tane karısı var. İki kadın aynı anda doğuruyorlar onu görüyor. Birisi oğlan doğuramadım diye ağlıyor. Savaş çıkıyor. Çocuklar için Şam’a gidiyor. Oradan Kurtuluş savaşına gidiyor. Atatürk’le bile anlaşamıyor. Kaçmak zorunda kalıyor. Bin tane olay var. Ne arasan var. Al sana kadın sorunu. Orada edebiyatı bırakıyoruz kadın sorununa geçiyoruz. Ataerkil aileler vs. ya da mesela *Sinekli Bakkal*’da *Rabia* var mesela kadın. On altı yaşında kırk yaşında Pelegrini isimli bir İtalyanla evleniyor. Adam müslüman oluyor evlenmek için. Din tartışması var, hem toplumsal cinsiyet tartışması var. Medeniyet kültür tartışması var. Çok şey var yani. Dolayısıyla bu eğlenceli bir alan.”

Lütfiye Bozdağ’ın sanat sosyolojisinin diğer sosyal kurumlar ve sosyolojinin diğer alt disiplinleriyle olan ilişkisine yaklaşımı da şu şekilde:

“İç içe. Dilde öyle. Sanat imgenin dili. Yani daha evrensel bir dil. Hepsiyle çok alakalı. Kültür sosyolojisi, dil sosyolojisi, iletişim sosyolojisi. Aynı zamanda bir iletişim aracı çünkü. Görsel sosyoloji, kent sosyolojisi, duygular sosyolojisi, bilgi sosyolojisi, beden sosyolojisi, toplumsal cinsiyet sosyolojisi. Bunları ayırmak çok zor. Hepsi alakalı. Çünkü sanatın o kamusal boyutu olduğu sürece bunlarla ilişkiye girmek zorunda. Bunlara nüfuz etmek zorunda. Ayıramazsınız. Bir bilim

gibi değil. Aslında biliminde bir kamusalılığı var. Ama onun sınırları galiba biraz daha net. Sanatın sınırları çok net olmadığından tanımları da çok kolay yapılamıyor. Kavramlar da çok kolay tanımlanamıyor, açıklanamıyor. Çünkü göreceli. Sanat nedir diye sorduğunuzda bile binbir türlü cevabı var. Bunları çok sınırlamak, netleştirmek zor. Hep böyle birbirine kayan, nüfuz eden, geçişken olan bir tarafı mutlaka var. Dinle de çok alakalı. Herşeyle çok alakalı. Bütün bölümleriyle alakalı. Çevre sosyolojisi diyorsun land art mesela. Land art doğaya gidip sanatçının doğanın ürünleriyle sanatını yapıp yine onu doğaya bırakması. O kadar doğayla barışık bir sanat ki land art. Bunun bir felsefesi var, sosyolojisi var, psikolojisi var. Bunu nasıl çevre sosyolojisinden ayıracağını. Örnekledeğin zaman çok çıkıyor. Sokak sanatı, açık kamu alanlarında yapılan sanat. Bu da bütün o bürokrasiyi, devlet kurumlarını, sanatın kurumsallaşmasını, sanatın eliteleşmesini reddediyor. Sanat herkese açık olsun. Neresi o alan? Sokak. Ve sokak sanatçıları aynı zamanda yasal olmayan bir şekilde kamusal alanlara sanatlarını yapıyorlar. Yakalandıkları zaman hapis cezası alanlar dahi var. Hele bizim gibi ülkelerde, Avrupa bu konuda biraz daha hoşgörülü. Çünkü duvarı işgal ediyorsun ve izinsiz korsan bir eylem yaparak kendi dışavurumunu, mesajını oraya bırakıyorsun. Tek isim kullanıyorlar ama oraya damgasını vuruyor. Kimin yaptığını bilmemek de, o orada kendini görünce ve açık bir şekilde kamusal alanda yer alınca kişiye verdiği tatmin farklı olsa gerek.”

Bu soruya verilen cevaplar sanatın diğer sosyal kurumlarla iç içe olduğunu tüm akademisyenler olumlu şekilde cevaplamışlardır.

Sanat Sosyolojisinin Diğer Disiplinlerle Olan İlişkisi

Besim Delaloğlu özellikle kültürel çalışmalara yönelmiş bir akademisyen o yüzden de diğer disiplinlerle olan ilişkileri gözlerken buna dikkat ediyor. Kültür alanında çalışan en önemli disiplinlerden birisi olan antropolojinin Türkiye’deki konumu da burada ayrıntılı bir şekilde analiz ediyor:

“Ben şöyle düşünüyorum bu beni kültürel çalışmalara da sürükleyen şey ayrıca. Sanat, beşeri bilim ve felsefe bu üçünün geçişkenlik, gidip gelme, transparans olması lazım. Demin de söyledim sanat sosyolojisi dersinde roman okutursun, sosyal içerikli roman okutursun. Türkiye’nin son dönemi falan biraz böyle anlaşılıyor yani. Bunu küçümsemek için söylemiyorum ama bu çok yüzeysel bir şey. Edebiyatı romanın teması üzerinden şey etme. Ek bir şey daha söyleyeyim. Siz antropoloji deyince aklıma geldi. Bu da bir sorun. Sanat demiyeyim ama kültür boyutu bizim şey de çok zayıf sosyoloji de. Kültür sanatın bir daha geniş bir kavramı gibi söyleyebiliriz. Bunu hiç yazmadım ama konuşmalarında söylüyorum. (...) Türkiye’de neden yüz küsür sosyoloji bölümü varken bir tane bile antropoloji bölümü yoktur? Bu ciddi bir sorun. Dünyada böyle değil. Sosyoloji ve antropoloji dünyada daha dengeli en azından Türkiye’ye göre daha dengeli dağılmış disiplinler yapılarıdır. Üniversiteler çapında Türkiye’de on tane bile antropoloji bölümü yok bildiğim kadarıyla ya altı ya yedi tane var.” “Olanın niteliğini de tartışmıyorum hani o da ayrı bir şey. Sosyolojiler çok mu iyi diyeceksin sanki. O işin niteliksel şeyi niceliksel olarak da çok büyük dengesizlik

var. Harbiden yüz küsür tane sosyoloji bölümü var Türkiye’de. Bir de bunların gece eğitimlerini ayrı bölüm saysan iyice sayı fırlıyor. Antropoloji bence sosyal bilimi daha kültür merkezli yapmanın bir bilimi yani sonuçta sosyoloji ile antropolojinin arasında çok büyük fark yok. Mübeccel Kıray rahmetli bir konferansına gitmiştim yıllar önce o zaman da yaşlı dönemi, emeklilik dönemi. Soru cevap bölümünde bir kız arkadan parmak kaldırdı “hocam dedi sosyoloji ile antropoloji arasında ne fark var?” dedi. “Köyde yaparsan antropoloji olur, kentte yaparsan sosyoloji olur. Aynı şeydir bunlar” dedi. Bu işin espirisi şakası ama. Bende şöyle diyorum buna ondan esinlenerek toplum kavramı üzerinden sosyal bilim yaparsan sosyoloji olur, kültür kavramı üzerinden sosyal bilim yaparsan antropoloji olur, sosyal antropoloji olur, kültürel antropoloji olur. Sonuçta İngilizler öyle diyor Amerikalılar öyle diyor. İki de farklı kavramlar kullanıyor ama sonuçta Türkiye gibi ülkelerde de toplum çok structure bişey olmadığı için bizde sosyoloji var ama sosyoloji toplumbilim tam bir toplum var mı bizde birey, vatandaş, çıkar grupları, sendikalaşma... Bu açıdan bakarsan bizim işlerimiz daha kültür merkezli yürüyor. Dolayısıyla Türkiye’de sosyal bilimin batıya nazaran daha kültür merkezli olması gerektiğini ben düşünüyorum. Kültürel çalışmalara kaymam zaten sosyal bilimdeki bu alanların garnitür kalmasıyla da ilgili demiştim demin. Burada daha çok antropolojik anlamda kültür diyorum ama sanat, edebiyat eserlerini okuduk geliştik, building anlamında değil. Dolayısıyla insanlar geldikleri kültürel gelenekler üzerinden... Mesela siyasal oradan çıkar bizde. Toplum merkezli veya sınıf merkezli değil yani. Veya bireysel çıkar merkezli değil. Daha çok kültürel alışkanlık. Dini de bir kültür olarak algılayabiliriz burada. Türkiye’de son dönemdeki oy verme davranışı bu açıdan dünya çapında bir örnek. Yaşama biçimi, kültürel alışkanlık, teolojik tercihler üzerinden oy veriyor insanlar. Aynı fabrikada sahibi, ceo, ustabaşı ve çaycısı aynı partiye oy verebiliyor. Bu toplum kavramını vermiş olan batıda böyle olmaması beklenen bir şey değil mi? Klasik sosyoloji, Durkheimyan anlamda toplum kavramı üzerinden ne kadar sosyoloji yapabilirsin ki Türkiye’de? Dolayısıyla bence kültür burada daha dominant. Bireyi kuşatma açısından kavramsal olarak tarihsel olarak da daha dominant. Bu benim son bir iki yılda düşünmeye başladığım bir şey. Türkiye’de daha fazla antropoloji bölümü olması lazım eğer dediğim doğruysa. Akademinin derdi toplumu anlamak, açıklamak, kavramsallaştırmak ise antropolojinin en azından daha dengeli... Yüze on gibi değil de 50’ye 70 falan yani. Hatta kültürel çalışmaların bence... (...) Yüz yıldır sosyoloji var ne üretmiş. Burada bir eksiklik var biraz da bu taraftan deneyelim. Belki daha anlamlı bir şey çıkabilir. Dolayısıyla bütün fileleri aynı yumurtaya koymamak gerekir. Ama antropoloji bölümleri çok sınırlı dediğim olanlar da niteliksel olarak da çok sınırlı. Mesela yıllarca sosyoloji bölümlerinde birkaç örnek dışında popüler kültür 90’lara kadar falan ciddiye alınmadı. Arabesktir odur, budur. Antropoloji buna daha yumuşak bakabilirdi çünkü antropoloji kültür perspektifi en azından daha anlayışlı. Üstüne akademik çalışma yapmaya daha değer bulabilirdi. Sosyoloji bölümleri daha çok toplum, olması gereken bir gidişat var bu ona tam uymuyor falan gibi zihni yerleştirmeye hep çalışılması gereken konular var çalışılmaması gereken konular var... Müslüman mahallesinde salyangoz satmak gibi bir şey aslında Türkiye’de sosyoloji. Mesele daha çok kurumsal. Üç kuşak üst üste bir şeyler üretmiş bir bölümümüz yok. Bir iki kişi denk gelmiş bir iki bir şeyler olmuş, iki kitap üç tez çıkmış. Sonra o ölmüş, biri emekli olmuş, diğeri istifa etmiş, kızmış ötekini devirmişler falan. Bunlar hep çok dönemsel geçici. Bu bağımsız bir şey. Genel Türkiye’de kurumsallaşma, gelenek bunlar yok. Akademi biraz böyle

çalışan bir şey, kurumsalaşma gerekir, gelenek gerekir. İyi hoca olacak, iyi öğrenci üretecek o öğrenci öteki hocadan daha iyi olacak iki üç kuşak dönecek ki bir evrim, bir şey olsun. Bizde maalesef böyle değil. Buradan da çıkan bu kadar oluyor. Öteki türlü iyi çıkışlar hep bireysel. Bir vatandaş oturuyor, kitabını yazıyor hatta küsüyor. Onu dışlıyor, mışlıyorlar bir şeyler yapıyorlar adam kendi köşesinde kitabını yazıyor. Kitabını millet okuyunca “aa bak” diyorlar falan. Hâlbuki o kitap, o tez, o çalışma o bölümün ya da o branşın bir ürünü değil. Çoğu zaman o anaakıma rağmen yapılmış bir şey aslında. Boğabilseler onu da boğacaklar ama o kenarda kalıyor. Yapıyor bir şekilde, tesadüfler. Bu tabii çok önemli bir sorun bizde. Arayış, merak duygumuzda çok gelişkin değil. O niyeti olana da genel yaklaşım tutucu. (...) Hocalar, bölüm başkanları, dekanlar cesatlendirmek bir yana köstekleyici tavırlar alırlarsa gençler de bir deniyorlar iki deniyorlar üçüncüsünde ya uyum sağlıyorlar ya küsüyorlar. Ya dediğim gibi köşesine çekilip bir şeyler yapmaya çalışıyor falan. Bir de son dönem performans, akademik teşvik falan, herkes o taraflara kaydı. O zaman nitelikte de hafif bir çürüme oluyor.” “ Bilgi sosyolojisi de çok önemli bir şey. Mannheim’ın *Kültür Sosyolojisi*, *Bilgi Sosyolojisi* kitapları daha yeni çevrildi Türkçeye. Bunlar literatürün çok temel kitapları. 70-80 yıllık kitaplar bunlar. Bilgi sosyolojisi de bu geçişgenlikleri sınıflandırmak açısından çok önemli. Sosyal bilimle diğer disiplinler arasında çok ortak bir alan gibi geliyor. Çünkü bilginin felsefesi de olur, sosyolojisi de olur. Bilgi aslında biraz transdisipliner bir konu. Dolayısıyla onun üzerinden çevre disiplinlere gidip gelme imkânı sağlayan bir şey. Mesela sanat ve edebiyatta bir bilgi sosyolojisi kapsamında ele alınamaz mı? Din aynı şekilde. Bütün hayatını onun üzerine kuran bir takım insanlar var. Romanın temasından, konusundan söz ettim. Bilgi sosyolojisi açısından ele alınamaz mı? Ele alınabilir. Mesela sanat tarihi bana çok dürüst bir adlandırma gibi geliyor. Lisans bölümü olarak. Sanat tarihi diyoruz ama ötekilere sosyoloji, antropoloji, felsefe. Aslında sosyoloji bölümleri sosyoloji tarihidir. Yani nedir? Kim ne demiş? Marx bunu demiş. Durkheim bunu demiş. Tamam, bu da önemli küçümsemiyorum ama yani sadece bununla sosyoloji eğitimi olmaz. Felsefeci ama filozof değil. Onun gibi düşün. Sosyoloji tarihçisi ama sosyolog değil. Çünkü hala kongre Kant’ın etiği. Otuz senedir bu işin içindesin Kant etiği diye kongre mi olur ya. Kant’ın etiğini bilmeyen mi kaldı. Birinci sınıf öğrencisi bile biliyor aşağı yukarı, üç beş cümlesiyle. Kan gövdeyi görüyor, dünyada bir sürü sorun var biraz felsefe tarihindeki o önemli isimleri, kavramları, kitapları biraz hayatla ilişkilendirin bir şey yapın. Felsefe yapın biraz. Sınıfta felsefe yapmıyor ki o bunu bu bunu demiş. Bir de diğer bütün beşeri bilimleri küçümserler bu felsefeciler. Marx bilirsin, Heidegger bilirsin, Nietzsche bilirsin ama bununla bir kariyer geçer mi? Buna aşırı uzmanlaşma diyoruz işte. Sanat tarihi daha iyi sanat kuramı değil, sanatın kendisi de değil sanatın tarihi. Bizim birçok eğitimimiz edebiyat mesela edebiyat tarihçiliği yapıyor. Onu da iyi yapmıyorlar. Nitelikli bir edebiyat tarihçiliği yapmın, arşivcilik, eski metinlerin Türkçeye aktarılması falan. Temel metinlerin çevrilmesi falan. (...) Dolayısıyla sosyolojinin kendisinin yapılması yerine, tabii sosyolojiyle girişi yapıcı tarihini anlatıcan tabii ama üçüncü, dördüncü sınıfta biraz... Bu senin söylediğin dersler bağlarsam (sanat, edebiyat, kültür, bilgi, din) esas buralarda sosyoloji yapıcız, bu derslerde sosyoloji yapacağız. Birinci, ikinci sınıftaki tarih donanımı, kavram donanımı Durkheim’ı, Marx’ı, Weber’i bilecek çocuk onları halledeceksin. Üçüncü, dördüncü sınıfta sen hoca olarak bütün bunlardan Durkheim’ın *İntihar* kitabı, Weber’in *Protestan Etiği* kitabından yola çıkarak Türkiye’nin son dönem durumu hakkında iki cümle edeceksin. Kavram

geçişkenliği sağlayacaksınız falan. O zaman karşılığı olur bunun. Yoksa böyle kitaplar, isimler, kavramlar havada uçuşuyor. Sizin bahsettiğiniz bu alanlar esas sosyoloji tarihinden sosyolojinin bizati kendisine geçme imkânı sağlayan dersler ya da alanlar. Olmalıdır ya da. Türkiye’de din sosyolojisinin bir tarihi yok dolayısıyla daha öncesinde şu şunu demiş desen zaten iki derste biter. İşte o zaman oturup kendin yazacaksın. Bir takım Türkiye’den gitmiş genç akademisyenin Fransa’da, Avrupa’da din sosyolojisi bağlamında çok önemli doktora tezleri var. Türkiye’de dinin yükselişi, cemaatleşme, tarikatlar, sekülerleşme, AKP gibi konularda tezler ve bunlar dünya literatürüne katkı yapıyorlar. Bu konuda batıda oluşmuş literatürde çelişen yerler yakaladıkları için batı akademiyası da bunları önemsiyor. Olanı tekrar etseler zaten çok önemsenmez. Bu ne demek bu arkadaşlar din sosyolojisi yapıyorlar demek. O zaman yazdıkları tez veya kitap da ciddiye alınıyor. Sosyoloji yapmak dediğim benim bu.”

Fulya Bayraktar felsefeci olduğu için sosyoloji ile sanatın bir arada değerlendirilmesi gerektiğini belirtiyor. İfadeleri şu şekilde:

“Ben felsefeci olduğum için belki ama sosyolojinin hangi alanıyla uğraşırsanız uğraşın onun felsefesinin de bilmek gerektiğine inanıyorum. Din sosyolojisi yapıyorsan din felsefesi de bilmelisin. Aynı şekilde din felsefesi yapıyorsan din sosyoloji de bilmelisin. Sanat sosyolojisine bir sanat sosyolojisi açısından bakıyorsak sanat sosyolojini bilmek tek başına mümkün bir şey değildir yani sosyolojinin her alanı hakkında fikrin olur ayrıca sanat sosyolojisi yaparsın. Ama hedefimiz bir sanat sosyoloğu yetiştirmek değil de güzel sanatlar fakültesindeki bir öğrenciye sanat sosyolojisinin ne olduğunu anlatmaksa ona kardeş olarak sanat felsefesi yeterli bence. Din sosyolojisi falan gibi meselleri GSF’de daha sosyolojiye giriş almamış, sosyoloji tarihi görmemiş, sosyoloji kavramları okumamış, daha doğrusu kavramsal hiçbir dersi doğru düzgün alamamış bir öğrenciye gerekli değil bana kalırsa. Benim şahsi kanattım bu. Bu bakımdan bir sosyolog yetiştirmek istiyorsanız sosyolojinin her alanıyla ilgilenmek durumundadır dediğim gibi. Nitekim ben sanat felsefesi çalışıyorum ama din felsefecisiyim. Bir sanat felsefeci olmak için din felsefesi de bilmek lazım. Çünkü sanat tarihinin neredeyse tümü dini eserler ortaya koyma tarihidir neredeyse yirminci yüzyılın sonuna kadar. İlkçağdan itibaren tanrı heykellerinden tutun, bütün bir Rönesans’a bakın, İslam sanatlarına bakın bir şekilde dinle alakamızı ortaya koymaya çalışıyoruz. Camiiler bunun bir yansımasıdır kiliseler öyle. Yani mimari yapılar öyle. Edebiyatın büyük bir kısmı dinidir. Müzikte en yüksek formlar dini formlardır. Yani kilise müziğidir klasik Batı müziği. Meslevi ayinleri mesela bizde çok yüksek müziklerdir. Demek ki tabii ki din ile sanatın, sosyolojinin, felsefenin iç içe geçmişliği var. Fakat şeyi çok net ayırmalısın bence bir sosyolog mu yetiştireceksiniz yetmedi bir sanat sosyoloğumu yetiştirecekseniz yoksa sanatçı olacak arkadaşlara genel kültür olarak sosyoloji mi vereceksiniz? Bu ikisini ayırmak lazım.” “Sanat psikolojisi bu arada önceki soruda ekliyeyim sanat psikolojisi bilmekte sanat sosyolojisi yapmak için gereklidir. Sanat felsefesi ve sanat psikolojisi sanat sosyolojisini besler, sanat tarihi de aynı şekilde. Sanat tarihi bilmeden zaten sanat ile ilgili hiçbir şeyi bilemezsiniz, anlatamazsınız.”

Demet Ulusoy sanat sosyolojisinin interdisipliner bir yönelimi olması gerektiğine inanıyor. Özellikle antropoloji ve sanat tarihinden çok faydalandığını ders için öğretim

malzemelerini oradan aldığını belirtiyor. Ama kendisinin bu disiplinleri yapmaya veya alanını işgal etmeye istekli değil. Bunun yanında GSF’lerden, iletişim ve mimarlık bölümlerinden sanat sosyolojisi ve interdisipliner sanat çalışmaları için önemli katkıların geldiğini belirtiyor. Mimarlık bölümlerinin mekân üzerine yaptıkları araştırmaların, kent üzerine yapılan çalışmaların sanata katkıları olduğunu belirtiyor.

Güzin Yamaner sanat sosyolojisinin diğer disiplinlerle ilişkisini şu şekilde kuruyor:

“Sinema. Çünkü sinema müziği de çok ilgilendiren bir şey, ilişkili. Film müziği yapabilirler, sinemayla ilgili gelişebilirler. Dans filmleri yapabilirler. Bir de kendi bildiğim, makale yazdığım, eğitimini aldığım alanlarla daha rahatım. O yüzden onları sinemayla şiirler... Şiirle mesela sanat sosyolojisi derslerimde çok önemli. Hem metafor bir alan olarak görüyorum. Şairleri, şiir üstünde durmayı. Çünkü şiir okuyorlar da çok şarkı söyledikleri için ve bedensel, ritmik olarak bunu yaptıkları için şiirle çok büyük bir sıkıntıları olmuyor. Daha kolay adapte olabiliyorlar.”
“Ben düşüncenin evrimiyle çok ilişkilendiriyorum. İnsanın inanç ile ilişkisi mesela. İnanç, ölümsüzlük mesela bunları da derste konuşuyoruz. Büyü, maske. Mesela maske çok önemli bir şey. Sanat sosyolojisinin ana arterleri bunlar.”

Hilal Süreyya Yılmaz sanat sosyolojisi ile diğer disiplinler arasındaki ilişkiyi şu şekilde değerlendiriyor:

“Sosyoloji çok büyük bir şemsiye. Toplumsal olan herşeyle ilgileniyor ve herşey toplumsal. Sosyolojinin dışında bırakabileceğiniz bir şey ok aslında. Ama kapitalizmle beraber gelen bölünme ve çoğalma, durmadan bir kategorize etme hastalığı, Amerika’da ve Avrupa’da farklı farklı alanlar var biliyorsunuz, Avrupa’da her alt alan onaylanmıyor ama Amerika herşeyi sosyolojisini yapıyor. Çok dallanıp budaklanıyor, her sene iki tane eklenecek neredeyse diye korkuyoruz. Bunu kapitalizmle bağlantılı görmek durumundayız. Kapitalizme tu kaka demek değil ama bu kategorilerin çoğalması bir anlamda bilginin tüketime adapte edilmesi konusu düşündürücü bence. Onun dışında bu disiplinlerle tabii ki içinde. Tarih, feslefe tabii dokunuyoruz ama bizim ders olarak bu disiplinlerarası sosyolojiyi yapabilmek için ciddi anlamda...”

Köksal Alver sanat alanında interdisipliner yaklaşımların olması gerektiğini şu cümlelerle ortaya koyuyor:

“İnterdisipliner yaklaşım günümüzde revaçta. Belli bir meseleyi farklı disiplinlerin bir arada ele alması. Çeşitli dillerin birbirine yaklaşması gibi bir temayül var biliyorsunuz. Elbette her disiplin kendi çalışmasını yapacaktır, yapmaya da devam ediyor. Fakat biz sosyal olana meraklıyız, sosyal olanı değerlendirmeye çalışıyoruz. Sanat ve edebiyat bunun içinde zaten. Onun aktörleri de bu sosyal dünya dediğimiz, sosyal olan dediğimiz şeyin içinde. Bu büyük bir alan, bu gerçeklik dünyasına pek çok disiplin kendince yaklaşıyor, kendince kavramlar üretiyor, yöntemler geliştiriyor, bir takım yaklaşım tarzları geliştiriyor ve o şekilde yöneliyor alana. Ve yine kendince bir şeyler söylüyor.

Bizim bu sosyal olana ilişkin söylenen şeyleri duymamız gerekiyor. Yani bir şaire kulak vermek, bir antropoloğa kulak vermek, bir edebiyatçıya, tarihçiye, sanat tarihçisine, mimara kulak vermek gerekiyor. Nihayetinde aynı dünyayı konuşuyoruz. Böyle bir temayül var açıkçası. Ben bunu çok olumlu bir şey olarak görüyorum, değerlendiriyorum. Çünkü bir mimarın bakışıyla bir sosyoloğun bakışı aynı olmayacaktır. Ve farklı bakışlar bir zenginlik meydana getirecektir. Yine mimar kendi zemininden konuşsun, kendi zeminini kaybetmesin, sosyolog kendi zemininden konuşsun elbette. Ama bu tartıştığımız gerçekliğin değişik boyutlarıyla, değişik detaylarıyla kavramamıza imkân veren bir yaklaşım açıkçası. Onun içinde edebiyata yönelik bir takım tavırlar okumalar sosyoloğun okuması, psikoloğun okuması, sanat tarihçinin okuması, mimarın okuması o edebiyatı, edebiyat olayını, o edebiyatçıyı çok daha değişik mecralarda tanımamıza olanak tanıyacaktı. Böylesi bir yaklaşımı ben şahsen destekliyorum. Ne kadar bunu gerçekleştiririz onu bilmiyorum ama bu anlamda ortak açılımlara ihtiyaç var Türkiye’de.”

Kurtuluş Cengiz sanatın diğer disiplinlerle olan ilişkisini şu şekilde yorumluyor:

“Nihayetinde benim verdiğim ders bir kurgu. Benim bu ders mesela doğu batı üzerine. Dolayısıyla ben Türk edebiyatında doğu batı meselesini Türkiye’nin sosyolojisinde önemli bir kırılmaya tekabül ettiği için bu temayı aldım. Hatta bir dahaki yıllarda kadın meselesi üzerine dersi kurayım diyorum. Bir dahaki sefere köyden kente göç, kırsaldan şehirleşmeye dönük hikâye üzerine kurmak... Başka başka açılardan kurabilirsin. Nereden kurarsan ona dönük bir şeyler okutursun. Tarih üzerinden kurulacaksa Kemal Tahir üzerinden *Devlet Ana* falan üzerinden kurabilirsin. Kadın üzerinden kurulacaksa kadın yazarların yazdığı çok güzel eserler var. Cumhuriyet döneminde bir tane okutuyorum Halide Edip ama onun dışında birçok öncü feministler var. Türk siyasetinde, edebiyatında. Adları pek bilinmiyor ama Fatma Aliye’den tut işte Suat Derviş bilmem neye kadar bir sürü isim var. Sanayileşme üzerine, gecekondulaşma üzerine...”

Lütfiye Bozdağ sanatın interdisipliner çalışılması konusunda ise daha mesafeli en azından pedagojik ayrımların olması gerektiğini vurguluyor:

“Valla farklı parametreleri olmalı. Neden? O zaman hiç sınır kalmaz. Hani tam da postmodernizmin yaptığı gibi bütün sınırları kaldırı, küreselleşme. Pardon hangi küreselleşme? Sermayenin serbest dolaşımı ama emeğin serbest dolaşımı değil. Sınırlar birbirine geçsin, kaldıralım ama o zaman bu dersin adı ne olacak? Sanat felsefesi deseniz sosyolojiyi yok sayacaksınız. Sanat sosyolojisi deseniz kendi içinde olmalı yani hepsi birbirine geçik ortak bir yer olamaz. Bir kategori olması lazım. Sanat sosyolojisinde bunun biraz daha kamusal boyutu, toplumsal boyutu ve dönüşümü bunun üzerine olabilir. Sanat felsefesinde biraz daha kronolojik gelen işte Hegel’in sanatın sonuyla Kuspit’in sanatın sonuyla birleştirmek ve karşılaştırmak. Kant’ın sanat anlayışı neydi? Deleuze sanat için ne demiş? O da çok önemli. Daha yakın günümüze ya. Felsefe üzerinden bunları okuyabiliriz. Toplumbilim üzerinden okuduğumuzda biraz daha o alan daha toplumbilime kayıyor. Hepsini bir araya getirdiğimizde hepsi birbirine karışacak ve nasıl onları entegre edeceğiz. Bu konuda bir formül gelmiyor aklıma doğrusu. O yüzden bu tür sınıflandırmalar şimdilik uygun gibi geliyor bana. Sanat felsefesiye ders felsefe ağırlıklı gitmeli, sanat sosyolojisiye daha toplumsal boyutlar üzerinden

gitmeli. Yani sanatın topluma dönüşmesi, yansıması, toplumun sanat etkisi, sanatın topluma etkisi. Bu çift yönlü bir gidiş geliş. Bunlar üzerinden dersin adı doğru geliyor bana. Şimdilik böyle gidebilir. Ali Akay mesela “ben dersin adını hiç değiştirmem 30 sene aynı ders adıyla ders verebilirim çünkü dersin adının bir önemi yok. Ben istediğimi girer anlatırım orada” der. Bunun için dersin adının bir önemi yok. Ki zaten biraz felsefeye kayacaksınız, biraz sanat tarihine, biraz sosyolojiye. Onlar zaten iç içe geçtiği için. Ama genel olarak bir hat takip etmek gerekirse tabii ki sosyoloji üzerinden gidecektir. O nedenle de bu isimlerin olması gerektiğini düşünüyorum ben. Uygun buluyorum kendimce.”

Şebnem Özkan’da sanat sosyolojisinin diğer disiplinlerle iç içe olması gerektiği kanısında ve bunu şu şekilde dile getiriyor:

“Ben sanat sosyolojisi dersini verirken (sanat diyelim edebiyatı aşıyorum çünkü ressamı da anlattığım oluyor)... Felsefeyle mutlaka bağlantısı olmalı, sanat felsefesinden söz etmek zorundayız sınırlarımızı aşmak pahasına. Ben hep diyorum ki evet disiplinlerarası çalışmak önemlidir ama ben burada temkinlilikle konuşuyorum. Benim söylediğim bir şey pek hala Yavuz hoca için tartışılabilir bir şey olabilir. Ama bunun üzerine konuşmamız değerli. Bunu anlatmaya çalışıyorum. Estetik, estetik değerler, normlar, görelilik, dönemlere göre değişimler mutlaka ilgili olmalı. Sanat tarihi özellikle lisansüstü eğitimde, görme biçimlerinde özellikle sanat tarihine değinmek durumundayım çünkü belli dönüm noktalarında mesela akımların çok yoğunlaştığı dönemlerin toplumsal koşullarını tartışıyorum ki orada sanatla bağlantısını kurabileyim. Mutlaka çok ilişkili olmalı. Sanat antropolojisi yani sanatın felsefeyle bağlantısını kurduğumuzda, kurmaya çalıştığımızda insan için neliği, önemi, nereden doğuşu, sanat iş midir, işten mi doğmuştur, o kuramsal yaklaşımlara göz atmak durumundayız. Kesinlikle bağlantılı disiplinlerarası olması gerektiğini düşünüyorum. Sanat sosyolojisinin kendini kapatıp biz şu sanat teorisyenleriyle konuya bakarak böyle değerlendiririz başka bir şey yapmayız deyip kendini kapatmamasını, disiplinlerarası bir takım tez çalışmalarını çok daha verimli çalışmalarını teşvik edeceği kanısında.”

Gökçen Ertuğrul sanat sosyolojisinin estetik ile bağdaşamayacağı görüşünde:

“Şunu da itiraf edeyim öyle çok sanat felsefesi falan bilmiyorum. Daha çok sosyolojik bir background üzerinden. Estetiğin kategorilerinin de aslında inşa edilmiş kategoriler olduğu noktasının farkına varmaları benim açımdan önemli öğrencilerin. Bir akım var ve ezeli ebedi değil veya estetik yargılarımız var değil. Bunlarında aslında nasıl inşa edildiği. Bourdieu’yu izlersek aslında Kanta’da hep şöyle der Kant aslında burjuva estetiğini ortaya koymuştu. Çünkü neden yücenin estetiği ile bedensel hazları ayırıyor Kant. Bir tanesine aklın yetilerini koyuyor ama öbürlerini hiyerarşik olarak daha aşağı koyuyor bedensel hazları. Bourdieucu olarak baktığımız zaman bu bel altı hazların çoğuda sınıfsal değil mi? İşçi sınıfının hazlarından bahsediliyor aslında dünyevi hazlar derken. Dolayısıyla benim estetikle ilgimi sorarsan daha çok Bourdieu üzerinden bunların nasıl sınıfsal kategoriler olduğunu öğrencilerin farkına varmasını amaçlamışım. Yoksa kendi içerisinde bir estetik felsefesi şeyim yok. Felsefi backgroundum olmadığını düşünüyorum.”

Türkiye’de Sanat Sosyolojisine Dair Görüşler

Besim Delaloğlu’nun Türkiye’deki duruma dair görüşleri ise şu şekilde:

“Sanat, edebiyat, kültür sosyolojisi Türkiye’de sosyal bilim eğitimi, bırakın sosyolojiyi, genelde beşeri bilimlerde de garnütür sosyolojidir. Adananın yanındaki sumaklı soğan. Kimse yemez ya onu. Bu dersler çoğu üniversitede yoktur. Varsa da seçmelidir. Hardcore eğitimin şeyi değildir bunlar. Bir aile sosyolojisi, bir eğitim sosyoloji, bir endüstri sosyolojisi kadar hükmü yoktur bunların. Zaten sosyolojiye giriş, sosyoloji tarihi, metodoloji demiyorum hani. Çoğu üniversitede zaten yok, hiç yok. Olanlar da Biraz light konu olarak algılanıyor. Bu çok güçlü bir genetik zayıflık oluşturuyor. Tanpınar kitabını ben 2012’de yayımladım 2004-2005’den itibaren Mimar Sinan’da başladım ben Tanpınar dersi vermeye. Sonra 2005’de Galatasaray’a geçtim orada devam ettim. Sonra kitap çıktı. Ondan sonra ben kültürel çalışmalara kaydım ben zihni olarak. Kitap da söyledim bunları ama artık o fikir daha da olgunlaşıyor şöyle düşünüyorum: beni kültür sosyolojisi, sanat sosyolojisi, edebiyat sosyolojisi, müzik sosyolojisi falan da kesmiyor hani Türkiye’de sosyal bilim beşeri bilim eğitimi içinde kültürel olanın, edebi olanın, estetik olanın çok daha belirleyici bir rolü olduğunu düşünüyorum tarihsel olarak. Sos olarak değil anaakım bir şey olarak. Dolayısıyla kültürel çalışmalar bu açıdan yolumu açıyor biraz. Onu da şöyle rozene ediyorum. Sosyoloji Comte’dan beri fiziğe öykünerek, fiziğin zihniyet dünyasını devşirerek gelişmiştir ya. Sosyal fizik diyor zaten buna kitabının sonlarında doğru sosyolojiyi kullanmaya başlıyor. Yani sosyal fizik toplumun fiziği aslında sosyoloji. Böyle bir zihni geçmişten geliyor aslında bu 19. yüzyıl için şaşırtıcı değil. Eleştirilebilir belki, Hermeneutikçiler Diltheyler falan bunu çok eleştirmiştir ama o dönem için bana biraz da makul geliyor. Çünkü hani insan doğa bilimleriyle, sanayi devrimiyle de falan sonuçlanan öyle başarılar elde diyor ki devrim çağında da (1789, 1848, 1871) düşünsenize baya çalkantılı bir dönem. Toplumsal sorunlara da böyle çözüm, kavramsal, yasal bir takım çözümler geliştirebilir miyiz düşüncesinin branşı sosyoloji aslında. Türkiye modernleşme toplumlarında (biraz Rusya, biraz Türkiye, biraz latin Amerika, uzak doğuyu Çin’i, Japonya, Kore tecrübelerini bilmediğim için onları karıştırmayayım) sosyal bilim fikriyle modern edebiyat özellikle roman bir arada geliyor. Bunları ayırt edemiyorsunuz. *İntibaklar*, Namık Kemaller işte ne bileyim Kemal Tahir’e kadar var bu hani. Bu adamlar sosyolog mu, tarihçi mi, romancı mı? Dostoyevski hardcore bir romancıdır ama bizimkilere aynı şey sorulduğunda bizimkileri adlandırmak zor. Roman Türkiye’de bence daha çok bir sosyoloji yapmak biçimidir mesela. Tanpınar kitabında ben öyle iddia ettim.”

Fulya Bayraktar’ın Türkiye’de sanat sosyolojisi üzerine görüşleri ise şu şekilde:

“Türkiye’de sanat sosyolojisi yok. Ama ben felsefeci olarak bunu söylediğimde sosyologlar diyebilirler ki hayır sen bilmiyorsun şunlar şunlar var. Onun için çok keskin söylemiyeyim ama benim bildiğim kadarıyla Türkiye’de sanat sosyolojisi yok diyeyim. Çünkü Türkiye’de sosyoloji çok yoğun olarak çok güncel ve gündelik problemlere eğilmekle meşgul. Kadın sorunları gibi, toplumsal cinsiyet gibi, azınlık problemleri gibi, etnik meseleler gibi, çocuk evlilikleri gibi. Güncel, çok güncel ve gündelik problemlere meraklılar sosyologlar. Ve derinlikli sosyolojik araştırmalar yok sanat üzerine. Ciddi bir sanat sosyolojisi kitabı yok

ortada mesela. Sanat felsefesi kitabı çok yetkin var mı? O da az tabii ama zaten söyledim felsefede de azdır sanat felsefesiyle ilgilenen. Çünkü mesela din felsefecisi yapacaksanız teoloji bilmeniz gerekir. Ki benim doktoram Ankara İlahiyattadır. Yani felsefe ve din bilimlerinde çalıştım eksistanz felsefesini. Bir parça orada teolojiyle ilgili bir fikrim oldu. Sanat felsefesi yapacaksanız sanat bilmeniz gerekir. Yani felsefe de ontoloji, etik, epistemoloji çalışmayacaksınız, bilim felsefesi yapacaksanız bilimi bilmeniz gerekir, siyaset felsefesi için siyaset, tarih felsefesi yapmak için tarih bilmeniz gerekir. Tıpkı bunun gibi sanat sosyolojisi veya sanat felsefesi yapmak için de sanat alnlarını tanımak gerekir. Hem sanat tarihi bilmek gerekir hem güncel anlamda bugün sanat dünyasında ne olup bitiyor, sanatta hangi kırılmalar oldu, hangi dönemlerde sanat nereye evrildi, sanatla insanlar ne yapmaya çalışıyor, tarih boyunca ne yaptılar bunu bilmek gerekir. Bunun üzerine sanatın sosyolojisini, felsefesini yapmaya geçmek gerekir. O yüzden de sanat alanlarında yetişenler kuramsal altyapıları olmadığı için sanat sosyolojisi yapamıyorlar, sosyoloji alanında yetişenler ise sanatla ilişkileri az olduğu için sanat sosyolojisi yapamıyorlar diye düşünüyorum.”

Gökçen Ertuğrul Türkiye’de sanat sosyolojisinin durumuyla ilgili şunları belirtiyor:

“Diğer bölümlerde neler yapıldığıyla çok ilgili olmadığımı itiraf edeyim. Ama varolan çalışmaları kısmende olsa takip etmeye çalışıyorum. Mesela Mimar Sinan’ın önemli bir merkez olduğunu biliyorum. Bizden de buradan bir sürü öğrenci gitti aslında. Türkiye’de yapılan çalışmalarıda tek tük, dersi verdiğim zamanlarda alıp bakıyordum. Ama şunu da söyleyeyim benim ders içeriğim ağırlıklı olarak Ünal hoca ve Ulus Baker’in metinleri olsa da ağırlıklı olarak yabancı literatür. Dolayısıyla Türkiye’deki bağlamdan değil de yabancı literatürle ilgili olduğumu söyleyeyim. Ali Akay’ı falan da biliyorum. Türkiye üzerine analizleri kısmen takip etsemde daha çok yabancı literatür.”

Güzin Yamaner kendi sosyoloji yaklaşımının oluşumunu ve sanata bakışını şöyle tanımlıyor:

“Benim şansım Prof. Dr. Mine Tan’dı. Hocası Hamide Topçuoğlu’yla beraber eğitim bilimleri fakültesinde eğitim sosyolojisini kürsüsünü kurmuşlar ve bunu çalışan insanlardı. Ve Mine hoca EBF’de sosyoloji, eğitim sosyolojisi, eleştirel pedagoji bunlarla ömür geçirmiş birisiydi. Ben onlara yıl boyunca hocamın asistanı oldum hala öyleyim hatta. Sosyolojinin nerelere yayılabileceğini, nelerle ilişkilendirilebileceğini gördükten sonra bütün güzel sanatlar eğitiminin temelinin bir yıl felsefe, sosyoloji ve antropolojiden ve teolojiden oluşması gerektiğini düşünüyorum. Çocuğun daha sonra isteğine göre farklı alanlarla birleşmesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü bir sahnede fark etmeden, elimizi kolumuzu her açışımız bu bilimlerden birine denk geliyor. O reveransımız, o eğilmemiz bükülmemiz, yerde olmamız, zıplamamız, köşelere gitmemiz. Bunların hepsi sosyolojik ilişkiler açısından kaynaklanıyor, bir felsefe evriminden geçerek buraya gelmişiz, estetik süzgeçlerden geçmişiz.” “Kesinlikle. Ben sanatı sanat olarak görmüyorum. Bu kesinlikle bir zanaat. Çok yapmak. Çok çok yaptığımızda bu sanat dediğimiz şey oluyor. Yetenek denilen şey %10’dur, %90’ı çalışmaktır.”

Hilal Süreyya Yılmaz'ın Türkiye'deki konuma dair yorumları ise şu şekilde:

“Valla esas alanım sinema olduğu için sosyoloji konusunda bu kadar ahkâm kesmek istemem. Yani sanat sosyolojisinin nerede olduğunu sosyoloji akademisyenlerine bırakmayı tercih ederim. Biz kendi fakültemizde olan eğitimden konuşabiliriz ama Türkiye'deki veya Dünya'daki yeri konusunda bana düşer mi emin değilim. Ancak şunu söyleyebiliriz bizim toplumsal anlatmak ve hissettirmek ve teğet geçirmemek anlamında bir yükümlülüğümüz var. Ve sanat eğitimi de bunu mecbur kılıyor zaten. Dediğim gibi sanat kendi içinizde kendi kendinize yapabileceğiniz bir şey değildir. O eser olmuyor zaten. O yüzden bir şekilde buna mutlaka ve mutlaka özen gösterilmesi gerekiyor. Ama dediğim gibi bu örnek ve karşılaştırma, ilişkilendirme bağlamında biraz gerideyiz. Liselerde başlıyor tabii sadece üniversitelerde değil bu sorun. Biz tanım öğretmekten, ezberletmekten, madde ezberletmekten onları gerçek anlamda hayata adapte edecek örnek emsallerini vs. verdirmiyoruz. Bu anlamda da çocuk sudan çıkmış balık oluyor. Yani sosyolojiyle bir şekilde kendi yaptığı bir resmi ilişkilendirmesi çok sıkıntılı. Bir de dediğim gibi toplumsal sanat falan gibi argonlarda bu işe çok zarar veriyor. Hakikaten çok acemice durduğu kanısındayım. Ben belki biraz sert olacak ama bu tarz yaftalamaları özellikle sanatta çok komik buluyorum. Ben bunları doğru bulmadığım için bunların farkına varılması bile önemli. Biz daha toplumsal bile doğru kullanmıyoruz. Toplum sözcüğünü, toplumsal doğru kullanmıyoruz. Ve toplum olmamız çok kıymetli bir şey. Dediğim gibi Baudrillard'a düşkünüm kitleye dönüşmeden yani bir sürü haline gelmeden toplum olmamızın kıymetini anlamamız lazım. Zaman geçiyor yani bizim içinde.”

Köksal Alver'in Türkiye'de sanat sosyolojisine dair yorumları şu şekilde:

“Edebiyat ve sanat sosyolojisi bu derslerin materyali olabilecek, müfredata konu olabilecek çok ciddi bir birikim var. Orta Asya'dan günümüze, İslam coğrafyasını da işin içine kattığımız da çok ciddi bir sanat, estetik, edebiyat birikimine sahip bir ülkeyiz. Selçuklu'dan, Osmanlı'dan nereden söz edersek edelim ciddi anlamda bir birikim var. Fakat müfredatlar yeterli derecede bu meseleyi içermekte, kapsamamakta. Uzun yıllar edebiyat ve sanat sosyolojisi dersleri verilmemiş zaten üniversitelerde. Sanat ve edebiyat bir toplumun temel yapı taşları. Bununla alakalı ders verilmemesi ciddi bir eksiklik. Çok dar alanlara sıkışmış durumda. Bir de süreklilik gösterilmemiş. Yani edebiyat ya da sanat sosyolojisinin Türkiye'de ciddi bir gelenek oluşturamamış olmasının arka planında bu süreksizlikler yatıyor. Yani bir hocayı bir başkasının alıp devam ettireceği, bir başkasını devam ettireceği halkalar halinde veya bölümler halinde bu dersler ne yazık ki verilmemiş. Son yıllarda üniversitelerin artığına bağlı olarak bu derslerin daha fazla bölümde verildiğini görüyoruz. Şu an hızlı bir taramayla 30-40 belki daha fazla bölümde bu derslerin okutulduğuna rastlayabiliriz. Bu da biraz konuların çeşitlendiğini gösteriyor.”

Kurtuluş Cengiz'in Türkiye'deki sanat ve edebiyat sosyoloji konusundaki görüşleri şu şekilde:

“Dediğim gibi böyle bir takım merkezler var Bilkent edebiyat, Bilgi karşılaştırmalı edebiyat, Murat Belge, Jale Parla falan buraya geçtiler Boğaziçi'nden sonra. Boğaziçi Üniversitesi'nin İngiliz edebiyatı ve Türk

edebiyatı bölümleri en iyi çalışmaların çıktığı yerler. Sabancı'nın kültürel çalışmalar programı var. Onun dışında pe de fazla bir şey yok. Taşradaki tipler çoğunlukla İslamcı muhafazakârlar. Onların edebiyat algısı milli, manevi değerlerimizi koruyalımdan öteye pek geçmiyor. Genel profil böyle. Mesela bir örnek anlatayım ben bu dersi edebiyat bölümüne verdim İzzet Baysal Üniversitesi'nde. Çocuklara Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* romanını okuttum. Okutuyorum yani programda var görmüşsündür belki. Çok sıkıldı çocuklar, çoğunluğu bunların başörtülü kadınlardı. O bölümü seçenlerde biraz muhafazakâr oluyorlar. Hocam biz çok sıkıldık neden dedim. Biz okumayı sevmeyiz ki dediler. Muhafazakâr edebiyatın şahaseri. Ona hasta olmaları gerekiyordu. Sosyoloji öğrencileri ilgisiz diyelim, edebiyat öğrencileri de çok öyle parlak edebiyat meraklısı falan değil. Zaten edebiyat hocalarının formasyonu da pek parlak değil. Ama bu saydığım yerlerde çok iyi çalışmalar yapılıyor.”

Şebnem Özkan'da Türkiye'deki sanat sosyolojisinin durumunu şu şekilde belirtmiştir:

“Ali Akay'ın uğraştığını tahmin ediyorum. Ama orada genç kuşaktan bu işlerle uğraşan başkaları da var. İsimlerini şu anda hatırlayamadım ama. Birkaç genç ismin yaptıklarını görmüştüm. Takip etmeye çalışıyorum. Genel olarak tezlerde artış var bu çok sevindirici. Marksist estetiğin farklı versiyonları şeklinde gidiyor. Ya da çağdaş kuramcıların veya çok etkileyici kuramsal yaklaşımların bir takım bakış açılarıyla sosyolojik bir zemine oturtulmaya çalışılıyor. Evet, bunlar gerekli, önemli de ama biraz tek yönlü gidiyor gibi.”

4.2.3. Akademisyenlerin Sanat Sosyolojisi Eğitimi ve Kendi Verdikleri Dersler Hakkındaki Görüşleri

Sanat Sosyolojisi Eğitiminde Olması Gereken Konular

Besim Delaloğlu özellikle GSF'lerdeki eğitim yaklaşımına karşı eleştirel bir tutum sergiliyor:

“Tabii sanat tarihi ağırlıklı. Ben Mimar Sinan'dayken farkındaydım biz Fen edebiyattaydık ama kurumda, GSF Mimar Sinan'ın ağırlığını oluşturduğu için haberdardık. Ama Sakarya'da daha çok. Ben bir de üç yıl dekanlık yaptım. O zaman daha da işin içinde öğreniyorsun. Bizde sanat eğitimi, yani güzel sanatlar diyeyim, biraz zanaat ağırlıklı. Yani özel yetenekli öğrenci alıp yani eli geliştirmek ben öyle diyorum. Hâlbuki çağdaş sanat daha çok zihinle yapılan bir şey. Tabii el yeteneği, deseni bileceksin, formu bileceksin, tasnif falan onlarda önemli ama yani bütün bu donanımla ne yapacaksın? Biraz daha fikri, felsefi bir şey. Türkiye'de genel olarak güzel sanatlar, sanat eğitiminde böyle bir zayıflık var. Mevcut hoca stoğu özellikle yaşlı hocalar bu konuda oldukça tutucular açıkçası. Gençler biraz daha açıklar. Daha düz bir artizanal eğitim anlıyorlar açıkçası güzel sanatlar eğitimini. Türk dili edebiyatı, filoloji bölümlerimizde edebiyat karşılığı işte. Ciddi bir eleştiri geleneği yok, ciddi bir kuram geleneği yok. Sadece işte şair şunu demiş romancı bunu demiş. Hayatının özeti budur,

eserleri şudur falan filan gibi ders yapıyorlar yani çok geniş anlamda. İyi bölümler de yok değil, iyi hocalarda var ama ortada böyle bir darlık var. Yani edebi malzemeye ya da estetik malzemeye felsefe veya zihni entelektüel kapasite çok buluşmuyor. Öyle diyeyim. Bu genel bir sorun aslında ama en azından yüz yıldır yani bu erken avangardlar, modernistler, her alanda, plastikte, edebiyatta, müzikte fark etmez yani yirminci yüzyılın başından itibaren sanat başka bir yere doğru gidiyor. Yaratıcılık daha çok fikri bir şey yani. O yüzden biz hala on sekizinci yüzyıl güzel sanatlar fine art, artizanal eğitime çok, zanaat dediğim eğitime çok vurgu yapıyoruz. Mimar Sinan'ın böyle olması aslında çok aykırı değil çünkü Mimar Sinan zaten bir on dokuzuncu yüzyıl kurumu. Royal Shakespeare Company tabii ki klasik bir şekilde Shekaspeare sahneye koymalıdır değil mi kaç yüzyıllık kurum. Ama çağdaş Shekaspeare yorumları çok daha farklı olabilir. Dolayısıyla yeni açılan sanat kurumlarının biraz daha alternatif üretmesi beklenir. O da replikasyon. Oradan bir hoca oraya gidiyor onu kuruyor, öteki taraftan bir hoca gidiyor diğerini kuruyor hep aynı zihniyet. Türkoloji bölümleri de öyle. Dolayısıyla yeni bir şey yerine aynı şeyin devamı gibi oluyor. Bizim akademimizde tahmin edersin yeniliğe meniliğe çok da açık değildir. Dolayısıyla böyle bir sıkışma oluyor.”

Sanat sosyolojisi derslerinin tek bir yazar veya eserin veri kaynağı olarak alınarak verildiğini belirtiyor ama sanatın bir alan olduğu yönündeki kanısının gittikçe arttığını ve dersleri bu şekilde artık verilmesi gerektiğini belirtiyor ayrıca:

“Ben daha şuna eğilimliyim, tabii bu sosyolojiye uygundur diye söylemiyorum, ben olsaydım nasıl yapardım söyleyeyim. Ben eserin temasından çok genetik türün... Mesela Türkiye merkezli bir ders yapacaksam modernleşmenin başlangıç dönemlerine kadar gidip... (...) İşin soykütüğüne gidip. Mesela gazetecilik nasıl ortaya çıkmış Türkiye’de? Roman nasıl ortaya çıkmış? Tefrika nasıl ortaya çıkmış? Çalışsam ben bunları çalışırım yani ders vermek vermemek değil de. Bana bir kitap yaz deseler alnıma bir silah dayayıp sanat sosyolojisi yaz diye ben bunlara giderim. Ahmet Mithad, Namık Kemal, Şinasi bunlara gidip akımlar, dönemler, köy romanı, köy enstitüleri... Bilmiyorum. Bunları hisnimukavlen söylüyorum. Tür, form ağırlıklı ağırlıklı bir şey. Bunlar ne tür fonksiyonlar karşılamışlardır. Bu daha çok edebiyata mı girer? Bunun aynısı mesela plastik sanatlar merkezli de yapabilirsin. Türkiye’de sanat eğitimi mesela. Türkiye’de konservatuvarların yapılanması. Mesela neden 70’lere kadar klasik Türk ve halk müziği konservatuvar eğitimlerine dâhil edilmiş edilmemiş tartışmaları. Kurumsal tarihte beni çok ilgilendiriyor. Yoksa şey de yapılabilir ben onuda çok yaptım ama o artık eskisi kadar çok ilgimi çekmiyor. Bir takım edebiyat veya sanat yapıtları seçip... Mesela ben Tanpınar üzerine böyle çok ders yaptım. Bir sanat sosyolojisi dersini veya edebiyat Tanpınar vakfediyordum ben 2004-2005’den sonra beş altı yıl yaptım çeşitleyerek. Onun temel yapıtlarını seçip oradan problematik odaklı ders yapıyordum. Tanpınar kitabı onun sonuçlarından birisi aslında. Ama şimdi daha çok bu sanat, edebiyat branşlarının tarihi, soykütüğü, kurum tarihi, bunun üzerinden ben yapmayı tercih ederim.”

Benim sanatı veri kaynağı olarak gören sanat sosyolojisi eğilimiyle sanatı alan olarak gören sanat sosyolojisi eğilimi ile ilgili sorduğum soruyu ise şöyle yanıtlıyor:

“Ben demek ki birincisinden ikincisine doğru kayıyorum. Birincisini uzun yıllar yaptım ben. Ama son yıllarda Sakarya’da verdiğim dersler ve bu bitirmeye çalıştığım kitaba yoğunlaştığımdan beri birden ikiye doğru meylettim. Yani Türkiye’deki akademik gelenekte de bu taraf daha zayıf. Birinci taraf üzerine görece daha fazla çalışma var. Yokluk içinde varlık olmak koşuluyla. Bourdieu’yu biraz geç okuyunca tabii belki de ikinci kısım boşlukta kalıyor gibi. Son dönem Febre çok okudum ben o da kurumsal tarih, kavram tarihi, zihniyet tarihi mi desem küçük detayların belirleyiciliği falan. O benim cezbediyor. Bu yüzden ben birden ikiye doğru baya zihni olarak hareket ettim.”

Fulya Bayraktar sanat sosyolojisi derslerinin nasıl verilmesi gerektiğine dair önemli bir ayrım yapar. Bu ayrım dersin sanatçı yetiştirmek için mi yoksa sosyolog yetiştirmek için mi yapıldığının ayırıcısına varılması gerektiğidir. Hem GSF’de hem de eğitim fakültelerinde bu dersleri verdiği için bu ayrımı ne yapabildiğini söyleyen Fulya Bayraktar’ın görüşleri şu şekilde:

“Bu söz konusu dersler bir güzel sanatlar fakültesindeyse mutlaka multidisipliner olmalıdır. Yani sanatçı yetiştirmek merkeze alınır burada ve ondan sonra bu sanatçı neyi bilmelidir, sanat psikolojisi, biraz sanat antropolojisi, çok yoğun sanat tarihi, bir miktar sanat felsefesi, bir miktar sanat sosyolojisi bilmelidir. Bunların birbirinden kopuk konpartımanlar halinde değil de kendi sanatı içerisinde kullanabilecek, kendine bir sanat görüşü oluşturabilecek, kendi işlerini yaptığında bunun manifestasyonunu kurgulayabilecek bir entelektüel altyapı oluşturabilmesi için bunların tamamını birlikte değerlendirebileceği, bunların interdisipliner anlamda da birbirleriyle ilişkili olduğu ve çocuca bütünlüklü olarak sanatta entelektüel alanı gösterebilecek bir biçimde verilmesi gerekir. Ama bir sosyoloji bölümünde sanat felsefesi veya sanat sosyolojisi veriyorsanız çok yoğun bir sanat tarihi bilgisi veya sanata ilişkin diğer disiplinlerin bilgisi olmasa bile sosyolojinin sanat sosyolojisi alanında ne iş yaptığı fikri verilebilir bir sosyoloğa. O sonra sanat sosyoloğu olmayı istiyorsa o mutlaka onu da GSF’lerle ilişkili olması beklenebilir. Dolayısıyla söz konusu olan bir sosyolog yetiştirmek mi bir sanatçı yetiştirmek mi? Bu önemli bir ayrım bence. Sanatçı yetiştirmek istiyorsanız sanat sosyolojisini tek başına vermenin hiçbir anlamı yok. Hatta sanat sosyolojisini kuramsal olarak vermenin de hiçbir anlamı olmadığını ben burdaki tecrübelerimle gördüm. Mutlaka onun sanatın içerisinde oynadığı aktif rolü göstermek lazım.”

“Güzel sanatlar fakültelerinde tamamen kuramsal, sosyoloji nedir, sosyal yapı nedir, sosyolojinin kavramları nelerdir gibi şeyleri anlatmanın çok bir verim getirmediğini ben kendi tecrübelerimden gördüm. Beş yıldır dışarıdan geldim son beş altı yıldır kadrolu hocasıyım güzel sanatların, öğrencileri tanıyorum, atölyelerde ne işler yaptıklarını biliyorum, kendilerini nasıl ifade ettiklerini biliyorum. Bir kere görsel algısı çok yüksek, görsel olarak algılayabilen ve görsel olarak anlatabilen bir kitleden bahsediyoruz. Çok yoğun kuram yüklemek boşa gidiyor.”

GSF ve diğer sanat okullarında sanat sosyolojisi gibi kuramsal dersleri atölye hocaları tarafından verilmesine ve onların çoğulukla sosyolojik estetik türü bir ders veriyor olduğu yönündeki yoruma ise yorumu şu şekilde:

“Türkiye’de sanat felsefesi çalışan da azdır zaten. Nermi Uygur, İsmail Tunalı, Ömer Naci Soykan, Şahin Yenişehirlioğlu gibi isimler sanat felsefesi çalışırlar. Sanat felsefesi dersi de bildiğim kadarıyla her felsefe bölümünün zorunlu derslerinden birisi değildir. Eğer ellerinde bir sanat felsefecisi yoksa sanat felsefesini sistematik dersi veren hocalara verdirtirler. Ne gibi ahlak felsefesi veren hoca sanat felsefesi de verir. Din felsefesi veren hocam sanat felsefesi de verir. Çünkü bunlar problematik alanlardır diye. Bu anlamda sanat felsefesini vermeye başlayınca ben sosyolog, sanat sosyoloğu olmadığım halde bu ona yakın bir disiplindir bunu da sen ver deyip verdiler o yüzden ben veriyorum. Ama ben kendim sanat sosyolojisi okumadım. Türkiye’de sanat sosyoloğu pek bulunmaz. Gerçi sanat felsefecisi de az kaldı bu durumda çünkü İsmail Tunalı hocada, Nermi Uygur hocada, Ömer Naci Soykan hocada hakkı rahmetine kavuştu. Şahin Yenişehirlioğlu hoca emekli oldu ve artık ders vermiyor. Bazı yerlerde sanat tarihçilerinin sanat felsefesi ve sanat sosyolojisi derslerini verdiklerini biliyorum. GSF’lerin zorunlu dersidir hem sanat felsefesi hem sanat sosyolojisi. Fakat bildiğim kadarıyla GSF’lerde de hiç sosyolog bulunmadığı için varsa bir felsefeci verir yoksa bir sanat tarihçisi verir o da yoksa atölye hocaları verir. Bir heykелci, ressam vs. çünkü öğrenciyken o da minimum düzeyde sanat sosyolojisi diye bir şeyin varlığından haberdar olmuştur. Lisans düzeyinde verir.”

GSF’ler de verilen sanat sosyolojisi dersinin sosyolojik estetik ağırlıklı gidip gitmediği yönündeki soruya ise şu şekilde cevap veriyor:

“O GSF’de o dersi veren adam onu biliyordur ondan. Açık konuşalım sanatçıdır çoğunluğu ve sosyal sanat teorisini biliyordur. İşte Marksist estetiği tanıyor. Zaten Platon’u Baumgarten’i, Kant’ı, Hegel’i, Marx’ı yani öncellerini anlatacak birikimi yoktur. Onun için onu anlatıyordur ya da postmodern sanatı biliyordur sadece işte Duscamları, Maleviçleri, Abromoviçleri biliyordur, onları anlatıyordur. Yani güncel sanat ya da sanat kuramları dersiyle sanat sosyolojisi dersini birbirine karıştırmamak lazım aslında. GSF’lerde adı sanat sosyolojisi olsa bile eğer sizin söylediğiniz gibi verildiğini düşünürsek genellikle sanat kuramları adı altında verilmesi gereken dersi sanat sosyolojisi adı altında verdiklerini görürsünüz.”

Fulya Bayraktar kendi dersinin içeriğini ve sürecini ise şu şekilde anlatıyor:

“Ben güzel sanatlar fakültesi için konuşayım bunu, sosyoloji bölümleri için değil. Sanat sosyoloji tarihinde veya sanat felsefesi tarihinde sanat üzerine hangi düşünürler hangi kuramları ortaya koymuşsa bunlar hakkında minimum bir bilgi edinmesi gerekir öğrencinin. Yaklaşık birer cümleyle hatta ana hatlarıyla sanat hakkında şunlar şunlar düşünülmüştür, hangi filozofun neyi düşündüğü ayrıntısına bile gerek olmayabilir. Böyle bir girizgâh yapılmalı. Ve şimdi bugün sanata dair geldiğimiz nokta nedir? Diyelim ki Marksist estetikten sonra ki onu da Marx kendisi kurmamıştır talebeleri kurmuştur, post-marksizm falan döneminden sonra neler oldu? Klasiğin modası geçer mi? Geçmez. Klasik kuramlar bugün güncellendi mi? Yoksa kuramlar bitirmeye mi çalışılıyor? Yani kuram dönemi bitmez ama kuramlar daha mı esnedi? Ya da kuramcı mı yok artık? Gibi şeyler tartışılabilir. Güncel hakkında bence kuramlar hakkında genel bir fikir verdikten ve bir sanat sosyolojisi kuramının ne olduğunu öğrenci anladıktan sonra hele de postmodern dönemi algılaması için bunun henüz bir kuramının olmadığını

söylemek lazım öğrenciye. Fakat bunu böyle havada söylediğiniz de, postmodernizmin bir kuramı yok ki çocuğum dediğinde, olmasın kuram ne ki zaten demeye getirmeyecek şekilde kuramın ne demek olduğunu öğrensin. Hangi kuramların olduğunu da öğrensin. Ama eğer bugün güncel söylemin içinde sanatın artık sanat kuramlarından uzaklaşılarak yapıldığı görülüyorsa bunu kuramsallaştırmak veya bu kuramın çerçevesini, tavrın, tarzın çerçevesini çizmeye çalışan sanatçı veya sosyolog var mı ondan bahsetmek lazım. Yoksa isim isim öğrenciye şu kuramı anlatalım bu kuramı anlatalım güncelde de bunu anlatalım demeyi doğru bulmuyorum. Hoca hangi çizgiden alıp getirebiliyorsa kuram nedir, kimler vardır tarihte, bugün neler yapılıyor, hangi kuramlar var ya da kuram neden yok, kuramın olmaması ne demektir, kimler kuram oluşturulmaya çalışıyor bunlardan bahsedilebilir.” “Sanat sosyolojisinde öncelikle şunu yapıyorum, iki dönem burada sanat sosyolojisi dersi ve her bölümde vardır...” “birinci dönemini resim, heykel, video, fotoğraf, görsel iletişim bölümlerine ortak yapıyoruz. İkinci dönem her bölüme ayrı kendi bölümleriyle alakalı olarak yapıyoruz. İki saat zaten sanat sosyolojisi. Başlangıçta sosyoloji nedir, ne menem bir şeydir, neye yarar, hangi konularla ilgilenir, bu konuları hangi yöntemlerle ele alır ve tartışır ondan bahsediyorum. Sonra sanat felsefesini de ben verdiğim için sanat nedir hatırlatıyorum. Biz bunu sanat felsefesi dersinde konuşmuş oluyoruz çünkü. Sanata ilişkin, sanatın tanımlarına ilişkin kuramları felsefe dersinde görmüş oluyorlar yani. Sanat felsefesi sanat sosyolojisini o yüzden besliyor. Biz birinci sınıfta sanat felsefesi dersinde öğrencilerle sanat tarih boyunca düşünürler ve sanatçılar tarafından nasıl tanımlanmış, ne gibi ele alınmış, gerçekte bu sanat nedir, biz sanat yaparken ne yapıyoruz, ne yapmalıyız gibi soruları tartışmış oluyorlar. İkinci sınıfta sanat sosyolojisine geçiyorlar. Orada sanatın tanımlanmasına dair bir altyapı olduğundan burada sadece sosyoloji nedir algılatıyorum. Ve arkasından şu soruyu soruyorum: sosyoloji sanatla niye ilgilenir? Sanat sosyolojisi yapmak ne demektir? Sanat ile sosyoloji arasındaki ilişki nasıl bir ilişkidir? Bunun bizimle ne alakası vardır? Yani sanatçı olarak ben neden sanat sosyolojisi görüyorum? Benim ne işime yarar? Bir sanatçı sanat sosyolojisi bilirse ne olur? Sanat sosyolojisinden önce bir sanatçı sosyoloji bilirse ne olur? O zaman sanatçının ihtiyaç duyduğu sosyal yapı analizleri yani toplumsal analizler neler olabilir? Yani şöyle her sanatçı bir toplumun içinde yaşar, içinde yaşadığı toplumu en azından anlayabilmesi, algılayabilmesi ve o topluma öncü olabilmesi için kısmen de olsa sosyolojik anlamada gözlem yapabilmeli, içinde yaşadığı toplumun sosyolojik yapısını kavrayabilmeli, o sosyolojik yapıya hitap edecek eserler ortaya koymalı ya da o sosyolojik yapı içerisinde dönüştürmek istediği şeyler varsa onun farkında olmalı. Dolayısıyla güzel sanatlarda sanatçı yetiştiren bölümler için sanat sosyolojisinin anlamı sanatla toplumun, toplumla sanatçının, sanatçıyla toplumun ilişkileri bağlamında bir değerlendirme yapabilmek ve sanatçıyı bunun bir öznesi haline getirebilmek. Yani toplumun bir parçası olarak biz bu işleri nasıl yapabiliriz? Bu toplumun dinamikleri nelerdir? Toplumda ne gibi kurumlar vardır? Bu bağlamda ama. Öyle gelipte toplum şu şu kurumlardan oluşur, şöyle şöyle değil. Bir sanatçı için ilişkide bulunduğu bağlamda toplumda neler vardır? Aile vs. vardır. Bunun sanatla ne alakası vardır? Bir toplumda sanat olsa ne olur olmasa ne olur? Sanat toplumu bir yerde bir yere götürür mü? Sanatın işlevi mudur başka bir şey midir? İlla topluma bir şey öğretmek manasında değil ama toplumda hiç değilse bir estetik beğeni oluşturmak bakımından. Mesela sanat eğitiminin topluma bir faydası olur mu? Sosyoloji eğitiminin sanatçıya bir faydası olur mu?

Toplumbiliminin. Bu arada bu gerçekten bir bilim midir? Yoksa başka, sosyal bir alan mıdır? Sanat bir bilim alanı değil, sanata bilimsel bir gözle bakmak mümkün müdür? Yani sanatın felsefesini yapmak başka bir şey. Felsefe de bilim değil, sanatta bilim değil. Sanat üzerine düşünürüz felsefede. (...) Gibi bir girizgâhtan sonra yani birkaç hafta bunları tartıştıktan sonra şunu tartışıyoruz öğrencilerle yani dersi öyle işliyorum buralardan geçtikten sonra sosyolojik açıdan sizce en temel problem nedir? Yani bana bir sosyoloji problemi tespit eder misiniz? Bir sosyoloji problemi tespit ediyorlar. Bu neden sosyolojik problem sizce diyorum. Bazen psikolojik bazen felsefi bir problemi sosyolojik bir problem zannedebiliyorlar. İki hafta boyunca sosyolojinin meselesi nedir, bunu psikoloji veya felsefenin meselelerinden ayıran şey nedir, gerçekten bu sosyolojik bir dert midir, sosyolojinin bu konuda çözüm önerileri nelerdir güncel. Mesela şiddet sosyolojik bir problem toplumsal şiddet, işte kadına şiddet vs. Mesela sosyolojinin bu konuda çözüm önerileri var mı? Eğitimin bu konuda çözüm önerileri var mı? Sen bir sanatçı olarak bu sosyolojik meseleyi anlatmak isteseydin nasıl anlatırdın? Bir sanat eseri üretmelerini istiyorum sosyolojik bir problemi anlatan. Bu final oluyor aslında vizede de sosyal ve sosyolojik bir problemi ele alan bir sanat eserini incelemelerini istiyorum, kendilerinin yapmadıkları. Sanat tarihinde önemli bir eser. Misal *Guernica*. Savaşı ele alıyor diye getiriyor çocuk. Savaş sosyolojik bir mesele midir diye soruyoruz. Değilse ödevini değiştiriyor. Bu birinci dönemi bu şekilde sosyoloji nedir, ne işe yarar, sosyolojinin problemleri nelerdir, ben bir sanatçı olarak sosyolojiden nasıl beslenebilirim, sanatla sosyolojik hadiselerle yön verebilir miyim veya besleyebilir miyim veya daha etkili bir şekilde topluma anlatabilir miyimi düşünüyorlar. İkinci döneme geldiğinde her branş ayrılıyor ve diyelim resim bölümüyse resmin sosyolojisiyle ilişkisini, sinema bölümüyse sinemanın, heykel bölümüyse heykelin sosyolojik işlevini, toplumda gördüğü kabulü veya yeri, bizim bu alanda neler yapabileceğimizi vs. gösteriyoruz. Zaten bir önceki yılda sanat felsefesi görürken o alanın felsefi problemlerini ve bir sanatçı olarak felsefeyi kullanarak nasıl bir manifestasyon oluşturabileceğini öğrenmiş oluyor. Şimdi kendi yaptığı sanat eserlerinin manifestolarını kurgularken sosyolojiden nasıl faydalanabileceğini gösteriyorum. Ve böylece sosyoloji araçsallaştırılmadan bir entelektüel zemin olmak bakımından sanatçının ne işine yarar onu öğrenmiş oluyoruz.”

Demet Ulusoy’un verdiği dersin ağırlık noktası plastik sanatlar. Edebiyat ve sanat sosyoloji ayrımını sorduğumda her alanın kendine has bir yapısı olduğunu bu yüzden de plastik sanatlar (yani resimi, heykel ve seramik vb.) konuları dışındaki alanları derslerinde anlatmadığını belirtiyor. Demet Ulusoy sanat sosyolojisi dersinin ana soruları “sanat nedir, diğer sosyal kurumlarla olan ayrımı nelerdir, sanatçı kime denir, estetik yargılar nasıl oluşur, dönemsel olarak hangi aktörler ön plana çıkar, beğeni havuzu nasıl oluşur, Türk sanatı dediğimizde tam olarak neyi kastederiz” gibi konuların sosyolojik olarak cevaplanmasından oluştuğunu belirtiyor. Öğrencilerine “bu dersten çıktıktan sonra bu soruların cevaplarını bileceğinizi düşünmeyin aksine sorular daha da artacak” diyormuş. Esas derdinin sanatın ne olduğunu anlatmak değil ne olmadığını anlatmak olduğunu söylüyor. Sanat sosyolojisinin de verdiği derslerinde ana hattı sanat eseri

üzerinden gidiyor. Bir toplumda neye sanat eseri denilip, neye denilmediğini sanat sosyolojisinin ana meselesi olarak görmekte. Çeşitli kuramcıların sanatın yaratım sürecine dair yorumlarda bulunduğunu söylüyor ama kendi sanat sosyolojisi anlayışının bunu içermediğini belirtiyor. Bir sanatçının üretimi başladığı an bile bittiği zaman arasında geçen zamanın sosyolojik olarak analiz edilemeyeceğini iddia ediyor. Nelerle hesaplaıldığı, bunun nasıl tuvale yansıdığı bambaşka bir konu. Sanatçıyı küçümseyen yaklaşımlarında, büyüten yaklaşımlarında temelde yanlış olduğunu belirtiyor. Sanatı birey ile nesne arasındaki bir süreç olarak görüyor, bu yüzden sanat sosyolojisinin konusu sanat değil sanat eseridir diyor. Sanatı sosyolojisindeki üç kuramsal düzlem olan yapısal-ışlevselci, çatışmacı ve etkileşimci düzlemler üzerinden yorumluyor.

Hilal Süreyya Yılmaz sanat sosyolojisi dersleri için yaklaşımı şu şekilde:

“Sanat sosyolojisi diye bir ad vermek benim için bir tekrardan ibaret. Ama öğrenciler adına nasıl bir ilişkilendirmenin onlar için faydalı olabileceğinin farkında olduğumuz için doğal olarak buna sarılıyoruz. Baştan delirmiyorum bu konseptte ama onlara ne öğretebileceğimiz, bu kapsamda neler anlatabileceğimiz konusunda ciddiye alıyoruz mevzuyu. Benim için sanat sosyolojisi özellikle disiplinlerarası. Bu sizin dediğiniz etkileşimler çok önemli. Ancak sanat tarihi, sanat felsefesinden ziyade biz sanat alanlarıyla etkileşimi daha önde tutuyoruz açıkçası. Çünkü sanat tarihi kapsamlı verilen üç dört dersimiz var epey ayrıntılı. Sanat felsefesi dersimiz var sanat psikolojisi veriyoruz. O yüzden sanat sosyolojisinde, psikoloji içinde aynı şeyi söyleyebilirim, daha çok sanat yaratım, sanat üretimi bağlamındaki konulara daha şey veriyoruz. Yani biz birikimle ilgileniyoruz. Çünkü toplumla alakalı, kendi yaşadığı çevreyle alakalı, toplumu içeren bahsettiğimiz tüm bu tarih vs. dallardan beslenecek bir ortak alan yaratmaya çalışıyoruz. Çünkü dünyadan bir haber olan öğrencilerimiz var. Bunlar öncelikle kendi alanlarını mesela tekstilde okuyorsa tekstil dışında yani tekstil okurken bir şekilde tekstilin tarihini... Mesela atıyorum sanayi devriminden bihaber mesela. Tekstil okuyor ve onunla hiçbir bağlantı kuramıyor. Bu tür ilişkilendirmeleri çok zayıf öğrencilerimizin. Ne tarih ne felsefe çok çok zayıf. O yüzden biz bunları beslemek adına yapıyorum ben dersleri. Sosyoloji konusunda açıkçası sanat sosyolojisine giriş dışında hani Durkheimleri falan okutmuyorum ayrıntılı. Çünkü benim öğrencim sosyoloji okumak isteseydik sosyoloji okurduk diyor. Zaten bir dönemde sosyoloji okutulamayacağına göre daha çok genel anlamda alıp bunu sanat içerisinde yorumlamasına alan bırakmaya çalışıyoruz.”

“Farkındalık yaratmak için olabilecek en iyi derslerden bir tanesi bu. Farkındalığı çok önemli. Ben size mesela birinci dönem ki programla ilgili biraz ayrıntı vereyim. Girişle başlıyoruz. Toplumsalı inceliyoruz öncelikle. Çünkü toplumsal o kadar uzak ki o kadar bireysele dönülmüş durumdaki. Toplumsalı anlamaları gerekiyor. Toplumsal yapılar, kurumlar, toplumsal rol, statü, toplumsal prestij, toplumsal değerler, normlar vs. Bunlar bir şekilde toplumsalı konsept olarak oturtmamız gerekiyor öncelikle. Çünkü toplumdan, sadece kendi toplumlarından değil, toplumsal olandan çok uzaklar. Sonrasında bu toplumsal bilinci bir şekilde oturtabilirsek bireysele geçiyoruz. Yani birey olmak üzerinden aslında bizim özgürlükler, yani kafa özgürlükleri üzerinden gidiyoruz. Sanatçının toplumla

ilişkisi bağlamında. Yani bir toplum var bir de birey var. O yüzden bunu sanatçı, birey paralellğinde nasıl götürebiliriz bunun üzerine konuşuyoruz. Bunun üzerine, birey üzerine konuşurken ben daha çok sunum... Tabii biz yaratıcılığı ön planda tutmak zorundayız sanat okulu olduğumuz için. Farklı sunumlar istiyoruz. Bir birey belirlemelerini istiyorum ben sanatçı olması koşuluyla. Onun üzerinden toplumsal rollerine dair bir sunum hazırlıyorum. Yani hem o sanatçıyı ayrıntılı tanımış oluyoruz hem de sunumuyla alakalı kreatif bir şey göstermek zorunda. Bizim gittiğimiz bildiriler gibi olmuyor öğrencilerimiz daha renkli açıkçası. Hem de bir şekilde toplumsal rolü sadece tanım olarak değil sanatçının toplumdaki etkisini kendisi de bire bir bize anlatmak durumunda. Buradan çağrışımlarla gidiyor. Arkasından aynı dönem içerisinde kültür, ideoloji ve zihniyet üzerinde duruyorum ben. Çünkü bu üçü o kadar birbirine karşılıyor ki hangi hangisini aslında kimse tam bilmiyor. Bizim öğrencimiz çok uzak bunlara. İdeolojiye son derece ideolojik dar anlamda bakmaya alışık olduğumuz için toplumda. İdeolojinin zihniyetten farkı, zihniyetin kültürden farkı, bunların birbirini içerdiği, kesiştiği noktalar. Bunlarla ilgileniyoruz. Bunlarla ilgilenirken de biraz yurtdışı yani evrensel bağlamda karşılaştırmalar yapıyorum ben. Biraz o taraftan gidiyorum ben çünkü dünyalarının büyümesi lazım evrensel bağlamda bir şey söyleceklerse sanat adına. Onun dışında toplumsal olgu ve olayla bitiriyorum ben birinci dönemi. Çünkü olayı incelerken olgudan bihaber oldukları için bunu genişletemiyorlar. Bir olay oldu mesela bunun üzerine bir dışavurum alabiliyorsunuz ama onun esas, geniş kapsamlı olgusu üzerine gitmiyor öğrenci. O yüzden de o olgu üzerinde şey yapmak için biz roman okuyoruz mesela bir dönem. Ve ben romanda olgu-olay üzerinden örneklemeler ve eser bağlantıları istiyorum.” “Bu dönem Aslı Erdoğan’dan bir kitap verdim. Genelde çok klasik ağır edebiyat vermiyorum çünkü bizde o da tepki oluşturuyor. Yani Dostoyevski vermek istemiyorum ilk etapta. Biraz daha... Popüler demeyeyim Aslı Erdoğan muhteşem bir yazar bence, daha genç, biraz daha pisayasa da bulunan ismini en azından duyabildikleri. Bestseller olsa bile daha kaliteli. Genelde oyla da seçiyoruz onlarda belirliyor yani seçenekleri. Bir tanesini belirliyorlar ve o dönem onu okuyorlar. Kitabı tartışmıyoruz çünkü onlarda süzülmesi gerekiyor, edebiyat dersi değil. Ama sosyolojik bağlamda incelenmesiyle ilgili sorularla karşılaşıyorlar vize ve finallerinde. Olay ve olgu, bunun bir sanat eseriyle bağdaştırılması örneklerini vermelerini istiyorum. Tabii çok zorlanıyorlar. Dediğim gibi bu dönemin öğrencisi ilişkilendirme yapamıyor. Yani savaş olgusuyla alakalı kendisi eğer bu bir kitap değilse bir eser bulmakta zorlanıyor. Yani en ufak bir tema çıkaramıyor bir tekstil-konfeksiyonda, bir seramikte çok zorlanıyor yani oradan bir şey çıkarmaya. Savaştan fakirliği çıkaramıyor mesela benim öğrencim. Oradan oraya gidemiyor. O açıdan bunları zorlayacak sorularla karşılıklarına çıkıyoruz. Romanda esas istediğimiz bu. Sosyolojik bağlamda bir incelemesi. Sunumda da daha çok birey ve sanatçı bağlamında toplumsal bağlamda bir inceleme oluyor.” “İkinci dönem biraz daha tabii vuruyoruz. Daha vurucu açıkçası. İkinci dönem biraz sosyolojiye alışmış oluyorlar. Toplumsal anlamda ne gibi şeyler beklediğimizi vs. biraz daha bilinçlenmiş oluyorlar en azından. Ben sanat ve cinsellik ile başlıyorum. Yani sanatı ilişkilendirmekle doğrudan başlıyoruz. Sanat ve cinsellik konusu ilk ve yine sunum istiyoruz. Toplumu ilgilendiren, sanatı ilgilendiren en önemli kafalarında dönen mevzulara girmek durumundayız. Bunlara üç başlık yapmıştım ben. Sanat ve cinsellik, sanat ve politika, sanat ve inanç. Bunlarla alakalı tarihsel gelişimler, bir sanatçıdan yola çıkarak yapacakları sunumlar var, bunlar üzerine konuşuyoruz. İlk üç başlık bu. Bu ilişkilendirmeleri yapmalarını

bire bir istiyoruz. Cinsellik, politika ve inanç toplumsal açıdan birşeyleri öğrenebilmeleri açıkcası toplumu hissettikleri üç alan zaten. O yüzden bunların üzerine derinleşmelerini tercihe diyoruz. Bunlarla beraber araya giren şunlar var: manipülasyon, propaganda, sansür vb. Çünkü bunlar hem cinselliği, hem politikayı, hem de inancı içerdiği için. Bu üç konuyu ard arda vermeyi doğru buluyorum kendimce. Ve en sonra karşılıklarına çıkacak şeylerden bir tanesi de toplumsal bellek. Çünkü ne yaparsak yapalım eğer bunları hatırlamıyorsak bir şey ifade etmiyor. Toplumda olanlar balık hafızası bizim işimize yaramıyor ne öğretsek. Sanatta bir toplumsal bellek olduğu için sosyolojiye çok uygun buluyoruz bu başlığı. Ben toplumsal bellekle bitiriyorum ve o tarz projeler istiyoruz. Bir şekilde bizim gidişatımız bu. Çok ortodoks değil farkındayım. Ben de çok baktım sanat sosyolojisi programlarına daha çok sosyolojiye giriş ağırlıklı dersler yapıyorlar. Dediğim gibi bizim öğrenciye ulaşabileceğimiz ve en verimli olabileceğimiz, ben de 7-8 senedir veriyorum bu dersi, değişikliklere uğramadım mı, uğradı. Bende Durkheimlarla başladım çünkü ilk dönemlerimde. Fakat o verimi alamadık. Onlar zaten yazılı bir yerde var. Bu anlamda lise öğretiminden farklı bir şeyler yapmaya gayret ediyorum açıkcası. Kaynak zaten öğrenci sosyolojiye meraklıysa ya sosyoloji okuyor ya da ihtiyacı olduğunda kaynak bulabiliyor. Bunu ezberlemesinin bir anlamı olduğunu düşünmüyorum. Daha çok bizim için o bilgiyi değerlendirebilmesi önemli. Ben sınavlarımı da o yüzden açık sınav yapıyorum. Yani sınavlarımı yaparken romanda yanında notları da yanında. Çünkü hiçbir zaman tanım sormuyorum. Her zaman bir eser ilişkilendirmesi, örnekleme, karşılaştırma, bu tarz bir yerden gittiğimiz için öğrencinin notları da çok bir işine yaramıyor aslında.” “Sosyolojinin kendi alanlarına bakarsanız sosyoloji vs. çok temel bir eğitimden geçilmesi gerekiyor. On haftayla falan olabilmesi mümkün değil. Bu seçmeli bir ders on haftada dediğim gibi sosyolojinin s’sini verebilirsiniz ancak. Dört sene psikoloji okuyorlar psikolog olamıyorlar. Bunun biz ilişkilendirmelerini anlayabiliriz ancak temelindeki işin. Onun dışında öğrencilerimizin yaratıcılık ve birikim, beslenme noktasında destek sağlayabiliriz. Yoksa onlara bir sosyolog tadında bilgi vermemiz mümkün değil. Bence karşınızda öyle bir resim yok. Gerçekçi olmak lazım. Çünkü öğrencide diyor yani sosyolojiyi dört sene okuyorlar biz 10 haftada sosyoloji mi?... Ben de diyorum ki sosyoloji değil zaten dersimiz sanat sosyolojisi. Yani toplumsal olanla sanatın ilişkilendirmesi olarak görmeleri yeterli. Biz onu elimizden geldiğince derinleştirip disiplinlerarasına yayıyoruz. Ama bu kadar beylik saptamalar yapmamız çok gerçekçi olmaz bizim açımızdan.” “Öncelikle ben kapitalizmi anlamalarını istiyorum. Bu çok önemli çünkü öyle bir toplumda en azından öyle olmaya gayret eden bir toplumda yaşıyoruz. Tüketim toplumu içerisinde daha henüz sayılmasak bile o doğrultuda ilerliyoruz. Dünyanın sözü geçen ülkeleri de bu bağlamda. Bunu görebilmeleri için aynı zamanda o zihniyet yapılarını da anlamaları lazım. Benim daha çok ilgilendiğim nokta, disiplinlerarası dediğimiz özellikle ideolojik bağlamda bu tarafına çok eğildiğimi söylemeliyim. Dediğim gibi dersin isminden başlayarak tutun bütün gelişiminde bu düzeni anlamamız gerekiyor, toplumu düzenleyen düzeni anlamamız gerekiyor. Tarih şeyinde bu zihniyete daha çok eğiliyoruz çünkü bu sefer inanç sistemleri, tarihsel gelenek, görenek vs. gibi toplumun bazı renkleri de buna katılıyor. Bunları da biraz bilmeleri gerekiyor. Mesela benim öğrencim Osmanlı gerçekten 80-90 senelik bir Türkiye anlıyor. Osmanlı veya bunun bir öncesiyle ilişki kurmak onun için çok zor. Bu tarih bilgisinin eksikliği daha doğrusu bize otomatik verilen resmi tarih bağlamında sadece zamanları biliyorlar. Şunda kuruldu bunda yok edildi. Bunun

dışında bir tarihçeden gidebilme ihtimalleri çok zor. Biz daha çok onları bir şekilde oralara bağlantılandırarak eser üzerinden, bazen sanatçı üzerinden, bazen koleksiyon üzerinden bağlantılandırarak onların merakını cezbetme yoluna gidiyoruz. Bazı öğrencilerimiz mesela tarihten çok yararlanmaya başladı. Tasarımında, gidişatında. Bazıları senaryolarında farklı farklı şeyler biraz daha dünyaya dair bir şeyler yapıyorlar. Çok kapalıydılar. Bu anlamda açılmalar bizim için önemli. Mesela biz Baudrillard okuduk, Baudrillard çok önemli bir düşünür benim kanımca. Onun tüketim toplumuna dair söylediği özellikle şu anda tüm kitle iletişimine hâkim olan Batı, Amerika dediğimiz mevziye dair söyledikleri çok güncel. Çünkü Baudrillard'ı çok basit anlamda Matrix ile bağlantılandırabiliyorum hikâyeden yola çıkıp. O yüzden basit anlamda, çok derin olmasa bile simülasyon kuramı benim için önemli açılımlardan bir tanesi. Bunu sıkça kullandığımı söyleyebilirim.” “Biz sosyolog yetiştirmiyoruz orası net. Ders zaten sosyoloji değil sanat sosyolojisi.”

Fulya Bayraktar'ın yukarıda bahsedilen sanatçı yetiştirmek ile sosyolog yetiştirmek için sanat sosyolojisi derslerinin farklarına katılıp katılmadığını sorduğumda ise şu şekilde cevaplıyor:

“Tabii ki. Sanatçı yetiştirmekte demeyelim o kısma da çok katılmıyorum ama. Sanatçı adaylarının en azından toplumsal anlamasını istiyoruz. Toplumsal denildiği zaman bu konuya inebildiği kadar derinlikte inebilmesini istiyoruz. Oradan dirilmesini istiyoruz. Ona dokunmasını istiyoruz. Çünkü bizim, benim her zaman dediğim şey toplum sana dokunmuyorsa sen nasıl topluma dokunacaksın. Sen kime yapacaksın yaptıklarını, bulutlara, dağlara, taşlara mı yapıyorsun? Topluma yapıyorsun insana yapıyorsun. Toplum sana dokunmuyorsa seni teğet geçiyorsa sende toplumu teğet geçeceksin bu kadar net. Yani sanatçı adayının bu bilinçte olması lazım. Bu çok matematiksel bir şey bence. Sizi teğet geçen bir şeyi sizin delip geçmeniz mümkün değil. O açıdan toplumsaldan uzak olmak gibi bir lüksleri olmadıklarını, toplumsala dair derinleşmemek gibi bir şanslarının olmadıklarını önce ikna etmek gerekiyor. Ve bunu anlıyorlar. Eninde sonunda anlıyorlar yani.”

Hilal Süreyya Yılmaz çalıştığı Dokuz Eylül Üniversitesi GSF'de kuramsal dersleri bilimsel alandan gelen felsefeci, sosyolog, psikolog gibi kişilerin vermesindense sanat alanından gelen ama bilimsel alanlara ilgili kişilerin vermesinin daha uygun olduğunu belirtmişti. Bunun nedeni sorulduğunda ise şu şekilde cevapladı:

“Sosyolog tabii sanat sosyolojisini bilir, din sosyolojisini, kültür sosyolojini, eğitim sosyolojisini, bilgi sosyolojini bilir. Dört senelik programda birçoğunu okuyorlar onlar da bu konularda çok uzman olmasa da bile eğer ilerlemediyse akademik anlamda, tabii ki bilir. Bunların tanımlarını hepimiz okuyup anlayabiliriz. Ancak sanat okuyoruz yani sanatın ilişkileneceği gerekiyor. Sanat öğrencisinin portfolsunu anlamamanın ötesinde... Bir de o var biz mühendislik fakültesinde öğrencilerden farklı, işletme fakültesinden farklı bir şeyimiz var. Her fakültenin de kendine göre mutlaka. Bizim ki de daha iyi daha kötü anlamında söylemiyorum. Güzel sanatlarında farklı bir öğrenci kitlesi var. Bu resme bakarsanız. Sanat sosyolojisinde beklediğiniz şey onu anlatacak insanın

sanatı sadece tanımsal olarak kitaptan öğrenmiş olması çok doğru değil. Yani sanat eğitimi almadan sanat sosyolojisi vermeyi ben doğru bulmuyorum. Sosyologlara verebilirsiniz bakın. Sosyoloji bölümünde tabii ki sosyologların herhangi biri anlatabilir. Ama sanatçılara sosyolojiye dair bir şey söylüyorsanız ve sanat sosyolojisi yapıyorsanız bu kuramda da bir şeyler yapmış, ilerlemiş bir şekilde öyle ya da böyle içinde olmanız gerektiğini düşünüyorum. Sanat ile ilginiz yoksa siz onlardan örnek isteyeceksiniz o örneği bilmeyeceksiniz. Karşılaştırma isteyeceksiniz onu bilmeyeceksiniz. Bir sosyolog sanat sosyolojisine yani bilgiye dair birikimi var diye seramiğe dair, resime dair, tekstile dair bir şeyler bilip öğrenme isteği içerisinde olmak durumunda kalmayabilir. Çok daha kuramda gelişiyor çünkü bunlar. Ama bizim öğrencimizde onlarla o bağlantıyı kurmak için, en azından onlarla ortak noktayı yakalamak durumundayız. Bize gösterildiği kadarıyla da bu biraz ispatlanmış gibi oldu. Bizim sanat felsefemizi de resimden bir hocamız veriyor. Bir felsefeci verdiği zaman aynı verimi alamıyoruz. Ya da bir sosyolog verdiği zaman aynı verimi alamıyoruz. Yoksa bilgi anlamında tabii ki sosyolojiyi, felsefeyi bizden daha iyi bilirler. Ama sanat sosyolojisi dediğimiz zaman... Aynı şekilde psikolog da getirseniz buraya sanat psikoloji verdiği zaman psikoloji okuyan biri aynı şekilde hâkim olamıyor sanatın alanlarına. Bizde ekimizden geleni yapıyoruz biz de yüzde yüz hâkim falan değiliz ama bir sanat temel eğitimimiz var, master doktora falan var. Diğer alanlara sanat disiplinlerarası bir çalışmadır yani ben sinema biliyorum diye fotoğraydan, kostümden bir haber olamam. Bunların hepsi birbirine bağlıdır. Sanat tasarım bağlamında. O yüzden bizim bir haber olmamız onların bir haber olmasından çok daha zor.”

Gökçen Ertuğrul sanat sosyolojisi dersi için gerekli gördüğü iki şey tarihsellik ve özçülüğün eleştirisi:

“Bence bir kere sanatın tarihselliğiyle başlamalı elzem. Ondan taviz verilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Neden? Çünkü bu tam da sanatın kendi içinde anlaşılamayacağını, toplumsal ilişkilerle bağlantısı olduğunu ve dinamik, akışkan olduğunu göstermesi açısından önemli. Ki akışkan olduğunda sürekli hareket eden sanat hareketleri var hala. İkincisi estetik kategorisinde insan nedir ve teknik, etik üzerinden düşünmek lazım. Bununla ilgili okumalar mutlaka olması gerekir diye düşünüyorum. Şu anlamda duyularımızda toplumsal olarak nasıl inşa edildiğini göstermek.”

Tarihselliği ise şu şekilde tarif ediyor:

“Önce sanatın tarihselliğinin farkına varmak. Mesela antik Yunan’daki sanat hiyerarşileri. Çok önemli çünkü orada kol emeğinin dışlanması var. Yani her zaman bir sanat hiyerarşisi var ve sanat hiyerarşisi de o toplumdaki hiyerarşilere göre belirleniyor. Mesela kol emeğiyle yapılanların sanat hiyerarşisinde altta olması ama zihin emeğiyle yapılanların üstte olması gibi. Şiir en üstte, heykel veya resim daha altlarda çünkü kol emeği gerektiren bir şey.” “(...) belirli bir sınıflandırmaları var. Lary Shiner çok güzel anlatıyor *Sanatın İcadı*’nda. Yani antik Yunan’daki hatta Roma’da da belirli hiyerarşiler kurulmuş aslında. Dolayısıyla belirli hiyerarşiler içinde işliyor ama bizim anladığımız anlamdaki gibi bir üretim değil. Mesela Ortaçağ’da bile, Roma’da bile hatta Rönesans üreticilerinin çoğunun sipariş usulü çalıştığını ve belirli bir sanat kamuoyu

olmadığı içinde belirli kişilerin hamiliğine ihtiyaç duyulduğunu zaten biliyoruz. Ama sanat tarihi yazılırken nasıl yazılıyor bunlar dehaydı ilham geldi yaptı. Oysa derine baktığımızda ya kollektif üretim var tek bir deha yok ya sipariş usulü bir çalışma var ya da birinin hamiliği mesela sarayın hamiliği, bir patron oluyor yani. Dolayısıyla bildiğimiz anlamda değil. Tarihselliğin farkına varmak lazım. Neden? Bir kere sanattaki hiyerarşilerin toplumsal dinamiklerle iç içe olduğunu görmek gerekiyor. Bunun için pragramıma bakıyorum Larry Shiner'in *Sanatın İcadı*'yla başlamışım derse. Bu tarihsel perspektif kazanmak için önemli. Şu anda bulunduğumuz yeride bir bağlama oturtmamız açısından önemli. Çünkü tarihselliğe oturtursak toplumsal sonuçlar nasıl etkilemiş onu görmek mümkün. Tarihi fetişleştirdiğim için değil. Tabii mesela Kant'ı falan anlamakta burada önem kazanıyor. Nasıl inşa edilmiş bu modernitenin kurumu olarak sanatın temel kategorileri. Ki Kant burada çok önemli.”

İkinci önemli mesel olan özcülüğü aşmak:

“insanın bir aklı var ve insanların duyuları var, bu duyular evrenseldir, tarihdışıdır, insanlar hep böyle görmüşlerdir dersek sanatı anlayabileceğimizi çok düşünmüyorum. Bourdieu'da aslında bunu yapmaya çalışıyor kısmen. Derdim işin tarihselliğine oturtmak. Neden tarihsellik önemli çünkü sosyoloji yaptığımız için toplumsal süreçlerle nasıl bir ilişkisi var sanat dediğimizin onu kristalleştirmek açısından önemli. Buralardan baktığımız zaman toplumsalla ilişki kurmaya ancak başlayabiliriz. Bourdieu oradan kültürel sermaye, sınıflara, habitusa falan da oradan götürecektir. Yani herkes aynı şekilde görmez.”

Köksal Alver derslerinde değindiği temel kavram ve kuramları şu şekilde anlatıyor:

“Biz dersleri alanın temel kavramları üzerinden açmaya başlıyoruz. Bir de kategoriler. Örneğin edebiyat sosyolojisini de birkaç kategoride anlatmaya çalışıyorum. Bir edebiyat dediğimiz o mecranın, mahiyetinin ortaya çıkması için gerekli olan temel argümanlar nelerdir? Edebiyat nasıl doğar? Ne şekilde doğar? Ne söyler? Ne anlatır? Nasıl anlatır? Bütün bu soruları merkeze alan kavramları bulmaya çalışıyoruz. Tartışılan kavramlar neler aklıma gelenleri söylüyeyim bir çırpıda. Öncelikli olarak edebiyat kavramını açmaya çalışıyoruz. Hangi anlamlara geliyor, ne zaman kullanılmış, ne şekilde kullanılmış. Edebiyat kavramı. Edebiyat kuramı kavramı nedir? Kuram nedir? Kurgu var bizim çok önemsediklerimiz. Temel kavramlardan birisi çünkü edebiyat dediğimiz şey bir kurguyla ilgili bir şey o gerçeklikten kendini sıyırarak, gerçekliğe yeniden bakan bir kurgusal anlatım nihayetinde. Peki, bu anlatım nasıl bir anlatım? Onu açmıyoruz. Kurguya bakış. Edebiyat dil işi diyoruz dolayısıyla burada bir dil tartışması açmak gerekiyor. Nasıl bir dil, dil nedir, dil-kültür ilişkisi, dil-dünya ilişkisi, dil-edebiyat ilişkisi... Uslupta orada dikkatimizi çeken bir kavram. Çünkü her edebiyat bir üslup içeren anlatım içeriyor. Üslubunuzu bulamazsanı edebiyatınız da çok fazla bir işe yaramıyor. Anlatma kavramı, hikâye etme kavramı bunlar çok önemli. Yazar kavramı veya edebiyatçı kavramı, okur, okur kitlesi, metin ya da eser, yapıt. Birde yayın kavramı. Sonuçta artık modern edebiyat yayınlanan bir edebiyat. Yazıya geçirilmiş ve yayınlanmış bir edebiyattan söz ediyoruz bugün. Dolayısıyla yayın, yayın dünyası, yayınevi, matbuat bütün bunlarda işin içinde. Bu temel kategorilerin detaylandırıldığında müthiş konulara müthiş alanlara kapı açtığını

görüyorsunuz. Ama ben daha çok kategoriler çerçevesinde dersi yürütüyorum. Ve yeri geldiğinde tabii dersin içerisinde bu kategorilere girebilecek yeni ve eski araştırmalardan da söz ediyoruz. Onlarda çok detaylar dediğim gibi. Ama ana kavramlar bunlar.”

Kurtuluş Cengiz dersi nasıl işlediği yönündeki anlatıları ise şöyle:

“Ders verince göreceksin en sıkıcı olan şey kuram dersi vermektir. Kuram şuna x demek. X’ler y’ler üzerinden dersi anlatman demek. Bir şeyi soyutluyorsun, o soyutlama üzerinden tartışıyorsun. Öğrencinin zaten o şeyin ampirik verisiyle ilgili bilgisi yok. Bu olmadığı zaman kuram anlatmanın hiçbir manası olmuyor. Kuramsal bir şeyi kolay kolay öğrenemezler. Kolay kolay anlayamazlar. Çağdaş sosyoloji gibi derslerin zor olmasının sebebi ya da gündelik hayat sosyoloji gibi derslerin zor olmasının sebebi aslında çağdaş sosyoloji kuramı bilmenin gerekliliği. Öğrenciler o yüzden kuramsal şeyler okuyamıyorlar. Çok somut, o kitapları çözebilecek metinler okutuyorum. Ki daha kolay anlasınlar diye. Çok temel bir problemimiz var öğrenciler okumuyor zaten. Ben keşke lisansta böyle bir ders alsaydım. Çok isterdim böyle bir ders almayı, roman okuyacağım dersi geçeceğim bundan daha iyi bir şey olamaz. Ama öyle bir şey yok yani okumuyorlar. Önceden *Benim Adım Kırmızı*’yı okutuyordum, 600 sayfa olduğu için *Beyaz Kale*’yi okutuyorum artık. Yani bu tarz hesaplar yapıyorsun. *Araba Sevdası* mesela bir saatte okunacak bir şey. Bunların onların iyi kötü okuyabileceği şeyler. Ama o tarz kuramsal metinleri burada masterda bile çok iyi okutamazsın. Bu da lisans dersi o yüzden de çok tercih etmiyorum. Bu gün derste anlattıklarımı anlayıp anlamadıklarına emin değilim. Epistemoloji ne demek, epistemolojik kırılma ne demek, meta-roman ne demek? Çoğu roman okumamış ki meta-roman okusun. Meta-roman okuması için atıyorum *Kara Kitap*’ı okuması lazım. Ya da en kötü *Beyaz Kale*’yi okumuş olması lazım. Kendi yazılış sürecini açıklayan bir roman olarak. Kendi kendine dönük bir şey olarak, edebiyat eseri. Bunu anlayabilmesi için öncelikle edebiyatı anlaması lazım. Şöyle bir öğrenciden bahsediyoruz: edebiyat duygu ve düşüncelerimizi ifade ettiğimiz bir bilim dalıdır diye lisede öğrenmiş bir kişiden bahsediyoruz. Ama onu bile tam öğrenmemiş. Yani bir tane romanı bile açıp sonuna kadar okumamış bir kitleden bahsediyoruz. Bu yüzden kuram dersi vermek çok zor. Ayrıca verdiğim dersi de anlamıyorlar.”

“Siyasal’da mesela Ankara üzerine çok güzel ders veren, sanırım Ayhan hocaydı (Yalçınkaya). Değişik açılardan kurgulayabilirsin, nasıl kurgularsan ona uygun tarihle, edebiyatla, antropolojiyle bağlamak mümkün. Benim ki bunların hepsinin içeriyor ama şöyle bir şey. Bir derste on iki haftan var, ilk ikisi yok kimse gelmiyor, on haftan kalıyor. Pratikte dolu dolu yaptığım on haftan var. Şimdi bu on haftada kuram mı anlatacaksın, tarih mi anlatacaksın, psikoloji mi anlatacaksın, ne anlatacaksın. Seçim yapmak durumundasın, bu her ders için gerekli. O yüzden ben bazen sadece teori ağırlıklı gidiyorum, bazen metin. Mesela bu derste her hafta bir roman var. Ya da bir kitap var yani işte. Ve onunla ilgili inceleme yazıları var. Başka bir derste başka bir şey olabilir. O birazda dersi hangi çerçevede verdiğinle alakalı. Bu sıkıntıyı herkes çekiyor on haftada temel eserleri ancak okutabilirsin. O kadar.”

Kurtuluş Cengiz yine kendisinin verdiği müzik sosyolojisinin ders içeriğini ise şöyle anlatıyor:

“Mozart’tan başlıyoruz hiphopa kadar geliyoruz. İtri’de anlatıyoruz arada, arabeskten de bahsediyoruz, türküler meselesinden de bahsediyoruz. Yine Türkiye’nin burada olduğu gibi tanzimattan bugüne gelişini, dünyadaki şeyle beraber müzik üzerinden değerlendiriyoruz. O da dediğim gibi benim ilgilendiğim bir alan. Biliyorum yani bunu müzik eğitimi aldım yani. Nota okuyarak aldım yani elimde gitarla pop şarkıları söylemedim dolayısıyla konservatuvar eğitimim olmasa da iyi kötü müzik okuyabiliyorum. Müzik okuryazarlığım olduğu için işin teorik kısmını da, tarih kısmını, tartışma kısmını da... O yüzden onu açtım.”

“Müzik dinletiyorum baya eğlenceli. Yani işte *Amadeus* filmiyle başlıyor. Mozart’ın hayatını anlatan. Elias’ın *Mozart* kitabını okutuyorum. Sonra Cem Behar var, biliyorsun çok ünlü bir iktisatçı Boğaziçi’nde ama aynı zamanda sanatçıdır da yani. Klasik Türk musikisi meselesine dair belki on beş tane kitabı olan bir adam. Karşılaştırmalı gidiyoruz orada da. Mozart karşısında kim vardı İtri vardı, Dede Efendi vardı. Kimdi bunlar? Avrupa’da saray müziği nasıldı? Osmanlı’da saray müziği neydi? Popüler müzik neydi? Oradan yavaş yavaş tanzimat dönemindeki yenileşmelere. Sonra cumhuriyet dönemine, kültür politikalarına. Oradan arabesk’in çıkışına. Oradan popüler müzik, protest müzik meselerine. Oradan da hiphopa kadar geliyoruz. Blues, caz, tango gibi... Orada da hepsi... Çok geniş bir şey. Müzik türleri üzerine versen başka bir şey olacak. Öyle yapmadık burada da ben daha sosyolojik bir şey kurguladım: Türkiye’nin toplumsal değişimi ve müziğin ona karşılık nasıl değişim gösterdiği. Burada da derdimiz yine biraz sosyoloji anlatmak. Blues budur caz budur yapamıyorum tabii ama öğrenciler bazı müzikleri ilk defa dinlemiş oluyorlar. Mesela Bach ile İtri’nin çok farklı insanlar olmadıklarını anlatmaya çalışıyorsun ama... Dinletiyorum. İşin tuhaf tarafı İtri’yi de ilk defa dinlemiş oluyorlar. Başörtülüler dâhil buna. Yani şey gibi düşünme. Cehalet ve bilgisizlik öğrenci kitlesinin hepsinde var. Muhafazakâr birisi muhafazarlığın klasiklerini okumuş değil yani. Baya ilahi falan dinletiyorum yani. Adam yazmış bunu *Alahümmesalli* diye. Bu dini bir şey değil adamın kendi yazdığı bir eser. Pop şarkısı gibi bir şey aslında o. Falan diye anlatıyoruz sonra günümüze kadar geliyoruz. Martin Stokes’ın kitabını okutuyorum. *Aşk Cumhuriyeti* diye çok güzel bir kitabı var. Orhan Gencebay, Sezen Aksu ve Zeki Müren’i anlattığı bir kitap. Bununla ilgili bir şey anlatayım. Ben böyle çok güzel anlatıyorum, ediyorum, okuma veriyorum. Çocuklar okumadılar. Bu sefer ben onlara ceza verdim. Normalde yoklama almıyorum. Bundan sonra yoklama alıyorum dedim. Bir tane daha sıkıcı olacak bir tane kitap buldum. Güneş Ayas’ın *Müzik Sosyoloji* diye bir kitabı. Açtık onu madem okumuyorsunuz deyip ilkökul sistemine dönüp hepsine beşer dakika okuttum kitabı. Dönemi de öyle geçirttim. Ve bir şey de dinletmedim. Her derste bir chapter herkese beş dakika okutarak. Bir dönem işkence ettim onlara bilerek. Bunu şu yüzden anlatıyorum sen ne kadar zevkle, eğlenceyle bir şey hazırlasan da karşındakinin bir şey öğrenmekle bir alakası yok. O yüzden çok da motive falan olmuyorsun. Yoksa derste bir sürü şey getireyim... Mesela Murat Meriç benim arkadaşım bu şimdi yaptığı şeylerin çoğunu bize yapmıştı o ders olarak. *Pop Dedik* isminde bir kitabı var mesela o kitabı anlatmıştı bize yazılmadan önce. Plak falan dinleterek. Onu getirirdim, bir takım müzisyen arkadaşlarımı getirirdim. Fakat öyle bir motivasyon yok öğrencilerde. Hocanın en büyük açmazlarından birisi bu genel bir şey olarak söylüyorum bunu. Senin hissettiğin o coşkuyu, heyecanı öğrenmeye yönelik

olarak hissetmiyor öğrenci. O hissetmeyince de sen motive olmuyorsun. Olanı da kaybediyorsun.”

Güzin Yamaner ders içeriklerinin ve konularının dansçı yetiştirmek üzere olduğunu belirtiyor. Fakat aynı zamanda müzik bölümü öğrencilerine de bu dersi verdiği için bu iki öğrenci grubunun iki farklı dinamiğe sahip olduğunu belirtiyor:

“Ben konservatuvarda bu dersleri vermeli miyim? Daimi kadro çok büyük bir problem. Biz iki kişiyiz.” “dans öğrencileri benimle daha fazla beraberler, daha sahneler, biz hep stüdyodayız ve hep bedenle çalışıyoruz. Ve o sanatsal gösterileri teorik sanatsal meselelerle ve objelerle destekliyoruz. Modern dans aslında çok toplumla iç içe bir sanat ve o çocuklara en fazla söylediğim şey bunu toplum için yapıyorsunuz. Siz bir topluma dâhilsiniz. Bu toplumsal bir mesele. Sizin birey olarak ne anlamınız olabilir? Bu toplumsal bir şeyin içerisinde durmuyor olsaydı ne olacaktı? Biz bu harmandan geldiğimiz için daha başka bir verim alabiliyoruz. Ama müzik öğrencilerinin ve şan öğrencilerinin yani sesi ve enstrümanı kullanan öğrencilerin başka melekeleri oluyor. Onlarla aldığım randımanı da dansçılarla almayabiliyorum. Çünkü dansçıların da başka algı noktaları kapalı olmuş olabiliyor. Ayrıca o çocuklar içinde değişik çünkü benimle ilk defa çalışmış olabiliyorlar. Bizim yöntemlerimiz gerçekten modern sonrası yöntemler. Çok daha klasik şan veya enstrüman eğitiminden gelen bir çocuğa da değişik geliyor. O benden daha fazla verim alabiliyor kendi öğrencimden. Kendi öğrencim beni sanat sosyolojisinde çok değerlendirmeyebilir ama dramada zaten benimle. Biz birde bitip tükenmeyen temsiller yapıyoruz. Günler ve aylar boyunca provalar onların hepsi de yeterli olmuş oluyor onlar için. Dolayısıyla farklı dinamikleri var birinden aldığım verimi diğerinden almıyorum. Birine kazandırdığım verimi diğerine kazandıramayabiliyorum. Ama hayatlarında çok önemli bir yere geldiğinden çok eminim. Çünkü benim vurgum biraz fosilleşmiş bir modern algısı olabilir. Benim modern algım modernizmin halen tamamlanmamış bir proje olduğu ve kendi kendine giden bir proje olduğu üzerine. O yüzden çocukları sevk ediyorum. O çocukların bu bakışı kazanmaları önemli bir şey diye düşünüyorum. Yani dünyadaki kişilere bağılıyım, ben değilim. Biz biraz, konservatuar eğitimi böyle bir şey solist yetiştirmeye, star çıkarmaya, prima yetiştirmeye meraklı bir okul olduğu için o çocukları biraz dünyaya indirip evet güzel olun ama ortak bir güzelin parçası olun meselesi.” “Derslerin içeriğine deyineyim. Neden derslerin içeriği biraz sosyolojiye giriş gibi? Sosyo nedir? Loji nedir? Biz ne olursa bilimsel olur? Buradan başlıyorum yani. İlk böyle ele alıyorum. Bir dizgenin bilimsel olması için neler olmalı? Bir şeyi bilimsel olarak yaptığımızda nasıl yaparız? Bilimsel olmayan şeyler nedir? Bilim neremizde duruyor? Toplum ne ki? Nelerden oluşuyor? Ben neredeyim, öbürleri nerede? Ben-sen, ben-biz, ben-öteki... Bütün bunlar arasında biraz dolaşarak bir giriş. Eğer hale yola geliyorsa bu sosyolojinin ana akımları. Kimler neler dedi? Uyum, büyük uyum. Öyle de olabilir böyle de olabilir. Böyle olmalı mıdır, olabilir mi? Bunların meraklı olduğu adamlar var. Biraz Comte, biraz Marx, belki biraz 60 sonrası felsefeciler. Sosyolojik şeyler değil de daha çok düşünürler. Biraz Foucault, biraz Deleuze, son zamanlarda gerçekten başarabiliyoruz ve dönemin sonunda biraz Butler bakabiliyoruz. Queer bakış açısı. Beauvoir bakıyoruz. Çünkü diğer gruplar dâhil benim öğrencilerim bile sorumlu olduğum gruplar bile bu kadar çok karşılaşmayabiliriz. 1-2 saatlik dersler bende 3-4 saat oluyor. Hiçbir

zaman göndermem çocukları. Çok yorulduğumuzda, çok acıktığımızda, bina kilitlenecekse, kar yağıyorsa öyle çıkarız. Artı biraz Virginia Woolf okutmak... Mesela şunların hepsini ben yapıyorum ve benden başka da maalesef pek yapmıyorlar bunu. Bir Camus'un *Yabancı*'sını okumak, Kafka *Dönüşüm* okumak, bir Aslı Erdoğan, bir Tezer Özlü okumak, bir Adalet Ağaoğlu okumak. Bir modern roman nasıl bir şey? Klasik bir Balzac okumak. Biraz karıştırdım ama okuma şeyini. Bir Shakespeare'a dokunmak. Bir antik Yunan Tragedyası okumak. "Bir tragedya okunmaz. Bu nasıl bir şey?" diyorlar. Sadece söylenecek sözleri okumak istiyorlar, parantez içlerini atlamak istiyorlar. Bütün bunları bu derslerin arasına montaj yapıyorum. Çünkü başka yapmayacaklar bunu. Ben bunu bir köy okulu mantığıyla diye düşünüyorum. Gidecekler başka bir sürü bir şey yapacaklar." "(...) Mesela sinemaya mutlaka gönderiyorum ders ne olursa olsun. Genel olarak estetik dersinde ama. Geçen sene *Mother* filmine gittiler. Bu sene de *Bohemian Rhapsody* ve *Müslüm* filmine gittiler. Bir de *Girl'e*. Ama mutlaka *Dönüşüm*, *Yabancı*, mutlaka bir Shakespeare bir *Kral Lear* ya da *Hamlet* ya da *Macbeth*, bir antik Yunan Tragedyası *Antigone* ya da *Medea* ya da *Elektra* mutlaka okuyorlar." "Ve sanat sosyoloji dersinin ana arterlerinden birisi yaptığımız Ankara gezileri. Başka yerlere de gidiyoruz Kayseri, Bitlis, Muş bunlar hep yapabildiğim şeyler. Yurtdışı turnelerimiz de var. Mutlaka bunu eklemeye çalışıyorum. Tiyatro antropolojisi yapan laboratuvara yani Odin tiyatrosuna Eugene Barba'ya çok yakında bir turnemiz var yine. Bir grubun gitmiş olması çok besleyici oluyor diğerleri için. Sanat sosyolojisini de bu adamların üzerine daha çok güzel meselesinden başlatıp, güzel ana problemlerimizden birisi, güzel neyse çirkin ne? Bunu kentte irdelemek. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde, Ulus'ta bir okul otobüsüyle, topluca buluşup, kenti dolaşıp günler boyunca, defalarca uğraşp. İşte bir binanın yanında başka bir şey Ulus'taki İş Bankası binasının arkasındaki bir kebabçı, 70-80'lerde yapılmış bir bina. Mesela kavramlar. Bunu da sanat sosyolojisinin içerisinde veriyorum öğrencilere."

Dersteki kavramlar ve değinilen kurmacıları ise şu şekilde anlatıyor:

"Metafor, diyalektik vb. bu kavramlarla çoğunlukla yeni tanışıyorlar. Kitch, mimesis, katharsis, trajik hata, hamartia, trajik karakterin onunla kurduğu ilişki. Antik Yunan'daki bir kahraman, birey, toplum ilişkisi. Nemesadaki birey toplum ilişkisi. Barok'da bunun şekillenme hali. Modern birey. Nietzsche'nin ünlü, kilit sözü. Benden duymuş olabiliyorlar Nietzsche'yi. Nietzsche diyorum öyle bakıyorlar bir adım geriden. Benimle duydukları isimler: Platon, Hegel, Nietzsche. Böyle bir kitleden söz ediyoruz yani o anda benden duyuyorlar. O derste onu söylemesem sanat sosyolojisinde bunun bağlamı yok desem, ben orada sanat sosyolojisinin tipik müfredatını götürsem buradan mezun olmuş ama Platon nerede hangi yüzyılda idi, Hegel niye bir sanat öğrencisiyle ilişki kurmalıydı hiç deneyimlemeden gidecek konservatuvar öğrencisi. Bu kimsenin suçu değil." "Nurhan Karadağ'ı anmak isterim. Metin And'da bu eğitimlerden geçmiş birisiydi. Biz onların çocuklarıyız. Yıllar sonra telefon ederler "Hocam sizin sütunlarınızdan gördüm" diyerek. Bir pazubent görürler kol figürü, fibulalar mesela bir şeyin bir şeye iliştilmiş olması. Bu örneği vermek isterim. Fübilation, infibulations; bu fibula antik Yunan'da iki kumaşı tutuyor. Taa geliyor kadın sünneti de böyle bir şey bakın bir sanatsal obje toplumda nasıl büyük bir yaraya acıya denk gelen bir şey. İkisinin de eylemi aynı ikisi de infibüle ediyor. İki karşı parçayı birbirine iliştiliyor. O kumaşı tutuyor diğer kadın sünnetine denk geliyor.

Müzedede gördüğünüz bir gümüş takının başka bir toplumsal yaranın adı olabileceğini de düşünün. Evrende olan her şey sahne gibi uzak olarak düşündüğümüz şeyin tam ortasında olan bir şey. İşte ben sanatı ve sosyolojiyi burada bağdaştırıyorum derim ben onlara. Bu kadar yakınlar siz onları uzak gibi düşünüyor olabilirsiniz. Çünkü şey tehlikesi her zaman var. “Bitse de gitsek bir saatte bu”, onlar sanat yapacaklar. Kuram hocası böyle kitaplara gömülmüş bir tip. Tabii benim çok avantajım var görüşme yaptığın diğer hocalara göre ben zaten uygulamadan geliyorum ben zaten sahne hocasıyım. Ama böyle kitaplara da kafayı takmış bir sahne hocası. Onlar için kitap tek parça sosyoloji, estetik, felsefe fark etmiyor. Kitap, o kitabın içerisinde bir şeyler çıkıyor. O teori. Uygulamadaki ayırım onlar için teoride yok.” “Dans tarihi dersini de ben veriyorum. Ama bu derste şansım var tabii tümüyle böyle bir yere kuruyorum. Tabii benim bir şansım var az öğrenci olduğu için kimin neyi öğrenip neyi öğrenmediğini bilirim ve mezun olana kadar farklı derslerde de olsa eksikliğini tamamlatırım. Biz bireysel bir sanat yapıyoruz ve öğrencilerden en iyisi olmalarını bekliyoruz. Bir milim farklı olmasına tahammül edemem parmaklarının, duruşlarının. Ben dans bölümünün hocasıyım ama başka bir bölümde yönetsem aynı titizliğe sahip olurum. Kültür derslerinde ise onları bambaşka bir şeye sevk ediyorum. Tamamen koskoca bir toplumsalın içinde sorumluluk sahibisiniz. Çünkü inanç meselesinden beri insanlık kendisini sanat ile ifade etti ve bunun bir sorumluluğu var sizin üzerinizde. Siz bunu yapamayan birilerinden daha artı bir şeye sahipsiniz. Herkesin ifade edemediği bir şekilde ifade ediyorsunuz. Öncüsünüz. Sözcüsünüz. Bunların hepsi sorumluluk diyorum. Onlara bu kavramları vermeye çalışıyorum.” “Öncelikle kavrayıp ne olduğunu anlamalarını. Sosyoloji sizin için bu. Bir bakın, uzaktan bakın. Güncel olaylara da çok meraklılar. O öyle olmuş bu böyle olmuş. Gemi battı, AIDS salgını çıktı, antibiyotik zehirledi, ekmeklerde hormon varmış... Bütün bunların hemen hepsini buraya getiriyorlar. Ben onların hepsine şöyle gösteriyorum: “Size ne anlattım ben? Sosyoloji nereden başlıyordu? Toplum ne, düşünce ne? Bir problem nasıl kurulur? Nasıl bir varsayım oluşur?” Mesela paradigma lafını benimle duyuyorlar biliyorum bir daha duymayacaklar. “Biz nereden düşünerek geliyorduk? Koyun önünüze. Ekmeklerde hormon varmış. Sizin gerçeğiniz. Tamam, orada dünyanın en prima sanatçısısınız ama burada da bu meseleniz var. Ne öğrettim ben size? Bir dizgeyle düşünmek durumundasınız. Kitaplar orada. Felsefî yaklaşabilirsiniz.” Felsefeyi seçebilirler onları da yüklüyorum. Antropolojiyi seçebilirler yüklüyorum. Bu çok önemli bir şey mutlaka Jung okumalarını sağlıyorum. Carl Gustav Jung benim için olmazsa olmaz birisi. Eliade koyuyorum araya. Antik Yunan felsefesi koyuyorum ama çok cinsiyetçi olduğu için çok üzülüyorum. Çağdaş felsefecileri daha severek okutuyorum. Antropolojiyi seçebilirsiniz, felsefeyi seçebilirsiniz, sanat tarihini, kültürü, neyi seçecekseniz kavramları sevebilirsiniz. Ama bunlarla bakıp analiz edeceksiniz. Ben sosyolojiyi böyle görüyorum. Sanatın toplumsal bir mesele olduğunu görüyorum. Bu ikisinin arasında gidin gelin. Temel kurduğum yer burası. Mesela birde şöyle bir şeyim var bunu kadın çalışmalarında da yaparım. Dersin eski müşterileri, müritleri gelirler, otururlar. Neler oluyor diye. Bazen de şey yaparlar “metafor biraz gecikmiş bunlar anlamamışlar galiba. Hocam bize bunu da veriyordunuz.” Bunu da isterim gelsinler, paylaşsınlar. Birbirlerinden hala öğreniyorlar. Bir dersi alan öbürlerine yol gösterebilir. Yöntemi de benden öğreniyorlar. Başka bu dersleri görmeyecekler çünkü. Ben onlara ankette yapabilirsiniz ama sözlü tarihte yapabilirsiniz gibi anlatıyorum. Ya bu köy okulu çok güzel bir şey. Bir Bauhaus öğretmek. Bir köy öğretmeni ne yapar üç ya da

dört sınıf bir arada. Hem suyu yapmayı, çocuk ateşlenince ona kinin sürmeyi, hayvanın bakımı, sütün bozulmaması için bir şey, işte kadının ürettiği şeyleri pazara götürüp satması, bir banka hesabı değil mi? Bir öğretmen bunların hepsini takip eder. Çok köy öğretmeni gibi düşünüyorum kendimi. Köy Enstitüsü gibi bir sanat enstitüsü 21. yüzyılda.” “Büyük anlatılarla daha küçük olanın birbirleriyle olan anlamlı mesafeleri ya da mesafesizliğini anlamalarını önemsiyorum. İlk olarak şöyleler: “Mozart öldü, sanat öldü.” İsimli birisi sanat yapabilir mi? Birbirlerine katlanamıyorlar, senin yaptığın sanat değil benim ki. Büyük anlatıları görmeleri, oradaki bu böyledir, şu böyledir görmeleri, bu kesin böyle olmalı diyen adamları görmeleri. Bu acaba böyle mi diyen, kuşku şüphe üzerinden, küçük şeyler üzerinden giden... Belge yoksa tarihte yoktur, küçük olan önemlidir... Ha şöyle küçük epigraflarım var. Mesela parça bütünü temsil eder mi sözünü söylüyorum onlar tüm ders boyunca bununla eşleniyorlar. Ne yaparsak yapalım oraya gönderiyorum. Küçük olan önemlidir mesela. Bugünlerde mesela ben değişirsem dünya değişir üzerinde duruyorum. Ben ve öteki. Bunları mesela sanat sosyolojisinden çıktıklarında ben ve öteki, ben ve dünyanın değişimi, bütün o kırılmalar, o büyük anlatılar, ve onların parçalanmaları, katı olan her şeyin buharlaşması gibi kavramları meseleleri bir hat olarak, bir yöntem olarak deneyimlemelerini istiyorum. Bu çok önemli. “Hiç bir şeyden emin değilim” diyorum. Ben aracıyım. On sene sonra gelin bulun beni düzeltin. Gelin buraya eğitimcilik yapın. Herkes kötü ben iyiyim, çok talihsizim gibi düşüncelerden kurtarmaya çalışıyorum. Benim de onlardan öğrendiğim çok kesin. Öğretirken öğrenmek çok önemli bir şey.”

Lütfiye Bozdağ sanat sosyolojisinde kendisinin en önemli gördüğü kavramın karşılaştırma ve ilişki kurma olduğunu belirtiyor:

“2002 yılından beri kuram dersleri verdiğim için çok metaforik olarak, dolaylı bir şekilde bu konulara değinebiliyorum. Ve öğrenciler bu örnekleri görebiliyorlar. Karşılaştırmalar yapabiliyorlar. En önemli şeyin karşılaştırma olduğuna inanıyorum. Mesela Rönesans dönemini anlattınız, Barok dönemini anlattınız, ikisini karşılaştırın. Onu zaten yapabiliyorsa bir öğrenci zaten dersin hakkını vermiştir. Alacağını almıştır. Bu bizde yapılmayan hep karşılaştırma. Karşılaştırma kertezyen düşünceden kaynaklı demiyorum zıtlıklar üzerinden doğu-batı, kadın-erkek vb. anlamında değil. Akımlar zaten birbirine karşıt olarak doğmuş ya neden doğdu o akım, diğer akımda neyi beğenmedi? Neyin eksikliğini tamamlamak üzere kendini ortaya koydu. Bunların ardışıklığını ve paralellliğini kurduğunuz zaman daha kalıcı oluyor ve ben derste bunlara çok önem veriyorum. Karşılaştırma, içerik, birbirleriyle ilişkiler, karşıtlıklar, paralellikler bunlar üzerinden elimden geldiğince bir şeyler yapmaya çalışıyorum. Bol görsel üzerinden gidiyoruz biz. Orada çözümleme yaparken sosyolojik çözümlemelerde yapabiliyoruz. Sanat tarihi, estetik açısından ontolojik çözümlemeler de yapabiliyoruz. Hepsi birbirine geçiyor aslında. Tam interdisipliner oluyor ders.”

GSF’lerde neden sanat sosyolojisi gibi kuramsal derslerin olması gerektiği yönündeki soruma ise şu şekilde cevap veriyor:

“Aslında bu tam da bizim praksis dediğimiz şey. Marksistlerin. Yani teoriyle alanın birleşim alanı, uygulandığı yer praksis. Eylem ve söylem birliği. Yani bir

şeyin bilgisi yoksa onun uygulaması da olamaz. Siz bazı bilgilere sahip değilseniz. Nasıl onu uygulayacaksınız? Mesela demirden bir kaynak yapacaksınız. Bu uygulama alanı ama siz demirin özelliklerini, erime ısını, onla yapacağınız kesme, biçme, kaynatma, araya parça koyma bir takım bilgileri bilmeden o kaynağı yapabilir misiniz? Bunları bilmek gerekiyor. Yani aslında pratiğin temeli kuram, kuramın temeli pratik. İkisi çift yönlü bir dönüşüm halinde. Ve birbirlerini oluşturuyorlar. Birbirlerini besliyorlar. Birbirlerine dönüşüyorlar. Ama Besim hocanın dediği gibi Türkiye’de sanatta teori çok önemsenmiyor. Aman sen ressamın işte yap. Öğrendin, gözün var. Senin en önemli öğretmenin göz. Göz, gör, çiz. Hala teknik üzerinden. Yani klasik akademik desen eğitimi şu bu. Ama onun bir de düşünsel boyutu var. Sen onu ne amaçla çiziyorsun? O temsili ne amaçla yapıyorsun? Temsil bir dönem Hıristiyanlık sanatının propagandası olarak İncil’in sahnelenmesi, doğanın temsili, mitolojinin temsili ve din kitaplarının temsiliydi. Ama sonra romantikler bunu parçaladı, kırdı. Dediler ki biz dünyayı nasıl görüyorsak öyle resmedeceğiz. O zaman içlerinden geldiği gibi ve doğayı kendi duygu dünyalarındaki yansımalarıyla yorumlayarak başka bir pencere açtılar, kırılma orada başladı zaten.”

Fulya Bayraktar’ın yukarıda değinilen düşüncelerini kendisine aktardığımda ise şu cevabı veriyor:

“Hiçbir sanatçı yapacağı şeyin manifestosunu yazmak zorunda değil. Bakmayın Dadacılar, Bretonlar, Tzara, Duscamp dönemin şartlarında koşullar ona el vermişti. Bugün herkes çok bireysel, hayat çok bireysel, asla kolektif gruplar yok. Müzikte bile herkes dağılıyor. Daha bireysel bir yaşam biçimi var. Son dönemin konjoktöründen. Sanatçıdan kendi manifestosunu yazmasını bekleyemezsiniz. Manifestosuz sanatta yapılabilir. Ancak sanatçı kendi sanat yapma biçimini oluşturmak için kurama ihtiyacı var. Kendi düşüncesinin farkına vararak sanat yapmak var, bir de farkına varmadan sanat yapmak var. Hani emekli olup da hobi kurslarına giden kadınlar, adamlar var ya üç ay kursa gidiyorlar hemen sergi açıyorlar falan ama yaptıkları şey üzerine hiç düşünmüyorlar. Onların yaptığı sanata ne diyoruz dekoratif sanat. Bir manzara oluyor, bir figür oluyor boyuyorlar ediyorlar falan. Peki, ne yaptın? Sen bunu niçin yaptın? Bunu bir süsleme olarak da yapmış olabilir bunu küçümsemiyorum ama orada başka kaygıların varsa kendini dışa vurmak adına bu acı, sevinç, herhangi bir düşünsel kaygı olabilir. Bunu sanat formu üzerinden, sanatın araçlarıyla anlatabiliyorsan orada teori ortaya çıkıyor. Kendi gerçekliğinin bilgisine sahip olan sanatçı onu sanatın araçlarıyla daha iyi ifade ediyor. Kendi gerçekliğinin farkında değilse, ha bu bir kadın ben kadın olduğum için eziliyorum deyip daha eleştirel bakıyorsa, buradan hareket ediyorsa ki 60 sonrası tüm performans sanatçılarının yüzde doksanı kadınlar. Neden? Çünkü kadınlar kendilerini ifade etme ihtiyaçlarını çok hissetmişlerdi. Ve bu çok eksikti. Bunun için bunu yaptılar. Teori bize neyi veriyor? Aslında teori bize bir reçete vermiyor. Teori diyor ki hayatın içerisinde kavramlar var, bu kavramları sen nasıl bir sanat formu olarak düşünebilirsin. Ya da sen bunları nasıl felsefi bir kavram olarak sorgulayabilirsin? Bunlardan başka yeni kavramlar üretebilir misin? Yeni sorular üretebilir misin? Yeni cevaplar bulabilir misin? Bu aslında mesele. Sonuçta bunlarla da hep daha iyiye, hep daha özgürlüğe, daha iyi bir dünyaya varma ihtiyacı da var. Niye yapıyoruz o zaman? Kendimizi eğlendirmek oyalamak için mi? Heidegger ne diyor: “insanın en önemli özelliği ölümlü bir canlı olduğunun farkına varmasıdır.” İnsan başka bu

farkındalığa ulaşan canlı yok. İnsan tüm hayatı boyunca bu travmayla baş etmeye çalışıyor aslında. Belki sanat bunu da yolu. Hani diyorlar ya ölüme karşı sanat yapmak. Bunu ölümsüzlük olarak da düşünebilirsiniz. Mesela Leonardo da Vinci öldü ama biz hala adamı konuşuyoruz. Hala *Mona Lisa*'yı konuşuyoruz. Demek ki onun yaptığı ölmüyor. Bir ölümsüzlük kısmı şekilde de olsa var. Ya da ölüm korkusunu yenmek için sanata sığınıyoruz, sanatla uğraşıyoruz. Oyalanıyoruz, eğleniyoruz, kapılıyorz. Öyle de okunabilir. Nerden baktığınıza bağlı.”

Sanat sosyolojisi ve diğer diğer kuramsal derslerin alanda bilimsel uzmanları olan bilim insanları kökenli akademisyenler tarafından mı yoksa sanat kökenli akademisyenler tarafından mı verilmeli sorusuna ise Lütfiye Bozdağ'ın cevabı şu şekilde:

“Benim gözlemediğim şöyle bir şey var yanılabilirim bireysel bir gözlem bu. Direkt sosyoloji veya felsefe alanından gelenler uygulama sahasında da çalışmadıkları için sanatı çok iyi kavrayamıyorlar. Çok eğreti kalıyorlar. Çok özümseyemiyorlar. Çünkü sanat ve zanaat bir arada art-craft. Yani onun bir üretim aşaması var bir de düşünsel aşaması var. Bu ikisi o kadar harmanlanmış ki birini birinden soyutlayamıyorsunuz. O nedenle çok kavrayamıyorlar diye düşünüyorum. Sanat alanından gelen birisi eğer iyi okumalar yapmışsa kendini geliştirmişse daha başarılı olur diye düşünüyorum. Ama metin yazma konusunda tersini söyleyeceğim. Sanat üzerine en iyi metinleri diğer disiplinlerden olanlar yazıyor. Mesela sosyoloji okuyup sanat yapan Burak Delier var. Hem yazar hem kendisi sanat yapar. Daha iyi tespitler yapıyorlar. Sanatın çok içinde bulunmadan kuram üzerinden değerlendirmeler yapabiliyorlar. Ama hocalık boyutunda ve pratik alanda sanat eğitimi alanlar daha vakıf.”

Şebnem Özkan sanatın alımlanmasıyla ilgili öğrencilerine şunu sorduğunu belirtiyor:

“Ben öğrencilere belirli bir program dâhilinde şunu soruyorum: Nitelikli çok iyi bir sanat eserini herhangi birisi anlayabilir mi? Ücretsiz dağıtıldı, ulaştı okuma yazmayı biliyor. Sol fikirlerin etkisiyle, gençlikle falan öğrencilerim çoğunlukla şunu söylüyor “tabii ki anlar.” Ancak okuma yazma kazanıldığında çabuk kaybolan bir beceri değilse bile öğrendikten kısa bir süre sonra bambaşka şeylerle uğraşan birisi, kahvelerde birisi gazete okur heceleyerek dinlerler, bu bir zaman alır. Dolayısıyla bir sayfayı bitirinceye kadar o kadar çok zaman geçer ki özü kavraması olanaksız hale gelir. Çok hevesliyse geyret eder falan ama bunun için motivasyon olması gerekir. Daha çok pratikle ilişkisini kurarak öğrencilerime bazı noktaları farkettimeye çalışıyorum.”

Buradan hareketle Şebnem Özkan'ın edebiyat sosyolojisi derslerini öğrencilere bir tür okuma alışkanlığı ve kültür geliştirmek için bir araç kullandığını söyleyebiliriz:

“Ben sadece dördüncü sınıfta verdiğim halde bir farkındalık oluşturmaya, ilgiyi oluşturmaya, nasıl okunur, ne gibi seçenekler var, insanın yaşamında nasıl bir yer tutmalı, ne yapmalı vs. farkındalık yaratıp o ilgiyi yaşam boyu canlandırarak bir şeyler yapmaya çalışıyorum.” “Okuma listesi sunuyorum ama şu olması gerektiği kanısındayım aslında birinci yıldan itibaren ben öğrencilere bazı okuma öneri

listeleri sunabilirim sonrasında bunların üzerine biraz daha konuşulabilir. Yani ben en az on tane kitabı tartışmak istiyorum ama tartışmaları yetiştirmek anlamında yetmiyor. Öğrencilere bazı şeyleri çok detaylı vermek gerekiyor. Yazarlara falan çok yabancılar çünkü. Bambaşka kişileri tanıyor ya da Sophokles'in *Antigone*'unu mesela tartışıyorum ama ona epey bir zaman ayırmam gerekiyor." "bir kitabı seçerken çeviriye o çevirmenin öneminden başlayarak pek çok şeyin dikkate alınarak okunması gerektiğini anlatmaya çalışıyorum." "Okuyucu değerlendirmek, izleyiciyi değerlendirmek için, müzelere ilişkin, profil, hangi dönemde ne tür yazarlar nereden yetişmiş, bir çok şey mümkün elbette. Ama ben örneğin öğrencinin bu alana yönelmesini, tüm yaşamı boyunca sanatla ve edebiyatla bağı olmasını, seçici olmasını (seçicilik derken "ver oradan iki kilo kitap" kitaplarına mesafeli durmasını) ama... İşte okuma rehberliği sunmaya çalışıyorum." "Burada ben hem öğrencilerin mesleklerini gerçekleştirmelerini hem temel değerleri, insan olma mücadelelerinde sanatın vazgeçilmez olduğunu farketmelerini çok önemsiyorum. Burada çok farklı imkânlar alanı sunduğunu sanatın, yani bize öyle problemler sunuyor ki..."

Bu bağlamda dersin amacı sanatsever yetiştirmek olunca alımlama estetiği yaklaşımı da daha fazla ön plana çıkıyor ve diğer kuramsal yaklaşımlar geri plana itiliyor:

"Yani ben yazarın anlamını keşfetmeye çalışırım. Yazar bana ne söylemek istemiş? Evet, birçok farklı yorum olabilir ama bunların edebiyat sosyolojisi alanındaki farklı analizler anlamında birçok yolu olduğunun farkındayım. Yapıbozum, yapıçözüm, yapısal analiz... Bunlar yapılabilir ama benim seçtiğim yazar (bende her yazarı sevmiyorum) bana ne söylüyor? Ben o bağı kurmayı önemsiyorum."

Şebnem Özkan sanatsever olmayı şu şekilde temellendiriyor:

"Almanya'da bir müdür her öğretim dönemi başında öğretmenlerine şu mektubu göndermiş. Gerçekliğini sorgulayamadım ama gerçek olması çok muhtemel. "Her şeyden önce insan yetiştirin çünkü Hitler dönemindeki o korkunç olayları çok iyi mühendislerin yapmış olduğu binalarda, çok iyi eğitim almış kimyagerlerin ürettiği gazlarla, vs. gerçekleşti. Tüm bu vahşeti çok iyi hemşirelerin yaptığı iğnelerle gerçekleşti. Bu arada çok temel bir kesiklik vardı. Öğrencilere insan olmayı öğretme eksikliği." İnsan olma konusundaki görüşüm şu temel insan hakları açısından bir insan türünden doğmuş olmak yeterli. Yani tüm temel hakları onlara sağlamak durumundayız. Her girişim de temel insan hakları olmak durumunda. Ancak insan olmak, hakları vermemiz açısından böyle ama öğrenilen veya öğrenilemeyen bir süreç. Burada ben varoluşçu psikiyatryi, varoluşçu psikolojiyi çok önemli buluyorum. İnsan yaşamının farklı aşamalarında farklı sınavlardan geçer. İnsan haklarını bilmek ve bunları korumak aslında doğru değerlendirebilmeyi gerektiren bir süreç. Dolayısıyla doğru seçimler yapmak için zihnin hazır bulunmuşluk seviyesinde olması gerekir. Diyelim ki suçlulara merhamet, yazık kim bilir nasıl toplumsal koşullardan gelmişlerdir, hümanistim teröristi seviyorum. Burada ayrılması gereken bir şey var. Haklarımı korumak anlamında ağır hükümlüye bile yapılması gereken bazı şeyler var. Ama felsefi anlamda insan olmak açısından kendi çabalarını yeterince gerçekleştirmiş bir birey değil. Tüm bu mekanizmaları çözebilmek için eleştirel düşünme, özerklik, kendini sorgulama, birey olma, kendini gerçekleştirmek gibi bir takım değerleri kazandırmak durumundayız. Cumhuriyet tarihinde, eğitim sisteminde, gelişimsel

psikoloji açısından hep daha iyiye gitmemiz gerekir insan olmak açısından ama orada yapılabilecen ve şimdi yapılamayan şeyler var. orade diyelim ki öğretmen tahtaya bir cümle yazar bir düşünürüm sözüdür. Bunu tartışmaları istenir, üzerine düşünülür vs. masallar okunur, Ezop, Grimm, La Fontaine bunlar üzerine konuşulur. Tüm bunlar gerçekten çok önemli. Ama şu anda belli sınavlara odaklı bir eğitim sistemi var. Dolayısıyla o sınavda ne kadar soru çözdüğü önemli öğrencilerin. Özellikle veliler için. Öğretmen idealistse de buna pek fırsat tanınmıyor. Kendisi birşeyler yapmaya çalışıyor böyle bireyler her zaman vardır. Ama çok zorlanıyor. Ve Türkçe ve edebiyat hocalarından istenen şey ne kadar soru çözdüğü. Üniversite sınavlarında (şu anda hazırladığım bildiri bunun üzerine) ne kadar çok eser ne kadar çok yazar hatırladığımız. Böyle bir takım kısaltmalarla yapılmış metinler var. Serbest çağrışım mantığına dayanan bir sistem.”

Sanat Sosyolojisinde Kullanılan Kaynaklar

Besim Delaloğlu ders kaynaklarını aynı zamanda derste değindiği konuları birbiriyle harmlayarak şu şekilde anlatıyor:

“Ben son dönemde kültür kuramına çok ağırlık verdim. İnsan yaşlandıkça tarihine daha fazla önem vermeye başlıyor. Çok derin kültür tarihi okumaları yaptım. Burckhardt’ın Rönesans kitabından Peter Burke’nin çevrilen bir sürü kitabından artık sohbetin tarihine kadar kitapları var adamın. Annales okulu, Brauldeller, Blochlar, özellikle Lucien Febvre. Bir de kültürel çalışmaların genetik kuramcıları Türkiye’de çok yaygın okunuyorda. Önce Terry Eagleton keşfedildi Türkiye’de ama arkasından Raymond Williams’da çevrildi. *Kültür ve Toplum* kitabı çevrildi en son. Bu İngiliz kültürel çalışmalar ekolü dediğimiz, Stuart Hall tabii, esas kuranlar onlar. Bunlarla çok yoğun haşır neşir oldum. Bölümü kurunca tabii temel ders olarak kültür kuramı dersi açıyorsun. Kültür kuramı, kültür tarihi bunlar birbirlerinden de besleniyorlar. Dolayısıyla oradan çok besledim ben Frankfurt Okulu falan öyle bir alışkanlığım vardı. Son dönem neo-Marksist diyebileceğimiz bu kültürel çalışmalara eğildim ki literatürde çok açığımız var hala çeviri konusunda. Birde bu Fransız kültür tarihçileri diyebileceğimiz Annales Okulu kuramcıları. Onları henüz bitirmedim daha yavaş okuyorum onları. Kitapları genelde biner sayfa olduğu için. Onların kitapları da son dönem çoğladı. Bu da iyi bir şey sosyoloji ve tarih arasında sınıflandırabileceğimiz bir gelenek. Birde edebiyat kuramı ama düz edebiyat kuramı değil. Mesela *Hayali Cemaatler, Gecikmiş Modernlik* vb. Birey, ulus-devlet, dil, kültür, edebiyat üzerinden inşa etmeci. Bana bu isimlerde kültürel çalışmacıların gibi geliyor. Ulus kavramı, birey kavramı daha çok sosyoloji ve siyaset bilimini malzemesi gibiydi ama 80’lerden sonra Batıda epey değişti. Yurttaş, vatandaş sandıktan önce Rönesanstan beri var, roman burada devreye giriyor, ulusal dillerin oluşması, gramerlerin oluşması, zorunlu ulusal eğitim, üniversiteler yani siyasi modernlikten önce bir edebiyat cumhuriyeti, bir poetik cumhuriyet iddiası var. Sivil alanda o vatandaş pişiyor siyasi alana geçiyor. Oy veren haline geliyor. Ama orada bir kısık ateşte bir pişme var yani. Almanların bildung dediği. Ben bu konulara meylediyorum bu da kültürel çalışmalara daha yatkın gibi geliyor sosyolojiden daha fazla.” “Bourdieu açığım vardır. Mesela son dönem Bourdieu daha fazla okuyorum. Nedense ben zamanında çok fazla okumamışım açıkçası.

Becker hala çok fazla okumadım. Ama o da Heretik yayınları sayesinde baya çevrildi. Bourdieu'nun da temel kitabı daha birkaç sene önce çıktı. *Ayırım* kitabının Türkçesi çıkınca aldım okudum. Vayy be dedim. Çok az biliyordum ben onu ve derslerimde de çok fazla konu ettiğim birisi değildir açıkçası.” “Şeyide tavsiye ederim *Sanatın İcadı*. Ondan da çok şey öğrendim ben kültür tarihi bağlamında. Zaten bir kültür tarihi alt başlığı. Bu bütün modern sanat kurumları dediğimiz şeyin icat edildiği, tarihçesi aslında soykütüğü gibi. Bunlar bizim akademik ortalamaya çok nüfuz edemedi. Varlar okuyan da var ama genele çok sireyet edemedi. Sanırım bir kuşak daha lazım.”

Fulya Bayraktar GSF'lerde kaynak önermenin sıkıntılı olduğunu belirtiyor. Sanat sosyoloji derslerinin kaynakları hakkındaki fikirleri şu şekilde:

“Genel anlamda sosyoloji nedir vs anlatırken istediğiniz bir sosyolojiye giriş kitabından bu kavramlara bakın diyorum. Çünkü sanatçılara bunları okuyun dersiniz okumazlar. Kendi sevdikleri bir sosyolojiye girişi beğenip alsınlar. Kimi zaman kapağını beğeniyorlar kimi zaman dizaynını beğeniyorlar. Sanat sosyolojisinde maalesef çok kısıtlı kaynaklar var. Adı sanat sosyolojisi olan kitapları alıp okumalarını söylüyorum. Bende kaynak takip etmem zaten. Adı sanat sosyolojisi olan kitaplardan kavramları falan öğrensinler diye. *Bir Sanat Sosyolojisi Oluşturmak* diye bir kitap var Zolberg'in onu okutuyorum. Kendim takip ediyorum yani. Giriş düzeyindeki kitaplardan mutlaka şunu okuyun demiyorum. Kavramları okusunlar yeter. Sınıfta zaten kitap okutmuyorum. Ama buradan bazen açıp bir meseleyi okuyun diyorum. *Sanatın Gerekliliği*'ni okuyun diyorum. *Kuram-Eylem Birliği Olarak Sanat* var Ömer Naci Soykan'ın. *Bilgi Olarak Sanat, Olgu Olarak Sanatçı*. Güncel sanat sosyolojisiyle ilgili neler yapılıyorsa onları tecüme edip onları okuyorum. Bazı makaleleri getiriyorum. Güncel kaynak takip ediyorum ama. Neler yapılıyor şu anda sosyoloji alanında onlara bakıyorum.”

Demet Ulusoy dersi vermeye başladığında kaynak konusunda büyük sıkıntılar çekmiş çünkü o dönemler bu alanda Türkçe çok kaynak yokmuş. Kendi yazdığı kitabında sırf bu açığı kapatmak üzere yazmış olduğunu söylüyor. Şimdi çok fazla kitabın var olduğunu ve derslerin içeriğini belirlemenin kolaylığının belirtiyor. Dersin daha sosyolojik bir bağlama oturtulması gerektiğini savunuyor uzun süre GSF'de farklı biçimlerde toplumsallık çok da vurgulanmadan okutulmasının sıkıntılı olduğunu belirtiyor.

Hilal Süreyya Yılmaz GSFlerde kaynak kitaplar konusunu şu şekilde yorumluyor:

“(…) Ben 20 yaşına gelmiş insanlara bir şey oku demeye utanıyorum açıkçası. Artık sosyolojinin s'sini yazarlarsa bin beş yüz tane kitap çıkıyor karşılıma. Bana getirdikleri zaman referans olma konusunda elbette. Ama bizimkilerin sosyolojiye giriş seviyesinin ötesinde bir şey okumaları çok zor. Yani ilk etapta, ilk tanışan öğrenci bir dönemde. Ama onun dışında sosyal anlamda bir eleştiri, toplumsal anlamda birleşme gerektiren bazı kitaplar gündeme geliyor. Kendileri de söylüyor. Onaylıyoruz. Bazılarını önermiyoruz. Bazı çeviriler çok kötü oluyor vs.

ama sonuçta ben sosyolojiyi öğrenmeniz için bu külliyatı devirmeniz gerektir demiyorum. Bunu da doğru bulmuyorum. Yani öğrenci artık yetişkin kendi ilişkilendirmelerinde kaynağına kendi gitmesi gerektiğini söylemek durumundayız. Çünkü eskisi gibi değil artık hangi konuda hangi kitap var hepsini biliyorlar. Bana açıköğretim kitaplarından tutun bambaşka kitapları da getiriyorlar. Giriş için hiç birine hayır demiyoruz, okumak istiyorsa. Ama kuramda ilerleyecek öğrencilerin bu bağlantıları yapabilmeleri için onları besleyecek okumalara ihtiyaçları var. O anlamda yardımcı oluyoruz. Ama kuramsal anlamda bu kitabı alıp okuyun demektense roman okumalarını daha doğru buluyoruz.”

Köksal Alver derslerde kullandığı kaynaklar şu şekilde:

“Türkçe yayınlanmış, çevrilmiş kaynaklar tabii temel kaynak Escarpit *Edebiyat Sosyolojisi*. Goldman, Lukacs, Gregory Judanis bu tip kaynaklar var elimizde. Türkçede de işte bizim derlemeler var Ömer Naci hocanın yaptığı derlemeler var. Fethi Naci'nin işte 100 soruda serisinden çıkan önemli kitabı. Nermi Uygur vs. yenileniyor tabii. Yeni yayınlarla kaynakçamız değişiyor. Her yıl değişiyor açıkçası.” “İstanbul sosyoloji bölümünde edebiyat ve sosyoloji seminerleri olmuştu. O da ciddi bir kaynak oldu bu alana ilişkin. O seminerlere belirli bir düzeyde katılım olmuştu Kurtuluş (Kayalı) hoca, Handan İnci, Ayfer Tunç onlar seminerler vermişlerdi. Onlar kayıt altına alındı daha sonra çözümlendi ve bir kitaba dönüştü. Onu en son katkı olarak zikredebiliriz aslında. Önemli bir kitap oldu.”

Gökçen Ertuğrul sanat sosyolojisi derinde verdiği kaynakları şu şekilde anlatıyor:

“Derse *Sanatın İcadı*'yla başladım. Kuspit'in *Sanatın Sonu*'yla bitirmek mesela. Onun dışında Norbert Elias *Mozart: Bir Dâhinin Sosyolojisi* bence çok önemli. Derste onu da anlatıyorum. Çünkü o kopuş noktasını çok güzel veriyordu. Larry Shiner güzel anlatıyordu, antik Yunan'da ne oldu, Roma'da nasıl bir şey vardı sınıflandırma vardı nasıl bir hiyerarşi vardı, Rönesans da nasıl bir bölünme vardı, nasıl bir üretim alanı ortaya çıktı, bunu anlatıyordu. Elias'da Mozart vakasında eski hamilik sisteminin yavaş yavaş çökmekte olduğu, sarayın tabii bir müzisyeni olarak ama hala burjuva sanat kamuoyunun tam oluşmadığı ara dönemde tam da o süreci, o kopuşu tam ortasında yaşayan birisi olarak Elias çok güzel analiz ediyor. Mozart üzerinden tamda bu bahsettiğim bu iki sanat sistemi arasındaki geçiş anını çok güzel anlatıyordu. Dolayısıyla Elias önerirdim. Bir de bu tarihsellik için Jonathan Crary *Gözlemcinin Teknikleri: On Dokuzuncu Yüzyılda Görme*. Bu kitap çok önemli çünkü görmeyi hep böyle ezeli ebedi alırız ya, insanın bir özü var ve dolayısıyla bir gözü var. Bu göz her zaman aynı görmüştür, bin yıl öncede aynı görüyordur. Crary'ın kitabı tamda gözün tarih dışı olmadığı, görme biçimlerinin inşa olduğunu göstermesi açısından önemli. Dolayısıyla dersin içeriğini biraz öyle yapmışım aslında. Üretim alanı olarak sanatın tarihselliği, modern kategorilerin nasıl inşa edildiği, bir geçiş figürü olarak Mozart ve duyularımızda bir özü olmadığına dair mesela Crary'nin görme üzerine çalışması. Görme biçimlerimiz nasıl inşa edildi. Crary aslında belirli bir görme biçiminin oluşması gerektiğini iddia ediyor şu anki 19. yy'deki sanat eserlerini anlamak için aynı zamanda görmenin de inşa edilmesi gerekir. Örneğin bazı deneyler falanda vardı eskiden, çalışmalar. Mesela perspektif duygusunun bile

aslında inşa edilen bir şey olduğu. Mesela fotoğraf gösteriyorlar modernitenin uğramadığı yerlerde, kabilelere falan insanlar mesela locate edemiyor. Sen osun ben buyum falan diye. Perspektif de bir inşa görme biçimlerimiz. Dolayısıyla da ne olmuş oldu şimdi hem sanat sistemlerindeki tarihselliği görmek başlangıç noktası, Kant üzerinden felsefi kategorilerin nasıl inşa edildiği, aynı zamanda da duyularımızın ve alımla biçimlerimizin nasıl inşa edildiği. Berger’de var *Görme Biçimleri*. Bunlarla dersi başlatmışım dersi verirken. Sonrasında tabii bu sanat akımları modern sanat akımları ve manifestolar. Bu manifestolar son derece önemli, iki dünya savaşı arasındaki, öğrencilerin tartışmasını istemişim.” “*Estetik ve Politika* derste verdiğim kaynaklardan birisiydi. Buradada biliyorsun Benjamin, Adorno, Brecht, Lukcas ve Bloch’un yazışmaları falan var. O kitabı da önermişim. Dediğin şöyle doğru, ders içeriğinde olmayan kendi okumalarım üzerimden gidersem. Marksist tartışmalarla da ilgilim hala da takip etmeye çalışıyorum. Özellikle Horkeimer’in *Akıl Tutulması*’ndaki içkin eleştiri tartışması. Yani sanatın asla aşkın bir eleştiriyle eleştirilemeyeceği, içkin eleştirinin şart olduğu yaklaşımları. Ve özellikle de bu özgürleşim için potansiyelleri. Dikkat edersen bu estetik marksist tartışmalar ve Frankfurt Okulu üzerinden hala ilgilimi sürdürüyorum aslına bakarsan.” “Raymond Williams’in *Anahtar Sözcükleri*’ndeki beğeni, sanat, estetik maddeleriyle başlamış ders. Williams her zaman önemlidir *Anahtar Sözcükleri*’yle, kelimelerin tarihselliğine varmak. Shiner, Kant, Elias, Lukacs, Adorno, Benjamin, Brecht, *Estetik ve Politika*, Crary *Gözlemcinin Teknikleri*, Berger *Görme Biçimleri*... Sonrasında modernite ve sanat arasındaki ilişkileri görmek açısından manifestolar ve modernist sanat hareketleri bence önemli. Bir durum olarak toplumla sanatsal üretim arasındaki ilişkiyi görmek açısından önemli. Çünkü birbirlerini haber verdiklerini düşünüyorum aslında. Toplumsal durum belirli sanat hareketlerine yol veriyor. Belirli sanat hareketleri belirli yaklaşımları besliyor, doğuruyor. Böyle bir organik ilişki var. Manifestoları ilişkili düşünmeleri önemli modern topluma nasıl bir eleştiri, müdahale var. Ama bunu Bourdieu’nun kültürel üretim alanındaki mücadelelerle beraber okutmak lazım. Her akım birbirine karşı çıkışla geliyor ya hakikaten bir mücadele var.” “Üretim alanlarının tarihsel olarak dönüşüm anlarını bir sanatçı üzerinden okumak. İki sanat üretimi sistemi yani. Sipariş usulü olan eski sistemle burjuva sanat kamuoyunun yükseldiği ve sanatın özerk bir alan olarak yükselmeye başladığı bir dönüşüm alanındaki, o dönüşümü yaşam bir kişi üzerinden okumak açısından. Şeyide koymuşum aslında Osmanlı üzerine Halil İnalçık *Şair ve Patron: Patrimonial Devlet ve Sanat Üzerine Sosyolojik bir İnceleme*. Tabii sen estetik felsefesi üzerine gidip birisiyle konuşsan belki başka bir şey vardır, yönelim. Ama ben daha çok sosyolojik bir yönelimle yaptığım için belki de indirgemeci olabilir. Belki haklısın. Ama ben indirgemediğim daha ziyade ilişkiyi düşünme gibi bir şey olduğunu iddia edebilirim. Yani toplumsal süreçlerden soyutlamamak, işte teknik dertlerden, etik dertlerden soyutlamamak gerekir diye düşünüyorum. Ama belki de bir tür indirgemecilik de olabilir. İndirgemecilik yapmayan bir yaklaşım görürsem belki işime yarayabilir. Birde sanat sosyolojisi nasıl yapılmalı açısından Bourdieu’nun önemli olduğunu düşünüyorum. Empirik öneriler olduğunu düşünüyorum. *Ayırım*’da kendisi bir yandan uyguluyor aslında. Daha empirik çalışılabilirliği açısından Bourdieu’nun önemli olduğunu düşünüyorum. Ben teknolojiyle ilgi kurduğum için izleğe onları koymuşum ama bir başkası eklemeyebilir. Sanat bir üretim ve üretimi yapmak içinde varolan teknolojileri kullanıyorsun o yüzden de teknoloji aslında önemli bir konu sanatta. Üretimi denklemden çıkarırsak tam tersine indirgemeci olunur diye düşünüyorum.

Bir de sanatın sonu tartışmalarının olması gerektiğini düşünüyorum ama tabii buaraki sonu kısmı Kuspit'in kitabının sonu. Ama burada kastettiği şey modernitenin bir kurumu olarak sanatın sonu yoksa üretim olarak sanatın sonu değil. Sanat her zaman olacak ammavelakin modernitenin bir kurumu olarak, onun egemen kategorileriyle olmayabilir. Başka kategoriler çıkacaktır.”

Lütfiye Bozdağ'ın ders kaynakları konusunda belirttikleri şu şekilde:

“Valla derste pasajlar okuyoruz. Ders iki saat. Kitaplar çok okuyamıyoruz. Kitaplardan bölümler okuyoruz. Bunu tartışabiliyoruz. Öyle özel bir kitap yok zaten sanat sosyolojisi diye. Bilmiyorum ben rastlamadım. Ama David Harvey'in kamusal alan tanımı, Arent'den okuyorsak bunun sokak sanatıyla, Geziyle ilişkisini kurmaya çalışıyoruz. Ya da Bourdieu okuyup onun karşılığı nasıl olabilir diyoruz sanatta. Deleuze okuyoruz. Marx'ın ekonomi politikasını sanatın metalaşmasıyla ilişkilendiriyoruz. Adorno'nun kültür endüstrisini sanat piyasasıyla ilişkilendiriyoruz. Müzayedede falan. Böyle şeyler okumaya çalışıyoruz. Onlarda şey oluyor bulduğumuz kaynaktan fotokopi alıp kısa bölümleri. Zaten ancak yetiyor iki saatlik bir derste. Derslerde kırk dakikalık zaten. Seksen dakikalık derste bunları yapmaya çalışıyoruz. Özel bir kaynak kullanmıyoruz ama pek çok yerden güncel makalelere ulaşıyoruz. İki dergi var çok yararlandığımız birincisi E-Skop.com Ali Artun'un çıkardığı bir dergi. Bir de Eleştirel Kültür var EK. Elektronik dergiler bunlar. Bende eleştirel kültürün yazarıyım zaten. Buralardan çok okuma yapıyor çocuklar. Seviyorlar. Çünkü ciddi yazılar ve özgün çeviriler var oralarda. Çevrilmemiş konuların makaleleri orada çevriliyor. Yayınlanıyor dipnotlarıyla beraber. Biz çok faydalanıyoruz bazen ağır buluyor çocuklar E-Skop'un dilini özellikle. Ama çeşitlilik açısından bize fayda sağlıyor. Orada interdisipliner anlamda baya çok makale var güncel.”

Şebnem Özkan ise kullandığı kaynakları şöyle belirtiyor:

“Natalie Heinrich faydalandığım bir kitap öğrencilere öneriyorum ama zorunlu tutmuyorum. Bir tek ondan yola çıkmalarını istemiyorum. Başka iyi bir kitap *Bir Sanat Sosyolojisi Oluşturmak*. Farklı türde çalışmalar yapılabilir.” “Berna Moran'ın *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* isimli kitabını ben aşılammış buluyorum. Evet, sadece edebiyat sosyolojisi alanıyla değil çok sınırlı, Hipolite Taine ile yetinemezsiniz onun da farkındayım, ama orada bulduğum bir şey var. Pek çok kuramsal yaklaşımı verir, belirli bir mesafeyle onları tanıtmayı. Ben orada örneğin psikanalitik kuramdan başlıyorum. Çıkış noktasından söz ediyorum. Yani öğrencinin elinde kaynak bulunsun. Çok iyi bir eser yazılsa çok iyi olur. Bu konuda iyi bir sanat sosyolojisi kitabı yazılsa çok iyi olur. Ama diğerlerinde bulamadığım bir şeyler var orada. Oradan başlıyorum İrvın Yalom'a kadar gidiyorum.”

Öğrencilerin Sanat Sosyolojisi Derslerine Yaklaşımı

Fulya Bayraktar özellikle GSF'lerde yetenek sınavı ile gelen ve merkezi sınavla gelen öğrenciler arasında yarımaların olduğunu belirtiyor ders başarısı konusunda:

“Sadece bu derste değil her türlü kuram dersinde yetenek sınavıyla gelen öğrenci ve merkezi sınavla gelen öğrenci farkı oluyor. Yetenek sınavıyla gelenler çok fazla kuramsal okuma yapmayı sevmiyorlar. Merkezi sınavla gelen öğrencilerimiz okuma yazmaya daha yatkın oluyorlar.”

Özellikle GSF öğrencileri üzerinden iki şikâyeti var Demet Ulusoy’un. İlki özellikle GSF öğrencilerinin okumayı sevmemeleri. Sosyolojinin okuma temelli olarak gitmesi yüzünden sıkıntı yaşadıklarını belirtiyor. Hap gibi bilgi istediklerini belirtiyor. Buna ise eğitimlerinin üretim ve ağır bir çalışmadan geçtiği için okumaktan çok hoşlanmadıkları biçiminde bir açıklama getiriyor. İkincisi ise yine GSF öğrencilerinin sanatın bir yetenek olduğu konusunda inandırıldıkları için işin toplumsal boyutuna çok eğilmek istemedikleri yönünde. Elitlik, tabakalaşma, sınıf, sosyalleşme gibi konuları işlemeyi pek istekli değiller bu yüzden. Bu iki konunun özellikle GSF öğrencileri bağlamında dersi işlemeyi zorlaştırdığını söylüyor.

Gökçen Ertuğrul’da öğrencilere görece olumsuz yaklaşan akademisyenlerden birisi:

“Derse ara verme nedenlerimden birisi, ders yükümün yanında, alan öğrencilerinde seviyesi.” “Üçüncü sınıf dersi bu. Bizim üçüncü sınıf öğrencilerimiz... Şimdi gittikçe seviye düştü her yıl daha da düşüyor. Bizim bölümün puanı bile çok düşük şu anda.”

Güzin Yamaner başka bir hoca değil de kendisinin bu dersleri vermesinin koşullar yüzünden olduğunu belirtiyor. Kadro sorunları oldukları için ve dışarıdan gelecek bir hocanın modern dansın eğitim ritmine uyması çok zor olacağı için kendisinin verdiğini belirtiyor:

“Dışarıdan gelse birisi mesela DTCF’den görevlendirilse konservatuvarda o kadar zor ki. Dönem boyunca aldığı ders 86 tl’ye⁹ tekabül ediyor. Öğrenciler o dışarıdan gelen hocanın saatine uyabiliyorlar uyamayabiliyorlar. Bu gelen hoca çantasını nereye koyacak, çocuklarla nerede buluşacak... Bunların hepsi eğitimde kaliteyi düşüren, gelen hocaya da çok ayıp olan, öğrencinin de konsantrasyonunu bozan şeyler ki. Oysa ben sabahtan akşama kadar o odadayım. O dersleri benim yürütmem bir hadsizlik onun farkındayım.” “Ama sonucuna bakacak olursak sanıyorum sanat tarihsel olarak, sanatın toplumsal bir mesele olduğuna dair besleyerek, bu benim için bir vebal, çocuklarımla ilgili avantajları var. Başka konservatuvarda dans bölümü öğrencilerine oranla. Ben bu dersleri aynı zamanda karma olarak konservatuvanın diğer bölümlerine de veriyorum. Beraber alıyorlar bu dersleri. Bu da önemli. 2006-2007 yılında göreve başladım geçtiğimiz yıla kadar bu dersleri hep ayrı ayrı verdim. Yani sanat sosyolojisini ve sanat tarihini

⁹ Araştırmanın yapıldığı 2018-2019 eğitim öğretim yılı geçerli ücrettir.

karıştırmadım. Dans öğrencilerine ayrı şan, koro, enstrüman yani müzik ve opera öğrencilerine ayrı. Çünkü farklı dinamiklerden geliyorlar, ben dans öğrencileriyle daha fazla birlikteyim. Ama 2017-2018 eğitim öğretim yılından itibaren ortak kodlu oldu dersler. Önceden modern dans kodlu ve şan kodlu. Sonra konservatuvarın ortak dersi oldu. Üç dönemdir ortak veriyorum. Bence bu durum verimli olmuyor. Bunları tekrar ayırmaktan yanayım. Daha lokal daha küçük. Bir sanat okulunda sanat sosyolojisi dersi için, burası sosyoloji bölümü olsa 300 kişiyle de iletişim kurarsınız ama sanat öğrencilerinin daha görsel hafızaları var, dikkatlerini toplamaları, ilişki kurmanız daha farklı onlarla. 3-5 kişilik, en fazla 8-10 kişilik gruplarla çok daha verimli oluyorsunuz. Ben her şeye en baştan başlayıp herhangi bir şey bir obje, bir antik Yunan sütununu ya da Bauhaus'a ait bir lambanın gelişimini, ayrı sınıflara günde üç defa anlatabilirim. Bunda bir sıkılma yorulma hissetmem yeter ki o çocuk onu kavrasın. Bir modern mimarının klasik mimariden kopuşunu, bunun sanat tarihsel farkını, bunun toplumbilimsel anlamını, özelliğini, durduğu yeri aynı şeyleri farklı gruplarda konuşabilirim. 25-30 kişiyle o verimi alamıyorsunuz.”

Sanat özellikle de dans okumaya gelen öğrencilerin iki toplumsal kökten geldiğini belirten Güzin Yamaner kendi eğitimlerini ve öğrencilerin bu eğitimle ilişkilerini şu şekilde anlatıyor:

“Şiirsel çocuklar yani. Zaten sanat üretiyorlar onun içindeler. Başka ülkelerde böyle olmayabilir ama bizim profilimizde şöyle şeyler var güzel sanatlar fakültelerine ya da konservatuvarlara gelen iki tür öğrenci tipi var. Bir çok iyi eğitim almış, üst sınıf veya orta sınıf gelir grubuna dahil, sanatı alımlamış tüketmiş bir profil. “Bizim çocuğumuz güzel sanatlara gider tabii ki. Şöyle güzel güzel şeyler yapar. Estetik sanatsal şeyler” diyen annenin babanın gurur duyduğu falan. Kolejlere okumuşlardır, yurtdışına gitmişlerdir, ailelerinde sanatsal şeyler olup bitiyordur. Böyle bir öğrenci profili var daha az olmakla beraber. Birde hiçbir bölüme girememiş, haylaz, öğretmenlerin allahın belası dediği, sınıftan atılan, sürekli okulun müdürüne giden, disipline verilen, öğretmenden birini itmiş kakmış “küfretmiş” çocuklar. Lisede belge almış, uzatmış, mezun olamamış, zamanı geçmiş, üniversite sınavında başka bir yere girememiş... Zaten ortaokuldan beri o gitara meraklıymış, gitar zaten ailenin nefret ettiği bir şey, dans kursuna veya halkoyunlarına gidiyormuş falan. Ne yapalın denmiş. Ya bir komşu söylemiş ya bir öğretmen “bakın sanata yeteneği var” aile zul duyarak, üzülererek, mahcup olarak, bazen de çok memnun olmayarak getirmiş onu buraya. O da girmiş buraya. Birde böyle bir profil. Dezavantajlı olduğu için oraya getirilmiş. Lise öğretmenin allahın cezası dediği çocuk senin gözbebeğin olabiliyor. Tamam, sakın yok bir şey diyorsun. O lise müdür yardımcısıyla baş etmek için işte kravatını takmayan, çantasını takmayan, eşofmanını getirmeyen çocuk seninle beraber apayrı bir şeye dönüşebiliyor. Bu dezavantajlı profille yüksek sınıf, sınıf farkları... Bir kentin bambaşka semtlerinden çocukların bir arada olması bu çok sosyolojik bir şey değil mi? Bir kentin gettosundan, inançsal varoşundan veya etnik varoşundan birisiyle kentin daha statü sahibi, modenliğin daha farkına varmış bir “kibar semti.” Bu çocuklar hep aynı yerde buluşuyorlar ve kan ter içerisinde deli işi bir emek şeyine bürünüyorlar. Bizim yaptığımız iş çok toprak altı bir iş. Çok meşakkatli. Çerçöp bir iş yapıyoruz. Bunu yaptığımız işi kötülemek için söylemiyorum tersine alın terleri döktüğümüz... Bir şeyde çalışıyorsak, bir

şeyde yazıyorsak, oynuyorsak da, söylüyorsak da bu iş böyle bir şey. Saati yok. Giydiğin çıkardığın o kulisin tuvaleti, merdiven altında. O sahnenin tozu. Nefessiz kalarak.”

Hilal Süreyya Yılmaz öğrencilerin sosyal medya gibi etmenler sebebiyle kuramsal derslerden uzaklaştığını o yüzden de özellikle sanat öğrencilerinin kuramsal metinler okumak konusunda yetersiz kaldıklarını belirtiyor:

“Şu anda sosyal medya vs. sebebiyle okuma alışkanlıkları çok değiştiği için öğrenciler kuramdan çok uzak. O açıdan ders olarak konması artık şart. Bir öğrenci sosyolojinin sosunu duymadan mezun olabilir ders olmasa. Toplumbilim ile sosyolojinin aynı şey olduğunu anlamayan ilk iki haftada öğrencilerimiz oluyor siz düşünün.” “Vaktin varsa hemen şöyle bir şey söyleyeyim. Ben buna “google efekti” diyorum derste. Çağrışım oyunu oynadığımız zaman hiçbir zaman geri dönüşleri bizim dönemimiz kadar alamıyoruz biz. Çünkü öğrenci Cem Yılmaz’ın dediği gibi “yapılmışı var ki” diyor. Çağrışım oyunu oynarken biz beyin açma anlamında kırmızı yazdığımızda Ferrari, Milan vs. çağrışım oradan oraya giderdi. Şimdi kırmızı diyorsunuz çocuğa kan diyor, kalp diyor üçüncüden sonra diyen yok. Yani şimdi artık kırmızı yazdığı zaman Google’a bin beş yüz tane, milyon tane şey düşüyor. Yani onun bir çağrışım düşünme, ilişkilendirme mecburiyeti ortadan kalktı. O yüzden de öyle bir pratiği yok artık. Böyle işlemiyor artık beyni, böyle kullanmıyor, ilişkilendirmeyi onun için başka biri yapıyor zaten. Bu konularda çok büyük sıkıntı çekiyoruz. Onunla alakalı da ilişkilendirme olmayınca tabii öğrenci sadece konfeksiyon öğreniyor yani. Kolunu dikmeyi öğreniyor bir şeyin. Kuramsal anlamda.”

Öğrencilerin ilk zamanlarda zorlandıklarını fakat zaman içinde dersi sevdiklerini söylüyor:

“Zor geliyor. Seviyorlar sağolsunlar biraz beni sevdikleri için. Bizim güzel sanatlarda hoca öğrencisi ilişkisi fena değil. O yüzden yakın bir ilişkimiz var. Biraz zor geliyor, romanı okumak dahi zor geliyor. Romanı verdiğiniz zaman kaç sayfa diye soran sanat öğrencilerinden bahsediyoruz. O kadar ağır soru ki bana bu. İlk duyduğumda ben tokat yemiş gibi oldum. Sanat öğrencisi nasıl roman kaç sayfa diye sorar. Roman bu millet güneşlenirken okuyor. Roman okuyacaksınız bir tane. Ve koca bir dönem. Sunum yapmak çok zor geliyor. Test düzenine o kadar alışmışlar ki kendilerini ifade etmek. Bir sınavımda konumuzda toplumsal değerlerdi galiba cevapları evet-hayır olmayan kendi sorularını yazmalarını ve cevaplarını istedim. Sınavı serbest bıraktım. 20 dakika sonra neredeyse ağlayacak seviyedeydiler lütfen hocam siz sorun soru bulamıyoruz diye. Soru çıkamıyor bu nesil özet çıkaramadığı gibi. Sosyolojinin ilkelerinden ziyade bunlarla daha fazla ilgilenmem gerektiğini düşünüyorum ben.”

Sanat öğrencilerinin uygulamaya daha yönelik olduğu için kuramsal derslere daha az ilgi gösterdiği yönündeki yorumlara ise karşı çıkıyor:

“Ona şöyle karşı geliyoruz. Bu dönemle alakalı bir şey şimdiki tıp öğrencisi içinde söyleyebiliriz bunu, sadece güzel sanatlar deyip oradan yırtamayız diye

düşünüyorum. Yani bizde atölye ve uygulama var diye. Uygulama her alanda var. Ben (...) uluslararası fakülte programlarını gösteriyorum onlara. Uluslararası fakültelerde tıpta okusanız, güzel sanatlarda okusanız ABD'deki, İngiltere'deki bir üniversitede yazmak ve okumak olmadan yok. Bu bir halk eğitim kursu olsa ya da sertifika kursu olsa anlıyorum. Ama akademide, üniversitede bu birikimi elde etmenin okumaktan daha iyi bir yolunu bulabilmiş değiliz insanoğlu olarak. O yüzden ben okumak ve yazmayı, bir edebiyat öğrencisi gibi beklemiyoruz tabii ki ama okuma ve yazmayı üniversite eğitiminden çıkartmalarına asla izin vermiyorum. Yani ortaya New York'tan, Los Angeles akademiden örnekler koyduğunuz zaman karşılıklarına bakıyorlar ne kadar yazmaları gerektiğini, ne kadar okumaları gerektiğini anlıyorlar. Ve çok sesleri çıkmıyor. Ama güzel sanatlar liseleri bizim için en büyük problem. Yani güzel sanatlar liseleri güzel sanatlar fakültelerinin çehrelerini değiştirmiştir. Çünkü güzel sanatlar liseleri halk eğitim kursu tadında lise eğitimi verdikleri için hiç okuyup yazmadan geliyorlar buraya. Matematikte bilmeden geliyorlar ona alışkınız. Fakat yazmadan... "Biz atölyedeyiz, uygulama yapıyoruz." Ama burası uygulama kursu değil. Bu farkı anlatmak zorundayız. Dünyada hiçbir sanat okulu kitap okumadan ve yazmadan mezun vermiyor. Bizde hep uygulama dersi bekleniyor. Kuram olmadan bir fakülte yok. Onlar teknik okullar olarak geçiyor. Yüksekokul olabilirsiniz ya da kurs olabilirsiniz. Üniversite olamazsınız. Bu evrensel normları korumak zorundayız öğrenciyi ikna etmek için. Benim dersimde ilişkilendirme çok zor geliyor en çok anladığım şey bu. Çocuk gördüğü kadarını, önündekini görüyor. Ve önündekinin arkasındakine bakabilme becerisi yok. Dediğim gibi onun için arkasına önüne bakan bir sistem var zaten. Ona sorarım diyor yani. Kendi alanından örnek vermekte sıkıntı var. Şimdi mesela ben sinema öğrencisiydim biz deliriyorduk sinema diye. En sevdiğin yönetmen kim veya en sevdiğin film ne diyorsunuz ve bilmiyorum diyor çocuk. Böyle bir şey olabilir mi? Ben film izlemiyorum ama sinemacı olacağım. Tekstil öğrencisine soruyorsunuz bu sene ilginizi çeken bir koleksiyon söyleyin diye. Bilmiyorum diyor. O zaman burası terzilik kursu başka bir şey değil. Bu ayrımı vermek zorundayız yani kendi alanlarındaki tarihçeyi bilmek durumundalar. Buradan beslenebilirler. Eski bir koleksiyonu bilmeden kendi yaptığı şeyi kime yapacak, komşularına mı yapacak? Körler sağırlar birbirini ağırlar oluyor. Ben bir modacı biliyorsam benim tekstil öğrencim 25 modacı dilecek. Biz çok fazla okuyorduk falan gibi ahkâm kesmiyeyim ama onun zamanla da ilgisi var, internetle ilgisi var. Ama alanına merak, alanına hâkim olmakla ilgili bu tarih ilişkisini kuramıyor mesela. Eski örneği görmeyi, kötü örnek görmeyi, görmesi gerektiğini falan bilmiyor. Çok bakması, çok izlemesi gerektiğini bilmiyor. O yüzden de öyle eksiklerimiz var. Bunları özellikle işlemeye çalışıyoruz. Kuramdaki ilk sorunumuz bu bizim aslında." "Çok iyi feedbackler alıyorum ama tabii bunlar ne kadar güvenilir vs. Öğrencilerden hayatımızda ilk defa böyle düşünüyoruz, çünkü güzel sanatlar lisesinden geldikleri için, ilk defa böyle bir soruyla karşılaşılıyor diyenlerden tutun. Kendi alanımdan ben hiç bilmiyordum tasarımcı diyenlerden tutun; toplumsal tartışmasını hayatında, ben toplumla ilgilenmiyorum, ülke problemleriyle ilgilenmiyorum gibi savunmaları oluyordu eskiden. Bize ne, ben kendim takılıyorum, özgür takılıyorum... Ama artık ağaçta büyümediklerini anlattığımız zaman toplumlar nasıl birebir ilişki içerisine, onun parçası olduğunu sezdiği zaman o kadar duyarsız kalamıyor. O yüzden çok politik, ideolojik bir şey beklemiyoruz. O tip etiketlemelerde çok dar ve muhafazakâr bana göre. Ama sonuçta o ilişkilendirmeyi yapmak... Biz mesela en büyük tartışmayı hiç kimse

beklemiyordu toplumsal sanat lafını elimde olsa yasaklayacağım. Toplumsal sanat ne demek? Mesela biz bunu tartışıyoruz. Sanat felsefesine bağlantı olarak verebileceğimiz örneklerden bir tanesi bu. Yani sanatın toplumsal olmayı, toplumu dışarıda bırakanı nasıl olabiliyor? Birey toplumun dışında kalabiliyor mu? Neyden bahsediyoruz, uzaylılardan mı bahsediyoruz? Bir anlamda bu tip jargonlara da biz çok eğiliyoruz. Çok etiketlenen jargonlardan hoşlanmıyorum ve bunlar üzerine düşünmelerini istiyorum ben.”

Köksal Alver öğrencilerin konuya ilgisinden çok memnun olduğunu söylüyor:

“Çok net, samimi bir şekilde söyleyebilirim ki öğrenci bu konuyu çok merak ediyor. İlgiyle takip ediyor. Bir de sevdiği bir alan. Edebiyat ve sosyolojinin, sanat ve sosyolojinin bir araya getirilebilmesi onlarda bir heyecana yol açıyor. Bunu çoğunlukla ilk kez duyuyorlar ve ilk kez vakıf oluyorlar konuya. Lisede okudukları *Yaban* romanının Yakup Kadri'nin ya da *Fatih Harbiye* romanını sosyoloğun açtığı pencereden bakma olanağı görüyorlar bu derslerde. Ya da edebiyat olayının değişik mecralarını değerlendirme biçimine rastladıklarında büyük bir heyecan duyduklarını söyleyebilirim. Pek çok öğrenci de bana derslerden sonra bitirme tezi veya master tezi yaparsa bu konuyla ilgili yapmak istediğini, ifade etmiştir. Bizde onları bu şekilde yönlendiriyoruz. Konuya vakıf olabilecek, konuya sevgisi ve ilgisi olabilecek arkadaşları bu konuyla irtibatlı bir şekilde çalışmalarını arzu ediyoruz. Yaptırdığım tezler oldu. Bitirme, master ya da doktora tezleri oldu. Bazıları da kitaplaştı. İşte *Edebiyat ve Şölen* diye bir kitap çıktı yakın zamanda Taner Türk diye bir arkadaş bende doktora yaptı. Hüseyin Çift onunda doktora tezi kitaplaştı *Bedeni Kurgulamak: İslami Romanlarda Beden ve Kimlik* diye. Bunlar aklıma gelen iki örnek. Hem doktoraları doğrudan edebiyat sosyolojisiyle ilgiliydi hem de kitaplaşmış olması önemliydi benim için. Dolayısıyla ilgi ve alaka çok yüksek diyebilirim. Ama tabii uygun bir konu, uygun bir talebe, uygun bir mecra bulup bunları çalıştırmak gerekiyor aslında.”

Kurtuluş Cengiz öğrencilerin derslere olan ilgisizliğinden şikâyetçi ama bunun sadece kendi dersine has olmadığını genel bir eğitim hatta toplumsal sorun olduğu yönünde. Yaptığı eleştiriler DTCF'den başlasa da genele doğru yayılıyor:

“Bizim muradımız bu derslerden iki tane roman okumayı, edebiyatla, sanatla biraz da olsa tanışmayı öğrenseler çok da fazla iş yapmış oluruz.” “Bu sadece buraya (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi) has bir vasatlık değil. Bak burada antropoloji var, sanat tarihi var, antik Yunanca bile var. Bunların hepsi bir arada ancak Viyana üniversitesinde var, Oxford'da, Cambridge'de var, bir de Berkley'de var San Francisco'da. Yani dünyada çok az yerde olan bir şey şurası, mekânsal birliktelik. Şurada antik Yunanca öğrenecek olsam öğrenebilirim yani. Arapça öğrenecek olsam öğrenebilirim. Hintçe bile öğrenebilirsiniz. Öğreniyorlar mı hayır. Bütün olan bahçede sigara çay içip karşıdakini kesmek. Dört yıllık spor bu bütün Dil Tarih'te. Bu her yerde aynı ama ODTÜ gibi, Hacetepe gibi yerlerde biraz daha köklü üniversitelerde bir kampüs hayatı ve o kampüs hayatının verdiği bir etkinlik bolluğu var. O da şimdi azalmıştır herhalde bu darbe olaylarından sonra. Yazar getiriyor topluluklar, şair getiriyor iyi kötü bir tartışma oluyor. Bunları çok izledik. Onlar esas şey oralarda dönüyor, motive oluyorsun öğrenmeye. Derste sesini kesin gidebilirsin hoca inatla sana bir şey sormuyorsa. Ama soruyorsa arkadaşlarının

yanında küçük düşmemek için okuma motivasyonu kazandırır. Onu biraz kazandıracak olanda ortam. O ortam yok. O yüzden sadece edebiyat sosyolojisiyle ilgili değil problem biz burada ne yaparsak yapalım onlar onun minimumunu almayı, öğrenmemeyi hedefliyorlar.” “Bir de mesela belki ilerleyen yıllarda daha farklı olacaktır. Hani sonuçta edebiyatta değişiyor. Eğitim formu üzerine düşünmek de lazım. Şimdi görsel bir çağa geçildi. Artık herkes bunun eğitimini almamış olsa bile başka bir öğrenme biçimiyle yetişiyor. Yeni gelen öğrenciler 2000 doğumlu. Bunlar internetin olduğu bir çağa doğmuşlar. Facebook, instagram var, cart var curt var tamam mı? Çocuk daha küçük yaştan oyun indirmeye falan başlıyor. Bizden farklı sosyaleşiyorlar. Muhtemelen bir kitabı 500 sayfa 1000 sayfa okumakla, o tarz bir şeyden geçmeyecekler gibi duruyor. Bu yüzden sen İngilizce biliyorsan Harvard’da, MIT’de sanat sosyolojisi diye dersi koymuşlar internete izleyebilirsin. O zaman buralara gelmenin ne anlamı var. Bu örgün eğitimin de yavaş yavaş başka bir şey dönüşmesi gerekiyor. Görmediği şey algılamayan belki bir kuşak gelişecek. Şu anda spekülasyon yapıyorum sadece ama şeyi görüyorum yani birine bir şey anlatarak bir şeyi öğretemiyorsun. Böyle bir handikabımız var. Çok az öğrenci böyle bir şeyleri öğrenebiliyor. Çok nadir oluyor yani bu öğrenmeler. Dediğim bu da edebiyat sosyolojisinin sorunu değil ama edebiyat sosyolojisinde şöyle bir olay var. Dedim ya *Anna Karenina* 1000 sayfa, *Savaş ve Barış* 2000 sayfa, *Suç ve Ceza* belki 600 sayfa. Oturup bunun başına okuması lazım.” “Evet bu çağ için delilik. İnternette kedi videosu seyretmek veya komik video seyretmek daha şey. Şimdi niye okusun? Onu düşünmek lazım. Ben okuyordum mesela. Bizim İzmir’de yazlığımız vardı, elektiriğimiz bile yoktu orada, gemici feneri vardı. Televizyon yoktu. Denize gidiyorduk, öğlenleri uyuyorduk, akşamları tekrar denize gidiyorduk, yapacak bir şey yoktu. Evde roman vardı. Bunu öven bunun önemli olduğunu söyleyen annem babam vardı. Öğretmen oldukları için buna önem veriyorlardı. Sosyallığın içerisinde bunu öğrenmen, bunun değer olduğunu şey yapman önemli bir şey. Ama şimdi kim bunu yapıyor ki? Roman okuyacaksın ne olacak? Edebiyatla niye uğraşasın.” “Neden yani? Şimdi biri Napolyon savaşlarını öğrenmenin ne önemi var, onun yerine filmi seyredersin. Bu paradigmanın değişeceğini tahmin ediyorum ben önümüzdeki zamanlarda. Bir şey anlatmaktan ziyade belki küçük küçük filmler yaptırılacak öğrencilere. Belki başka türden bir yaratıcılık ortaya koyma şeyleri yapmak gerekiyor. Belki onlardan küçük küçük şeyler yazmalarını, onları birleştirmelerini, görsel materyal haline getirmelerini, bir metin (illa bir yazı metni değil görsel bir metinde olabilir) öyle bir şey yapmalarını beklemek gerekiyor. O yüzden de bu çağda öyle aman aman tatmin olamıyoruz. Ki düşün burası Dil Tarih yani iyi kötü Türkiye’deki sosyoloji bölümlerinde ilk on on beş içerisinde herhalde. Yani öğrenci kitlesi Türkiye ortalamasının üstü.” “Mesela slayt, power pointle ders anlatma olayı ben karşıyım anlatmıyorum. Ne yapıyorsun öyle olunca yansıtıyorsun öğrenci elinde makine fotoğrafını çekiyor. Yazmıyor bile. Sen ne yapmış oluyorsun ki orada? Yazıyorsun Weber, rasyonlasyon, bürokrasi, bunlar ne pıt. İşte Marx bilmem ne. Sınıfta insani bir iletişim ortamında kalmıyor yani öyle olunca. Bu daha uzun yıllar devam edecektir. Dünya artık başka bir yere doğru gidiyor. İngilizcen varsa aç izle yani Harvard’dan. Bilgiye ulaşmak gibi bir sorun yok sadece bilgiye ulaşmayı istemek gibi bir sorun var.” “Ben internette araştırdım hocam diyor, nerden baktım diyor. Biz niye referans, metodoloji diye anlatıyoruz. Bana sayfasını göster kim yazmış bunu. İnternet diye bir şey yok. O çocuğu suçlamıyorum ama söylediği gibi niye anlatayım ki ben bunu. Ki müzik dinliyorum, film

izletiyorum, belgesel, izletiyorum, şarkı, türkü dinletiyorum onu bile okumuyor. İki satır yazı okuyacak yani. Ne dersek diyelim temel derdimiz okuma yazmayı öğretmek. Bolu'da ilginç şeyler yapıyorduk tiyatro yaptırđım öğrencilere, internetten Kanada'da bir arkadaşım var felsefe anlattırđım, ODTÜ'ye sosyal bilimler kongresine getirdim arabaya koyup çocukları... O zaman Aksu Bora bölüm başkanımızdı ben oradayken. Aksu hoca bana "sen çok iyi niyetli şey yapıyorsun ama çağımızda hala okuma ve yazma temel bilgisi önemli sen onu öğretsen yeter" dedi. "Dört sene sonunda öğrencilerimiz okuyup yazabilir olurlarsa bizim eğitimimiz başarılıdır, çok fazla şey bekleme" demişti. Bende ona geldim yani. Öğrenci okuyup ha bu böyleymiş diyorsa bu başarılı buradan gidebilir yani. ODTÜ gibi yerlerin tek farkı oradaki sosyal ortamın öğrencileri daha fazla çalışmaya zorlaması. Başka bir dilde okumayı öğrenmek zorunda o yüzden de iki kat çaba sarf ediyorsun. İki kat çaba sarf edince o diğerlerinden öne geçiriyor. Yoksa aman aman bir şey olduğundan değil yani."

Lütfiye Bozdağ'ın öğrencilerin derse karşı tutumlarına ise yorumları şöyle:

"Öğrenciler önce bu dersleri teorinin gri alanı olarak görüyorlar ve çok çekinerek geliyorlar. Fakat çok yaşamla iç içe olduğunu görünce dersin, yani sanat-hayat, hayat-sanat. Bunu örnekler üzerinden gördüklerizaman önce bir şaşırıyorlar. Önceden hiç böyle bir yaklaşımın içinde bulunmamışlar. Şaşırıyorlar. Çok hoşlarına gidiyor. Araştırmak istiyorlar. Kendi araştırma alanlarına göre konular... Çok radikal sanat tipleri var. Performans sanatındaki en aşırı yer neresi diyorum? Düşünüyorlar, bir sürü şey söylüyorlar. Performans sanatçısının kendini öldürmesi. Bu benim son performansım diyor adam kendini vuruyor. Bunun en son noktası burası diyorum daha son noktası yok. Şaşırıyorlar. Hiç böyle bakmamıştık. Seviyorlar çok seviyorlar. Ama şundan dolayı çok fazla görsel üzerinden gidiyoruz sıkıcı değil. Birde paslaşıyoruz çocuklarla, onlar bir sunum yapıyor ben bir sunum yapıyorum. Birlikte tartışıyoruz. Konuşuyoruz. Soruları birlikte hazırlıyoruz. Cevapları birlikte hazırlıyoruz. O sorulardan çıkıyor. Bir havuzumuz var. 100-150 tane soruyu atıyoruz havuza. O havuzdan alıp alıp soruları tartışıyoruz. "Bu soru doğru bir soru mu? Bu sorunun cevabı ne olabilir? Sana göre ne olabilir, ona göre ne olabilir?" gibi. Öğrenciler önce bir şaşırıyorlar. Burada hocaya çok büyük rol düşüyor. Eğer hoca vasatsa ve teorinin gri alanlarına fazla girip daha eğlenceli, dinamik işlemiyorsa dersi o ders onlar için çok sıkıcı oluyor. Ama öğrencinin ilgisini çekiyor. Tek sorun bu kuşağın okuma yazma üzerine deneyimi yok ve bu deneyimi edinmek istemiyorlar. Bu whatsapp, sosyal medya kısa yazışmalarından dolayı. Tahamülü yok uzun yazılara, metinlere. Yazmaya, okumaya. Bu bu uşağın sorunu. Onlar daha böyle kısa sunumlar, eğlenceli, hareketli, biraz şova yönelik onları tercih ediyorlar. Ama ilgileniyorlar, seviyorlar, etkileniyorlar. İyi sonuç alıyorum. Fena değil. Ki bir vakıf üniversitesinde çalışmama rağmen. Çocuklar şımarıklık içerisinde değil. Ama tabii çok daha ilgili olmalarını beklerdim. Mesela onların merak edip bana sorular sorup zorlamalarını, yeni kaynaklar bulup onların bana getirmesini çok isterdim. Bunlar olmuyor tabii. Çünkü buna vakit ayırmıyorlar. Ayırsalar erişecekler. Ama tabii bizim lisans, yüksek lisans programımız var. Doktora açılınca belki bu derinliğe erişen öğrenciler görebileceğiz."

Şebnem Özkan öğrencilerin daha önce ne okuduğunu öğrendikten sonra bir okuma listesi oluşturduğunu belirtiyor:

“Ben onlara temel kaynakları verip sınırları anlatıyorum. Diyorum ki bu edebiyat sosyolojisi kitabı değil. Ama ben şu şu gerekçelerle şunu veriyorum, sizin önerileriniz neler? (...) Önceden neler okudukları önemli benim önereceğim kitap için. Yoksa hiç sevmezler.”

Dersin değerlendirilmesi ise sınavla yapıldığını belirtiyor:

“Yok, sınav yapıyorum. Ama çok serbest tartışma soruları biçiminde. Mesela final sınavında kendi seçtikleri çok sevdikleri bir kitabı getirmelerini istiyorum oradan bir kesit bir boyutu alıp değerlendirmelerini istiyorum. Tartışmalarını istiyorum.”

4.2.4. Akademisyenlerle Yapılan Görüşmeler Sonucunda Elde Edilen Verilen Değerlendirilmesi

Akademisyenlerin hayat deneyimleri gözönüne alındığında sanatla ilgili oldukları görülmüştür. Sanat alanından yetişen akademisyenler için bu normal olsa da sosyoloji ve felsefe gibi kuramsal alandan gelen akademisyenlerin de profesyonel veya amatör olarak sanat üreticisi olduğu olmayanların da sanat alanını yakından takip eden sanatseverler olduğu gözlenmiştir. Kurtuluş Cengiz’in belirttiği gibi akademisyenler sanat gibi kişisel ilgi alanlarını bilimsel bir bakış açısıyla yeniden üretmekte ve keyif aldığı unsurlar ile mesleği olan bilim insanı olmayı birleştirmektedir.

Akademisyenlerin özellikle sosyoloji kökenli olanların sanat sosyolojisine yaklaşım olarak genel tutumları klasik veri olarak sanat sosyolojisi ile alan veya kurum olarak sanat sosyolojisi biçimindedir. Ve bu ayrım sanat sosyolojisine dair yapılan genel ayırmlaştırmayla paralellik göstermektedir. Ama Besim Dellaloğlu ve Köksal Alver sanat ürünlerinin sadece toplumsal sorunları anlamak için veri olarak kullanılmasının aşılması gerektiği yönünde fikirlerini öne sürerken Kurtuluş Cengiz veri olarak kullanımının çok sıkıntılı olmadığını belirtmektedir.

Akademisyenler kuramsal olarak klasikleşmiş metinlerin ve kuramcılarının vurgusunu yapıyorlar. Escarpit, Bourdieu, Shiner, Williams gibi kuramcılar öne çıkan kuramcılar arasında görülebilir. Bu kuramcılar sanatı kültürel ve tarihsel bağlam içerisinde değerlendirmeleri bakımından da sanat sosyolojisi ile uyuşan bir profil sergilemektedirler.

Akademisyenler sosyal bir kurum olarak sanatın diğer pek çok kurumla iç içe olduğunu vurgulamışlardır. Bunlar arasında kültür, siyaset, dil, din, bilgi, eğitim, toplumsal cinsiyet, kent, iletişim gibi pek çok konuyla sanatı ilişkili görmüşlerdir. Sanatı bir veri kaynağı olarak gören yaklaşım için bu normal bir durumdur. Çünkü o yaklaşım için sanat zaten diğer toplumsal unsurların ve kuramların bir yansımasıdır. Sanatı bir toplumsal alan olarak gören akademisyenler ise toplumsal olanın aslında bir bütün olduğunu ayrımların göreceli şeyler olduğunu vurgulamışlardır ve bu bağlamda sanatın diğer sosyal kurumlarla iç içeliğini ortaya koymaya çalışmışlardır.

Sanat sosyolojisinin diğer disiplinlerle ilişkileri de geniş bir açıdan değerlendirilmiştir. Sanatlara dair araştırma disiplinlerini tabii ki vurgulanmıştır. Bu alanda çalışan akademisyenin ilgilendikleri sanat alanına dair kuramsal ve mümkünse pratik ilgilerinin olması gerektiğini söylemişlerdir. Felsefe ve sanat tarihi beklendiği gibi sıklıkla ön plana çıkan sosyoloji dışı kuramsal disiplinler olmuştur. Bunları antropoloji ve psikoloji disiplinlerine yapılan vurgu ön plana çıkmıştır. Özellikle sosyal ve beşeri bilimler içerisinde disiplinlersizlik çoğu akademisyenin yaptığı bir vurgu olarak gözlenmiştir. Sosyal ve beşeri bilimlerde gittikçe artan bir şekilde disiplinler ayrımlardan ziyade konu üzerinden yapılan ayrımlar daha anlamlı hale gelmiş görünmektedir.

Görüşülen tüm akademisyenlerin ortak olarak söylediği şey ise Türkiye’de sanat sosyolojisi alanında hem nicelik hem de nitelik olarak yetersiz olduğu yönündedir. Bu alana yönelen ve araştırmalar yapan bilim insanlarının sayısının az olmasının yanında yapılan çalışmaların niteliğinin de yetersiz olduğu yönündeki kaygılar dile getirilmiştir.

Akademisyenlerle yapılan görüşmelerde en kapsamlı veriler doğaldır ki akademisyenlerin sanat sosyolojisi dersleriyle ilgili belirttikleri görüşlerden çıkmıştır. Görüşmeler sırasında ilk olarak Fulya Bayraktar tarafından yapılan sonrasında özellikle GSF’de ders vermekte olan akademisyenlerin vurguladıkları görüş; bir sanat sosyolojisi dersini hangi bölüm öğrencilerine verildiğinin farkında olunması gerektiği yönündeydi. Doğal olarak sanat sosyolojisi dersi ya bir sosyolog adayının ya da bir sanat öğrencisinin alabileceği bir derstir. Arada başka bölümlerden bu dersi alan öğrenciler çıksa da dersin pedagojik amacı bu iki öğrenci grubunun amaçlarına uygun olarak tasarlanır. Sosyoloji bölümünde akademisyen olan görüşmeciler bu ayrıma çok dikkat çekmezken GSF’lerde ve konservatuvarlar da ders veren akademisyenler için bu önemli bir ayırım noktasını oluşturmaktadır. Çünkü bu ders sanat bölümleri öğrencilerine sosyoloji bölümü öğrencilere verildiği gibi verilememektedir. Sosyoloji bölümü öğrencileri için sanat

sosyolojisi dersleri tıpkı aldığı diğer tematik dersler gibi bir derstir. Daha önceden öğrendiği kuramlar, kavramlar, paradigamalar çerçevesinde sanatın toplumsal bağlamını yorumlar. Önceden toplumsal olan üzerine pek çok ders almış ve en azından ideal düzlemde sanatın toplumsal boyutlarını kavrayabileceği bir kuramsal ve kavramsal arkaplana sahip olmuştur. Fakat sanat öğrencileri böyle bir kavramsal arkaplana sahip olmak için yeterince ders almamışlardır. Dolayısıyla ders üzerine düşünülürken bu sorun göz önünde bulundurulmalıdır.

Sosyoloji bölümünde dersi veren akademisyenlerin sanat sosyolojisi derslerini üç şekilde tasarladığı gözlenmiştir: Bunlardan ilk ikisi hep tekrarladığı gibi sanatın başka konuları anlatırken bir veri aracı olarak kullanılması ve sanatın bir toplumsal alan veya kurum olarak anlatılmasıdır ve derslerin de o şekilde işlenmesidir. Üçüncü öğretim tasarımı ise sosyoloji öğrencilerinin bir tür sanat tüketicisi veya sanatsever olması için yönlendirmek biçiminde gelişen bir yöntemdir. Bu üçüncü öğretim biçiminin en önemli savunucusu Şebnem Özkan olmuştur. İlki sanatı bir veri kaynağı olarak gören sanat sosyolojisi öğretimi tasarımıdır. Bu tasarım özellikle sosyoloji bölümlerinde en sık görülen sanat ve edebiyat sosyolojisi dersleri içeriğini oluşturmaktadır. Buna göre belirli sanat ürünleri özellikle de edebiyat ürünleri (roman ve öyküler en sıklıkla da) belirli bir konu, sorun veya söylem çerçevesinde bir araya getirilirler. O konuyu veya süreci anlamak için okutulurlar. Bunun en sık görülen biçimi Türk modernitesini romanlardan okumak biçiminde yapılan ders kurgularıdır. Kurtuluş Cengiz'in yaptığı gibi *Araba Sevdası* gibi Tanzimat dönemi romanlarından başlayıp 1950'li yılların romanlarına kadar getirerek o dönemin yaşantısını ve zihniyetinin romanlar aracılığıyla sunulmak istenmektedir. Yapılan görüşmede Kurtuluş Cengiz bu tasarımın farklı kurgularla oluşturulabileceğini ve gelecek yıllarda kendisinin de bunu deneyeceğini söylemiştir. Özellikle cinsiyet üzerinden yapılan bir edebiyat sosyolojisi dersinin olabileceğini belirtmiştir. Şerif Mardin'in "Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma" makalesi tam da bu yaklaşımın öncü çalışmalarından birisidir. İkinci öğretim tasarımı ise sanat sosyolojisini toplumsal bir kurum olarak öğretmektir. Sanat sosyolojisinin çağdaş yönelim biçiminin bu olduğu söylenebilir. Özellikle ilişkisel yaklaşım ile birlikte bu tasarım gittikçe daha fazla önem kazanmıştır. Sanatı toplumsal ama özerk bir üretim ve dağıtım alanı veya dünyası olarak ve toplumsal bir kurum olarak gören yaklaşımdır bu. Bu öğretme biçiminde sanatın özerk bir alan olarak inşası; sanatçının, dağıtımcının, tüketicinin, editörün, küratörün ve diğer sanat faillerini bu alandaki eylemliliği; sanata dair

kurumların ve diğer kurumların (devlet, şirket vb.) sanat olan etkisi; teknolojik yeniliklerin (boya veya kâğıt teknolojilerinden internete kadar) tartışılır. Bu yaklaşım ayrıca çağdaş sanat sosyolojisinin en temel iki kuramcısı olan Becker ve Bourdieu gibi bilim insanları tarafından savunulmaktadır. Ve bu yaklaşım gittikçe daha fazla ana akım haline gelmektedir. Bu yaklaşıma ayrıca sanatı kültür sosyolojisi ve bir kültürel üretim alanı olarak gören Raymond Williams ve Stuart Hall gibi bilim insanları da eklenebilir. Üçüncü tasarım ise sanat sosyolojisi dersini öğrencilere sanatı sevdirmek için bir araç olarak tasarlamaktır. Bu son tasarım sanat sosyolojisini bir sanat araştırması veya sanat üzerinden toplum araştırması olarak kurgulanmasının ötesinde bir genel kültürlenme dersi olarak kurgulanmasıdır. Bu zorunluluğun getirdiği bir yaklaşım olarak düşünülebilir. Son dönemde öğrenci seviyesinin düşüklüğü, önceden okumuş olması gereken klasik metinlerin okunmamış olması bir sanat sosyolojisi dersi yapmanın olanağının yok etmektedir. Gökçen Ertuğrul bu bağlamda son beş yıldır dersi açmadığını çünkü hiçbir verim alamadığı için motive olamadığını belirtmiştir. Şebnem Özkan ise dersi bu şekilde bir genel kültürlenme dersi olarak oluşturarak en azından mezun olacak öğrencilerinin temel bazı eserleri görmüş veya okumuş olmasını sağlamaya çalıştığını söylemiştir. Kurtuluş Cengiz'e bu yaklaşımı sorduğumda ise bunun eleştirilmemesi gerektiğini bu seviyedeki öğrencilere belki de en uygun yöntemin bu olduğunu dile getirmiştir. Bu yaklaşım Columbia Üniversitesi'nde ders veren Edward Said'in (2005, s. 3-6) anlattığı Batı kanonunun okutulduğu "Batı İnsani Bilimleri" dersinin içeriğini hatırlatıyor. Said bu dersin içeriğinin Herodot ve Homeros'tan başlayarak Platon ve Aristoteles'e oradan Latin klasiklerine ve Dante, Shakespeare, Cervantes, Dostoyevski'ye kadar ulaştığını söyler. Son yıllarda büyük ihtimalle kendisinin de etkisiyle (*Şarkiyatçılık* kitabı sebebiyle) bu kanon okumasının batı-merkezci olduğu eleştiri yapılmaktaymış ve alternatif olarak doğu kanonunun okutulduğu derslerin açıldığını belirtiliyor. Bu durum Türkiye eğitim sisteminde üniversite eğitiminden de önce yeterli bir sanat, kültür ve estetik eğitimin verilememesinden kaynaklanıyor. Bir yerde eksik kalan bir eğilimin diğer eğitim kademelerinde telafi edilmeye çalışılması ise bir geç kalmışlığa yol açıyor.

Sanat okullarında yer alan eksiklik ise daha çok kuramsal, toplumsal ve tarihsel bakabilme eksikliği olarak ortaya çıkıyor. Sanat öğrencileri çoğunlukla yetenek sınavıyla üniversiteye girdikleri için kuramsal metinler okumak konusunda daha tecrübesiz olduklarını söyleyen Funda Bayraktar'a benzer bir şekilde güzel sanatlar liselerinde

kuramsal derslerin verilmemesi sonucunda bunun GSF'leri de etkilediğini söyleyen Hilal Süreyya Yılmaz'da bu kanıdadır. GSF'lerde sanat sosyolojisi benzeri kuramsal derslerin sanat öğrencilerine bir tür sosyolojik tahayyül kazandırmak olduğunu söyleyebiliriz. O yüzden de akademisyenler sanat alanında çalışan sanat felsefesi, sanat tarihi, sanat psikolojisi vb diğer sosyal bilimlerle iç içe verilmesi gerektiğini gerektiğini söylemişlerdir. Sanat okullarında dersi veren akademisyenlerin görüşleri göz önünde bulundurulduğunda sanat sosyolojisi derslerinin esas amacının sanat ve toplum arasında yer alan ilişkiselliklerin kurulması gerektiğinin amaçlandığı ortaya çıkmaktadır. Burada ünlü sosyolog C. Wright Mills (1979) ortaya attığı "sosyolojik tahayyül" kavramına benzer bir yaklaşımın sanat öğrencilerine aşılana çalışıldığı görülmektedir. Mills sosyolojik tahayyülün sadece sosyologlarda veya sosyal bilimcilerde değil herkesde olabileceğini hatta olması gerektiğini iddia eder. Çünkü Mills'e göre sosyolojik tahayyül bir kişinin bir toplum içerisinde yaşıyor olduğuna dair oluşturduğu bir bilinç durumudur. Bir kişi bir toplum içerisinde sınıfsal, etnik, kültürel, cinsi, statüsel konumlarının ve durumlarının farkında olma durumu ve bunlara karşı eleştirel bir mesafe geliştirebilmesini de sağlamaktadır. Sosyolojik tahayyülün üç ana koşulu vardır. Bunlar: tarihsellik, karşılaştırarak bakabilmek ve eleştirelliktir. Mills kitabını yazdığı çağda durumları açıklamak için bireysel açıklamaların ön plana çıkarılmasına karşı olarak bu kavramı ortaya atmıştır. Aslında sanat alanında bu bireyci açıklamalar diğer alanlardan çok daha etkin şekilde ortaya çıkmaktadır. Modern sanat tümüyle birey olarak sanatçının üzerine yükselmiştir. Sanat sosyolojisi ise bu bireysel açıklamalara eleştirel yaklaşarak sanatın toplumsallığını vurgulamıştır. Bu sanat sosyolojisi dersleri sayesinde sanat öğrencilerine aşılana çalışılan sosyolojik tahayyül akademisyenler tarafından üretilen sanat ürünlerini anlamlandırmak adına elzem olarak görülmüştür. Görüşmelerde sanat ve sanatçı ile toplum arasındaki ilişki iki düzlemde ortaya çıkmıştır. İlki toplumun sosyal bir ürün olarak sanatı ve toplumun içerisinde yaşayan bir birey olarak sanatçı ve üretimlerini nasıl etkilediği üzerinedir. İkincisi ise toplumu değiştiren bir ürün olarak sanatın topluma etkileri üzerinedir. Akademisyenler bu iki düzlemde sanat öğrencilerine aktarmanın ve bu şekilde bir sosyolojik tahayyül geliştirmenin sanat okulları için elzem bir pedagojik amaç olduğunun söylemişlerdir. Bir yandan da çağdaş sanatın artık düşünsel, kuramsal arka planının önemli hatta beceri kadar önemli olduğu bir sanat olduğunu söyleyebiliriz. Bu yüzden de sanat sosyolojisi dersleri sanat öğrencileri için gittikçe artan bir öneme sahip olmuştur.

Bu eğitim tasarımları çerçevesinde derslerin içerikleri ise çeşitlilikler sergiliyor ve kesin bir biçimde yapılaşmış biçimleri yok. GSF'lerde belki de yaratıcı bir süreç olması bakımından dersler nispeten daha az yapılaşmış. Derslerin içerikleri ise birbirlerine zaman zaman yakınlaşıyor. Akademisyenlerin çoğu temel kavramlar çerçevesinde derslerini işliyorlar. Sosyoloji bölümlerindeki derslerde kurgu, metafor, katarsis vb sanata dair kavramlar ön plana çıkarken GSF ve konservatuvarlarda sosyal olan, statü, sınıf gibi sosyal bilimsel kavramlar ön planda. Derslerin başarıları çoğunlukla sınav, ödev, sunum benzeri klasik ölçme biçimleriyle belirleniyor. Sunumlar çoğunlukla bir sanat ürünü sosyal bağlamları öne çıkarılarak değerlendiriliyor. Diğerlerinde farklı bir başarı ölçme biçimi Fulya Bayraktar'ın her öğrenciye final ödevi olarak sosyal bir sorun, konu hakkında kendi sanat alanına uygun bir sanat ürünü ortaya koymasını istemesi. Bu ödev sanat okulu öğrencileri için sanat ve toplum ilişkisini sanat pratiğinde kurmak bakımından önemli bir deneyim sağlayabileceği düşünülmektedir.

Öğrencilerin derse olan ilgisizliğine ise tüm akademisyenler ortak şikâyet konusu olduğu görülmüştür. Bunun genel bir durum olduğu vurgulansa da sorun olarak okumaya dönük olarak ilgisizlik olarak ortaya konuluyor. Sanat okulu öğrencilerinde de sosyoloji bölümü öğrencilerinde de bu yaygın bir durum olarak gözlenmiş. Akademisyenler sanat öğrencilerinin ilk önce kuramsal bir ders olduğu için önyargılı yaklaştıklarını ama gittikçe daha fazla sosyal konular konusunda farkındalık kazandıklarını ve sevdiklerini söylemektedir.

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

5. 1. Sonuçlar

Bu tez Türkiye’de sanat sosyolojisi eğitiminin durumu ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Daha önce bu konuda bir tez yazılmadığı için tez özgün ve keşfedici bir çalışma olma özelliği taşıdığı düşünülmektedir.

Sanat sosyolojisi eğitiminin durumunu tam olarak ortaya koyabilmek adına iki ana kaynak kullanılmıştır. Bu kaynaklardan ilki sanat sosyolojisi derslerinin internet ortamında yer alan öğretim programlarının analizidir. İkinci ise sanat sosyolojisi derslerini üniversitede vermekte olan akademisyenlerle yapılan görüşmelerdir. Bu iki kaynak zaman zaman örtüşen zaman zaman da çatışan veriler sunmuşlardır. Zira öğretim programları nispeten donmuş, dinamiğini kaybetmiş, ideal düzlemde veriler sağlarken, akademisyenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen veriler dinamik, konunun içeriği daha fazla derinleştiren ve yaşayan veriler olmuşlardır.

Araştırmanın keşfedici olması ortaya çok fazla verinin çıkmasına olanak sağlamıştır. Ama bu verilerin tümü süreklilik arzeden, örüntüler oluşturan veriler olmamıştır. Kimi veriler örüntüler oluştururken kimileri de tekil veriler olarak var oldukları gözlenmiştir. Keşfedici bir araştırma olmasının doğal sonuçlarından birisi de budur. Ortaya çıkan verilerin tümü belirli sınıflandırmalara tabii tutularak metin içerisinde sunulmuştur. Ama örüntü oluşturan veriler daha fazla vurgulanarak daha fazla dikkat çekilmiştir.

Tezin genel çıktıları şu şekilde ortaya konulabilir:

Öğretim programlarına göre sanat sosyoloji derslerinin amaçları:

- Sanat sosyolojisi ne olduğunun öğretilmesi.
- Sosyolojik açıdan sanatın ne olduğunun öğretilmesi, sanatın toplumsal işlevlerinin ortaya konulmaya çalışılması.

- Sanat eserlerinin sosyolojik olarak incelenmesi. Burada özellikle sanat eserlerinin toplumsal değişmeyi nasıl yansıttığı ve modernleşmeyle olan ilişkileri ön plana çıkmaktadır.

- Sanatın disiplinlerarası bir şekilde araştırılması gerektiği vurgulanmaktadır.
- Sosyoloji bölümlerinde okuyan öğrencilerin sanata olan ilgisinin artırılması ve bir sanatseverlik bilincinin aşılması.

- Sanat öğrencilerinde sosyolojinin ne olduğunun öğretilmesi ve toplumsal olanın bilgisinin aktarılması.

- Eleştirel düşünme tutumunun geliştirilmeye çalışılması.

Öğretim programlarında belirlenen ders içerikleri:

- Sanat sosyolojisinin ne olduğunun öğretilmesi.
- Sanata dair kuramların öğretilmesi. Sanatın ne olduğu, anlamı, işlevi, kökeni, oluşumu, değişimi gibi olguların aktarılması.

- Sosyolojik kuram ve yaklaşımların öğretilmesi.

- Sanat eserlerinden yola çıkarak sanat eserlerinin okunmasının öğretilmesi.

- Sanatın diğer toplumsal kurumlarla ilişkisinin nasıl işlediğinin öğretilmesi.

- Nasıl proje üretildiğinin bilgisinin aktarılması.

Öğretim programlarından Belirlenen Öğrenim çıktıları

- Sanatın ve sanat ürününün sosyolojik olarak analizini yapabilmek.

- Sosyolojik kavramları öğrenmek. Burada en çok öne çıkar kavramlar ideoloji, sınıf, iktidar, statü, norm, gelenek, görenek, toplumsal sistem, popüler kültür, modernlik, modernleşme vb.

- Sosyolojinin diğer akademik disiplinlerle ilişkisini kurmak ve sanat söz konusu olduğunda disiplinler arası bir yaklaşımı benimsemek.

- Sanatın ne olduğunu kavramak. Özellikle sosyoloji bağlamında sanatın sosyal bir ürün, kültürel bir üretim olduğunun farkına varılması.

- Eleştirel olmak.

- Yazma becerisini geliştirmek.

- Takım çalışmasını becerebilmek.

Görüşmelerden sanat sosyolojisi alt disiplini bağlamında çıkarılan sonuçlar:

- Sanat sosyolojisi eser merkezli olmaktan alan merkezli olmaya doğru gitmelidir.
- Sanat sosyolojisi sanata dair tözcü ve aşkın kabulleri eleştirmelidir.
- Sanat sosyolojisi hem sanata dair diğer akademik disiplinler (sanat felsefesi, sanat tarihi, sanat eleştirisi, sanat antropolojisi vb.) hem de sanatla yakın sosyolojinin diğer alt disiplinleri (kültür sosyolojisi, dil sosyolojisi, iletişim sosyolojisi, bilgi sosyolojisi vb.) ile yakın ilişki içerisinde, disiplinlerarası bir yaklaşım benimsemelidir.
- Türkiye’de sanat sosyolojisi alanında yapılan çalışmalar yetersizdir. Bu alanda daha fazla araştırma ve üretim yapılmasına ihtiyaç vardır.

Görüşmelerden sanat sosyolojisi dersi bağlamında çıkarılan sonuçlar:

- Sanat sosyolojisi dersinin en temel çıktısı sanatın toplumsallığının öğretilmesidir. Sanat sosyoloji dersleri kapsamında öğretilmesi elzem olarak ortaya çıkan şeyler: sanatın tarihselliği, sanatın tözcü kavrayışlarının reddi, farklı sanatsal bağlamların karşılaştırılmaları. Sosyoloji öğrencileri için sanatın neliği ön plana çıkarken sanat öğrencileri için toplumsallığın öğretilmesi ön plandadır.
- Sanat öğrencilerinde klasik anlamda sosyoloji öğretmenin olanağı bulunmamaktadır. Sosyolojiye giriş tarzı yapılan dersler öğrenciye ulaşmıyor bu yüzden de hem sosyolojik bilginin aktarılabilceği hem de öğrencinin ilgisini koruyacak bir eğitsel yaklaşıma ihtiyaç var.
- Derslerde kaynak kullanımı ise çeşitlilik gösteriyor. Sosyoloji bölümlerinde dersi veren akademisyenler geniş bir kaynak listesi sunuyorlar. Sanat okullarındaki akademisyenler ise daha kısa ve temel konuyu yansıtan kaynakları öneriyorlar. Makaleler ve internet kaynakları daha fazla ön planda. Burada öğrencinin ilgisi de önemli bir etmen.
- Öğrencilerin sanat sosyoloji derslerine karşı olan tutumları ise çeşitlilik gösteriyor. Temkinli yaklaşım sonradan seven öğrenciler varken, baştan seven öğrencilerde mevcut. Akademisyenlerin öğrencilere karşı tutumları ise çoğunlukla olumsuz.

Araştırmadan çıkarılan sanat sosyolojisi eğitimine dair çıkarımlar:

- Sanat sosyoloji derslerinin ders içeriklerinin belirlenmesinde en önemli unsur dersi alan öğrencilerin sosyoloji bölümü öğrencileri mi yoksa sanat öğrencileri mi olduğudur.

- Sosyoloji bölümü öğrencilerine sanat sosyolojisi dersi iki şekilde verilmektedir. İlki sanat eseri merkezli olarak dersin verilmesidir. Bu bir temanın bir veya daha fazla sanat eseri çerçevesinde okunmasını gerektirir. İkincisi ise sanatın sosyal bir alan ve kurum olarak öğretilmesidir.

- Sanat öğrencilerine sanat sosyolojisi dersinin verilmesi ise sanatçıya bir tür “sosyolojik tahayyül” kazandırma beklentisidir. Kuramsal ve toplumsal bir bakış açısı çağdaş sanatta artık çok daha fazla ön plana çıkan bir eğilimdir. Bu yüzden de sanat öğrencilerinin bu alanda temel bilgilere sahip olması önemlidir.

- Sosyoloji bölümlerinde görülen bir üçüncü sanat sosyolojisi dersi verme biçimi ise sosyolog adaylarının başta edebiyat ürünleri olmak üzere sanat eserlerine bir aşinalık kazanmalarını, sanatı ve edebiyatı sevmelerini sağlamak olarak gözlenmiştir.

Tezin amaçlarıyla elde edilen veriler arasında paralelliklere bakıldığında sonuçlar şu şekilde belirtilebilir. Tezin amaçlarında ilki sanat sosyolojisi derslerinin hangi fakültelerde, nasıl verildiğine dairdir. Hangi fakültelerde sanat sosyolojisi derslerinin verildiği öğretim programlarına dair yapılan analizde yer almıştır. Ek 3’de belirtilen kullanılan öğretim programlarının yer aldığı liste aynı zamanda hangi fakültelerde sanat sosyolojisi derslerinin olduğuna dair de genel bir veri sağlamaktadır. Dersin nasıl verildiği bilgisi ise hem öğretim programlarından çıkarılan veriler hem de akademisyenlerle yapılan görüşmelerin sonuçları olarak dördüncü bölümde ayrıntılı bir biçimde sunulmuştur. Burada karşımıza çıkan en önemli unsur derslerin öğrenci kitlesinin kimler olduğunu bilgisidir. Sosyolog adayları ile sanat öğrencileri arasındaki ayrım sanat sosyolojisi dersi için en önemli farklılık noktasını oluşturmaktadır.

Tezin ikinci amacı olarak belirlenen sanat sosyolojisi derslerinin öğrenme çıktısına dair ulaşılmaya çalışılan amaç da yine iki temel öğrenme çıktısı belirlenmiştir. Bunlardan ilki sanat sosyolojisinin bir alt disiplin olarak hangi konuları, nasıl araştırdığının bilgisinin öğrencilere aktarılmasıken ikincisi sosyal bir kurum ve alan olarak sanatın ne olduğu ve nasıl tanımlanabileceği yönündeki öğrenme çıktılarıdır. Bu iki temel öğrenme çıktısına ulaşma farklı disiplinlerden, paradigmalardan, kuramsal

çerçevelerden gelen akademisyenler tarafından farklı yöntemler kullanılarak sağlanmaya çalışılmıştır.

Tezin üçüncü amacı olarak sanat sosyolojisi dersleri veren akademisyenlerin sanat sosyolojisi alt disiplinine ve onun öğretilmesi biçimine yönelik geliştirdikleri fikirler sorgulanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın 4. 2. bölümünde bu veriler ayrıntılı bir biçimde sunulmuştur. Dersi sosyoloji bölümlerinde veren akademisyenler ya sanatı bir veri olarak değerlendiren ya da sanatı bir sosyal kurum olarak gören yaklaşımlardan birini benimsemişlerdir. Bazı akademisyenlerin ise sanat sosyolojisi derslerini öğrenciler sanatsever olması için bir araç olarak kullandıkları da gözlemlenmiştir. Sanat okullarında bu dersi veren akademisyenler ise sanat sosyolojisi derslerini sanat öğrencilerine sosyolojik tahayyül kazandırmak adına kullandıklarını görülmüştür. Bu bağlamda sanat öğrencilerinin ürettikleri sanatın toplumsal konumunu anlamak, bir sanatçı olarak toplumun bir parçası olduklarına dair bir farkındalık oluşturmaları amaçlanmaktadır.

Tezin dördüncü ve son amacı ise öğrenme çıktılarının ne olması gerektiğine yöneliktir. İkinci amaçla paralel olarak bu dersi alan öğrencinin sanatın bir toplumsal ürün ve kurum olarak ne olduğu, nasıl oluştuğu ve nasıl etkilediğine yönelik farkındalık kazanması beklenmektedir. Ayrıca bir alt disiplin olarak sanat sosyolojisinin ne olduğu ve sosyoloji ve genel olarak sosyal ve beşeri bilimlerle ilişkilerinin nasıl olması gerektiğine yönelik disiplinlerarası bir bakış açısını da temel öğrenme çıktısı olarak görebiliriz.

5.2. Öneriler

Sanat sosyolojisi derslerine dair yapılan bu tezin sonucunda yapılabilecek öneriler şu şekildedir:

- Bir sanat sosyolojisi dersi içeriği oluşturulurken veya kurgulanırken dersi alacak öğrenci kitlesinin durumu iyi analiz edilmelidir. Sanat sosyolojisi dersleri en temelde iki grup öğrenci için kaçınılmaz bir alandır. Bu alanlardan ilki sosyoloji öğrencileriyken diğeri sanat öğrencileridir. Sosyoloji bölümü için önceden de belirtildiği gibi bu ders temel olarak iki şekilde verilmektedir. Bunlardan ilki sanatı bir veri olarak gören anlayışken diğeri sanatı bir alan olarak gören anlayıştır. Sanatı veri olarak gören anlayış daha çok sosyolojik estetik veya eleştiri olarak görülebilir. Bu yüzden de çağdaş sosyolojik eğilimler bu konuya çok fazla eğilmemektedir. Sosyoloji disiplini içerisinde

temel mesele sanatın bir kurum veya alan veya dünya olarak gören anlayışın yaygınlaştırılması olmalıdır. Sanat öğrencileri için tabii her sanat dalı için ayrıntılarda başka eklemeler söz konusu olsa da temel eğilim sosyolojik tahayyül kazandırmak olmalıdır. Bir sanatçının toplumsal ve tarihsel bağlamda işine yarayacak araçları sağlayan dersler olmalıdır sanat sosyolojisi dersleri.

- Dersler pedagojik ilkelere uygun bir şekilde verilmelidir. Yani basitten karmaşığa doğru bir bilgi akışı sağlanmalıdır. Sanat sosyolojisine dair temel konular elden geldiğince verilmeli ayrıntılı tartışmalara daha sonra girilmelidir. Bir sanat sosyolojisi dersindeki temel konular şu şekilde listelenebilir: sosyal bir ürün olarak sanat, sanatın toplumsal tarihi, sanatçının sosyal konumu, sanat ürününün dağıtım ve tüketim biçimleri, estetik beğenin inşası, politik bir konumlanma olarak sanat vb.

- Sanat sosyolojisi mümkün olduğunca alanın uzmanı olan kişiler tarafından verilmelidir. Bu konu özellikle sanat okullarında önemli bir sorun oluşturmaktadır. Sosyoloji bölümlerinde sanat sosyolojisi alanında uzman olmasa bile ders bir sosyolog tarafından verilir ama sanat okullarında bu durum değişiklik göstermektedir. Bu tür kuramsal derslerin sanat kökenli, bu konunun doğrudan eğitimini almamış kişiler tarafından verilmesi görüşmelerde bazı akademisyenler tarafından savunulmuştur. Buna gerekçe olarak kuramsal disiplinlerden gelen kişilerin sanatı çok iyi anlayamadıkları o yüzden de sanat öğrencileri söz konusu olduğunda derslerin verimsiz olduğu biçimindedir. Bu savunma akla yatkın olsa da kuramsal ve bilimsel bir disiplinde doğrudan eğitim almamış birisinin bu denli uzmanlık gerektiren bir derste ne öğrettiği sorusunun ortaya çıkmasına engel olamamaktadır. Bu konuda esas mesele kadro sorunudur. Çoğunlukla yeterli kadrolardan yoksun olan sanat okullarında bu tür kuramsal dersleri vermek üzere konunun uzmanı olan birisini kadrolarına katmak yerine kuramsal konularla da ilgilenen bir sanat uzmanı akademisyeni bu dersleri vermek üzere görevlendirmektedir. Böylece bu sorun kısmi de olsa çözülebilmektedir. Fakat bu durum bir sanat öğrencisinin farklı kaynaklardan beslenmesine engel olmaktadır. Eğer kadro imkânı var ise kuramsal derslerin alanın uzmanı olan akademisyenler tarafından verilmesi sanat öğrencilerinin farklı bakış açılarına daha nitelikli bir şekilde ulaşabilmelerine olanak sağlayacaktır. Bu tür konulara karşı ilgisi olan sanat kökenli akademisyenlerin sanat tarihi, sanat eleştirisi, yapıt çözümleme, sanat akımları gibi kendi ilgisi doğrultusunda işleyebileceği dersleri vermesi eğitimde zenginliğin oluşmasına olanak sağlayacaktır. Fakat burada önemli bir ayırım noktası kuramsal dersleri veren bilim kökenli akademisyenlerin “pedagojik tahayyül” ile hareket etmesinin elzem olmasıdır.

Sanat öğrencilerinin felsefe veya sosyoloji gibi öğrencilerden farklı bir profil olduğu ve onlara uygun bir öğretim biçiminin oluşturulması gerekliliğinin farkında olunması gerekmektedir.

- Sanat sosyolojisi konusunda yayın alanında hala büyük eksiklikler söz konusudur. Türkiye'ye özgü araştırmaların artması ve yayınlanması önemli bir gereklilik olarak görülmektedir. Aynı zamanda çağdaş eğilimlerin takip edilebilmesi adına çeviri faaliyetleri de önemslenmeli ve güncel sanat sosyolojisi tartışmaları takip edilmelidir. Bir yandan da sanat sosyolojisine giriş niteliğinde telif eserler konusunda yetersizlikler gözlenmiştir. Bu konu araştırmada vurgulanan özellikle sanat öğrencileri için onların ilgisini çekebilecek tasarıma sahip olmadığı eleştirisiyle birleştirilebilir. Bu iki durum hem çağdaş eğilimleri takip eden hem Türkiye'ye özgü verileri de kapsayan hem de öğrencilerin ilgisini çekebilecek bir tasarıma sahip olan bir sanat sosyolojisine giriş metni ortaya çıkmasını bir gereklilik olarak gözler önüne sermiştir.

- Sanat çalışmalarına dair disiplinlerarası bir bakış açısının gerekliliği sıklıkla vurgulanmalıdır. Sanat dair farklı disiplinlerin, paradigmaların, kuramların birbirleriyle etkileşim ve iletişim içerisinde yer almaları verimli bir araştırma olanağının oluşmasına olanak sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Adorno, T. W. (2013). *Kültür Endüstrisi/Kültür Yönetimi*. (N. Ülner, M. Tüzel ve E. Gen, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Adorno, T. W., ve Horkheimer, M. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. (N. Ülner ve E. Öztarhan Karadoğan, Çev.) İstanbul: Kabalcı.
- Akman, M. K. (2013). İçtimai Bir Müessese Olarak Sanatın İşleyişi: Sanat Sosyolojisi'nin Fikri Dairesi İçinden Bir Analiz. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(6), 145-156.
- Alliez, E. (2010). *Kapitalizm ve Şizofreni ve Konsesüs: İlişkisel Estetik Üzerine*. (T. Doğan, Çev.) İstanbul: Bağlam.
- Altuğ, T. (2012). *Son Bakışta Sanat*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Anderson, P. (2011). *Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler*. (B. Aksoy, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Antmen, A. (. (2008). *Sanat/Cinsiyet: Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri*. (E. A. Soğancılar, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Arat, N. (1996). *Etik ve Estetik Değerler*. İstanbul: Telos.
- Arat, N. (2012). Kant Estetik'inde Güzel ve Yüce Değerleri. *İstanbul Üniversitesi Felsefe Arkivi Dergisi*(21), 69-83.
- Aristoteles. (1983). *Poetika*. (İ. Tunalı, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Armağan, İ. (1982). *Toplumsal Yapı, Bilim ve Sanat: Sanatın Toplumbilimsel Temelleri Üzerine Bir İnceleme*. İzmir: Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi.
- Armağan, İ. (1992). *Sanat Toplumbilimi: Demokrasi Kültürüne Giriş*. İzmir: İleri Kitabevi.
- Artun, A. (2013, 10 4). *Panofsky'nin Perspektifi*. 11 19, 2018 tarihinde E-Skop: <http://www.e-skop.com/skopbulten/panofskynin-perspektifi/1550> adresinden alındı
- Ayan, D. (1987). *Sanat Sosyolojisine Giriş İçin Bir Deneme*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bahtin, M. (2005). *Rabelais ve Dünyası*. (Ç. Öztekin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Bal, M. (2008). Yargı Yetisi'nin Eleştirisi'nin Kant'ın Felsefesindeki Yeri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 19(0), 83-104.
- Barthes, R. (1993). *Göstergibilimsel Serüven*. (M. Rifat ve S. Rifat, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.

- Barthes, R. (2007). Yazarın Ölümü. *Heves: Şiir Eleştiri Dergisi*, 14, 55-61.
- Barthes, R. (2016a). *Göstergeler İmparatorluğu*. (T. Yücel, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.
- Barthes, R. (2016b). *S/Z*. (S. Ö. Kasar, Çev.) İstanbul: Sel.
- Barthes, R. (2016c). *Yazı Üzerine Çeşitlemeler/Metnin Hazzı*. (Ş. Demirkol, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.
- Barthes, R. (2016d). *Yazının Sıfır Derecesi*. (T. Yücel, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.
- Barthes, R. (2018). *Çağdaş Söylenler*. (T. Yücel, Çev.) İstanbul: Metis.
- Baxandall, M. (2015). *15. Yüzyılda Sanat ve Deneyim*. (Z. Rona, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Becker, H. S. (2013a). *Hariciler (Outsiders): Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması*. (Ş. Geniş, ve L. Ünsaldı, Çev.) Ankara: Heretik.
- Becker, H. S. (2013b). *Sanat Dünyaları*. (E. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Belge, M. (1997). *Marksist Estetik: Christopher Caudwell Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Birikim.
- Belinski, V. G. (1989). *Edebiyat, Sanat, Kültür, Tarih, Felsefe Üzerine Yazılar*. (M. Beyhan, Çev.) İstanbul: Yön.
- Benjamin, W. (1995). *Pasajlar*. (A. Cemal, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.
- Berger, J. (2008). *Görme Biçimleri*. (Y. Salman, Çev.) İstanbul: Metis.
- Bernstein, J. M. (2013). Sunuş. *Kültür Endüstrisi/Kültür Yönetimi* (E. Gen, Çev., s. 7-43) içinde İstanbul: İletişim.
- Bohannan, L. (2018, Aralık). Çalılıkta Shakespeare: Amerikalı bir antropolog Batı Afrika tivlerini araştırmaya başladı ve ona Hamlet'in gerçek anlamı öğretildi. *Antropoloji*(36), 125-136.
- Bottomore, T. (1997). *Frankfurt Okulu*. (A. Çiğdem, Çev.) Ankara: Vadi.
- Boucher, G. (2013). *Yeni Bir Bakışla Adorno*. (Y. Başkavak, Çev.) İstanbul: Kolektif.
- Bourdieu, P. (1999). *Sanatın Kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı*. (N. K. Sevil, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.
- Bourdieu, P. (2016). *Sosyoloji Meseleleri*. (F. Öztürk, B. Uçar, M. Gültekin, ve A. Sümer, Çev.) Ankara: Heretik.
- Bourdieu, P. (2017). *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. (D. Fırat, ve G. Berkkurt, Çev.) Ankara: Heretik.
- Bourdieu, P., ve Darbel, A. (2011). *Sanat Sevdası: Avrupa Sanat Müzeleri ve Ziyaretçi Kitlesi*. (S. Canbolat, Çev.) İstanbul: Metis.
- Bourriaud, N. (2004). *Postprodüksiyon: Senaryo Olarak Kültür: Sanat Dünyayı Nasıl Yeniden Programlıyor?* (N. Saybaşıllı, Çev.) İstanbul: Bağlam.
- Bourriaud, N. (2005). *İlişkisel Estetik*. (S. Özen, Çev.) İstanbul: Bağlam.
- Bozkurt, N. (1995). *Sanat ve Estetik Kuramları*. İstanbul: Sarmal.

- Burckhardt, J. (1958). *İtalya'da Rönesans Kültürü 2. Cilt.* (B. S. Baykal, Çev.) İstanbul: Maarif Vekaleti.
- Burckhardt, J. (1974). *İtalya'da Rönesans Kültürü 1. Cilt.* (B. S. Baykal, Çev.) Ankara: Kültür Müsteşarlığı.
- Çağan, K. (2006). Sanat Sosyolojisinin İmkanına ve İnşasına Dair. *Bilgi*, 2(13), 11-31.
- Çakır İlhan, A. (2017). Sanat Sosyolojisi. A. Kasapoğlu, A. Çakır İlhan, ve Z. Güler içinde, *Prof. Dr. Mahmut Tezcan'a Armağan: Bilime Adanmış Bir Yaşam (1967-2007)* (s. 254-267). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Can, H. (2006). Aristoteles'te Katharsis Kavramı. *FLSF: Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*(2), 63-72.
- Carroll, N. (2016). *Sanat Felsefesi: Çağdaş Bir Giriş.* (G. Korkmaz Tirkeş, Çev.) Ankara: Ütopya.
- Cassirer, E. (1997). *İnsan Üstüne Bir Deneme.* (N. Arat, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.
- Caudwell, C. (1974). *Yanılsama ve Gerçeklik: Şiir Kaynakları Üzerine Bir İnceleme.* (M. H. Doğan, Çev.) İstanbul: Payel.
- Caudwell, C. (2015). *Ölen Bir Kültür Üzerine İncelemeler.* (M. G. Sökmen ve A. Bucak, Çev.) İstanbul: Metis.
- Çeğin, G. ve Göker, E. (2017). Araştırmasından 50 Yıl, Kitabından 35 Yıl Sonra Ayrım. P. Bourdieu içinde, *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* (s. 9-21). Ankara: Heretik.
- Çernişevskiy, N. G. (2012). *Sanatın Gerçeklikle Estetik İlişkileri.* (A. Berberoğlu, Çev.) İstanbul: Evrensel.
- Collingwood, R. W. (2011). *Kısaca Sanat Felsefesi.* (T. Kabadayı, Çev.) Ankara: BilgeSu.
- Collins, R. (2017). *Max Weber: Bir Kılavuz.* (T. Banguoğlu, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Crary, J. (2004). *Gözlemcinin Teknikleri: On Dokuzuncu Yüzyılda Görme ve Modernite Üzerine.* (E. Daldeniz, Çev.) İstanbul: Metis.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni.* (B. Mesut ve S. B. Demir, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J. W. (2017). *Nitel Araştırmacılar İçin 30 Temel Beceri.* (H. Özcan, Çev.) Ankara: Anı.
- Croce, B. (1983). *İfade Bilimi ve Genel Linguistik Olarak Estetik.* (İ. Tunalı, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Danko, D. (2017). *Sanat Sosyolojisi.* (N. Z. Arslanoğlu, Çev.) Ankara: Hece.
- Danto, A. C. (2010). *Sanatın Sonundan Sonra: Çağdaş Sanat ve Tarihin Sınır Çizgisi.* (Z. Demirsu, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Danto, A. C. (2012). *Sıradan Olanın Başkalaşımı.* (E. Berktaş ve Ö. Ejder, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

- Danto, A. C. (2015). *Sanat Nedir*. (Z. Baransel, Çev.) İstanbul: Sel.
- de Stael, M. (1989). *Edebiyata Dair*. (S. Hatay ve V. Hatay, Çev.) İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Değirmenci, K. (2017). Sanat Sosyolojisi Üzerine: Belirli Kavramsal Gerilimler ve İkilikler. *YEDİ: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*(17), 1-9.
- Dellaloğlu, B. F. (2008). *Benjaminia: Dil, Tarih ve Coğrafya*. İstanbul: Versus.
- Derrida, J. (2010). *Edebiyat Edimleri*. (A. Utku ve M. Erkan, Çev.) İstanbul: Otonom.
- Derrida, J. (2011). *Gramatoloji*. (İ. Birkan, Çev.) Ankara: BilgeSu.
- Dilmaç, S. (2017). *Hegel Estetiğinde Tin*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi: Erzurum.
- Dobrolyubov, N. A. (1987). *Oblomovluk Nedir?* (M. Beyhan, Çev.) İstanbul: Yön.
- Dörr-Backes, F. (2011). Georg Simmel'in Sanat Üzerine Yazılarında Kültürün İncelenmesi. J. Özata Dirlikyapan içinde, *Georg Simmel: Sosyolog, Sanatçı, Düşünür* (B. Önsal, Çev., s. 143-154). Ankara: Doğu Batı.
- Durkheim, E. (1994). *Sosyolojik Methodun Kuralları*. (E. Aytekin, Çev.) İstanbul: Sosyal.
- Durkheim, E. (2005). *Dini Hayatın İkel Biçimleri*. (F. Aydın, Çev.) İstanbul: Ataç.
- Eagleton, T. (1990). *Edebiyat Kuramı*. (E. Tarım, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Eagleton, T. (1998a). *Eleştirinin Görevi*. (İ. Serin, Çev.) Ankara: Ark.
- Eagleton, T. (1998b). *Estetiğin İdeolojisi*. (H. Hünler, T. Armaner, N. Ateş, A. Dost, E. Kılıç, E. Akman, . . . A. Çitil, Çev.) İstanbul: Özne.
- Eagleton, T. (2006). *Kuramdan Sonra*. (U. Abacı, Çev.) İstanbul: Literatür.
- Eagleton, T. (2009). *Eleştiri ve İdeoloji: Marksist Edebiyat Teorisi Üzerine Bir Çalışma*. (S. Kılıç, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Eagleton, T. (2011). *Postmodernizmin Yanılsamaları*. (M. Küçük, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Eagleton, T. (2012a). *İngiliz Romanı*. (B. Özkul, Çev.) İstanbul: Sözcükler.
- Eagleton, T. (2012b). *Tatlı Şiddet: Trajik Kavramı*. (K. Tunca, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Eagleton, T. (2013a). *İdeoloji*. (M. Özcan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Eagleton, T. (2013b). *Walter Benjamin ya da Bir Devrimci Eleştiriye Doğru*. (F. B. Aydar, Çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Eagleton, T. (2015a). *Edebiyat Nasıl Okunur*. (E. Ersavcı, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Eagleton, T. (2015b). *Şiir Nasıl Okunur?* (K. Genç, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Eagleton, T. (2015c). *William Shakespeare*. (A. C. Yalaz, Çev.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Eagleton, T. (2016). *Kültür Yorumları*. (Ö. Çelik, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Eagleton, T. (2016). *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi*. (U. Özmakas, Çev.) İstanbul: İletişim.

- Eagleton, T. (2017a). *Edebiyat Olayı*. (B. Yüce, Çev.) İstanbul: Sel.
- Eagleton, T. (2017b). *Güç Mitleri: Bronte Kardeşlere Marksist Bir Bakış*. (A. K. Bulut, Çev.) İstanbul: Can.
- Eagleton, T., Jameson, F. ve Said, E. (1993). *Milliyetçilik, Sömürgecilik ve Yazın*. (Ş. Süer Kaya, Çev.) İstanbul: Kabalıcı.
- Elias, N. (2000). *Mozart: Bir Dahinin Sosyolojisi*. (Y. Tükel, Çev.) İstanbul: Kabalıcı.
- Elias, N. (2000). *Uygarlık Süreci 1. Cilt*. (E. Ateşman, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Elias, N. (2007). *Uygarlık Süreci 2. Cilt*. (E. Özbek, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Emirbayer, M. (2012). İlişkisel Bir Sosyoloji İçin Manifesto. G. Çeğin ve E. Göker içinde, *Tözcülüğün Tasviyesi: İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar* (U. L. Kaya ve E. Göker, Çev., s. 25-63). Ankara: NotaBene.
- Erinç, S. M. (2009). *Sanat Sosyolojisine Giriş*. Ankara: Ütopya.
- Escarpit, R. (1968). *Edebiyat Sosyolojisi*. (A. T. Yazıcı, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ferry, L. (2012). *Homo Esteticus: Demokrasi Çağında Beğenin İcadı*. (D. Çetinkasap, Çev.) İstanbul: Pinhan.
- Fischer, E. (1974). *Sanatın Gerekliliği*. (C. Çapan, Çev.) İstanbul: Konuk.
- Foucault, M. (2014). *Sonsuza Giden Dil: Seçme Yazılar 6*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Frenzel, I. (1990). Estetik. D. Özlem içinde, *Günümüzde Felsefe Disiplinleri* (D. Özlem, Çev., s. 361-372). İstanbul: Ara.
- Freud, S. (2007). *Sanat ve Sanatçılar Üzerine*. (K. Şipal, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.
- Fréville, J. (1991). Plehanov ve Toplum, Sanat, Estetik, Eleştiri. *Sosyalist Açından Toplum, Sanat, Eleştiri* (A. Bezirci, Çev., s. 9-76). içinde İstanbul: Evrensel.
- Frisby, D. (2017). Georg Simmel: İlk Modernite Sosyoloğu. *Modern Kültürde Çatışma* (E. Gen, Çev., s. 7-51). içinde İstanbul: İletişim.
- Geçtan, E. (2000). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Geertz, C. (2007). *Yerel Bilgi*. (K. Emiroğlu, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Glesne, C. (2014). *Nitel Araştırmaya Giriş*. (A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu, Çev.) Ankara: Anı.
- Goldman, L. (2005). *Roman Sosyolojisi*. (A. Erkay, Çev.) Ankara: Birleşik.
- Gombrich, E. H. (1986). *Sanatın Öyküsü*. (B. Cömert, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gönç Şavran, T. (2009). Araştırma Yöntem ve Tekniklerinin Seçimi. N. Suğur içinde, *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri* (s. 116-136). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Gramsci, A. (2003). *Hapishane Defterleri*. (A. Cemgil, Çev.) İstanbul: Belge.
- Güllülü, S. (1988). *Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

- Güllülü, S. (2000). *Sanat ve Toplum*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.
- Hadjinicolaou, N. (1998). *Sanat Tarihi ve Sınıf Mücadelesi*. (H. Spatar, Çev.) İstanbul: Kaynak.
- Hall, S. (. (2017). *Temsil: Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*. (İ. Dünder, Çev.) İstanbul: Pinhan.
- Harris, J. (2013). *Yeni Sanat Tarihi: Eleştirel Bir Giriş*. (E. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Sel.
- Haviland, W. A. (2002). *Kültürel Antropoloji*. (H. İnanç ve S. Çiftçi, Çev.) İstanbul: Kaknüs.
- Hegel, G. W. (1994). *Estetik: Güzel Sanatlar Üzerine Dersler 1. Cilt*. (T. Altuğ ve H. Hünler, Çev.) İstanbul: Payel.
- Hegel, G. W. (2015). *Estetik: Güzel Sanatlar Üzerine Dersler Cilt 2*. (T. Altuğ ve H. Hakkı, Çev.) İstanbul: Payel.
- Heidegger, M. (2007). *Sanat Eserinin Kökeni*. (F. Tepebaşı, Çev.) Ankara: De Ki.
- Heinemann, F. (1990). Estetik. D. Özlem içinde, *Günümüzde Felsefe Disiplinleri* (D. Özlem, Çev., s. 373-397). Ankara: Ara.
- Heinich, N. (2013). *Sanat Sosyolojisi*. (T. Arnas, Çev.) İstanbul: Bağlam.
- Heinich, N. (2017). *Sanatın Üretimi*. 26.02.2019 tarihinde E-Skop: <http://www.e-skop.com/skopbulten/sanatin-uretimi/3540> adresinden alındı
- Hemingway, A. (. (2015). *Marksizm ve Sanat Tarihi: William Morris'den Yeni Sol'a Kadar*. (F. Gültekin, Çev.) İstanbul: Doruk.
- Horkheimer, M. (2010). *Akil Tutulması*. (O. Koçak, Çev.) İstanbul: Metis.
- Hünler, H. (2011). *Estetik'in Kısa Tarihi: Modern Kültür ve Sanat Üzerine Felsefi Bir Araştırma*. Ankara: Doğu Batı.
- Hyde, L. (2008). *Armağan: Sanatsal Yaratıcılık Dünyayı Nasıl Değiştirir?* (E. Ayhan, Çev.) İstanbul: Metis.
- Jacoby, R. (1999). *Yenilginin Diyalektiği: Batı Marksizminin Dış Hatları*. (Ö. Yakupoğlu ve A. O. Alayoğlu, Çev.) Ankara: Doruk.
- Jameson, F. (2003). *Dil Hapishanesi: Yapısalcılık ve Rus Biçimciliğinin Eleştirel Öyküsü*. (M. H. Doğan, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.
- Jameson, F. (2005). *Kültürel Dönemeç*. (K. İnal, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Jameson, F. (2009). *Ütopya Denen Arzu*. (F. B. Aydar, Çev.) İstanbul: Metis.
- Jameson, F. (2011). *Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı*. (N. Plümer ve G. Abdülkadir, Çev.) Ankara: Nirengi.
- Jameson, F. (2013). *Marksizm ve Biçim: Yirminci Yüzyılda Diyalektik Yazın Kuramları*. (M. H. Doğan, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.
- Jay, M. (2005). *Diyalektik İmgelem: Frankfurt Okulu ve Toplumsal Araştırmalar Enstitüsünün Tarihi (1923-50)*. (Ü. Oskay, Çev.) İstanbul: Belge.

- Jdanov, A. A. (1996). *Edebiyat, Müzik ve Felsefe Üzerine*. (F. Berktaş, Çev.) İstanbul: Kaynak.
- Jung, W. (1995). *Georg Simmel: Yaşamı, Sosyolojisi, Felsefesi*. (D. Özlem, Çev.) Ankara: Ark.
- Köksal, A. H. (2017). *Latourcu Estetik mi Dediniz?* 26.02.2019 tarihinde E-Skop: http://www.e-skop.com/skopbulten/latourcu-estetik-mi-dediniz/3594#_ednref6 adresinden alındı
- Korsch, K. (1991). *Marksizm ve Felsefe*. (Y. Öner, Çev.) İstanbul: Belge.
- Kösemihal, N. Ş. (1967a). Edebiyat Sosyolojisine Giriş. *Sosyoloji Dergisi*(19-20), 1-37.
- Kösemihal, N. Ş. (1967b). Yurdumuzda Edebiyat Sosyolojisiyle İlgili Bazı Araştırmalar. *Sosyoloji Dergisi*(21-22), 185-192.
- Kris, E. ve Kurz, O. (2013). *Sanatçı İmgesinin Oluşumu: Efsane, Mit ve Büyü: Tarihsel Bir Deney*. (S. Gürses, Çev.) İstanbul: İthaki.
- Kuhn, T. (2008). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. (N. Kuyuş, Çev.) İstanbul: Kırmızı.
- Kurtişoğlu, B. (2009). Max Weber'in Müzik Sosyolojisindeki Yeri ve Doğu Müziğine Bakış. Ö. N. Soykan içinde, *Sanat Sosyolojisi: Kuram ve Uygulama* (s. 59-76). İstanbul: Dönence.
- Langer, S. K. (2012). *Sanat Problemleri*. (A. F. Korur, Çev.) İstanbul: Mitos-Boyut.
- Lenin, V. İ. (1968). *Sanat ve Edebiyat*. (Ş. Hulusi, Çev.) İstanbul: Payel.
- Lenoir, B. (2005). *Sanat Yapıtı*. (A. Derman, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.
- Lifshitz, M. (1968). *Marx'ın San'at Felsefesi*. (M. Belge, Çev.) İstanbul: Ararat.
- Löwenthal, L. (2017). *Edebiyat, Popüler Kültür ve Toplum*. (B. Kejanlıoğlu, Çev.) İstanbul: Metis.
- Lukacs, G. (1969). *Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı*. (C. Çapan, Çev.) İstanbul: Payel.
- Lukacs, G. (1977). *Avrupa Gerçekçiliği*. (M. H. Doğan, Çev.) İstanbul: Payel.
- Lukacs, G. (1981). *Estetik 2. Cilt*. (A. Cemal, Çev.) İstanbul: Payel.
- Lukacs, G. (1985a). *Estetik 1. Cilt*. (A. Cemal, Çev.) İstanbul: Payel.
- Lukacs, G. (1985b). *Roman Kuramı*. (S. Ümran, Çev.) İstanbul: Say.
- Lukacs, G. (1988). *Estetik 3. Cilt*. (A. Cemal, Çev.) İstanbul: Payel.
- Lukacs, G. (1998). *Tarih ve Sınıf Bilinci*. (Ö. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Belge.
- Lukacs, G. (2010). *Tarihsel Roman*. (İ. Doğan, Çev.) Ankara: Epos.
- Lukacs, G. (2011). *Goethe ve Çağı*. (F. B. Aydar, Çev.) İstanbul: Sel.
- Lunaçarski, A. (1998). *Sosyalizm ve Edebiyat*. (A. Bezirci, Çev.) İstanbul: Evrensel.
- Macherey, P. (2019). *Edebi Üretim Teorisi*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Marx, K. ve Engels, F. (1995). *Yazın ve Sanat Üzerine 1. Cilt*. (Ö. Ünalın, Çev.) Ankara: Sol.

- Marx, K. ve Engels, F. (1997). *Yazın ve Sanat Üzerine 2. Cilt*. (N. Kuglin, Çev.) Ankara: Sol.
- Mauss, M. (2006). *Sosyoloji ve Antropoloji*. (Ö. Doğan, Çev.) Ankara: Doğu Batı.
- May, R. (2001). *Yaratma Cesareti*. (A. Oysal, Çev.) İstanbul: Metis.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. (S. Turan, Çev.) Ankara: Nobel Akademi.
- Mills, C. W. (1979). *Sosyolojik Düşün*. (Ü. Oskay, Çev.) Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Minor, V. H. (2013). *Sanat Tarihinin Tarihi*. (C. Soydemir, Çev.) İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Mülayim, S. (2012). Sanat Sosyolojisi Girişimleri. *Sanat Tarihi Dergisi*, 21(1), 97-109.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar (2 Cilt)*. (S. Özge, Çev.) İstanbul: Yayınodası.
- Nochlin, L. (2008). Neden Hiç Kadın Sanatçı Yok? A. Antmen içinde, *Sanat/Cinsiyet: Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri* (A. Antmen, Çev., s. 119-159). İstanbul: İletişim.
- Örnek, S. V. (2000). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek.
- Ortega Y Gasset, J. (2017). *Sanatın İnsansızlaştırılması ve Roman Üzerine Düşünceler*. (N. G. Işık, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.
- Özel, A. (2014). *Eстетik ve Temel Kuramları*. Ankara: Ütopya.
- Özlem, D. (2008). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. Ankara: Doğu Batı.
- Panofsky, E. (1995). *Gotik Mimarlık ve Skolastik Felsefe: Ortaçağda Sanat, Felsefe ve Din Arasındaki Benzerliklerin İncelenmesi*. (E. Akyürek, Çev.) İstanbul: Kabalcı.
- Panofsky, E. (2014). *İkonoloji Araştırmaları: Rönesans Sanatında İnsancıl Temalar*. (O. Düz, Çev.) İstanbul: Pinhan.
- Platon. (1997). *İon*. (İ. Bozkurt, Çev.) İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Platon. (2010). *Devlet*. (S. Eyüboğlu ve M. A. Cimcoz, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Plehanov, G. V. (1987). *Sanat ve Toplumsal Hayat*. (C. Karakaya, Çev.) İstanbul: Sosyal.
- Plehanov, G. V. (1991). *Sosyalist Açından Toplum, Sanat, Eleştiri*. (A. Bezirci, Çev.) İstanbul: Evrensel.
- Punch, K. F. (2011). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Read, H. (1981). *Sanat ve Toplum*. (S. Mülayim, Çev.) Ankara: Umran.
- Said, E. (2005). *Hümanizm ve Demokratik Eleştiri*. (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Santayana, G. (2014). *Şiirin Öğeleri ve İşlevleri*. (V. Hacıoğlu, Çev.) İstanbul: Ve.
- Schelling, F. W. (2017). *Sanat Felsefesi*. (M. Ertene ve S. Arslan, Çev.) Ankara: Doğu Batı.

- Schiller, F. (2001). *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Bir Dizi Mektup*. (G. Aytaç, Çev.) Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Sert, S. (2015). *Türkiye’de Sanat Sosyolojisi Eğitimi ve Sanat Yönetimi Alanına Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Shiner, L. (2013). *Sanatın İcadı: Bir Kültür Tarihi*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Simmel, G. (2017). *Modern Kültürde Çatışma*. (T. Bora, U. Özmakas, N. Kalaycı ve E. Gen, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Smith, P. ve Riley, A. (2016). *Kültürel Kurama Giriş*. (S. Güzelsarı ve İ. Gündoğdu, Çev.) Ankara: Dipnot.
- Soykan, Ö. N. (2009). *Sanat Sosyolojisi: Kuram ve Uygulama*. İstanbul: Dönence.
- Tezcan, M. (2018). *Sanat Sosyolojisi Giriş*. Ankara: Anı.
- Thomson, G. (1987). *Marksizm ve Şiir*. (C. Çapan, Çev.) Ankara: V.
- Townsend, D. (2002). *Estetiğe Giriş*. (S. Büyükdüvenci, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Troçki, L. (1976). *Edebiyat ve Devrim*. (H. Portakal, Çev.) İstanbul: Köz.
- Tunalı, İ. (1983). *Estetik Beğeni*. İstanbul: Say.
- Ülker, Ö. (2010). *Sanat Sosyolojisine Giriş: Kavramlar, Yaklaşımlar ve Temel Ayrımlar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Uludağ, K. (2002). Sanat Sosyolojisi. *Anadolu Sanat*(12), 166-175.
- Ulusoy, D. (1991). *Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Devlet Sanat İlişkisi: Batılı Sanatların Benimsetilmesi*. (Yayınlanmamış Doktoraz Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ulusoy, D. (1992). Sanatın Kurumlaşması: Modern Toplumlarda Plastik Sanatların Kurumsallaşması. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1-2), 103-115.
- Ulusoy, D. (1993). Sanat Sosyolojisinde Temel Yaklaşımlar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 247-259.
- Ulusoy, D. (1994). Vytautas Kavolis’in Evrimci Yaklaşımla Sosyo-Sanatsal Sistem Sınıflaması. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1-2), 59-84.
- Ulusoy, D. (1995). Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğrencilerinin Sosyo-Sanatsal Özellikleri ve Meslek Tercihleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1-2), 51-97.
- Ulusoy, D. (2005). *Sanatın Sosyal Sınırları*. Ankara: Ütopya.
- van Maanen, H. (2009). *How to Study Art Worlds: On the Societal Functioning of Aesthetic Values*. Amsterdam: Amsterdam University.
- Vasari, G. (2013). *Sanatçıların Hayat Hikayeleri*. (E. Gökteke, Çev.) İstanbul: Sel.
- Vitruvius. (2005). *Mimarlık Üzerine On Kitap*. (S. Güben, Çev.) İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı.

- Walicki, A. (2009). *Rus Düşünce Tarihi: Aydınlanma'dan Marksizme*. (A. Şenel, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Wellek, R. ve Warren, A. (1982). *Yazın Kuramı*. (Y. Salman ve S. Karantay, Çev.) İstanbul: Altın Kitaplar.
- Williams, R. (1985). *Orwell*. (N. Bayramoğlu, Çev.) İstanbul: Afa.
- Williams, R. (1990). *Marksizm ve Edebiyat*. (E. Tarım, Çev.) İstanbul: Adam.
- Williams, R. (1993). *Kültür*. (S. Aydın, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Williams, R. (2003). *Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim*. (A. U. Türkbağ, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Williams, R. (2012). *Anahtar Sözcükler*. (S. Kılıç, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Williams, R. (2013). *Kültür ve Materyalizm*. (F. B. Aydar, Çev.) İstanbul: Sel.
- Williams, R. (2017). *Kültür ve Toplum (1780-1950)*. (U. Kocabaşoğlu, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Winckelmann, J. J. (2012). *Antikçağ Sanat Tarihi*. (O. Özügül, Çev.) İstanbul: Say.
- Wittgenstein, L. (1997). *Estetik, Ruhbilim, Dinsel İnanç Üzerine: Dersler ve Söyleşiler*. (A. B. Güçlü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat.
- Wolff, J. (1993). *Aesthetics and the Sociology of Art: Second Edition*. London: The Macmillan.
- Wolff, J. (2000). *Sanatın Toplumsal Üretimi*. (A. Demir, Çev.) İstanbul: Özne.
- Wölfflin, H. (1995). *Sanat Tarihinin Temel Kavramları*. (H. Örs, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yetişken, H. (2009). *Estetiğin ABC'si*. İstanbul: Say.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Zolberg, V. L. (2013). *Bir Sanat Sosyolojisi Oluşturmak*. (B. Okuyucu Özbay, Çev.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

EKLER

Ek 1 Nitel Görüşmelerde Sorulan Sorular

1. Üniversite eğitim hayatınızda ve akademik araştırmalarınızda sanatın ve sanat sosyolojisinin yeri nedir?

1.1. Lisans eğitiminizde sanat sosyoloji dersi aldınız mı? Bu dersi kim veriyordu? Bu dersten kalan anılarınız veya izlenimleriniz nelerdir? Bu ders kapsamında sanat sosyoloji ödevi veya tezi hazırladınız mı? Bu ödevin veya tezin konusu neydi ve hangi akademisyen ile hazırlanmıştı?

1.2. Yüksek lisans eğitiminizde sanat sosyoloji dersi aldınız mı? Bu dersi kim veriyordu? Bu dersten kalan anılarınız veya izlenimleriniz nelerdir? Bu ders kapsamında sanat sosyoloji ödevi veya tezi hazırladınız mı? Bu ödevin veya tezin konusu neydi ve hangi akademisyen ile hazırlanmıştı?

1.3. Doktora eğitiminizde sanat sosyoloji dersi aldınız mı? Bu dersi kim veriyordu? Bu dersten kalan anılarınız veya izlenimleriniz nelerdir? Bu ders kapsamında sanat sosyoloji ödevi veya tezi hazırladınız mı? Bu ödevin veya tezin konusu neydi ve hangi akademisyen ile hazırlanmıştı?

1.4. Tarihsel süreçte kendi hem öğrenci hem de akademisyen olarak deneyimleriniz çerçevesinde Türkiye’de sanat sosyolojisi derslerini değerlendirebilir misiniz?

2. Kaç yıldır sanat sosyolojisi dersini veriyorsunuz? Sizce bu dersin ismi ne olmalıdır? (sanat sosyolojisi, edebiyat sosyolojisi, sanat ve edebiyat sosyolojisi gibi) Neden?

3. Sizce sanat sosyolojisinin sanat üzerine çalışan sanat felsefesi veya estetik, sanat tarihi, sanat antropolojisi, sanat psikolojisi gibi disiplinlerle olan ilişkisi nedir?

4. Sizce sanat sosyolojisi sosyolojinin diğer hangi alt alanlarıyla ilişki içerisindedir? (kültür sosyolojisi, dil sosyolojisi, bilgi sosyolojisi gibi)

5. Sizce sanat sosyolojisinin temel ve güncel kuramları, kuramcıları ve tartışma konuları nelerdir?

6. Sizce uygun bir sanat sosyoloji dersi hangi konuları içermeli ve hangi konulara değinmelidir?

Ek 2 Görüşme Yapılan Akademisyenlerin Listesi¹⁰

Tablo 2

Görüşme Yapılan Akademisyenlerin Listesi

İsmi	Unvanı	Görev Yaptığı Üniversite ve Fakülte	Görev Yaptığı Bölüm	Verdiği Dersin İsmi
Besim Fatih Dellaoğlu	Profesör Doktor	Sakarya Üniversitesi/Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi	Resim	Sanat Sosyolojisi
Demet Ulusoy	Profesör Doktor	Hacettepe Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Fulya Bayraktar	Profesör Doktor	Gazi Üniversitesi/Güzel Sanatlar Fakültesi	Temel Sanat Bilimleri	Sanat Sosyolojisi
Gökçen Ertuğrul	Doktor Öğretim Üyesi	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Güzin Yamaner	Profesör Doktor	Ankara Üniversitesi/Devlet Konservatuvarı	Modern Dans	Sanat Sosyolojisi
Hilal Süreyya Yılmaz	Öğretim Görevlisi Doktor	Dokuz Eylül Üniversitesi/Güzel Sanatlar Fakültesi	Temel Sanat Eğitimi	Sanat Sosyolojisi
Köksal Alver	Profesör Doktor	Selçuk Üniversitesi/Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi
Kurtuluş Cengiz	Doktor Öğretim Üyesi	Ankara Üniversitesi/Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi	Sosyoloji	Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi, Müzik Sosyolojisi
Lütfiye Bozdağ	Doktor Öğretim Üyesi	Altınbaş Üniversitesi/Güzel Sanatlar Fakültesi	Resim	Sanat Sosyolojisi
Şebnem Özkan	Doktor Öğretim Üyesi	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi/Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi

¹⁰ Sıralama isme göre yapılmıştır.

Ek 3 Analizde Kullanılan Öğrenim Programlarının Listesi

Tablo 3

Analizde Kullanılan Öğrenim Programlarının Listesi

Üniversite	Fakülte	Bölüm	Dersin İsmi
Adıyaman Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat ve Toplum
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sinema ve Sosyoloji
Afyon Kocatepe Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sinema Sosyolojisi
Afyon Kocatepe Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Afyon Kocatepe Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Afyon Kocatepe Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Resim	Sanat Sosyolojisi
Afyon Kocatepe Üniversitesi	İletişim Fakültesi	Sinema ve Televizyon	Sinema Sosyolojisi
Akdeniz Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Anadolu Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Resim	Sanat Sosyolojisi
Ankara Üniversitesi	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi	Sosyoloji	Müzik Sosyolojisi
Ankara Üniversitesi	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi	Sosyoloji	Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi
Ankara Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı	Modern Dans	Sanat Sosyolojisi
Artvin Çoruh Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi
Başkent Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Başkent Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Film Tasarımı	Sanat Sosyolojisi
Batman Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Batman Üniversitesi	İletişim Fakültesi	Sinema ve Televizyon	Sinema Sosyolojisi
Bilgi Üniversitesi	İletişim Fakültesi	Sanat ve Kültür Yönetimi	Sanat Dünyası
Bingöl Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Bingöl Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sinema Sosyolojisi
Bingöl Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi

Bursa Teknik Üniversitesi	İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Celal Bayar Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Celal Bayar Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Çankırı Karatekin Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Temel Sanat Bilimleri	Sanat ve Toplum 1
Çankırı Karatekin Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Temel Sanat Bilimleri	Sanat ve Toplum 2
Çankırı Karatekin Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Çankırı Karatekin Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Dicle Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi
Dokuz Eylül Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sinema Sosyolojisi
Dokuz Eylül Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Müzik Bilimleri	Müzik Toplumbilimi
Dokuz Eylül Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Müzik Bilimleri	Müzik, Kültür ve Toplum 1
Dokuz Eylül Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Müzik Bilimleri	Müzik, Kültür ve Toplum 2
Ege Üniversitesi	Devlet Konertavuarı	Temel Sanat Bilimleri	Müzik ve Toplum 1
Ege Üniversitesi	Devlet Konertavuarı	Temel Sanat Bilimleri	Müzik ve Toplum 2
Erciyes Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Erciyes Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sinema Sosyolojisi
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Roman ve Sosyoloji
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sinema Sosyolojisi
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Galatasaray Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Müzik Sosyolojisi
Gazi Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Temel Sanat Bilimleri	Sanat Sosyolojisi 1
Gazi Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Temel Sanat Bilimleri	Sanat Sosyolojisi 2
Gazi Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Gazi Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Gaziantep Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sinema Sosyolojisi
Gaziantep Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi

Gaziantep Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Sinema ve Televizyon	Sinema Sosyolojisi
Gaziantep Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Sinema ve Televizyon	Sanat Sosyolojisi
Gümüşhane Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Hacettepe Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Kültür Üniversitesi	İletişim Fakültesi	Sinema ve Televizyon	Sanat Sosyolojisi
İstanbul Aydın Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Sanat Yönetimi	Sanat Sosyolojisi
İstanbul Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi Tartışmaları
İstanbul Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
İstanbul Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı	Etnomüzikoloji	Müzik Sosyolojisi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Resim	Sanat Sosyolojisi
Karabük Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı	Müzik	Müzik Sosyolojisi
Karabük Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Resim	Sanat Sosyolojisi
Karabük Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sinema ve Sanat Sosyolojisi
Karadeniz Teknik Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı	Müzik	Müzik Sosyolojisi
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Karatay Üniversitesi	Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Karatay Üniversitesi	Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi	Resim	Sanat Sosyolojisi
Kastamonu Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Resim	Sanat Sosyolojisi
Kastamonu Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Seramik ve Cam	Sanat Sosyolojisi
Kastamonu Üniversitesi	İletişim Fakültesi	Radyo, Televizyon ve Sinema	Sinema Sosyolojisi
Kırıkkale Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Resim	Sanat Sosyolojisi
Kırıkkale Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Müzik Bilimleri	Müzik Sosyolojisi
Kırıkkale Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Kocaeli Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı	Müzikoloji	Müzik Sosyolojisi
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Resim	Sanat Sosyolojisi
Marmara Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Resim	Sanat ve Sosyoloji 1
Marmara Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Resim	Sanat ve Sosyoloji 2

Mersin Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Mersin Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Resim	Sanat Toplumbilimi 1
Mersin Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Resim	Sanat Toplumbilimi 2
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Necmettin Erbakan Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Müzik Sosyolojisi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
On Dokuz Mayıs Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Pamukkale Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Pamukkale Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Sakarya Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Sakarya Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Sakarya Üniversitesi	Sanat ve Tasarım Fakültesi		Sanat Sosyolojisi
Selçuk Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Resim	Sanat Sosyolojisi
Siirt Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Siirt Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Sinop Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Sinop Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Müzik Sosyolojisi
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi	Resim	Sanatın Psikolojisi ve Sosyolojisi
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	İletişim Fakültesi	Radyo, Televizyon ve Sinema	Sinema Sosyolojisi
Süleyman Demirel Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Süleyman Demirel Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı	Müzik Bilimleri	Müzik ve Toplum 1
Süleyman Demirel Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı	Müzik Bilimleri	Müzik ve Toplum 2
Tekirdağ Üniversitesi	Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi	Resim	Sanat Sosyolojisi 1
Tekirdağ Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sinema Sosyolojisi
Uludağ Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Müzik Sosyolojisine Giriş
Uludağ Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sosyal Bilimlerde Edebiyat Tartışmaları

Uludağ Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Uludağ Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sinema ve Toplum
Uşak Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Uşak Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Uşak Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Müzik Sosyolojisi
Üsküdar Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Yozgat Bozok Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat Sosyolojisi
Yozgat Bozok Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Edebiyat Sosyolojisi
Yozgat Bozok Üniversitesi	Fen Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Müzik Sosyolojisi
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Sosyoloji	Sanat, Felsefe ve Toplum
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	Güzel Sanatlar Fakültesi		Sanat Sosyolojisi
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı	Müzik	Müzik ve Toplum 1
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	Devlet Konservatuvarı	Müzik	Müzik ve Toplum 2

Ek 4 Derslerde Kullanılan Kaynakların Öğretim Programlarına Göre Listesi¹¹

Tablo 4

Sosyoloji bölümlerindeki edebiyat sosyolojisi öğretim programlarında belirtilen kaynaklar

Eserin İsmi	Eserin Yazarı	Kaç Öğretim Programında Geçtiği
20. Yüzyıl Amerikan Edebiyatında Kadın	A. Didem Uslu	1
Dünya Edebiyatından Seçmeler-100 Büyük Roman	Abraham H. Lass	2
Toplum ve Edebiyat	Adnan Binyazar	1
Saatleri Ayarlama Enstitüsü	Ahmet Hamdi Tanpınar	1
İngiliz Yazınında Ada Kavramı	Akşit Göktürk	1
Kelimeler Şehri	Alberto Manguel	1
Okumalar Okuması	Alberto Manguel	1
Sosyal ve Siyasal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Türk Romanı	Alemdar Yalçın	2
Sanatın Toplumsal Tarihi	Arnold Hauser	1
Hangi Batı	Attila İlhan	1
Halide Edip: Türk Modernleşmesi ve Feminizm	Ayşe Durakbaşa	1
Bukalemun Erkek: Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Ataerkil Yapılar ve Modern Edebiyat	Ayşe Saraçgil	1
Edebiyat Kuramları ve Eleştiri	Berna Moran	3
Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış	Berna Moran	5
Bir Tanpınar Fetişizmi: Modernleşmenin Zihniyet Dünyası	Besim F. Dellaloğlu	1
Eve Dönen Adam	Beşir Ayvazoğlu	1
Umrandan Uygarlığa	Cemil Meriç	2
Kırk Ambar	Cemil Meriç	1
Don Kişot	Cervantes	1

¹¹ Tablolarda belirtilen metinler kitap olanlar doğrudan isimleriyle, makale ve kitap bölümü olanlar tırnak içinde belirtilmiştir.

Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman	Cevdet Kudret	1
Robinson Crusoe	Danile Defoe	1
Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti	Eco Umberto	1
Şarkiyatçılık	Edward Said	1
Sosyoloji Dersleri	Emile Durkheim	2
Sosyolojik Yöntemin Kuralları	Emile Durkheim	2
Sanatın Öyküsü	Ernst Gombrich	1
“Türk Romanında Batıcılığın Yeri”	Erol Köroğlu	2
Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme	Fethi Naci	2
"Edebiyat Sosyolojisi"	Francis E. Merrill	1
Tragedyanın Ölümü	George Steiner	1
Edebiyat ve Kötülük	Georges Bataille	1
Decameron	Giovanni Boccaccio	1
"Halide Edip Adıvar"	Gökhan Çetinsaya	1
Genel Edebiyat Bilimi	Gürsel Aytaç	1
"Edebiyat Tarihi ve Sosyoloji"	Gustave Lanson	1
Şair ve Patron: Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme	Halil İncalcık	2
Türkiye’de Yazınsal Bilincin Oluşumu	Hasan Bülent Kahraman	1
“Modernleşme: Parça mı Bütün mü/ Batılılaşma: Simge mi Kavram mı?”	Hilmi Yavuz	1
"Otobiyografik Benliğin Çok-Karakterliliği: Halide Edib’in İlk Romanlarında Toplumsal Cinsiyet"	Hülya Adak	1
Romanın Yükselişi: Defoe, Richardson ve Fielding Üzerine İncelemeler	Ian Watt	1
Modern Bireyciliğin Mitleri: Faust, Don Quijote, Don Juan, Robinson Crusoe	Ian Watt	1
Halide Edip Adıvar’ın Eserleri’nde Doğu Batı Meselesi	İnci Enginün	1
"Sömürgeciliğin İşler ve Günler’i: Robinson Cruose"	İsmail Coşkun	1
Dictionary of Literary Terms and Literary Theory	J. A. Cuddon	1
Edebiyat Edimleri	Jacques Derrida	1
Babalar ve Oğullar: Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri	Jale Parla	1
Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik	Jale Parla	1
Don Kişot’tan Bugüne Roman	Jale Parla	2

"18. Yüzyılda Avrupa Edebiyatı"	Jale Parla	2
"‘La Mancha’lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote"	Jale Parla	1
"16. ve 17. Yüzyıllarda Avrupa Edebiyatı"	Jale Parla	1
Türk Romanında Yazar ve Başkalaşım	Jale Parla	1
Sanatın Toplumsal Üretimi	Janet Wolff	1
Gulliver’in Seyahatleri	Jonathan Swift	1
Türk Edebiyatında Sosyal Konular	Kemal Karpata	4
Türkiye’de İslamcılık ve İslami Edebiyat	Kenan Çayır	1
Edebiyat Sosyolojisi	Köksal Alver (Edt.)	14
Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri	Köksal Alver (Edt.)	8
"Türkiye’de Batılılaşma–Modernleşme Sorunu Bağlamında A. H. Tanpınar"	Kürşat Ertuğrul	1
Roman Sosyolojisi	Lucien Goldmann	2
Orhan Kemal’in Romanlarında Modernleşme, Birey ve Gündelik Hayat	M. Nuri Gültekin	1
“Şarkiyatçılık, Oryantalizm”	Mahmut Mutman	1
Edebiyat Biliminin Yöntemleri	Manon Menen Grisbach	1
Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor	Marshal Berman	1
Sanat ve Sanat Eserinin Kökeni	Martin Heidegger	1
Karnavaldan Romana: Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar	Mikhail Bakhtin	1
"Thomas More’un Yaşamı ve Utopia’nın İncelenmesi"	Mina Urgan	1
“Batılılaşma: Türkiye Rusya”	Murat Belge	1
"Roman ve Toplumsal Gerçeklik"	Mustafa Kemal Şan	2
"Edebiyat Sosyolojisi: Tarihsel Bir Değerlendirme Denemesi"	Mustafa Kemal Şan	1
“Batı Dışı Modernlik: Kavram Üzerine”	Nilüfer Göle	1
“Seks, Yalanlar ve Minyatür”	Nilüfer Kuyaş	1
“Kurumuş Pınar, Kör Ayna, Kayıp Şark”	Nurdan Gürbilek	1
"Edebiyat Sosyolojisine Giriş"	Nurettin Şazi Kösemihal	4
“Ahmet Hamdi Tanpınar”	Oğuz Demiralp	1
Alev Alatlının Romancılığı	Oktay Yivli	1

Edebiyat Sosyolojisi: Kuram ve Uygulama	Ömer Naci Soykan	2
Saf ve Düşünceli Romancı	Orhan Pamuk	1
Kültür	Raymond Williams	1
Marksizm ve Edebiyat	Raymond Williams	1
Türk Romanı	Robert P. Finn	1
Edebiyat Sosyolojisi	Roger Escarpit	3
Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi	Sabahattin Güllülü	2
Zamanın Elinden Tutmak	Sadık Tural	2
“Tanpınar Üzerine Notlar”	Selahattin Hilav	1
“Batıcılık”	Şerif Mardin	1
"Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma"	Şerif Mardin	1
Türk ve Dünya Romanlarında Modernizm	Sevim Kantarcıoğlu	1
“Peyami Safa'nın Romanlarında Kadın: Histeri ile İstihza Arasında”	Simten Coşar	1
“Muhafazakârlık, Türk Muhafazakârlığı ve Peyami Safa Üzerine”	Sinan Yıldırım	1
Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman	Tahir Alangu	1
Edebiyat Kuramları	Terry Eagleton	1
İdeoloji	Terry Eagleton	1
Kendine Ait Bir Oda	Virginia Woolf	1
Bizi Biz Yapan Hikâyeler	William L. Randall	1
"Geleneğin Kırılışından Türk Modernleşmesine Benim Adım Kırmızı'da Resmin Algılanışı"	Zeynep Uysal	1
Bayburtlu Zihni	Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu	1

Tablo 2

Sosyoloji bölümleri sanat sosyolojisi ile sanat ve edebiyat sosyolojisi öğretim programlarında belirtilen kaynaklar

Eserin İsmi	Eserin Yazarı	Kaç Öğretim Programında Geçtiği
Sosyal ve Siyasal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Türk Romanı	Alemdar Yalçın	1
Sanatın Sosyolojik Gözü	Ali Akay	2
Sanatın ve Sosyolojinin Ruh Hali	Ali Akay	1
Sanat/Siyaset: Kültür Çağında Sanat ve Kültürel Politika	Ali Artun (Edt.)	1
Sanatın Toplumsal Tarihi	Arnold Hauser	11
The Sociology of Art	Arnold Hauser	2
Art and Society: Readings in the Sociology of the Arts	Arnold W. Foster, Judith R. Blau (Eds)	1
Sanat Yapıtı	Beatrice Lenoir	1
Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi	Berna Moran	1
Frankfurt Okulu'nda Sanat ve Toplum	Besim Dellaloğlu	2
Başka Yerde-Başka Biçimde	Claude Gintz	1
Estetiğe Giriş	Dabney Townsend	1
The Sociology of Art: Ways of Seeing	David Inglis, John Hughson (Edt.)	2
Kültür ve İktidar	David Swartz	2
Sanatın Sosyal Sınırları	Demet Ulusoy	6
Sanatın Sonu	Donald Kispit	3
Roman Sanatı ve Toplum	Durali Yılmaz	1
Modernizmin Serüveni	Enis Batur (Haz.)	1
Sanatın Öyküsü	Ernst H. Gombrich	1
Niçin Arabesk Değil	Ertan Eğribel	1
Kemal Tahir 100 Yaşında	Ertan Eğribel	1
Yüzyılın Türk Romanı	Fethi Naci	1
Sanat	France Farago	1
Postmodernizm	Gencay Şaylan	4
“İmkan Olarak Görsel Şiir: Başlangıç Düşünceleri”	Gökçen Ertuğrul	1
Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi	Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan (Der.)	1

Frankfurt Okulu	H. Emre Bağce (Edt.)	1
şair ve Patron: Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme	Halil İnalçık	1
Sanat ve Toplum	Herbert Head	3
Sanat Dünyaları	Howard S. Becker	4
Sanat Toplumbilimi	İbrahim Armağan	4
Sanatın Toplumsal Üretimi	Janet Wolff	2
Sociology of Art: A Reader	Jeremy Tanner (Edt.)	3
Görme Biçimleri	John Berger	4
Gözlemcinin Teknikleri: On Dokuzuncu Yüzyılda Görme ve Modernite	Jonathan Crary	2
Sanat ve Edebiyat Üzerine	Karl Marx, Frederich Engels	1
Toplumda Sanat	Ken Baynes	4
Edebiyat Sosyolojisi	Köksal Alver (Edt.)	2
"Dünya Müziği Söyleminde Romanlık Ve Roman Müzik İcrası: Hüsnü şenlendirici Ve Selim Sesler Örneği"	Koray Değirmenci	1
Fotoğrafın İmgeleri: Temsil, Gerçeklik ve Dijital Çağda Fotoğraf	Koray Değirmenci	1
Yönetmenler Çerçevesinde Türk Sineması	Kurtuluş Kayalı	1
Türkiye'nin Ruhunu Anlamak: Bir Kemal Tahir Kitabı	Kurtuluş Kayalı (Edt.)	1
Sanatın İcadı	Larry Shiner	3
Fakir Sanat	Leo Bersani, Ulysse Dutoit,	1
Sanat Sosyolojisi Giriş	Mahmut Tezcan	6
Sanat Eserinin Kökeni	Martin Heidegger	1
Kelimeler ve şeyler	Michel Foucault	1
"Yazar Nedir?"	Michel Foucault	1
Sanat Sosyolojisi	Nathalie Heinich	5
Mozart: Bir Dahinin Sosyolojisi Üzerine	Norbert Elias	1
Modern Sanatın Öyküsü	Norbert Lynton	2
Sanat Sosyolojisi: Kuram ve Uygulama	Ömer Naci Soykan (Edt.)	4
Frankfurt Okulu	Phil Slater	1
Sanatın Kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı	Pierre Bourdieu	5
Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar	Pierre Bourdieu, Loic Wacquant	1
Anahtar Sözcükler	Raymond Williams	1
"Yazarın Ölümü"	Roland Barthes	1

Sanat Olarak Sinema	Rudolf Arnheim	1
Sanat ve Toplum	Sabahattin Güllülü	3
“Case Study: Digital Aesthetics”	Sean Cubitt	1
Sanat Sosyolojisine Giriş	Sıtkı M. Erinç	1
Estetiğin İdeolojisi	Terry Eagleton	3
Edebiyat Nasıl Okunur	Terry Eagleton	1
Kültür Endüstrisi - Kültür Yönetimi	Theodor W. Adorno	3
Sanat ve Propaganda: Kitle kültürü Çağında Politik İmge	Toby Clark	1
Bir Sanat Sosyolojisi Oluşturmak	Vera Zolberg	4
Pasajlar	Walter Benjamin	2
Fotoğrafın Kısa Tarihi	Walter Benjamin	1

Tablo 3

Sosyoloji bölümleri sinema sosyolojisi öğretim programlarında belirtilen kaynaklar

Eserin İsmi	Eserin Yazarı	Kaç Öğretim Programında Geçtiği
Toplumsal Bellek ve Belgesel Sinema	Asuman Susam	1
Sinema ve Politika	Barış Kılınç (Edt.)	1
Filmlerle Sosyoloji	Bülent Diken, C. Bagge Laustesen	3
Sanat Sosyolojisi	Dagmar Danko	1
Üçüncü Sinema Üçüncü Dünya Sineması	Esra Biryıldız, Zeynep Çetin (Edt.)	1
Toplumsal Değişme ve Türk Sineması	Gülseren Güçtan	1
Bir Film Nasıl Okunur	James Monaco	1
Godard Godard'ı Anlatıyor	Jean-Luc Godard	1
Sinema ve Modernlik	John Orr	1
Yönetmenler Çerçevesinden Türk Sineması	Kurtuluş Kayalı	1
Söyleşiler	Nuri Bilge Ceylan	1
Kültür, Politika ve Sinema	Oğuz Adanır	1
Film Teorisi	Siegfried Kracauer	1
Şiddetin Mitolojisi	Veysel Atayman	1

Tablo 4

Sosyoloji bölümleri müzik sosyolojisi öğretim programlarında belirtilen kaynaklar

Eserin İsmi	Eserin Yazarı	Kaç Öğretim Programında Geçtiği
"Patterns Of Modernization in Turkish Music"	Ali Ergur, Yiğit Aydın	1
The Sociology Of Music	Alphons Silbermann	1
"La Musique: Un Fait Social Total"	Anne-Marie Green	1
"Türkü Söyler Türküler"	Aydoğdu Ersin	1
Aşk Olmayınca Meşk Olmaz Geleneksel Osmanlı/Türk Müziğinde Öğretim Ve İntikal	Cem Behar	1
Müzik Sosyolojisi	Edip Günay	5
Cumhuriyetin İlk Elli Yılında Geleneksel Sanat Musikimiz	Gültekin Oransay	1
Musiki İnkılabı'nın Sosyolojisi: Klasik Türk Müziği Geleneğinde Süreklilik Ve Değişim	Güneş Ayas	2
Müzik Sosyolojisi	Güneş Ayas	2
"Art Worlds And Collective Activity"	Howard S. Becker	1
"Les Fonctions Sociales De La Musique"	Ivo Supičič	1
"Représenter"	Jacques Attali	1
İslam'a Göre Müzik ve Müzisyenler	Lois L. Faruki	1
"Müzikoloji Nedir?"	M. Oğuzhan Kuşoğlu	1
"Turkish Rock And Pop Music"	Martin Stokes	1
"Eléments Fondamentaux De La Musique Européenne Moderne Fondée Sur L'harmonie Et Limites De Sa Rationalisation"	Max Weber	1
"Alevi-Bektaşî Müziği"	Melih Duygulu	1
Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski	Meral Özbek	3
"Efe-Zeybek Kültürü Ve Kütahya Türküleri"	Mustafa Güneş	1
"Arabesk"	Nedim Karakayalı	1
Mozart: Bir Dâhinin Sosyolojisi Üzerine	Norbert Elias	1
"The Social Construction Of Musical Meaning"	Peter J. Martin	1
"Postface: Sociologie De La Musique"	Theodor W. Adorno	1
"Music, Language, And Composition"	Theodor W. Adorno	1

Tablo 5

Güzel sanatlar ve benzeri fakültelerdeki sanat sosyolojisi öğretim programlarında belirtilen kaynaklar

Eserin İsmi	Eserin Yazarı	Kaç Öğretim Programında Geçtiği
Çağdaş Sanat Felsefesi	Adnan Turani	1
Aydaki Kadın	Ahmet Hamdi Tanpınar	1
Beş Şehir	Ahmet Hamdi Tanpınar	1
Bütün Öyküleri	Ahmet Hamdi Tanpınar	1
Edebiyat Dersleri	Ahmet Hamdi Tanpınar	1
Edebiyat Üzerine Makaleler	Ahmet Hamdi Tanpınar	1
Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa	Ahmet Hamdi Tanpınar	1
Huzur	Ahmet Hamdi Tanpınar	1
Mahur Beste	Ahmet Hamdi Tanpınar	1
Mücevherlerin Sırrı	Ahmet Hamdi Tanpınar	1
Saatleri Ayarlama Enstitüsü	Ahmet Hamdi Tanpınar	1
Sahnenin Dışındakiler	Ahmet Hamdi Tanpınar	1
Tanpınar'dan Hasan Ali Yücel'e Mektuplar	Ahmet Hamdi Tanpınar	1
Tanpınar'ın Mektupları	Ahmet Hamdi Tanpınar	1
XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi	Ahmet Hamdi Tanpınar	1
Yahya Kemal	Ahmet Hamdi Tanpınar	1
Yaşadığım Gibi	Ahmet Hamdi Tanpınar	1
Yabancı	Albert Camus	1
Algı Kapıları	Aldous Huxley	1
Sanatın Sosyolojik Gözü	Ali Akay	4
Kapitalizm ve Pop Kültür	Ali Akay	1
Kıvrımlar	Ali Akay	1
Tekil Düşünce	Ali Akay	1
Sanat/Siyaset: Kültür Çağında Sanat ve Kültürel Politika	Ali Artun (Edt.)	2
Sanatın Toplumsal Tarihi	Arnold Hauser	4
The Artist As Economic Actor in the Art Market	Barbara Rosenblum	1
Sanat Yapıtı	Beatrice Lenoir	1
Edebiyat Kuramları ve Eleştiri	Berna Moran	1

Modern Türkiye'nin Doğuşu	Bernard Lewis	1
Frankfurt Okulu'nda Sanat ve Toplum	Besim F. Dellaloğlu	3
Modernleşmenin Zihniyet Dünyası	Besim F. Dellaloğlu	1
Filmlerle Sosyoloji	Bülent Diken, Carsten B. Laustsen	1
Arabeskin Anlam Dünyası	Caner Işık, Nuran Erol	1
Modern Hayatın Ressamı	Charles Baudelaire	3
Yirminci Yüzyılda Sanatı Okuyanlar	Chris Murray (Der.)	1
Sanatın Sosyal Sınırları	Demet Ulusoy	1
Sanatın Sonu	Donald Kispit	2
Sanatın Öyküsü	E. H. Gombrich	1
Modernizmin Serüveni	Enis Batur (Haz.)	3
Estetik ve Politika	Ernst Bloch, Georg Lukács, Bertolt Brecht, Walter Benjamin, Theodor W. Adorno	3
Niçin Arabesk Değil	Ertan Eğribel	1
Marxism and Modernism: an Historical Study of Lukacs Brecht, Benjamin and Adorno	Eugene Lunn	1
Modern Türkiye'nin Oluşumu	Feroz Ahmad	1
Sanat	France Farago	1
Güzellik Semptomu	Francette Pacteau	1
Bauhaus	Frank Whitford	1
Kültürel Dönemeç	Fredric Jameson	1
Postmodernism	Fredrich Jameson	1
Felsefe Nedir?	Galina Kirilenko, Lydia Korshunova	1
Avrupa Gerçekçiliği	Georg Lukacs	1
Sanat ve Toplumsal Hayat	Georgiy Valentinoviç Plehanov	1
Frankfurt Okulu	H. Emre Bağce (Edt.)	1
Gerçeğin Geri Dönüşü: Yüzyılın Sonunda Avangard	Hal Foster	1
"Yaratıcı Dehâ: Bir Modern Sanat Tabusunun Anatomisi"	Hasan Ünal Nalbantoğlu	1
Patikalar	Hasan Ünal Nalbantoğlu (Edt.)	3
Art and Society	Herbert Read	1
Felsefe Kitap Seti	Hilmi Yavuz	1
Sanat Toplumbilimi	İbrahim Armağan	1

Yargı Yetisinin Eleştirisi	Immanuel Kant	1
Sanat Ontolojisi	İsmail Tunalı	1
Modern Resim	İsmail Tunalı	1
The Radical Aesthetic	Isobel Armstrong	1
İtalya'da Rönesans Kültürü	Jacob Burckhardt	1
Art of the Modern Age	Jean-Marie Schaeffer	1
Sanat ve Devrim	John Berger	1
Görme Biçimleri	John Berger	1
Yönetmenler Çerçevesinde Türk Sineması	Kurtuluş Kayalı	1
Sanatın İcadı	Larry Shiner	2
Fakir Sanat	Leo Bersani, Ulysee Dutoit	1
Sosyolojiye Giriş, Temel Kavramlar	Mahmut Tezcan	2
Sanat Sosyolojisi Giriş	Mahmut Tezcan	1
Modernizmden Postmodernizme Sanat	Mehmet Yılmaz	1
Sanatın Felsefesi Felsefenin Sanatı	Mehmet Yılmaz (Haz.)	2
İsyân ve Melankoli	Michael Löwy	1
Sanatta Eleştirelilik	Mukadder Çakır	1
Sanatlar ve Toplumsal Etkileşim	Mukadder Çakır Aydın	1
Sosyoloji Yazıları	Mustafa Kemal Şan	1
Sanat Sosyolojisi	Nathalie Heinich	3
Postprodüksiyon	Nicolas Bourriaud	1
İlişkisel Estetik	Nicolas Bourriaud	1
Türkiye’de Çağdaşlaşma	Niyazi Berkes	1
Modern Sanatın Öyküsü	Norbert Lynton	2
Sanat Sosyolojisi: Kuram ve Uygulama	Ömer Naci Soykan (Edt.)	4
Avangard Kuram	Peter Bürger	3
Varoluşçuluk	Pierre Bauduin	1
Sanatın Kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı	Pierre Bourdieu	1
Televizyon Üzerine	Pierre Bourdieu	1
Şölen	Platon	1
Görsel Düşünme	Rudolf Arnheim	1
Estetik ve Sanat Notları	S. Moissej Kagan	1
Art and Sustainability: Connecting Patterns for a Culture of Complexity	Sacha Kagan	1

Beauty and Other Forms of Value	Samuel Alexander	1
The Death and Return of the Author, Criticism and Subjectivity in Barthes Foucault and Derrida	Seán Burke	1
100 Soruda Felsefe	Selahattin Hilav	1
Sanat Sosyolojisine Giriş	Sıtkı M. Erinç	5
Felsefeye Giriş	Takiyettin Mengüşoğlu	1
Aesthetic Theory	Theodor W. Adorno	1
Kültür Endüstrisi - Kültür Yönetimi	Theodor W. Adorno	3
The Culture Industry	Theodor W. Adorno	1
Görsel Sanatlar Eğitimi	Vedat Özsoy	1
The Sociology of the Arts: Exploring Fine and Popular Forms	Victoria D Alexander	1
Pasajlar	Walter Benjamin	2

Tablo 6

Devlet konservatuvarlarında yer alan müzik sosyolojisi öğretim programlarında belirtilen kaynaklar

Eserin İsmi	Eserin Yazarı	Kaç Öğretim Programında Geçtiği
Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi	Alan Swingewood	1
Müzikli Aklın Defteri	Ali Ergur	2
Portredeki Hayalet: Müziğin Sosyolojisi Üzerine Denemeler	Ali Ergur	1
İnsan ve Müzik: İnsan ve Sanat Eğitimi	Ali Uçan	1
Sosyoloji	Anthony Giddens	1
Sanatın Toplumsal Tarihi	Arnold Hauser	1
“Siyasal Bir Eylem Olarak Osmanlı Devletinde Batı Müziği”	Ayhan Erol	1
Popüler Müziği Anlamak	Ayhan Erol	1
“Associative structure in the perception of music: The case of Turkish Yanık”	Ayhan Erol	1
Müzik Üzerine Düşünmek	Ayhan Erol	1
“Music, Power, and Symbolic Violence: The Turkish State's Music Policies During the Early Republican Period”	Ayhan Erol	1
Kültürel Müzikoloji	Ayten Kaplan	1
"Aydınlanmadan Metaya, Birey ve İlişkisi Üzerine"	Bilen Işıktaş	1
Türk Musikisi Üzerine Denemeler	Cem Behar	1
Zaman, Mekân, Müzik	Cem Behar	1
Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış	Conrad P. Kottak	2
Gençlik ve Altkültürleri	Dick Hebdige	2
Müzik Sosyolojisi: Sosyolojiden Müzik Kültürüne Bir Bakış	Edip Günay	3
İdeoloji ve Kültürel Kimlik	George Larrain	2
Müzik Sosyolojisi	Güneş Ayas	1
"Alaeddin Yavaşca ve Meşk Ahlakı: Yaşayan Bir Geleneğin Sosyolojik Analizi"	Güneş Ayas	1
"Etnomüzikoloji Açısından Ahmed Adnan Saygun"	İbrahim Yavuz Yükselsin	1
Müzik ve Toplum	John E. Keammer	4
Popüler Kültür Çalışmaları	John Storey	1
Toplumda Sanat	Ken Baynes	1
Türkiye'de Arabesk Olayı	Martin Stokes	1
Sosyoloji Yazıları	Max Weber	1
Tanburi Cemil'in Hayatı	Mes'ud Cemil	1
Toplumbilim	Özer Ozankaya	2

Kültür Örüntüleri	Ruth Benedict	2
Besteci ve Ulus	Sidney Finkelstein	1
Müzik Neyi Anlatır	Sidney Finkelstein	1
Etnisite: Irkçılık, Sınıf ve Kültür	Steve Fenton	2
Beethoven and the Construction of Genius: Musical Politics in Vienna, 1792–1803	Tia DeNora	1
Müzik Felsefesine Giriş	Vural Yıldırım, Tarkan Koç	1
Kültürel Antropoloji	William A. Haviland	2

Tablo 7

Radyo, televizyon, sinema bölümlerinde yer alan sinema sosyolojisi öğretim programlarında belirtilen kaynaklar

Eserin İsmi	Eserin Yazarı	Kaç Öğretim Programta Geçtiği
Sanat Sineması Üzerine	Ali Karadoğan	1
Sosyoloji	Anthony Giddens	1
1960 Darbesi ve Türk Sinemasında Toplumsal Gerçekçilik	Aslı Daldal	1
Hayalet Ev: Yeni Türk Sinemasında Aidiyet, Kimlik ve Bellek	Asuman Suner	1
Filmlerle Sosyoloji	Bülent Diken, C. Bagge Laustesen	3
Politik Kamera	Douglas Kellner	1
Sosyoloji Kuramları	George Ritzer	1
Sinema I: Hareket İmge	Gilles Deleuze	1
Toplumsal Değişme ve Türk Sineması	Gülseren Güçhan	1
Özgürleşen Seyirci	Jacques Ranciere	1
Sanatın Toplumsal Üretimi	Janet Wolff	1
Popüler Sinema ve Türler	Nilgün Abisel	1
Sinemasının Aynasında Türkiye	Oğuz Demiralp	1
Değişen Bakış	Robert Kolker	1
Sanat Sosyolojisine Giriş	Sıtkı M. Erinç	1
Kültür Endüstrisi	Theodor Adorno	1
Beyin Ekran	Ulus Baker	1
Pasajlar	Walter Benjamin	1
Film Eleştirisi	Zafer Özden	1

Tablo 8

Sanat ve kültür yönetimi bölümünde yer alan sanat sosyolojisi öğretim programında belirtilen kaynaklar

Eserin İsmi	Eserin Yazarı	Kaç Öğretim Programı Geçtiği
Sanat/Cinsiyet	Ahu Antmen (Edt.)	1
Frankfurt Okulu'nda Sanat ve Toplum	Besin F. Dellaloğlu	1
The Institution Is Dead! Long Live The Institution!	Claire Doherty	1
The \$12 Million Stuffed Shark: The Curious Economics Of Contemporary Art	Don Thompson	1
Museum Management: Running A Museum	Gary Edson	1
Sanat Dünyaları	Howard S. Becker	1
The International Art Markets: The Essential Guide For Collectors And Investors	James Goodwin	1
Sociology Of Art: A Reader	Jeremy Tanner (Edt.)	1
Art Incorporated: The Story Of Contemporary Art	Julian Stallabrass	1
Sanatın İcadı	Larry Shiner	1
Aydınlanmanın Diyalektiği	Theodor W. Adorno, Max Horkheimer	1
Gündelik Hayatın Keşfi 1	Michel De Certeau	1
Art Rules: Pierre Bourdieu And The Visual Arts	Michael Grenfell, Cheryl Hardy	1
The Love Of Art: European Art Museums And Their Public	Pierre Bourdieu, Alan Darbel	1
Sanat Sevdası	Pierre Bourdieu, Alan Darbel	1
Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar	Pierre Bourdieu, Loic Wacquant	1
Bir Sanat Sosyolojisi Oluşturmak	Vera L. Zolberg	1
Pasajlar	Walter Benjamin	1
Pricing The Priceless: Art, Artists, And Economics	William Dyer Grampp	1

Ek 5 Etik Onay Formu

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 08/04/2019

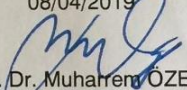
Toplantı Sayısı : 04

Karar Sayısı : 108

108- Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi **Tolga Ulusoy**'un "Türkiye Üniversitelerinde Sanat Sosyolojisi Eğitiminin Uzman Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi" başlıklı tezi ile ilgili 25/02/2019 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi **Tolga Ulusoy**'un "Türkiye Üniversitelerinde Sanat Sosyolojisi Eğitiminin Uzman Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi" başlıklı tezinin, araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

ASLININ AYNIDIR
08/04/2019

Prof. Dr. Muharem ÖZEN
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı

BENZERLİK BİLDİRİMİ

“Lisans Programlarındasanat Sosyolojisi Derslerinin Uzman Görüşerine Ve Ders İçeriklerine Göre Değerlendirilmesi” başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihali Engelleme Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) “Beş sözcükten daha az olan benzeşmeler” (2) “Kaynaklar” (3) “Doğrudan Alıntılar” dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 22.05.2019
Gönderim Numarası	: 1134302505
Sayfa Sayısı	: xi+235
Sözcük Sayısı	: 71899
Karakter Sayısı	: 483624
Benzerlik Oranı	: %4
Savunma Tarihi	: 24.06.2019

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihali Engelleme Programı'na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10'dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı : Tolga ULUSOY

Tarih : 22.05.2019

İmza :

ÖZGEÇMİŞ

Tolga Ulusoy

E-Posta : tolgaulusoy85@gmail.com

Tumblr: <http://tolgaulusoy.tumblr.com/>

Academia: <https://ankara.academia.edu/TolgaUlusoy>

KİŞİSEL BİLGİLER

Doğum Yeri ve Tarihi: İzmir – 15.03.1985

Askerlik: Yapıldı

EĞİTİM BİLGİLERİ

2017-Halen Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Doktora (Örgün Eğitim/Eğitim Dili Türkçe)

2017-Halen Ankara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü (Örgün Eğitim/Eğitim Dili Türkçe)

2012-2015 Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Bölümü Yüksek Lisans (Örgün Eğitim/Eğitim Dili Türkçe)

2008-2012 Ankara Üniversitesi Sosyoloji Bölümü (Çift Anadal) (Örgün Eğitim/Eğitim Dili Türkçe)

2007-2011 Ankara Üniversitesi Antropoloji Bölümü (Örgün Eğitim/Eğitim Dili Türkçe)

1999-2002 Bayraklı Lisesi

AKADEMİK İLGİ ALANI VE AKTİVİTELER

Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Eğitim Sosyolojisi, Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi, Kent ve Mekân Çalışmaları, Bilgi Sosyolojisi, Kültür sosyolojisi, Dil Çalışmaları, Ütopya Çalışmaları, Müze, Post-insan (İnsan-Sonrası)

KATINILAN KONFERANSLAR

- Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Öğrenci Kongresi, 24-25 Nisan 2014, Ankara Üniversitesi Cebeci Kampüsü, Ankara (Feminist Ütopyalar isimli çalışma ile)
- 2. Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler öğrenci Konferansı, 3-4-5 Mayıs 2014, ODTÜ, Ankara (Ütopyalar, Mimari ve Gökdelenler isimli çalışma ile)
- Emek ve Temsil Ekseninde Günümüz Medyasında Kadınlar Sempozyumu, 8-9 Mayıs 2014, ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü, Güzelyurt (Hayao Miyazaki Filmlerinde Kadın Karakterler ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri isimli çalışma ile)
- 3. Siyasal Psikoloji Kongresi, 11-12 Mayıs 2017, (Queer Teori ve Posthümanist Açılardan Karanlığın Sol Eli ve Triton Romanlarındaki Bedene Bakış)
- Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Geleneksel 21. Sosyoloji Günleri, 20 Nisan 2018, (Marx'da Sanat Anlayışı)
- Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim Konferansı, 11 Mayıs 2018, Sabancı Üniversitesi, İstanbul (Karma Eğitim Karşıtı Söylemlerinin Feminist Kuram Açısından Değerlendirilmesi)
- 2. İlişkisel Sosyal Bilimler Kongresi, 10 Ekim 2018, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara (Sanat Sosyolojisini İlişkisel mi Mümkün Kıldı?)
- Kastamonu Üniversitesi 3. PDR Günler, 2 Mayıs 2019, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu (Ütopyacı Tahayyül ve Özgürlük)

YAYINLANAN AKADEMİK YAZILAR

- (2017). “Başka Cinsiyetleri Tahayyül Etmek: Karanlığın Sol Eli ve Triton Romanlarında Cinsiyet ve Beden.” Ütopya: Politikayla Arzunun Kesiştiği Yer (Der. Aksu Bora, Kadir Dede) İçinde 207-236. İstanbul: İletişim yayınları.
- (2013). “Kitap Eleştirisi: OHAL’de Feminizm” Fe Dergi: Feminist Eleştiri. C. 5, S. 1, s. 59-60.
- (2014). “Kitap Eleştirisi: Yeni Bir Çağ Hayalı” Fe Dergi: Feminist Eleştiri. C. 6, S. 1, s. 27-31.

